

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

**Cumhurbaşkanı
Seçimi Öncesi
Cumhurbaşkanlığı**

SEMPOZYUM

12-13 OCAK 2007 ANKARA

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

**CUMHURBAŞKANI
SEÇİMİ ÖNCESİ
CUMHURBAŞKANLIĞI**

ANKARA

12-13 OCAK 2007

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 116

Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı

ISBN: 978-975-6037-84-3
© Türkiye Barolar Birliği

Birinci Baskı: Şubat 2007

Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı
Karanfil Sokağı 5/62
06650 Kızılay - ANKARA
Tel: (312) 425 30 11 - 425 36 19 - 418 05 12 - 418 13 36
Faks: 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
admin@barobirlik.org.tr
yayin@barobirlik.org.tr

Sayfa Tasarımı ve Ofset Hazırlık
Düş Atelyesi (0312.215 70 37)

Baskı
Şen Matbaa
Özveren Sokağı 25/B
Demirtepe/ ANKARA
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)
www.senmatbaa.com

**CUMHURBAŞKANI
SEÇİMİ ÖNCESİ
CUMHURBAŞKANLIĞI**

SEMPOZYUM

ANKARA
12-13 OCAK 2007

İÇİNDEKİLER

Birinci Gün (12 OCAK 2007) AÇILIŞ KONUŞMASI

Özdemir ÖZOK Türkiye Barolar Birliği Başkanı.....	3
--	---

Birinci Oturum BAŞKANLIK SİSTEMİ VE CUMHURBAŞKANI POLİTİK GÖRÜŞLER

Özdemir ÖZOK Oturum Başkanı.....	13
Prof. Dr. Burhan KUZU AKP İstanbul Milletvekili TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı.....	16
Av. Ziya YERGÖK Cumhuriyet Halk Partisi Adana Milletvekili.....	39
Süleyman SARIBAŞ Anavatan Partisi Grup Başkanvekili.....	47

İkinci Bölüm

Nevzat ERCAN DYP Genel Başkan Yardımcısı.....	57
Gönül SARAY Genç Parti Genel Başkan Yardımcısı	68
Mustafa AĞAOĞLU Halkın Yükselişi Partisi Genel Başkan Yardımcısı.....	80
Dr. Uğur CİLASUN Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Sekreter Yardımcısı.....	90
TARTIŞMA	94

İkinci Oturum

BAŞKANLIK SİSTEMİ VE CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ: BİLİMSEL GÖRÜŞLER

Prof. Dr. Erdal ONAR Oturum Başkanı.....	107
Prof. Dr. Cemil OKTAY İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.....	108
Doç Dr. Serap YAZICI İstanbul Bilgi Üniversitesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi	116
Yrd. Doç. Dr. Şule ÖZSOY Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.....	128
TARTIŞMA	153

İkinci Gün
(13 OCAK 2007)
Üçüncü Oturum
CUMHURBAŞKANININ NİTELİKLERİ
VE
YETKİLERİ

Mustafa Yıldırım Oturum Başkanı Anayasa Mahkemesi Üyesi.....	171
Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU Işık Üniversitesi Rektörü	176
Prof. Dr. Ahmet MUMCU Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.....	185
Yrd. Doç. Dr. Ece GÖZTEPE Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.....	193
TARTIŞMA	214

Dördüncü Oturum
CUMHURBAŞKANININ NİTELİKLERİ
VE
YETKİLERİ

Prof. Dr. Fazıl SAĞLAM Oturum Başkanı Anayasa Mahkemesi Onursal Üyesi.....	235
Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.....	236

Prof. Dr. Süheyl BATUM Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü	245
Prof. Dr. Necmi YÜZBAŞIOĞLU Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.....	259
TARTIŞMA	276
Özdemir ÖZOK Türkiye Barolar Birliği Başkanı.....	292

BİRİNCİ GÜN

AÇILIŞ KONUŞMASI

12 Ocak 2007

Av. Güneş GÜRSELER (Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreteri): Günaydın.

Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu olarak, Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlediği "*Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı*" konulu iki gün sürecek sempozyumumuza hoş geldiniz. Hepinizi Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu, Disiplin Kurulu, Denetim Kurulu ve bugün toplantıda aramızda bulunan baro başkanlarımız adına saygıyla selamlıyorum.

Bu toplantının demokrasinin eksiklerini gidermeye çalışan, demokrasinin kurumlarını oluşturmaya, yerleştirmeye çalışan Türkiye için, Türkiye Cumhuriyeti için, demokratikleşme süreci için yararlı olmasını diliyor, açılış konuşmasını yapmak üzere Barolar Birliği Başkanı Sayın Özdemir Özok'u kürsüye davet ediyorum.

Av. Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı): Sayın konuklar; Türkiye Barolar Birliği'nin, örgütsel sorumluluğunun doğal sonucu olarak düzenlemiş bulunduğu "*Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı*" konu başlıklı etkinliğe hoş geldiniz.

Sizleri saygılarımla selamlıyorum.

Türkiye Barolar Birliği, kurulduğu günden bu yana, Avukatlık Kanunu'nun buyruğu ödevlerini eksiksiz yerine getiren çalışmalarına koşut olarak, cumhuriyetin kazanımlarının

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
AÇIŞ KONUSMASI

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
AÇIŞ KONUŞMASI

korunması ve yaygınlaştırılması yanında, çağcıl değerlerin yaşama geçtiği aydınlık ve uygar Türkiye özlemi, sorumluluğu ve bilinciyle hareket etmiştir. “Eksiksiz demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti”nin tüm kurum ve kavramlarının işlerlik kazanması amacına yönelik olarak gerçekleştirilen bu etkinlikler, 2001 değişikliğiyle yasal görev haline gelmiştir.

Mesleğimize, meslektaşlarımıza ve hepsinden önemlisi halkımıza olan sorumluluğumuzun gereği olarak, gündeme gelen önemli konular hakkında kamuoyunu bilgilendirmek ve tartışmaların hukuk içinde, meşru zeminlerde yapılmasını ve yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla etkinlikler düzenlemekteyiz.

Tüm etkinliklerimiz baştan sona kayda alınmakta, kısa zamanda kitaplaştırılmaktadır. Bu etkinliğimiz de aynı şekilde kitap haline getirilerek başta sayın milletvekilleri olmak üzere bütün ilgililere gönderilecektir.

Saygıdeğer konuklar,

Bilindiği gibi 2007 Nisan ayında Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi dolacak ve yeni bir Cumhurbaşkanı seçilecektir. Bu konu medyamızın, siyasi partilerimizin, sivil toplum örgütlerinin yanı sıra tüm halkımızın da ilgisini çekmektedir.

Bu ilgi Cumhurbaşkanlığı makamının konumu ve yetkileri göz önüne alındığında son derece doğaldır. General De Gaulle'ün deyimiyile, Cumhurbaşkanlığı'na seçilecek kişi, “Tüm ulusun yaşama iradesinin ifadesi” olacaktır.

Cumhurbaşkanlığına seçilecek kişiye gösterilen ilgi, seçilecek kişinin, devleti en üst düzeyde temsil edecek olması yanında, 1982 Anayasası'yla yürütme alanında çok önemli yetkileri kullanacak olmasından da kaynaklanmaktadır.

Bu yetkileri kullanırken Anayasa'nın 101. maddesinin son fıkrasında düzenlenen “Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile

ilişği kesilir ve TBMM üyeliği sona erer” biçiminde tanımlanan ve Cumhurbaşkanı seçilecek olan kişinin siyasi kimliğinden soyutlanarak partiler üstü tarafsızlığını koruyup koruyamayacağı da son derece önem taşımaktadır. Bu husus Fransa’da da önem taşımış ve taşımaktadır. Yine büyük devlet adamı General De Gaulle, Cumhurbaşkanının statüsüne ilişkin olarak yaptığı bir konuşmada, “bu öyle bir yetkidir ki, ne Sağ’a ne de Sol’a aittir, Devlet Başkanı Fransa’nın temsilcisidir, onun ebedi varlığını temsil eder, Parlamento ise sadece Fransızların çok yönlü particiliğini ve hizipçi eğilimlerini temsil eder” diye vurgulamıştır.

Cumhurbaşkanı seçimi dolayısıyla toplumsal duyarlılığı son noktasına ulaştıran en önemli etken, seçilecek kişinin Anayasa’da yazılı ilkelere ve andına sözde değil, özde, başka bir anlatımla yüreğiyle ve tüm benliğiyle bağlı olup olmaması konusundaki endişeler oluşturmaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanları ülkelerinin anayasal düzenlerinin ve devletin devamlılığı yanında, ulusun bütünlüğünü de korumakla yükümlüdürler.

Ayrıca, Cumhurbaşkanlarının etkili konum ve yetkilerine karşın, hukuki sorumluluklarının sınırlı olması nedeniyle, Cumhurbaşkanlığı’nı temsil edecek kişinin siyasi geçmişi, özel yaşamı, ailesi, çevresi, ilişkileri, kısaca tüm moral değerleri büyük önem taşımakta ve kamuoyu tarafından dikkatle izlenmektedir.

Anayasa’nın Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili olarak özel hükümler getirmesi ve partiler üstü bir yaklaşım ve uzlaşma aramasındaki ana amaç da, Cumhurbaşkanının bu niteliklerinden ve özel konumundan kaynaklanmaktadır.

1989 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Turgut Özal’la ilgili seçim öncesi ve sonrası yapılan yoğun tartışmaları hepimiz hatırlamaktayız. Çok rahat hareket eden ve partisiyle ilişkisini sürdüren Özal’ın davranışları karşısında, ülkemiz 15 Kasım 1989 günü “Çankaya Sorunu” olarak bilinen siyasal gerilime tanıklık etmiştir. TBMM’nde yapılan güven oylamasından sonra düzenlenen basın toplantısında DYP Genel Başkanı sı-

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
AÇIŞ KONUŞMASI

fatıyla Sayın Demirel, Özal'ın ANAP'ın olağanüstü kongresine gitmesinden kaygı duyduğunu açıklamış ve bunun "Yüce Divanlık bir suç" olacağını ileri sürmüştü. Bu tartışmaları sürdüren Demirel, daha sonra "Demokratikleşmenin önündeki en önemli sorunun Çankaya sorunu" olduğunu söyleyecek ve çözüm için iki ayrı anayasa değişikliği önerisi sunacaktır.

Devletin çeşitli kademelerinde görev yaparak adım, adım ilerleyen ve en üst bürokratik görevleri üslenmiş, ayrıca Dünya Bankası gibi uluslar arası prestijli kurumlarda çalışmış, 12 Eylül darbesinden sonra ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığına getirilmiş, ANAP'ı kurarak büyük bir siyasi başarıya imza atmış, Özal'la ilgili geçmişte yapılan tartışmalardan önümüzdeki Cumhurbaşkanlığı seçimi için çok önemli dersler çıkarılmalıdır. Aksi takdirde önü alınamayan, polemikler ve tartışmalar siyasi istikrarımızı altüst edecektir.

Sayın konuklar,

Demokrasi kimilerinin ileri sürdüğü gibi, yalnızca çoğunluk yönetimi, özellikle de oyçokluğu değildir. Demokrasi bir kurallar ve kurumlar sistemidir ve belirli standartları vardır. Toplumun tüm kesimlerinin sağlıklı bir biçimde siyasal güce ortak olması, demokrasinin gelişmesinde ve korunmasında temel öğedir.

Kendilerinin tek ve mutlak hâkim olduğunu sananlar, demokrasiyi tüm kurallarıyla işletemez ve demokrasinin temel unsurlarından olan uzlaşmayı dikkate almazlarsa, sistemin büyük krizler yaşamasına ve tıkanmasına neden olabilirler. Bu bakımdan öncelikle tüm ilgililerin yanı sıra, konuyu tartışan tarafların da bu demokratik ve ilkesel kurallara uygun davranması ve gerekli demokratik tepkilerini kullanmaları gerektiği kanısındayız. Başka bir anlatımla, uygar yurttaş olmak, erdem olarak itaatkâr olmaktan öte, sorumlu ve bilinçli olmayı ve gerektiğinde şiddet içermeyen demokratik sivil itaatsizliklere başvurmayı öngörür.

Sayın konuklar;

Ülkemizde anayasal girişimlerin 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanan bir tarihçesi vardır. Türkiye’de açık rejimi, çoğulcu demokrasiyi ve anayasal düzeni kurma, yaşatma ve geliştirme çabaları, zaman, zaman ortaya çıkan engellere karşın genelde başarılı olmuş, bunun sonucu önemli bir anayasa kültürü oluşmuştur. Bu gelişmeler sonucu, hem geniş kapsamlı deney ve bilgi birikimi sağlanmış, hem de Türkiye’nin kalkınmasını, anayasal rejim içinde gerçekleştirme amaç ve inancı, Türk siyasal yaşamının önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Alınan bunca yola ve elde edilen kazanımlara karşın, oluşturulan “*Demokratik, laik sosyal hukuk devleti*”ni tüm öğeleriyle içine sindiremeyen ve çağdaş değerler yerine eski düzeni yenilik adına sunma gayretinde olanların varlığı, hiçbir kuşku taşımayacak kadar açık ve net bir biçimde her alanda sergilenmektedir.

Oysa Anayasa’nın Türkiye Cumhuriyeti tanımındaki bu öğeler birbirini tamamlamaktadır. Bu öğelerin hiçbiri diğerinden daha az önemli değildir. Bu bakımdan bu ilkelerin içlerinin boşaltılması, yozlaştırılması düşünülemez, hoş görülemez. Özellikle demokrasi ve hukuk devleti nitelikleri, ancak “*laik*” bir toplumda düşünülebilir, yaşayabilir ve gelişebilir.

Bu nedenle laiklik kavramına bu algılama çerçevesinde yaklaşmak ve bakmak gerekmektedir.

Laiklik konusunda ilk algılama, “*devletin din ve dinin devlet işlerine karışmaması*”dır. Bunu çeşitli kesimlerden ifade edenler bulunmaktadır. Oysa laiklikle şeriat arasındaki ilk çatışma “*egemenlik*” konusundadır. Laiklik, dinin toplumsal olmaktan çıkarılıp bireyselleştirilmesidir. Yüce Meclis’in duvarında yazılı “*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir*” sözlerini bu anlayışla okumalı, yorumlamalı, anlamalı ve buna uygun davranmalıyız.

Bu değerlendirmeye karşın, devlet bürokrasisinin en yetkili makamında bulunan kişinin “*Türkiye Cumhuriyeti’nin başlan-*

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
AÇIŞ KONUŞMASI

gıçta ortaya koyduğu bütün temel ilkelerin, laiklik, cumhuriyet ve milliyetçilik gibi birçok temel ilkenin yerini Müslüman bir yapıya devretmesi zorunluluğu ve artık bunun zamanının geldiği düşüncesini taşıyorum” sözleri Türkiye Cumhuriyeti hakkında bir za-fiyet ifadesidir. Bunun düzeltilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıçtaki gücüne ve etkinliğine kavuşturulması ve onun niteliklerinin korunması geçmiş Cumhurbaşkanlarının olduğu gibi yakında seçilecek Cumhurbaşkanının da, andı gereğince asli görevi olmalıdır.

Ancak, bu tespiti yapan bilim adamı-bürokrat tarafından bize tarihi gelişmelere ve cumhuriyetin hedeflerine taban tabana zıt, cumhuriyetle birlikte sağlanmış toplumsal barış yerine tarikatlar arası, mezhepler arası, dinler arası çatışma içeren bir reçete önerilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, hakkında en üst bürokrat tarafından yapılan bu tespite göre, korunması gereken bir konumdadır. Laik Cumhuriyeti koruyacağı ve kollayacağı ant metninde açıkça yazılı Cumhurbaşkanı'nun nitelikleri, bu anlamda büyük önem taşıyacaktır.

Maalesef ülkemizde, uygar, çağdaş, aydınlık değerlere ve gerçekleştirilen devrimlere, başlangıcından günümüze kadar süren bir direnç ve karşı duruş vardır. Büyük Fransız devrimi ve sonrasında yayımlanan 1789 Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'ne önceleri sessiz kalan Osmanlı İmparatorluğu, daha sonra tüm dünyayı saran ve sarsan bu gelişmelere duyarsız kalamayacağını anlayınca, ihtilalin fikir muhtevasını araştırmak gereğini duymuştur. Yapılan araştırma sonucu ulaşılan gerçeklerin, şok etkisi yarattığını Reisülküttab Ahmet Atıf Efendi'nin 1798 yılında “Muvazene-i Politikye” adlı rapordan anlıyoruz.

Ahmet Atıf Efendi tarafından divana sunulan bu raporda etraflıca belirtildiğine göre, “Fransız ihtilali, dinsizlerin ve bozguncuların kafalarından çıkmış bir fitne ve fesat ateşinden başka bir şey değildir. Voltaire ve Rousseau denen zındıklar ve onlar gibi diğer maddiyatçılar, uzun zaman, peygamberleri ve hükümdarları küçük

düşüren, dinsizliği kışkırtan, eşitlik ve cumhuriyeti ballandıran fikirler yaymışlardır. Halkın büyük bir kısmı da bu zehirli fikirlerle kanarak, kendilerini bu dünyada tam mutluluğa kavuşturacak sanısıyla eşitlik ve hürriyet ilkelerine yürekte bağlanmışlardır. Halk vicdanından Allah korkusunu silen ve onu türlü kötülüklerle sevk eden ihtilalin fesatçı ve bozguncu önderleri, bununla da yetinmeyerek, İnsan hakları adına verdikleri beyannameyi bütün dillere çevirip yaymak suretiyle her yerde halkı meşru hükümdarlara karşı ayaklanmaya davet etmişlerdir.”

Bu raporun yazılmasından iki yüzyıl sonra, tüm dünyanın hayranlık ve kıskançlıkla izlediği çağdaş uygarlık yolunda elde edilen kazanım ve devrimlere karşın, 2000’li yıllarda; “Bu millet istedikten sonra laiklik tabi elden gidecek, sonra nedir bu laiklik, Allah aşkına bu ne menem şey, hem laik, hem Müslüman olunmaz”, “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir lafi koca bir yalan, Egemenlik kayıtsız şartsız Allah’ındır”, “Bu milletin bütünlüğü ‘Ne mutlu Türküm’ diyene ifadesiyle sağlanır mı, Osmanlı 30’u aşkın etnik grubu ümmet düşüncesiyle bir arada tuttu, bizde inanç birliğiyle tutacağız, biz hazmettiren hazmettiren geliyoruz”, “Demokrasi amaç değil, araçtır” gibi sözlerin siyaset arenasında yükseldiği bir Türkiye’de yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle duyulan kaygıları anlayışla karşılamak gerek.

Yukarıda özetlenen sözler, konuşmanın başından beri sıralanan Türkiye Cumhuriyeti’nin temel öğelerini öteleyen bir anlayışı ve siyasi duruşu sergilemektedir. Bu nedenle de, Cumhurbaşkanı adaylarından beklenen anayasal düzenin devamlılığını temsil ve ülkenin bütünlüğünü koruma açısından, ciddi kaygılar uyandırmaktadır. Bu kaygıların anlayışla karşılanması ve siyasal istikrar yanında toplumsal uzlaşmayı sağlayacak demokratik açılımlarda bulunulması gerektiği karusındayım.

İki gün sürecek etkinliğimizde tüm konular siyasi parti temsilcileri ve bilim adamları tarafından tartışılacaktır. Bu etkinlik çerçevesinde yapılacak tartışmaların, Cumhurbaşkanlığı seçimine mutlaka olumlu bir biçimde yansıtacağına inancım tamdır.

Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
AÇIŞ KONUŞMASI

Etkinliğimize yönetici, konuşmacı, dinleyici biçiminde katkı sunan herkese teşekkürlerimi iletir, toplantımızın başarılı geçmesini diler, saygılar sunarım.

BİRİNCİ OTURUM

“BAŞKANLIK SİSTEMİ VE CUMHURBAŞKANI, POLİTİK GÖRÜŞLER”

Oturum Başkanı: Av. Özdemir ÖZOK

Av. Güneş GÜRSELER: Sayın konuklarımız; Sayın Başkanımızın konuşmasının son bölümünde belirttiği gibi, iki gün sürecek sempozyumumuzun bugünkü bölümünün ilk oturumu, siyasi partilerimizin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilecek. Öğleden sonra ve yarınki oturumlarda değerli bilim adamlarımız, anayasa hukuku uzmanı dostlarımız, hocalarımız, arkadaşlarımız, bu konuyla ilgili görüşlerini sunacaklar.

Birinci Oturumu başlatmak üzere değerli katılımcıları sizlere sunmak istiyorum: Oturumu Barolar Birliği'nin Değerli Başkanı Sayın Av. Özdemir Özok yönetecek. Oturumun konuşmacıları, Adalet ve Kalkınma Partisi İstanbul Milletvekili, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı Sayın Prof. Dr. Burhan Kuzu; Cumhuriyet Halk Partisi Adana Milletvekili, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Üyesi Sayın Ziya Yergök, değerli meslektaşımız, Barolar Birliği eski Yönetim Kurulu Üyesi; Anavatan Partisi Grup Başkanvekili ve Malatya Milletvekili Sayın Süleyman Sarıbaş; Doğru Yol Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sayın Niyazi Ercan; Genç Parti Genel Başkan Yardımcısı Sayın Gönül Saray, Halkın Yükseliş Partisi Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Ağaoğlu, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Sekreter Yardımcısı Sayın Dr. Uğur Cilasun. Ben kendilerini kürsüye davet ediyorum.

Oturum Başkanı (Av. Özdemir ÖZOK): Saygıdeğer konuklar; parlamentoda temsil edilen siyasi partilerin temsilcileriyle birlikte bugün "*Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı*"

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

konu başlıklı etkinliğimizin ilk oturumunu gerçekleştireceğiz. Elinizdeki programa göre, bu Birinci Oturumun konusu, *"Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanı, Politik Görüşler."*

Değerli konuklar; katılımcılarla birlikte -şimdi onları da söyleyeceğim ya da hep beraber karar verelim, ilk turda 10'ar dakika değerli konuşmacıların konuyla ilgili açıklamalarını, ilk söyleyeceklerini alıp, daha sonra 2-3 dakikalık bir toparlama süresiyle etkinliğimizi tamamlamak istiyorum. Bu arada yedi konuşmacımız var. İlk 3 ya da 4 konuşmacıdan sonra bir çay-kahve molası verip, dikkati yeniden toplayıp tekrar ilerleyelim diye düşünüyorum.

Değerli konuklar; ben detaya girmeden, çünkü vaktimiz de çok dar ve çok etkin, çok yetkin, konunun uzmanı çok değerli temsilcilerimiz var şu anda, benimle birlikte bu toplantıyı götürcek. Ben sadece kısaca neden böyle bir gereksinim duyuldu, neden programda başkanlık sistemiyle ilgili bir açılım sunuldu. Buna değinmek istiyorum. Biliyorsunuz, Türkiye'de bu tür tartışmaların gündeme geldiği her dönemde yarı başkanlık, başkanlık gibi sistemler önerilir. Son dönemlerde, özellikle şu anda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde siyasal iktidarı temsil eden AKP'nin değerli temsilcileri, başta sağ tarafımda oturan Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı Sayın Burhan Kuzu Hocamızın, zaman zaman Adalet Bakanı Sayın Cemil Çiçek'in, zaman zaman muhalefetten geçmiş dönemlerde sayın üstat politikacı, duayen politikacı Süleyman Demirel'in gündeme getirdiği güçlü yönetim, istikrarlı yönetim, Türkiye'de sorunları çözebilecek, Türkiye'yi sıçratabilecek, Türkiye'yi bir anlamda bütün gücüyle, enerjisiyle daha iyi noktalara çekebilecek bir yapıyı, bir anlayışı, bir yönetimi ancak başkanlık ya da yarı başkanlık gibi çok daha otoriter bir sisteme endeksleyen ve bu konuda görüş beyan eden çok ciddi görüşler sunulmakta kamuoyuna. İşte bu nedenle, zaten zaman zaman bu konuda da etkinlikler yaptık. Hatta hatırlayacaksınız, yine 1,5-2 yıl kadar önce bu konuda çıkan tartışmalar sonrası, Türkiye Barolar Birliği olarak bütün ilgililerden görüş alarak, bilim adamlarından, siyasetçilerden görüş alarak böyle Baş-

kanlık Sistemi diye bir kitap düzenledik. Bunu Türkiye Barolar Birliği'nin yayınlarını takip eden arkadaşlarımız bileceklerdir. Yani Türkiye'nin bugünkü siyasal yapısı, Türkiye'nin bugünkü toplumsal yapısı, bugünkü eğitim, siyaset, demokratikleşme, demokrasinin tabana yayılması, bütün bunlar dikkate alınarak acaba bugünkü lider anlayışı, bugünkü liderlerin demokrasiyi yorumlama ve özümseme anlayışı karşısında halkın doğrudan doğruya seçtiği ve bütün yetkileri kullanabilecek bir cumhurbaşkanının Türkiye için çok yararlı mı, yoksa bazı sıkıntılar mı getirebilirdi çok objektif, çok demokratik bir biçimde tartışarak bu kitapçığı oluşturduk ve yine demin söylediğim gibi, başta 550 parlamenter olmak üzere, bütün ilgililere yolladık.

Ben sadece kendi kişisel görüşümü söz almışken söyleyeceğim ve bitireceğim. Kuşkusuz bütün arayışlar, bütün amaçlar, halkın, ulusun huzurlu, güvenli, mutlu, yarına daha sağlıklı, daha çağdaş, daha uygar gidebilmesinin gayretidir. Bu konuda öne sürülen her türlü iyi niyetli, objektif fikrin ve düşüncenin çok saygın olduğuna inanıyoruz. Bizim görüşümüzle taban tabana zıt olsa dahi, bir koşulla, tabii ki çağdaş değerler, uygar değerler, demokratik açılımlar yoluyla... Benim başkanlık sistemimde, bugün dünyada en çok başarılı olan birçok ülkenin uygulamak istediği, fakat başaramadığı başkanlık sistemi, biliyorsunuz, Amerika Birleşik Devletleri'nde müthiş bir başarı elde etmiştir ve zaten dünyada bu başkanlık sistemiyle ilgili çıkan düşüncelerin temeli, Amerika'yı görünce kaynaklanmakta.

Değerli konuklar; konuşmacılar katılır veya katılmaz, bilemiyorum, ama başkanlık sisteminin demokratik işleyebilmesi, başkanın hak ve yetkilerini, görevlerini bir biçimde suiistimal etmemesi, diktaya gitmemesinin tek koşulu, tam bağımsız bir yargının olması gereklidir. Yani bir ülkede yargı bağımsızlığı tam anlamıyla yerleşmeden, gerçekleştirilmeden, hukukun üstünlüğünü yerleştirmeden, gerçekleştirilmeden bir başkanlık sistemi despotizme gidiyor, bunun örneklerini Güney Amerika'da ve yakın örneklerin de görüyoruz. Ama bütün dileğim, demin de söylediğim gibi, ülkemizin gerçekten halkımıza, ulusumuza

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

yaraşır bir yönetim anlayışı içerisinde hakkettiği dünya ulusları arasında hakkettiği saygın, ekonomik yönden ve siyaseten ve hakikaten saygınlık anlamında hakkettiği yere gelmesidir. Bütün çabamız, bütün dileğimiz, bütün ürettiğimiz düşüncelerin temel hedefi de budur diyorum ve sözü Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı, değerli hocam Prof. Dr. Burhan Kuzu'ya veriyorum.

Buyurun Sayın Hocam.

BURHAN KUZU'NUN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Burhan KUZU (AKP İstanbul Milletvekili, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı):
Çok teşekkür ediyorum değerli başkan.¹

Türkiye Barolar Birliği'ne saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarak başlamak istiyorum. Gerçekten gündemde olan birçok konuları detaylı bir şekilde tartışarak, sonra da onu basarak ciddi bir hizmet yaptığına inanıyorum. Bu bağlamda barolarımız ayrıca, illerden gelen baro başkanlarımızı ve değerli vekillerimizi, diğer konukları saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Temsili rejimin hükümet şekillerinden olan Başkanlık Hükümeti, yazılı Anayasaların en eskisi olan 1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının kabul ettiği bir hükümet şeklidir. Belirtelim ki, parlamenter sistem İngiliz tarihi içinde ve onlara has özellikleri taşıyarak oluşup olgunlaşırken, Başkanlık Sistemi insan beyninin pratik olarak bulduğu ve geliştirdiği bir model adıdır. Yani "*en iyi yönetim nedir?*" sorusuna cevap ararken bulunan bir hükümet modelidir. Bundan çıkan sonuç şudur ki Başkanlık sistemi her ülkenin şartlarına uyabilir.²

Bu sistem, kuvvetler ayrılığını net bir şekilde tatbik eden, kuvvetleri birbirlerine kontrol ettirmekle beraber yürütme organının üstünlüğünü sağlayan temsili bir hükümet biçimidir. Bu sistemde, yasama, yürütme ve yargı organları; oluşumları, fonksiyonları ve ilişkileri bakımından bağımsızlık esası kabul edilmiştir. Böylece gerçek kuvvetler ayrılığı ilkesini gerçekleştirmiştir.

¹ "Türkiye için Başkanlık Sistemi" başlıklı tebliğ.

² Bkz., Kuzu Burhan, Türkiye için Başkanlık Sistemi, İstanbul 1997.

I. Parlamenter Sistemin Sıkıntıları

Dünyada krallıkların yıkılıp monarşinin tarihe gömüldüğü ve parlamentonun doğmaya başlamasıyla birlikte İngiltere'de uygulamada ortaya çıkıp daha sonra başka ülke anayasalarına geçen parlamenter rejim artık tarihi misyonunu tamamlamıştır.

Parlamenter rejimin dayadığı temel unsurların ve gerçekleştirme vasıtalarının artık hiçbir ülkede işlemediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bilindiği gibi bu sistemin en önemli özelliği kuvvetler arasındaki eşitlik ve dengedir. Keza, bu dengenin doğal sonucu olarak da yasama organı elindeki denetim mekanizmaları ile hükümeti düşürme ve denetleme yetkisine sahip iken, yürütme organı da yine belli şartlarla parlamento-yu fesih ederek veya seçimleri yenileyerek gücünü gösterme imkanına sahiptir. Ne var ki, siyasi parti gerçeği bu iki silahın da susmasını sağlamıştır. Böylece denetim hadisesi tamamıyla ortadan kalkmıştır. Hangi parlamento çoğunluğu kendi partisinin oluşturduğu hükümeti düşürüyor? Ya da hangi hükümet cumhurbaşkanlığı aracılığı ile kendisinin dayandığı parlamento-yu fesih ediyor? Bu, bindiği dalı kesmek anlamına gelir. Parlamenter rejimde fesih yetkisi ancak hükümetin kendisini parlamentoda daha kuvvetli bir çoğunluğa dayanmak için başvurduğu bir müessese haline gelmiştir.

Parlamenter sistemin bir diğer sakıncası da, teorik planda da olsa yürütme yasamaya karşı sorumluyduysa da seçmenlere karşı sorumluluğu doğrudan değildir.

Çünkü hükümet seçmenler tarafından doğrudan belirlenmez. Seçmenler sadece temsilcileri belirler ve hükümet bu temsilciler arasından çıkar. Her ne kadar bakanlar kurulu üyeleri de seçmenin önüne çıkmak zorunda iseler de, milletvekili olmak için aday olmaktadırlar, bakan olmaları Başbakanı bağlıdır.

Parlamenter sistemin bir başka çıkması da koalisyonlardır. Bu sistem genelde uygulanan nispi temsil sistemi neticesi koalisyonlara sürüklenmektedir.

BURHAN KUZU'NUN
KONUŞMASI

Koalisyonlarla yönetimin toplumsal concensus oluşturmada belli ölçüde katkısı olduğu düşünülse bile; keza özellikle İskandinav Ülkelerinde belli ölçüde başarılı olduğu görülse de, genelde birçok ülkede kriz çıkardığı ve ciddi sorunları çözemediği de bir gerçektir. Koalisyonlar tavizcilik ve telifçilik gerektirmektedir. Hiçbir programı tam olarak uygulamaya koymak ve hedefler belirlemek mümkün olamamaktadır. Koalisyon protokollerinde bazı hedefler gösterilmekte ise de, bunun da bir formalite olduğu kısa zamanda ortaya çıkmaktadır. Sadece günlük rutin işler yapılabilmektedir. Zaten gösterilen çabalar bir icraat hükümeti kurmaya yönelik olmaktan öte, adeta seçmene karşı özveride bulunulduğu havası verilerek *"ülkeyi hükümete bırakmadık"* sloganı ve esasen onun da arkasına gizlenmiş olan bürokrasinin paylaşılmasıdır. Bu paylaşımında yine milli egemenlik tam olarak gerçekleşmemekte, koalisyonu oluşturmada kilit parti konumuna hasbelkader gelmiş bulunan ufak bir parti büyük pazarlık gücü elde etmekte ve kesinlikle de karlı çıkmaktadır. Acaba demokraside çoğunluğun yönetimi böyle mi gerçekleşmiş olacaktır?

Koalisyon hükümetleri, parlamenter bir rejimde oldukça önemli sayılan *"kabine tecanüsü"* nü ve *"ortak sorumluluk"* ilkesini de sıkıntıya sokmaktadır. Oysa hükümet bir bütündür ve yürütme organının politikasının oluşturulmasından, yürütülmesinden ve denetlenmesinden birlikte sorumludur. Öyle ki, hükümetin ortak sorumluluğu parlamenter hükümet sistemin temel bir kuralıdır. Ortak sorumluluk gerçekleşmeyince diğer önemli iki ilke olan *"gizlilik"* ve *"oy birliği"* ilkelerine de uyulamamaktadır. Halbuki kolektif sorumluluk parlamenter sistemi diğer hükümet şekillerinden ayırt eden en temel niteliklerden biridir.

Kısaca işaret ettiğimiz bu sakıncaların yanında koalisyon hükümetlerinin asıl sıkıntısı *"sorumlu ve yetkilinin kim"* olduğunun belirlenmesinde muğlak bir ortam oluşturmalarıdır. Bakanların ve başbakanın sorumlu olduğu parlamenter sistemde koalisyonların kısa ömürlü olması, bir yasama döneminde birkaç hükümetin kurulması ve küskünleri ısıdırmak için

her kurulan yeni koalisyonda bakanların değiştirilmesi, yine aynı amaçla bir bakanlığın bir kaç bakanlığa bölünerek “sus payı” amacıyla kullanılması gibi yollara başvurulması kimin ya da kimlerin sorumlu olduğunun tespitinde ciddi manada güçlükler çıkarmaktadır. Her gelen koalisyonun bir öncekini ya da kendi ortak veya ortaklarını suçlaması dönemin sonunda sandık başına giden seçmenin sağlıklı karar verebilme mekanizmasını ciddi şekilde etkilemektedir. Tamamıyla tereddüt içinde kalan seçmen, kimi hangi nedenle tercih ettiğini ya da etmediğini tam olarak açıklayamamaktadır. Hatta çoğu kez sandık başına gitmenin hiçbir şeyi değiştirmeyeceği düşüncesine kapılmaktadır. Hele bir de seçim sonucu yeni bir “kaos” dönemi başlarsa seçmen tam bir bunalıma girmektedir.

Bu şartlarda “dönüşümlü Başbakanlık” gibi formüller geliştirilmektedir. Esasen, bu formül İsrail gibi bazı ülkelerde genellikle de olağanüstü dönemlerde başvuru olan bu tür bir formül kabine hükümeti olan parlamenter rejimde “başbakanın” sahip olması gereken ağırlığı azaltan bir çözümdür.

Aynı şekilde bir türlü çözülemeyen ve koalisyondan koalisyona aktarılan iç ve dış sorunlar karşısında bazen partiler sorumluluk almaktan kaçınmakta ve koalisyonlara dışarıdan destekleme vaadinde bulunmaktadırlar. Böylece kurulan azınlık hükümetleri ipleri başkasının elinde olan kukla durumuna düşebilmekte ve vatandaşlara açıkladığı programlarını gerçekleştirememektedirler.

Gelişmiş ülkeler bakımından belki çok fazla problem teşkil etmeyen bu durum ülkemiz için ciddi ekonomik, sosyal ve dış sorunları olan ülkelerde telafisi bir hayli güç kayıplara neden olmaktadır. Balkanlarda, Kafkaslarda, Orta Doğu’da, Kıbrıs’ta, Güney Doğu’da ciddi meselelerle karşı karşıya bulunan bir Türkiye’nin yukarıda özetlediğimiz yapıda hükümetlerle işin içinden çıkması çok zordur. Özellikle dış politikada zamanında alınamayan cesur ve isabetli kararlar fırsatların kaçırılması, ülke için büyük kayıplara neden olabilir. Kaldı ki, dünyada dostumuzun yok sayılacak düzeyde olduğu düşünülürse istikrarlı hükümetlere olan ihtiyaç daha da önem arz edecektir.

BURHAN KUZU'NUN
KONUŞMASI

Öte yandan, kırk yılda bir bakanlık eline geçirmiş olanlar bunu fırsat bilerek her an yapılma ihtimali olan seçim için yatırım yoluna gidebilmektedirler. Kendi bölgesini kollama ve bakanlığına bağlı kuruluşlarda iş imkanları araştırmaktadır. Böylece gittikçe "gizli işsizlik" oranı artmaktadır. Bakanlıklar adeta birer KİT'lere dönüştürülebilmekte; uzun vadeli değil kısa vadeli yatırımlara öncelik verilmektedir. Neticede icraat yapmak durumunda ve zorunda olan "bakan" vatandaşın şikayetleri ve talepleri içinde boğulmakta ve bakanlık bir Belediye Teşkilatı hüviyetini kazanmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklar içinde dertlerinin bitmediğini, seçimde verilen vaatlerin yerine getirilmediğini ve kendilerine sunulan programın gerçekleştirilemediğini gören vatandaşlar karamsarlığa düşmektedir. Bu bulanık havada kimin karlı çıktığı çok önemli değildir. Fakat Cumhuriyet, demokrasi, siyasi parti, seçim, insan hakları, adalet ve eşitlik gibi kavram ve kurumlar hakkında vatandaşlarda oluşan kötü kanaat ülkenin geleceği açısından hiç de iç açıcı olmayan bir sonuca götürme riski taşımaktadır.

II. Başkanlık Sisteminin Faydaları

Başkanlık modelinin bizce en olumlu ve bizi çeken yönü sorumlu ve yetkilinin kim olduğunun çok açık olarak belli olmasıdır. Bu durum demokratik bir sistemde oldukça önemli bir noktadır. Gerçekten yeni seçimde vatandaşın oylarını isabetli kullanabilmeleri ve tercihlerini tereddüt etmeden yapabilmeleri bir önceki dönemde yapılan olumlu ya da olumsuz işlerden kimlerin ve hangi ölçüde sorumlu olduklarının veya sorumlu olmadıklarının net olarak bilinmesine bağlıdır. Kısacası bir önceki dönemde yapılan işlerin sevabıyla, günahıyla faturasının kime kesileceği bilinmelidir ki, demokrasilerde seçmenin aldatılması önlenmelidir. İşte başkanlık modeli böyle bir faturanın bize sunulmasına imkan vermektedir. Dört ya da beş yıllık icraatı çok net olarak görme fırsatı tanımaktadır. Oysa parlamenter rejimde genelde başvurulmak zorunda kalınan koalisyonlar, yetkileri muhtelif ellere dağıtmakta ve

sorumluların bulunması güçleşmekte ve yapılacak seçimde seçmen kararsız ve tereddüt içinde kalmaktadır. Tabir caizse ülke "kimvurduya" gitmektedir.

Yasama ile yürütme birbirinden ayrıldığı için ve ellerine bir takım önemli yetkiler verildiğinden karşılıklı olarak muhtaç kılınmıştır. Bu mekanizma sayesinde sistemdeki taşkınlıklar önlenmektedir. Gerçekten, parlamenter rejimde var olan fakat uygulamada hiçbir şekilde işlemeyen denetim mekanizmaları yani siyasi sorumluluk ve fesih yetkisi başkanlık sisteminde yoktur. İlk bakışta bu bir risk faktörü olarak görülebilirse de, parlamenter rejimde işlemeyen ve işlemesi de pek mümkün görünmeyen bu tür bir kontrol mekanizmasının eksikliği bizce başkanlık modeli için olumlu bir husustur. Çünkü işlemeyen bir güvence ile seçmen aldatılmamaktadır. Halbuki başkanlık modeli güçleri birbirine "muhtaç" kılarak işlemesi daha kuvvetli ve etkili bir dengeler sistemi kurarak gerçekçi ve mantıklı bir yol izlemiştir. Bu bağlamda hatırlatalım ki, bu sistemde şayet başkan kongre ile iyi geçinmezse elindeki yetkileri hiçbir şekilde kullanamaz.

Başkanlık sisteminde, söylenenlerin aksine yasama organı yani meclis çok daha etkili ve yetkili olmaktadır. Gerçekten kanun ve bütçe gibi çok önemli iki yetkiyi tekelinde tutan meclis bu iki yetkisi sayesinde başkanı kendine muhtaç kılmakta ve onu parlamento ile iyi geçinmek zorunda bırakmaktadır. Düşünelim ki, başkanın programını uygulamak için mutlaka gerekli olan kanun ve para araçları tamamıyla meclisin elinde bulunmaktadır. Başkan ve bakanların meclis çalışmalarına katılma yetkileri olmadığı gibi kanun tasarısı hazırlama yetkileri de yoktur. Parlamenter rejimde ise kanun yapma yetkisi ve bütçe meclise verilmekle beraber, uygulamada tamamıyla yürütme organı hakimdir. Öyle ki, yürürlüğe giren kanunların yaklaşık %85'i "tasarı" biçiminde hükümet kanadından gelmektedir. Bir de buna kanun hükmünde kararname eklersek durumu daha iyi anlama fırsatı buluruz. Keza bütçe başta olmak üzere hemen hemen tüm mali konularda hükümet hakimdir. Durum böyle olunca kuvvetler ayrılığı ilkesinin ne

BURHAN KUZU'NUN
KONUŞMASI

hale geldiğini anlamak kolay olacaktır. Daha doğrusu burada kuvvetler ayrılığı vardır denebilir mi?

Tabii ki, başkanlık modelinde yürütme de kendi bağımsızlığını daha rahat koruyacaktır. Elinde fesih gibi esasen parlamenter rejimde hiç işlemeyen bir yetkisi olmamakla beraber, anayasal planda üstün yetkilerle donatılmıştır. Güvenoyu ile düşürülme tehlikesi de yoktur. Bu nedenle cesur kararlar alabilme ve vatandaşa sunduğu programı gerçekleştirme fırsatı bulabilmektedir. Sistem sade bir şekilde işlediğinden, şayet yasama organı yürütmeye haklı olmayan bir güçlük çıkarmaya kalkırsa bu, vatandaşın gözünden kaçmayacaktır. Başkan meclisin bu keyfi tutumunu vatandaşlara şikayet edebilme ve seçmeni yanına alabilme imkanına sahip olmaktadır. Bu bağlamda belirtelim ki, başkanlık modelinde başkan ve bakanlar da vatandaşın bilgisi dahilinde çalışmakla beraber, özellikle bakanlar meclis dışından atandıklarından seçmen karşısında taviz vermeden işin gereği ne ise onu yapabilme gücüne sahiptirler. Parlamenter rejimde ise bakan seçim bölgesinin işini takip etmekten ve onları işe yerleştirmekten icraata fırsat bulamamakta, hele bir de koalisyon hükümeti ise, o zaman da her an olma ihtimali olan seçim endişesi ile bu tür seçim yatırımları daha da hızlanmakta ve genişlemektedir. Tabii ki, bu tür uygulamalarda "genel menfaat" ya da "kamu yararı" esas alınması gereken kamu hizmetinin gereği yapılmamış olmaktadır. Şu halde, belirttiğimiz gibi, başkanlık sisteminde milletvekillerinin bakanlık beklentisi olmadığından ve meclisin yetkileri de tekel oluşturduğundan daha şahsiyetli ve ağırlığını hissettiren bir meclis ve milletin vekilleri görülecektir.

Öte yandan, başkanlık modelinde uygulanacak olan "dar bölge" seçim sistemi mecliste kaliteyi artıracaktır. Zira bu sistemde seçmen partiden çok adayın kalitesine bakacaktır. Bu nedenle de milletvekili seçilen kişi bir sonraki seçimde aday olmak için partinin her icraatını onaylamayacaktır; parti o kaliteli milletvekilini tekrar seçmen karşısına çıkarmak isteyecektir. Halbuki şimdi uygulanan nispi temsil sisteminin bloke liste usulünde adayları genelde parti merkezi belirlemekte ve

listenin ön sıralarında kimler varsa onlar kazanmaktadır. Bu nedenle de, milletvekili parti merkezine ağzına bakmakta ve emirlerine uymaktadır. Bir sonraki seçimde kazanmak için seçmenle birazcık temasa geçmek, fakat parti merkezine belki de sadece başbakana yakın olmak, bu şekilde listenin ilk sıralarına yerleşmek yeterli sayılacaktır. İşte, kaliteyi ön plana çıkardığı için dar bölgeyi çoğunluk sisteminin uygulandığı bir başkanlık modeli hem yürütmeye hem de yasamaya kişilik kazandıracaktır.

Nihayet, bu ve benzeri birçok yararları yanında iki dönem yani $4+4=8$ ya da $5+5=10$ yıl gibi bir süre ile başkanlık görev süresi sınırlandırıldığı için, söylenenlerin tam aksine başkanlık modelinde kan değişimi daha sık gerçekleşecektir. Bugün birçok parlamenter sistemde gördüğümüz Osmanlı padişahlarının görev sürelerinin ortalamasını geçen politikacı örneklerine rastlanmayacaktır.

III. Başkanlık Hükümetinin Sakıncaları

Yukarıda özetlediğimiz çok önemli yararları yanında, elbette her sistemde görülebileceği gibi, başkanlık rejiminin bazı sakıncaları da olacaktır. Ancak, hemen belirtelim ki, bu sakıncalar sistemin işlemlerini tıkayacak türden olmadığı gibi, sadece başkanlık modeline özgü de değildir. Ayrıca, mahzur olarak sayılan hususların temelinde yatan gerçek faktör bilinmeden söylenmekte ve seçilen emsaller de gerçek manada örnek teşkil etmemektedir.

İlk olarak denilmektedir ki, başkanlık hükümeti sadece ABD'de uygulanmakta, başka ülkelerde hatta Amerika'nın hemen Güneyindeki ülkelerde uygulanmamakta, bu bölgede Başkanlık hükümetler olarak adlandırılan kişisel iktidarlara dönüşmektedir. Başkanlık hükümeti sisteminin sadece ABD'de uygulanabileceği başka yerde uygulanmasının imkansız olduğu görüşü de bize pek tatminkar gelmiyor. Belirtelim ki bu örnek yanlış seçilmiştir. Bir defa Güney Amerika'da uygulanan başkanlık sistemi birçok yetki ve çalışma mekanizması bakımından Kuzeydeki örneğe benzemektedir. Bu ülkelerin

BURHAN KUZU'NUN
KONUŞMASI

bazılarında yürütme organı tıpkı parlamenter rejimde olduğu gibi iki başlıdır. Ayrıca, başkanlık rejiminin aksine bazılarında başkanın parlamentoyu fesih etme yetkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, yürütmenin kanun tasarısı hazırlama ve parlamentoya sunma yetkisi vardır. Bütün bunlara ilave olarak parlamentonun çalışma süreleri kısaltıldığı gibi, kimi ülkelerde de parlamentonun kanun yapma yetkisi sınırlı tutulmuştur. Görülüyor ki, Güney Amerika'da uygulanan ve başkanlık sistemi olarak takdim edilen sistem, Kuzey'deki rejimle çok önemli noktalarda ayrılmaktadır. Bu yapı, kişisel iktidar kurmaya eğilimli olanlara kapı açmaktadır. Nitekim Arjantin, Şili, Paraguay, Uruguay, Bolivya, Venezuela ve Ekvator gibi Güney Amerika ülkelerinde uygulama askeri diktatörlükle sonuçlanmıştır. Kaldı ki, bu ülkelerin bazılarında Başkanlık Sistemi önemli ölçüde işlerlik kazanmıştır.

Şu halde, Başkanlık rejimi denilince sadece ABD'de uygulanan rejim anlaşılmalıdır.

Bu sistem için ileri sürülen ve kesinlikle doğru olmayan bir başka sakınca da, Federasyonu doğuracağı endişesi. Türkiye için hassas bir konu olduğundan bu hususun açıklığı kavuşması gerekmektedir. ABD'de Başkanlık Sistemi olması Federal yapının zorunlu bir sonucu değildir. Ya da, Başkanlık modeli sadece Federal Yapılı ülkelerde uygulanabilir gibi bir ilim ve mantık dışı eleştiriyi kabul edemeyiz. O zaman, Federal olan Almanya'da neden parlamenter rejim var? Yine Federal olan İsviçre'de neden Meclis Hükümeti Sistemi var? Ya da Federal olmayan Fransa'da Yarı Başkanlık Sistemi var? Şu halde böyle bir eleştiri gerçeği yansıtmamaktadır. Tabii ki Başkanlık Sistemi beraberinde yerel yönetimlerin kuvvetlendirilmesini zorunlu kılacaktır. Fakat hiçbir zaman bölgelerin özerkliğini ya da valilerin seçimle gelmesi gibi ABD'de görülen ve Federal yapıdan kaynaklanan bazı idari birimleri Türkiye'ye getirmeyecektir. Çünkü bunlar "Başkanlık Sistemi"nin zorunlu unsurları değildir.

Başkanlık sistemi aleyhine ileri sürülen bir başka eleştiri de, bu sistemin hürriyetler açısından tehlikeli olduğu yönündedir.

Belirtelim ki, bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır. Bugün parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde hak ve hürriyetlerin ABD'den daha iyi düzeyde olduğu söylenemez.

Yürütmenin güçlendirilmesi ise, özgürlüklerin sosyo-ekonomik altyapısının geliştirilmesi bakımından, tam aksine, zorunlu dahi olabilir. Çağdaş toplumlarda bireylerin ve toplulukların sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi bakımından güçlü bir yürütmenin sistem yandaşlarıncı da temel bir yapısal gereksinim sayılması, yürütmenin güçlendirilmesi ile özgürlüklerin ihlali arasındaki ilişkinin bu denli doğrudan olmadığını göstermektedir.

Başkanlık sisteminin darbelere yol açabileceği endişesi muhtemel olmakla beraber, aynı tehlike parlamenter rejimde de mümkündür. Nitekim ülkemizde parlamenter rejim tatbik edilmesin rağmen her on yılda bir ihtilal ya da muhtıra meydana gelmiştir. Başkanlık sisteminde belki bu süre kısalabilir, belki de hiç ihtilal olmayabilir. Kanaatimizce işlerin iyi gittiği bir başkanlık sisteminde darbe olması ihtimali yoktur. Çünkü ihtilallerin temelinde sadece hükümet şekilleri değil, ondan daha çok ülkenin kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı rol oynamaktadır. Dikkat edilirse hemen hemen tüm ihtilal olan ülkelerde darbeler iktidar boşluğunun olduğu anları kollamaktadırlar. İstikrarlı hükümetlerin bulunduğu dönemlerde yapılması şöyle dursun, sözü dahi edilmemektedir. Bu konuda sanırsız ülkemiz oldukça tipik bir örnektir.

Türkiye, yıllarca hep yürümüş, hareket halinde olmuştur. Karşımızda yeni bir dünya düzeni vardır. Hareketsiz kalmamız mümkün değildir. Bu yeni gelişmeler Türkiye'ye yeni imkanlar sunmakta ve fırsatlar vermektedir. Ayrıca, tarihi bir sorumluluk yüklemektedir. Ülkemiz, bu gelişmeler neticesinde kendisini bölgesel bir güç merkezi halinde buldu. Bu nazik durum karşısında Türkiye tarihi fonksiyonunu icra edebilmesi için ülke içinde kesinlikle istikrara ihtiyacı vardır.

Görülüyor ki, ülkemizde mevcut bulunan siyasi krizi aşmak koalisyonların verdiği zaman kaybını önlemek için ciddi

BURHAN KUZU'NUN
KONUŞMASI

bir takım tedbirler almak zorundayız. Dünyanın “Yeni Dünya Düzeni” adı altında yeniden paylaşıldığı günümüzde, keza Türk-İslam topluluklarının ciddi olarak sıkıntıya sokulmaya çalışıldığı bir ortamda, ülkemizde istikrarın tesisi için Başkanlık Hükümeti modelinin artık ciddi olarak tartışmaya açılarak, kabulü yönünde bir çalışmanın başlatılmasının zamanının geldiğine inanıyoruz. Bu şekilde “yönetimde istikrar” ilkesi gerçekleşirken %10'luk genel barajı da %5'e çekerek ve diğer bazı iyileştirmelerle de TBMM'de tüm siyasi eğilimlerin temsilini gerçekleştirme sureti ile de “temsilde adalet” ilkesi sağlanabilecektir. Esasen bizim bu noktada gerçek amacımız “dar bölge” seçim sistemi ile kaliteli kişilerin TBMM'ye girmelerinin sağlanmasıdır. Türkiye'nin mevcut hükümet sistemi ile idare edilmesi mümkün değildir. Yönetemeyen bir demokrasi ile karşı karşıya bulunmaktayız. Düşünebiliyor musunuz? 1993-1999 yılları arasında 6 yıl içinde 6 hükümet kurulmuştur. Oysa bu sayıdaki hükümetin 5'er yıllık Anayasal süreleri düşünülduğünde, 30 yılda kurulmaları gerekiyordu. Cumhuriyet'in 83. yılını kutluyoruz 59. Hükümeti kurmuşuz. Oysa bu kadar hükümeti kurabilmemiz için 4 yıllık normal ömürleri düşünülduğünde Cumhuriyet'in 236. yılını kutlamamız gerekecektir. Türkiye bu kadar kötü yönetilmiş ve istikrarsızlık hakim olmuştur.

Türkiye'de Başkanlık Sistemine karşı çıkanlar genellikle tekelci sermaye, kartel, medya ve bazı güç odaklarıdır. Bu çevreler zayıf ve kolay yıkılabilen hükümetler isterler. Hedef rant elde etmek ve kredi koparmak olduğu için bunun en iyi ortamı her an yıkılma tehdidi altında bulunan koalisyonlardır. Bir de sol kesim istemez. Bunlar da %65 sağ, %35 sol seçmen hesabıyla yaptıkları için bu sistemde hep sağ kazanacağını düşünürler. Oysa bu doğru değildir. Ülkenin maddi ve manevi değerlerine, insanların inançlarına saygılı olan bir sol ya da sağ anlayış, bu ülkede her zaman halktan destek bulabilir. Tabi ki, küçük partiler de Başkanlık Sistemine karşı çıkmaktadırlar. Onlar da “az olsun benim olsun” yaklaşımında olduklarından; aşırı bölünmelerde iktidarın küçük ortağı olarak aşırı siyasi güç elde ettiklerinden hem fırsat kollama peşinde koşarlar. Elbette

ki Başkanlık Modeli küçük partilerin bu demokrasi dışı haksız kazançlarını ellerinden almaktadır.

1982 Anayasası'nda Başkanlık Sistemi yönünde düzeltmeler yapılacak olursa, ilk etapta şu değişiklikler yapılmalıdır:

- Cumhurbaşkanının halk tarafından seçimi ve yetkilerinin artırılması,
- Başbakanlık müessesesinin kaldırılması,
- TBMM'nin hükümeti denetim yollarına ilişkin hükümlerin Anayasadan çıkarılması,
- Cumhurbaşkanının parlamentoyu fesih (seçimleri yenileme) yetkisinin kaldırılması.

Temel haklar ve yargı konusunda Başkanlık Sisteminin özel olarak gerektirdiği bir değişiklik yoktur. Ancak, 1982 Anayasası'nın 1961 Anayasası'na nazaran temel hak ve hürriyetler ile yargı alanında yapmış olduğu bazı törpülemeler giderilebilir. Özellikle yargı biraz daha kuvvetlendirilecektir.

Netice itibarıyla, Türkiye'nin içinde bulunduğu mevcut sorunların temelinde ekonomik krizden çok siyasi kriz yatmaktadır. Bu sorunlar parlamenter rejimin bünyesinden kaynaklanmaktadır. Bu sistemin ıslahı mümkün değildir. Yapılacak iş bir an önce Başkanlık Modeline geçmektir.

AK Parti programında şu doğru tespitlerde bulunulmuştur: Kuvvetler ayrımı ilkesi hassasiyetle uygulanacaktır. Yasama, yürütme ve yargı güçleri arasında denge ve denetim sağlanacaktır. Parlatonun yasa çıkarma ve denetimde etkin, bağımsız ve verimli olması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır; yasama ve yürütme erkinin birbirinden net bir biçimde ayrılması için başbakan hariç diğer tüm bakanların meclis dışından, atanmasını sağlayan sistem değişiklikleri araştırılarak kamuoyunda tartışmaya açılacak, bu konuda kamuoyunda oluşacak uzlaşmaya paralel olarak gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

AK Partinin yaptığı tüm bu doğru tespitleri parlamenter sistem içinde çözmek imkansızdır. Çünkü bu arızalar zaten parlamenter rejimin bir neticesidir. Esasen AK Parti yukarıda belirttiğimiz gibi adını koymadan Başkanlık Sistemini savunmaktadır.

IV. Yeni Cumhurbaşkanı Seçimi Konusunda Yapılan Usul Tartışmaları

1961 Anayasası'na göre meclislerin toplantı yeter sayısı üye tam sayısının salt çoğunluğu, karar yeter sayısı ise Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğuydu. (86. m.)

Uygulamada özellikle toplantı yetersayısına ilişkin hüküm, zaman zaman partizan amaçlarla bir engelleme ve parlamento-yu tıkama aracı olarak kullanmasından dolayı 1982 Anayasası bu sorunu çözüme kavuşturmuştur.

Genel anlamda, 1982 Anayasası'nın temel felsefesi, demokratik ve uzlaşmacı bir arayıştan daha çok siyasal karar alma mekanizmalarındaki tıkanıkları giderici hükümler getirmesidir. Bu bağlamda; Meclis toplantı yeter sayısı Anayasa'nın 96. maddesinde, "*Anayasada, başkaca bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.*" şeklinde açıkça belirtilmiş olup onun dışında bir ayrı toplantı yeter sayısı aranmamıştır.

1982 Anayasası'nın karar alma mekanizmalarındaki tıkanıkları giderici hükümler getirmesi, parlamenter sisteme işlerlik kazandırma; gereksiz tıkanma ve bunalımları önleme amacını güden bu tür kurum ve kuralara yer vermesi, anayasa hukuku literatüründe "*rasyonelleştirilmiş parlamentarizm*" olarak adlandırılmaktadır.

"Cumhurbaşkanının geniş bir uzlaşma ile seçilmesi, çok meşru ve saygıdeğer bir siyasal temenni olabilir. Ancak bir siyasal temenninin

anayasal bir zorunluluk olarak takdim edilmesi savunulamaz.”³ 1982 Anayasası'nın 102. maddesini Cumhurbaşkanlığı seçimindeki uzamaları ve tikanıkları ortadan kaldıracı niteliği anlamında okumak gerekir. Bu maddeye göre, " Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir... En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üyesi tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üyesi tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üyesi tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üyesi tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir." 1961 Anayasası'nda ise (95. m) Cumhurbaşkanı seçimi için ilk iki oylamada Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi tamsayısının üçte iki çoğunluğu aranmakta, bu çoğunluk sağlanamadığı takdirde ondan sonraki bütün oylamalarda üyesi tamsayısının salt çoğunluğu gerekmektedir. 1980 yılında bu çoğunluk sağlanmadığı için altı ay boyunca Cumhurbaşkanı seçilememiştir. İşte bu nedendir ki, 1982 Anayasası Cumhurbaşkanlığı seçimini en çok dört turla sınırlandırmıştır.

Benzer şekilde, 1961 Anayasa döneminde sık sık tikanmalara yol açmış olan Meclis Başkanlığı seçimlerinde üyesi tamsayısının salt çoğunluğunun oyu şartından (84/2) vazgeçilmiş ve şu çözüm benimsenmiştir; "İlk iki oylamada üyesi tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üyesi tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üyesi, Başkan seçilmiş olur."

Anayasa'nın 102. maddesinde Cumhurbaşkanının nasıl seçileceği açıkça belirtilmiş olup toplantı yeter sayısı öngörülmediği için 96. maddesinde aranan yeter sayı aranması en tabii olandır. 102. maddede seçimin nasıl yapılacağı usulü belirtmiş olan söz konusu madde çerçevesinde neden 367 üyenin Meclis

³ Özbudun, Ergün, *Zaman Gazetesi*, "Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Anayasa", 17.01.2007.

Genel Kurulda bulunma zorunluluğunun olmadığını açıklayacak olursak;

1. Danışma Meclisi Tutanakları'nda Cumhurbaşkanlığı seçimi'nin görüşüldüğü madde hakkında tam on önerge verilmiş. Ancak önergelerin hiçbirinde Meclis'in üçte ikilik çoğunlukla toplanmasına ilişkin bir öneri veya tartışma bulunmuyor. *Danışma Meclisi üyesi, Turan GÜVEN'e göre Meclis'in toplantı yeter sayısı ayrı bir şeydir; karar yeter sayısı ayrıdır. Anayasa'da 367 şartı bulunmuyor. Ayrıca; 1982 Anayasası yapıldığı zaman, bizim asıl hedefimiz Cumhurbaşkanlığı seçimi zorlaştırmak değil basitleştirmekti.*⁴

Dönemin tutanaklarına baktığımız zaman, *Danışma Meclisi üyelerinden Fahri ÖZTÜRK: "Bu maddeye göre, ilk iki turda üçte iki çoğunluk, üçüncü turda salt çoğunluk, yani 201 kişi (o dönemde Meclis 400 üyeliydi), dördüncü turda en çok oyu alan aday Cumhurbaşkanı seçilecektir. Dördüncü turda 134 toplantı nisabıyla toplanacak Meclis'te (O Zaman Meclis 400 üyeden oluştuğu için toplantı yeter sayısı 134'tü. Şimdi 550 kişi olduğu için Meclis 184 üyenin hazır bulunmasıyla toplanabiliyor), 68 oyla olmasa bile 100 oyla Cumhurbaşkanı seçilebilecektir. Meclis içerisinde 100 oyla seçilmiş bir Cumhurbaşkanı, bu kadar geniş yetkileri nasıl kullanacak, gerektiğinde Bakanlar Kurulu'na nasıl başkanlık edecektir? Bu nedenle, Cumhurbaşkanının, Meclis'in salt çoğunluğuyla seçilmesini, tasviplerinize arz eder, saygılarımı sunarım"*⁵

Başkan: Teşekkür ederim sayın Öztürk, Sayın Öztürk'ün önergesi üzerinde söz almak isteyen var mı?

Lütfullah TOSYALI (Danışma Meclisi Üyesi): "Bu madde üzerindeki önergenin çoğu, dördüncü turda az bir çoğunlukla seçilecek Cumhurbaşkanı sistemini kabul etmemektir. Çünkü, dördüncü turda 40, 50, 30 gibi az bir rakamla seçilecek bir Cumhurbaşkanının yedi yıl bu devleti yönetmesi biraz tuhaf gibi gelecektir. Bu bakımdan komisyonun maddeyi geri çekerek, daha uygun bir metin getirmesini

⁴ Bugün Gazetesi, "Tutanak Gerçeği" 07.01.2007.

⁵ Danışma Meclisi, B. 141, 2.9.1982, O. 3, s. 405.

arz ve teklif ediyorum"⁶ demiştir. Bu önergeler doğrultusunda madde bugünkü hale gelmiştir.

2. Hukuk kurallarının mantık ötesinde zorlanması suretiyle istenilen sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Tamamen farklı iki kavram olan '*karar yeter sayısı*' ile '*toplantı yeter sayısı*'ni karıştırılıyor. Anayasa'nın 96. maddesine göre, toplantı yeter sayısı, TBMM üye tam sayısının üçte biridir. 96. madde, Anayasa'da '*başkaca bir hüküm yoksa*' demektir. Ne Anayasa'nın ne de Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün herhangi bir maddesinde toplantı yeter sayısı ile ilgili başkaca bir hüküm vardır. Anayasa'nın çeşitli maddelerinde karar yeter sayısı ile ilgili özel hükümler bulunduğu halde, toplantı yeter sayısı ile ilgili olarak 96. madde dışında başka hiçbir hüküm yoktur. Bazıları, 102. maddedeki karar yeter sayısının aynı zamanda toplantı yeter sayısı da olduğunu iddia etmektedir.⁷ Oysa karar yeter sayısı ile toplantı yeter sayısı tamamen farklı kavramlardır ve Anayasa'nın 96. maddesinde toplantı ve karar yeter sayısı başlığı altında ayrı ayrı düzenlenmektedir. Meclis üye tam sayısının üçte ikisi olan 367 sayısı gerektiği doğru değildir. Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin 101 ve 102. maddelerde zaten '*toplantı yeter sayısı*' yoktur. Orada söz edilen '*karar yeter sayısı*'dir. Bu görüş esas alınrsa cumhurbaşkanı seçmek imkansız olur. Anayasa'nın 102. maddesinde ayrıca bir nitelikli çoğunluğun öngörülmüş olmamasının nedeni, 1982 Anayasası'nın 1961 Anayasası'na göre, yasama organının çalışmalarını kolaylaştırıcı ve tıkanıklıkları çözücü özelliğinden yola çıkmaktadır. (Rasyonalist parlamenter rejim).

3. Cumhurbaşkanlığı seçiminde partilerin grup kararı almaları mümkün değildir. Anayasa ve içtüzüğe rağmen partilerin grup kararı almaları durumunda Anayasaya açıkça aykırılık teşkil edecektir. Toplantı günü toplantı ve karar yeter sayısı bulunursa seçim yapılmış, bulunmamışsa seçim yapılamamış olur, milletvekili kuliste oturur, gelip oyunu kullanır. En fazla oylamaya katılmama yönünde Meclis'e girmeme eğiliminde

⁶ Danışma Meclisi, B. 141, 2.9.1982, O. 3, s. 406.

⁷ Kanadoğlu, Sabih, "AKP'nin 354 Milletvekilinin oyu yetmez".

olabilirler. Aksine iddia edildiği gibi partilerin grup kararı almaları yönündeki davranış anayasaya aykırı olacaktır. Bunun dışındaki zorlama yorumlar 'akıl tutulmasından' başka bir şey değildir.

4. Ülkemizde, 1980'de siyasi partiler arası uzlaşma sağlanamaması nedeniyle Cumhurbaşkanlığı seçiminin aylarca sürüncemede kalması, "ulusal iradeyi" devre dışı bırakan 12 Eylül darbesinin temel nedenlerindedir. Bu nedenle uzlaşımın üçte iki sağlanamadığı yerde, cumhurbaşkanının salt çoğunlukla seçilmesi, aksi takdirde Meclis seçimlerinin yenilenmesi kuralı getirildi. Yani Meclis için 1982 Anayasası'nın amir hükmü, her halükârda "seçeceksin" amir hükmüdür, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi her halükârda "uzlaşacaksın" şeklinde değildir. Darbecilerin asıl amacı, demokratik katılım ve uzlaşma değil, ülkenin bir an bile Cumhurbaşkansız kalmamasıdır.

5. 1982 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanlığı seçimi, bütün unsur ve süreçleri ile ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. (Any. m. 102, 96) "Cumhurbaşkanlığı seçimini yöneten anayasa normunda yorumlanması gerekli bir çelişki, kapalılık veya boşluk bulunmamaktadır.⁸ Toplantı ve karar yeter sayılarının o denli düşük tutulmasının nedeni, parlamenter rejimde yasama organının, kurulu iktidar çalışmalarını kolaylaştırmaktır. "Cumhurbaşkanının seçimine ilişkin Anayasa'nın 102. maddede toplantı için herhangi bir "kural" öngörülmemiş. Birinci fıkra 'gizli oyla seçilme' den söz ettiğine göre, bunun bir toplantı yeter sayısı olduğunu ileri sürmek imkansızdır. Çünkü toplantıdan söz etmek isteseydi bunu niye gizli yapmak istesin. 'Oy ve seçme', karar parametreleridir. Toplantı için özel bir kural (emir) öngörülmemişse, 367 üye sayısı yalnızca ihtiyari bir nitelik kazanır ve bu ihtiyariliğin alt sınırı olan Anayasa'nın 96. madde hükmü geçerli olur. 102. madde 'toplantı'ya değil, karar'a hukuksal sonuç bağlamıştır".⁹ Yani "kural" niteliğinde olduğundan, 'karar' için gerekli çoğunluk sağlandığı zaman 'karar' verilmiş olacaktır. Anayasa'nın 102. maddesinin hukuksal sonuç bağ-

⁸ İyimaya, Ahmet, Zaman Gazetesi, "Kim demiş Erdoğan'ın seçilmesi için'367' şart diye?", 06.01.2007.

⁹ Can, Osman, Radikal Gazetesi, "Cumhurbaşkanı seçimi" 31.12.2006.

ladığı tek olgu budur. Toplantı yeter sayısına hukuksal sonuç bağlandığı yer ise, Anayasa'nun 96. maddedir. Nitekim bugüne kadar yapılan hiçbir Cumhurbaşkanlığı seçiminde toplantı için nitelikli bir çoğunluk aranmamıştır. Bu konuda hiçbir tartışma yaşanmamış ve hiçbir itiraz gelmemiştir.

6. a. *Anayasa'nın 102. maddeye göre ilk turdaki karar yeter sayısı için üçte iki çoğunluk sağlanmadığında, sonraki turlara geçilmesi ve seçimin 20 günde sonlandırılması Anayasal bir emirdir.* Bunun gerçekleştirilmemesi bir Anayasa ihlalidir. Bu açıdan ilk turda yeterli oyun sağlanmamış olması 'ret' kararı değildir. İlk turda belirlenmiş oy çoğunluğunun sağlanamamış olması, karar verilmediği anlamına gelir. Bir karar verilmediyse, bunun yokluğu üzerinde tartışma yapılamaz.¹⁰ Dolayısıyla karar verilebilecek bir çoğunluğun toplantıda hazır bulunmamış olması, kararın çıkmaması anlamına geleceğinden, buradan doğacak sakınca da Anayasa tarafından, her halükarda seçimin yapılabilmesi için sonraki turlarda salt çoğunluğa kadar esneme imkanının yaratılması yoluyla giderilmiş bulunuyor. Bunu bir başka ifadeyle anlatacak olursak, üçte ikilik karar için mutlaka üçte ikilik bir toplantı yeter sayısının aranması ve bunun diğer oylamalara da geçerli kılınması, Anayasa'nun açık bir kuralı olmadığı gibi, hem 96. maddenin açık hükmü hem de üçte ikilik çoğunluk sağlanmadığı durumda sonraki turlara geçilmesini zorunlu kılan bir Anayasal direktif karşısında savunmak, hukuku amaçları doğrultusunda zorlamaktan başka bir şey değildir.

b. Hukuk kuralları bağlamından ve objektif amaç ilişkilerinden koparılmasıyla ulaşılabilecek sonuç hukuksal bir sonuç olmayacaktır. "Arzulanan uzlaşma Anayasa'nın omurgası kırılarak sağlanamaz. Uzlaşma bir kültür sorunu, her şeyden önce de özgür irade sorunudur."¹¹ Anayasa lafzının tanıdığı bir iradeyi bu yolla geçersiz kılmaya çalışmak, Cumhurbaşkanlığı seçimini imkansız kılmaya eşdeğerdir.

¹⁰ İyimaya, Ahmet, *Zaman Gazetesi*, "Kim demiş Erdoğan'ın seçilmesi için '367' şart diye?", 06.01.2007.

¹¹ Can, Osman, *Radikal Gazetesi*, "Cumhurbaşkanı seçimi" 31.12.2006.

c. Bir turun sonuçsuz kalması halinde, izleyen tura kendiliğinden geçilir. Turları en az üçer güne bölerek yirmi güne indiren anayasa hükmünü doğru okumak gerekir; izleyen tura geçmek için önceki turun sonuçsuz kalması, gerekli ve yeterlidir. Önceki turun sonuçsuz kalma sebebi, farklı bir sonuca yol açmaz. Sonuçsuz kalma, toplantı yeter sayısının bulunamamasına, beklenmeyen bir olayın gerçekleşmesine, seçilme barajına ulaşılamamasına ve benzeri sebeplere bağlı olabilir. *İzleyen tura (müteakip toplantı ve seçim sürecine) geçilmesi bir anayasa kuralıdır.* Sonraki tura geçişi önleyebilecek yegâne legal sebep, o turda seçilmenin gerçekleşmesidir.¹² Toplantı yeter sayısını karar sayısı olarak gören anlayışın, Anayasa kuralının konuluş amacı ile de bağdaşmadığı açıktır. Seçimin 20 günde tamamlanmasını amaçlayan kurucu iradenin, daha birinci turda sistemi tıkayan bir modeli istemiş olmasını düşünmek anayasa kuyucununun iradesini hiçe saymaktır. Başka bir ifadeyle, toplantı yeter sayısını karar nisabı olarak gören anlayışın, Anayasa kuralının konuluş amacı ile de bağdaşmadığı açıktır. Seçimin 20 günde tamamlanmasını amaçlayan kurucu iradenin, daha birinci turda sistemi tıkayan bir modeli istemiş olması düşünülemez.

7. 1982 Anayasası'nın 102. maddesinde, muhtelif kademelerde (üçer günlük turlarda) öngörülen karar (seçilme) yeter sayıları, hiçbir şekilde toplantı yeter sayısı yerine ikame edilemez, böyle bir yorum yapılamaz. Bu bağlamda;

a. Toplantı ve karar nisapları, gerek hukukî kavram ve gerekse işlevleri itibarı ile tamamen farklıdır. Bu kavramların karıştırılması yazılı hukuka aykırı, ideolojik bir yorum olmaktan öteye gidemez. *Danışma Meclisi, Anayasa Komisyonu ve Komisyonun divan üyesi, Turgut TAN "Anayasa aksine hüküm bulunmayan halin, başa değil, toplantıdan sonra karar nisabı için getirilmesi gerekir. Çünkü Anayasada özel nisab, karar için vardır."*¹³ Komisyon Başkanına göre ise, *toplantı nisabı her şey için geçerlidir.*

¹² İyimaya, Ahmet, *Zaman Gazetesi*, "Kim demiş Erdoğan'ın seçilmesi için '367' şart diye?", 06.01.2007.

¹³ Danışma Meclisi, Anayasa Komisyonu Tutanağı, s. 271.

b. Anayasa'nın çeşitli hükümlerinde (Any. 84, 87, 99, 102, 105, 111, 175) yer alan karar yeter sayıları toplantı yeter sayısı olarak öngörülürse parlamento çalışamaz durumla baş başa kalacak özellikle, "Af Kanunları, Cumhurbaşkanını yüce Divan'da yargılamak için dörtte üçü, Anayasa'yı değiştirmek için üçte iki ile beşte üçü oranında oy arıyor, Gensoru, Meclis Soruşturması, Yasama dokunulmazlığın kaldırılması, Milletvekilliğinin - Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin - düşmesine, Milletvekilinin istifasının kabulü, Meclis Başkanının Seçimi gibi işlemler" tamamen işlevsizleşecek parlamento kilitlenecektir. Bütün bu konular Anayasa'nun farklı maddelerinde değişik karar yeter sayıları ile sonuca bağlamıştır.

c. Anayasa da, toplantı yeter sayısı konusunda bir hüküm olmasa idi ve yorumla boşluk doldurma mümkün olsa idi, "sıfır kişi ile toplantıyı açma" yorumu, işin özelliğine ve parlamenter sisteme daha uygun düşerdi Çünkü parlamento, Cumhurbaşkanlığı seçiminde, müzakereli -katılmalı ve uzlaştırıcı- herhangi bir iş görmemektedir. Seçim sürecinde görüşme yapılmamaktadır. Milletvekilleri, yalnızca oylarını kullanmaktadır. Seçim, mahiyeti itibariyle oyda tecelli eden sonuca yönelmiş bir yarışma iradesidir. Anayasa'daki seçilme yeter sayısını bulan aday, seçilmiş sayılır. Mevsuf (nitelikli) çoğunluklu kararlarda, toplantı nisabı aranmaz. Bu gibi durumlarda toplantı nisabı, ikincil (tali) bir şekil şartı haline gelir. Kaldı ki seçimde oy kullananlar kadar milletvekili, toplantıya da katılmış sayılır veya milletvekili "Meclis Genel Kurulda" olduğu halde oy kullanmamış olabilir.¹⁴

d. 367 üyenin, Meclis Genel Kurulu'nda hazır bulunması gerektiğini ileri sürenler, nitelikli karar nisaplarının öngörüldüğü işler yönünden toplanamayan, karar veremeyen ve ulaşılamaz yüksek sayıların Meclis kapısına anahtar görevi gördüğü bir parlamentoyu tarif ederler. Belli ki bu görüşün sahipleri, parlamento deneyimini yaşamamaları bir yana,

¹⁴ İyimaya, Ahmet, *Zaman Gazetesi*, "Kim demiş Erdoğan'ın seçilmesi için '367' şart diye?", 06.01.2007.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin de 12 Eylül'e gerekçe oluşturmuş altı ay süren tıkanmaları da göz ardı etmektedirler.¹⁵

8. TBMM'nin üçte iki çoğunlukla toplanmadığı halde, seçim turlarına geçip işlemi sonuçlandırması halinde, bu işlemin Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilebileceği iddiasında da isabet yoktur. Bilindiği gibi, Anayasa'da belirtilen istisnalar (İçtüzük, milletekilliğinin düşmesi ve milletekilliği dokunulmazlığının kaldırılması) hariç, TBMM'nin kararları, Anayasa Mahkemesi denetimine tabi değildir. Bunların dışında, Anayasa Mahkemesi, içtüzük düzenlemesi niteliğinde gördüğü parlamento kararlarını, adı böyle konmamış olsa dahi, denetleme yetkisini kendisinde görmektedir. Ancak bunun söz konusu olabilmesi için kararın, ya Anayasa'ya aykırı bir içtüzük değişikliği niteliği taşıması veya Anayasa ve içtüzükte hakkında hiçbir hüküm bulunmayan bir konuda, Anayasa'ya aykırı yeni bir uygulama tesis etmesi gereklidir.

Önümüzdeki olayda açık bir Anayasa kuralı ve ona uygun olarak yapılması söz konusu olan bir işlem söz konusudur. İchtüzüğün cumhurbaşkanı seçimine ilişkin 121. maddesi, Anayasa'nın 102. maddesine göndermede bulunmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Anayasa ve içtüzüğe tamamen uygun bir işlemin, nasıl olup da yeni bir içtüzük hükmü ihdası, ya da "eylemli bir içtüzük düzenlemesi" olarak nitelendirilebileceğini anlamak gerçekten zordur. Örnek olarak gösterilen ve Mesut Yılmaz hükümetine verilen güvenoyunun iptaline ilişkin kararın (E. 1996/19, K. 1996/13, k.t. 14.5.1996) konumuzla en ufak bir ilgisi yoktur. Çünkü o tarihte yürürlükte bulunan içtüzüğün 105. maddesinde yer alan "güvenoyu verenlerin sayısı, güvensizlik oyu verenlerden fazlaysa Bakanlar Kurulu güven almış olur" kuralı, Anayasa'nın yukarıda incelediğimiz 96. maddesine açıkça aykırı nitelikteydi. Cumhurbaşkanlığı seçimi, bir parlamento kararı olarak herhangi bir yargısal denetime bağlı değildir. Anayasa Mahkemesi'ne görev, ancak ve ancak Anayasa ile verilebilir. Kanunla, içtihatla veya yorumla Anayasal yargı görevi üretilemez (Any. 148. Md.). 1982 Anayasası, isabetli olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir

¹⁵ İyimaya, Ahmet, Zaman Gazetesi, "Kim demiş Erdoğan'ın Seçilmesi İçin '367' Şart Diye?", 06.01.2007.

yargısal denetim öngörmemiştir. Anayasada ve Meclis İctüzü-ğünde hangi parlamento kararlarının Anayasa Mahkemesi'nin yargı yetkisine tabi olduğu açıkça belirtmiştir.¹⁶

Anayasa Mahkemesi bu içtihadından “*yurtdışına silahlı kuvvetlerin gönderilmesine, yurt dışından yabancı silahlı kuvvetlerin çağrılmasına izin*” (Any. m. 92) işinde, kurala aykırı parlamento uygulamasının içtüzük ihdası niteliğinde olduğu iddiasına bağlı dava sebebiyle kurduğu yeni içtihatla Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğün değiştirilmesi yönünde prosedürüne uygun bir teklif, istem veya irade bulunmadığı gibi, içeriği de gözetildiğinde kararın, açık veya eylemli bir içtüzük düzenlemesi veya değişikliği olarak kabulü ile anayasal denetime tabi kılınmasını mümkün görmeyerek” vazgeçmiştir. (Söz konusu İctihat. E. 2001/424 K. 2001/354 Karar tarihi 22.11.2001)

Sonuç

Akliselim bütün hukukçuların ortak görevi, siyasal özlemlerini hukuka uygun meşru platformlarda seslendirme ve çoğulcu katılım haklarını saklı tutarak, hukuka ve demokrasiye saygılı olmaktır. “*Hukuk hiç kimseye ‘anayasayı’ siyasi amaçları doğrultusunda bozma, askıya alma, dolanma ve çürütme hakkı tanımaz.*”¹⁷ Hukuk biliminde ve uygulamasında dürüst yorum farkları her zaman görülebilir. Ancak bugün belli bir kesimin belli siyasal amaçlar doğrultusunda hukuk kurallarını çarpıtma gayretine karşı sessiz kalınırsa, yarın başka bir kesimin bambaşka amaçlar uğrunda o kuralları çiğnemesine karşı söyleyecek sözümüz olmaz.¹⁸

Bu bağlamda; yorum nasıl yapılırsa yapılsın, şu bağlantı göz ardı edilemeyecektir: Cumhurbaşkanlığı seçiminde ilk iki tur ‘367’, partileri uzlaşmaya; son iki tur ‘276’ ise, seçime

¹⁶ Özbudun, Ergün , *Zaman Gazetesi*, “Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Anayasa” 17.01.2007.

¹⁷ İyimaya, Ahmet, *Zaman Gazetesi*, “Kim demiş Erdoğan’ın seçilmesi için ‘367’ şart diye?”, 06.01.2007.

¹⁸ Özbudun, Ergün , *Zaman Gazetesi*, “Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Anayasa” 17.01.2007.

BURHAN KUZU'NUN
KONUŞMASI

zorlamaktadır.¹⁹ Hukuk, herkes için, her zaman gerekli olduğu olgusu asla unutulmamalıdır. Aksine bir yorum parlamenter sistemi tıkar, Anayasaya açıkça aykırı olur ve bunda ısrar edilmesi Anayasa Mahkemesi'ni siyasallaştırma sonucunu doğurur. 19.01.2007

Netice itibariyle diyeceksiniz ki, "*Hocam, bunları hep konuşuyorsunuz da, niye yapmadınız?*" Onun da cevabını birazdan vermeye çalışayım Değerli Başkanım.

Herkesi saygılarımla, sevgilerimle selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim.

Değerli konuklar; gerçekten Sayın Burhan Kuzu Hocamız, konusunu çok güzel ve çok net bir biçimde anlattı. Doğrusu ben etkilendim, ama ben kaygılarımı da daha önce ifade etmiştim.

Değerli konuklar; biliyorsunuz, öğleden önce bir oturumumuz var. İstiyorum ki bu kadar dolu, birikimli değerli katılımcıların ve bize destek veren, hazırlanarak gelen arkadaşlarımızın ve de değerli hocalarımızın ve siyasi parti temsilcilerinin istediklerini söylemesi. Onun için o sınırlamayı ben orada otomatikman biraz uzattım. Dediğim gibi, 3 konuşmacı yaptıktan sonra, bitirdikten sonra bir ara vereceğiz. Yemeğe biraz geç başlarız; yarımda bitirmeyiz de 12:45 de bitiririz, ama bana göre çok güzel gidiyor.

İzin verirseniz, Sayın Hocam, gerçekten çok net bir şekilde altını çizerek, "*ben başından beri, bugün savunmuyorum, kendi düşüncem*" dedi. Nitekim şurada kitabını da gördüm Hocamın. Daha önce de "*Başkanlık, Türkiye İçin Başkanlık Sistemi*" diye 1997 tarihli bir kitabı var Sayın Hocamın. Dolayısıyla Hocam hakikaten bugün burada, bu kürsüde değil, çok geçmişten bu yana savunduğu bir düşünce olarak söylüyor ve çok açıklıkla parlamenter sistemi hiç içine sindiremediğini, beğenmediğini ve tehlikelerini ortaya koydu. Bunların nedenlerini de, detaya

¹⁹ Kaboğlu, İbrahim Özden, *Birgün Gazetesi*, "Cumhurbaşkanlığı Seçimi", 10.01.2007.

girmiyorum tabii, mesela meclisin bugüne kadar feshedilemediği, denetim konusunda, soru ve gensoru konularında, iktidar partisinin objektif davranmadığını, sübjektif davrandığını, önyargılı davrandığını ve bunların olmadığını söyledi. Yasaları hem çıkararak, hem uygulayan o, keyfine göre çıkarıyor ya da uyguluyor-uygulamıyor gibi. Bütçe yine, öyle nereye ne kadar, ne lazımsa kendisi karar veriyor. Yürütme doğrultusunda, tabii doğrudan doğruya kendisi seçtiği için, yine istenen sonuç alınamıyor ve hepsinden önemli tehlikesi olarak parlamenter sistemin, çok küçük partilerle oluşan koalisyon, birbirlerine verilen taviz, ülkemizdeki uzlaşma kültürünün yerleşmemesi nedeniyle bundan ülke demokrasinin, ülkenin, ülkenin ekonomisinin ve siyasal istikrarının sıkıntı çektiğini söylüyor.

Tabii bunun yanı sıra, başkanlığın olumsuzluklarını da saydı Sayın Hocam ve gerçekten kendisine çok teşekkür ediyorum. Ben kendi adıma son derece yararlandığıma inanıyorum. Bunun farklı, değişik biçimde ifadesini, düşüncesini diğer konuşmacılar ortaya koyacaklardır.

İzin verirseniz elimdeki program sırasına göre, bu kez ikinci konuşmacı olarak Cumhuriyet Halk Partisi Adana Milletvekili ve Türkiye Barolar Birliği'nin 2001-2002 yılları arasında Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı, Adana Barosu'nun geçmiş dönem başkanlarından değerli arkadaşım, değerli meslektaşım Av. Ziya Yergök'e söz veriyorum.

Buyurun Sayın Yergök.

Av. Ziya YERGÖK (Cumhuriyet Halk Partisi Adana Milletvekili): Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Sayın Başkan,

Saygıdeğer konuklar, değerli katılımcılar, konuşmama başlarken hepimizi saygılarımla selamlıyorum. Toplantının yararlı olmasını diliyorum, böyle bir toplantıyı düzenledikleri için de Türkiye Barolar Birliği'ne teşekkürlerimi sunuyorum.

Öncelikle Başkanlık sistemi ile ilgili düşüncelerimi belirtmek istiyorum. 03 Kasım 2002 seçimleriyle oluşan 22. Yasama

ZİYA YERGÖK'ÜN
KONUŞMASI

ZİYA YERGÖK'ÜN
KONUŞMASI

Döneminden önceki yıllarda da Başkanlık sistemi konusu hem akademik çevrelerde tartışılmış, hem de siyaset dünyasında konuşulmuştur. Özellikle 9. Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel tarafından sıkça gündeme getirilmiştir.

22. Dönem de ise Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan, Dışişleri Bakanı Sayın Abdullah Gül, Adalet Bakanı Sayın Cemil Çiçek ve AKP İstanbul Milletvekili ve Anayasa Komisyonu Başkanı Sayın Burhan Kuzu Mecliste ve çeşitli platformlarda gündeme taşımışlardır. Sayın Başbakan bir konuşmasında *"Başkanlık sistemi benim siyasette arzumdur, hayalimdir. Bunu başardığımızda Türkiye'nin ciddi sıçrama yapacağına inanıyorum, ideal olan ABD modelidir"* derken, dün bir televizyona yaptığı açıklamada yeniden Başkanlık sistemini gündeme getirmiştir.

Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün de Başkanlık sisteminin avantajlarını kendine göre tanımladığı açıklamaları mevcuttur.

Adalet Bakanı Sayın Cemil Çiçek şahsi fikrimdir diyerek Başkanlık sistemine destek vermiş ve *"istikrarı sağlayacak en iyi çözüm Başkanlık sistemidir"* açıklamasında bulunmuştur.

Başkanlık sisteminin en ateşli savunucusu, belki kara sevdalısı demem daha doğru olur, Anayasa Komisyonu Başkanımız Sayın Burhan Kuzu ise *"Başkanlık sistemine geçmeye karar verirse bu bir iki saatlik iştir. Bizim bunun için gerekli olan rakamsal ve siyasi gücümüz var."* diyerek biraz da hayretle ve dehşetle karşıladığımız bir görüş ortaya koymuştur. 80 yıldır uygulanan ve yerleşmiş olan bir siyasal rejimden başka bir rejime, Başkanlık sistemine 1-2 saat içinde geçebileceğimizi söylüyor hoca. Bu yaklaşım konunun ne kadar hafife alındığını ve ne kadar yüzeysel bakıldığının bir kanıtı olsa gerek.

Değerli Konuklar,

Bizim görüşümüz şudur; Türkiye'de Parlamenter sistemin 80 yılı aşan bir tarihi bulunmaktadır. Parlamenter Sistemden kaynaklanan ve sistem değişikliğine giderek, Başkanlık sistemine geçerek çözeceği bir sorunu da yoktur. Var olduğu belirtilen

sorunları ise, yine parlamenter sistemin kendi kuralları içinde çözüme kavuşturması mümkündür.

Bilinmelidir ki bir ülkenin siyasi rejimi o ülkenin yaşadığı tarihi süreçlerin sonucunda şekillenir. Bizde de böyle olmuştur. Bizim Anayasal rejimimizin temelinde Milli İrade Kavramı vardır, *“Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir”* iddiası vardır.

Bizim tarihimizde meclisin çok özel bir yeri vardır. Ege- menlik, milli irade meclise yansır, milletvekilleri eliyle de kullanılır.

Anayasamızda da Türkiye'nin tarihi gerçeklerine, gelenek- lerine ve demokrasiye en uygun olması nedeniyle de parlamen- ter sistem kabul edilmiştir. Kaldı ki siyasi rejimler bir toplumda yaşadıkça, süreklilik arz ettikçe değer kazanır, önem kazanır. Yoksa her siyasal sistemin, bu arada Başkanlık sisteminin de kendine göre sorunları vardır ve olacaktır da.

Amerika'da başarılı olduğu söylenen bir modeli Türkiye'ye önermenin hiçbir akılcı ve mantıklı bir yanı yoktur. Çünkü Amerika tarihi süreciyle, toplumsal yapısıyla, kurumsal ya- pısıyla ve eyalet sistemiyle Türkiye'den çok farklı bir yapıya sahiptir. Ayrıca, çok güçlü bir hukuk sistemi ve yargısı vardır. Demokrasi geleneği ve kültürü kökleşmiştir. Örgütlü toplum, sivil toplum çok güçlüdür. Kaldı ki Başkanlık sisteminin Ame- rika dışında başarılı bir örneği de yoktur.

Şunu net olarak söyleyebiliriz ki, bugün iktidar çevrelerince ortaya atılan siyasi rejim ve sistem tartışmaları ülkenin temel ihtiyaçlarından, temel sorunlarına çözüm için gerekliliğinden değil, ülkeyi yöneten kadronun (AKP İktidarının) kendi çıkar- larına, hesabına uygun olduğunu düşündüklerinden gündeme getirilmektedir.

İşin temelinde şahsi ve keyfi yönetim anlayışı ve arzusu bulunmaktadır. Hem Cumhurbaşkanlığını alalım, hem de Başbakanlığı bırakmayalım, en iyisi ikisini birleştirelim anla- yışı. Bu anlayışın demokrasi ile bir ilgisi yoktur.

Amaç, demokrasiyi kurumlaştırmak ve demokrasiye işlerlik kazandırmak değil, Türkiye de hukuku iyice etkisizleştirerek, toplumsal denetim mekanizmalarının tümünü etkisizleştirerek bütün gücü bir kişinin, başkanın şahsında toplamayı arzulamaktadırlar.

Böyle bir arzuya katılmak, böyle bir isteğe destek vermek asla mümkün değildir ve Türkiye'nin çıkarlarına da uygun değildir.

Daha dünkü basın yayın organlarında vardı. ABD Başkanı Bush Irak'a 21500 ek asker gönderme kararı aldı diye. Aynı haberin devamında *"ABD'de de 17 yıl aradan sonra hem temsilciler meclisi hem de senatoda üstünlüğü ele geçiren Demokratlar, Bush'un asker artırım kararını her iki mecliste de oylama kararı aldı. Ancak Başkan Bush Başkomutan sıfatıyla askeri konularda kendi başına karar alabildiği için oylamaların sadece sembolik anlam taşıyacağı"* belirtiliyor.

Şimdi isterseniz tam burada, 1 Mart 2003 tarihine dönelim, meşhur tezkere oylamasına. Eğer o gün Türkiye'nin kaderi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin değil de, Başkan sıfatını taşıyan tek bir kişinin elinde olsaydı Türkiye coğrafyasına 70.000 Amerikan askerini yerleştirmek isteyenlere, komşu Irak'ı Türkiye üzerinden işgal etmek isteyenlere, bugün Irak'ı fiilen üç bölüp kan gölüne dönüştürenlere karşı hayır cevabı verilebilir miydi? Başkanlık sistemini savunanlar, lütfen bu gerçekleri de gözden uzak tutmasın.

En büyük hayalim başkanlık sistemi diyen Başbakanın bugün parlamenter sistem içerisinde bile ülkeyi nasıl sistemin ruhuna aykırı bir anlayışla yönettiği ortadadır. Bugün yüz bine yakın kamu görevlisi isteği dışında yer değiştirmiştir. Binlerce üst düzey bürokrat görevinden alınmış yine yüzlerce üst düzey kamu görevi halen vekaleten yürütülmektedir.

Bu görevden alma ve atamalarda ölçü liyakat ve yetenek değil, Başbakanın vücut dilinden anlamaktır, *"Cumhuriyet ve Laiklik artık yerini daha dindar bir yapıya bırakmalıdır"* diyen Başbakanlık Müsteşarının kalite kontrol testinden geçmiş ol-

maktır. Kısaca Başbakan bugün de Parlamentodaki 2/3'e yakın çoğunluğuyla ülkeyi Başbakanı yönetim anlayışıyla ve parti devleti anlayışıyla yönetiyor. Zira demokrasiye ve Parlamenter sisteme inanç zafiyeti taşıyor.

Son olarak, Başkanlık sistemi ile ilgili söylemek istediğim şudur: Türkiye'nin eksiği ve ihtiyacı başkanlık sistemi değildir, sorun Türkiye'yi şahsi ve keyfi yönetimlere bırakmamak sorunudur. Özgür insan, örgütlü toplum ve demokratik devleti bütün kurum ve kurallarıyla yerleştirmek sorunudur.

Türkiye'de sorun hukuku üstün ve egemen kılmak, yargı bağımsızlığını sağlamak, hesap verebilir, saydam bir yönetimi işletilebilmek sorunudur. Bu sorunlar da parlamenter sistem içerisinde aşabileceğimiz sorunlardır.

Cumhurbaşkanlığı seçimi konusuna gelince;

Bu konuda başından beri görüşümüz net ve açıktır. Cumhurbaşkanlığı seçiminden önce genel seçimler yapılmalıdır. Yeni Cumhurbaşkanını yeni parlamento seçmelidir. Ancak AKP yönetimi ve Başbakan bu öneriyi reddederek AKP'nin Meclis çoğunluğuyla Cumhurbaşkanını seçip, hemen ardından genel seçimlere giderek, seçimden önce Cumhurbaşkanlığını kapıp kaçmayı amaçlamaktadırlar.

Yedi yılda bir yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi çok önemli bir seçimdir, kuşkusuz Cumhurbaşkanlığı da bizim Anayasal sistemimiz içinde önemli bir makamdır. Anayasaya göre Cumhurbaşkanı Devletin başıdır, Türkiye Cumhuriyetinin ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Cumhurbaşkanı Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uygun çalışmasını gözetecektir ve tarafsız olacaktır.

Ayrıca Cumhurbaşkanının, yasamayla ilgili olan, yürütme alanına ilişkin olan ve yargı ile ilgili olan çok önemli görevleri bulunmaktadır.

Bu nedenle Cumhurbaşkanlığına seçilecek kişinin bu görev ve yetkileri taşıyabilecek, bu görevin gereklerini yerine

ZİYA YERGÖK'ÜN
KONUŞMASI

getirebilecek, yasama ile ilgili, yürütme ile ilgili, yargı ile ilgili görev ve yetkilerini kullanırken Anayasanın değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez maddelerine uygun davranacak biri olmalıdır.

Bu seçim demokrasinin bir uzlaşma rejimi olduğu ve Anayasal sistemimizin, özellikle Cumhurbaşkanı seçiminde, bir uzlaşmayı amaçladığı gerçeğinden hareketle yapılmalıdır. Ancak, Sayın Başbakan "Cumhurbaşkanını biz bildiğimiz gibi seçeriz" diyor. Yani uzlaşmayı reddediyor. Bu anlayışını dünkü açıklamasında yeniden teyid etmiş bulunmaktadır.

Bu durumda Sayın Başbakanın Cumhurbaşkanlığına aday olma olasılığı toplumun büyük bir kesiminde geçmişten bugüne gelen söylem ve uygulamaları nedeniyle haklı tedirginlikler yaratıyor ve yapılan hemen bütün kamuoyu araştırmalarında da büyük bir çoğunluk Sayın Erdoğan'ı Cumhurbaşkanı olarak görmek istemediğini ortaya koyuyor.

AKP'ye yakın kamuoyu araştırmalarında da sonuç böyle çıkıyor, tarafsız kamuoyu araştırmalarında da durum aynı. Sayın Erdoğan'ı hala Başbakan olarak görmek isteyenlere de, Cumhurbaşkanı olmasına istermisiniz diye sorulduğunda buna destek vermediklerini görüyoruz. Umarız Sayın Başbakan bütün bu eğilimleri ve kaygıları doğru okuyacaktır ve değerlendirmesini buna göre yapacaktır.

Kimi çevrelerin dediği gibi Anayasanın 101. maddesindeki nitelikleri taşıyan ve yeterli çoğunluğu bulan Cumhurbaşkanı seçilir anlayışıyla Cumhurbaşkanı seçmek, yani sadece şekli şartları dikkate almak Türkiye'yi rahatlatacak bir çözüm olmayacaktır.

Anayasanın 101. maddesine baktığımız zaman 40 yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim yapmış ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip, Meclisin içinden veya dışından bir Türk Vatandaşı Cumhurbaşkanı seçilebilir. Anayasanın bu lafzına, sözüne göre Sayın Tayyip Erdoğan'ın da seçilebileceği düşünülebilir. Meclis albümüne baktığımızda da görüyoruz ki,

Sayın Başbakan 40 yaşını bitirmiş ve yüksek öğrenim yapmış bir kişidir. Hatta Meclis albümüne göre fazlası da var. İngilizce bildiği de yazılı.

Ancak Sayın Erdoğan'ın adaylığı, Anayasanın lafzına (sözüne) uygun ama Anayasanın ruhuna (özüne) uygun değildir. Anayasanın ruhu Cumhuriyetin niteliklerini belirleyen 2. maddesinde ifade edilmiştir. *"Türkiye Cumhuriyeti Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir"*.

İşte Sayın Erdoğan'ın burada hepsini sıralamayacağım. Anayasanın ruhuna uymayan, Anayasanın özüyle çatışan bazı söylem ve eylemlerinden bir bölümü: *"Tutturmuşlar laiklik elden gidecek, millet isterse tabi elden gidecek"*, demesi, Türkiye'ye *"eyalet sistemini"* önermesi, *"Anıtkabir'de sap gibi duruyorlar"* demesi, Hikmetyar'ın önünde diz çökmesi, Birleşmiş Milletlerin terörist listesindeki *"El kadıya kefilim"* demesi, orman arazisini tahrip ettiği için 11 ay hapis cezasına mahkum olmuş bulunması, hakkında yüz kızartıcı suçlardan yolsuzluk dosyalarının bulunması ve bu dosyaların, kaldırmayı taahhüt ettiği ancak vazgeçtiği dokunulmazlık zırhı nedeniyle Mecliste bekliyor olması, Danıştay kararını eleştirirken *"efendi bu senin işin değil diyanetin işi"* demiş olması, AİHM Kararını *"ulemaya sor"* diye eleştirmiş olması, Devletin tüm kurumlarıyla ve toplumla kavgalı olması Sayın Erdoğan'ın adaylığının Anayasanın ruhuna uygun olmadığını ortaya koymaktadır. Kısaca Sayın Başbakan beş yıllık icraatı döneminde rejimle ilgili, hakkındaki kuşkuları giderememiş aksine artırmıştır.

Kişisel görüşüm olarak, gelinen noktada Sayın Erdoğan'ın hem bu gerçekleri görerek hem de kamuoyunun eğilimlerini ve taleplerini dikkate alarak aday olmayacağını düşünmekteyim. Son günlerde iyice artan hırçın ve saldırgan tutumunu da aday olmama noktasına gelmesine bağlıyorum. Şu anda sadece bu durumu hazmetmede sorun yaşıyor olabilir.

Bu nedenle, bir kısım değerli hukukçular tarafından gündeme getirilen ve çok sayıda Anayasa Hukuku hocası tarafın-

ZİYA YERGÖK'ÜN
KONUŞMASI

dan desteklenen ve paylaşılan Anayasanın Cumhurbaşkanlığı seçimini düzenleyen 102. maddesi ile ilgili yorumun (birinci fıkradaki, üçte iki çoğunluğun sadece karar yeter sayısı olmayıp aynı zamanda toplantı yeter sayısı olduğu görüşünün) sadece Sayın Erdoğan'ın adaylığı bağlamında tartışılıp, değerlendirilmemesi gerektiğini düşünüyorum.

Şahsen de, haklı gördüğüm, Anayasanın amacına uygun bulduğum ve katıldığım bir hukuki değerlendirmedir. Partimiz de bu son derece ciddi ve hukuki yorumu ve diğer görüşleri, Genel Sayın Sekreterimiz Önder Sav Başkanlığında oluşturduğu bir komisyonda değerlendirmektedir.

Gelişecek duruma ve seçimin seyrine göre konu Anayasa yargısına da taşınabilir. İç Tüzük ihdası niteliğinde görülen Meclis kararları Anayasa Mahkemesi tarafından incelenebilmektedir. Konu ile ilgili Anayasa Mahkemesinin emsal kararları da mevcuttur.

Kaldı ki, konunun Anayasa Mahkemesi'ne götürülme durumu da yargının yasamaya üstünlüğü anlamında değerlendirilmemelidir. Çünkü Anayasanın 153. maddesinin son fıkrasına baktığımızda, Anayasa Mahkemesi kararları, yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlar demektir. Yine biliyoruz ki, mahkemeler de kararlarını millet adına verirler.

Ancak sözlerimi tamamlarken bir kez daha altını çizerek söylüyorum, sürekli de vurguladığımız gibi tüm arzümüz ve temennimiz Cumhurbaşkanlığı seçiminin, Cumhuriyetin niteliklerine, demokrasinin özüne ve Anayasanın amacına uygun bir uzlaşma ile Mecliste sonuçlandırılmasıdır. Dinlediğiniz için teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; biz de Sayın CHP Temsilcisi Ziya Yergök'e teşekkür ediyoruz.

Sanıyorum Ziya Yergök, birinci bölümde bütün söyleyeceklerini söyledi; hem Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili, hem bu son tartışmalarla ilgili, hem de başkanlık sistemiyle ilgili. Tabii Sayın Burhan Hocamızdan çok farklı düşünüyor;

başkanlık sisteminin Türkiye için çok yabancı bir model olduğunu, Türkiye'nin Cumhuriyetten, kurulduğu günden bu yana parlamenter sistemi uyguladığını, bunun önemli bir deneyim olduğunu, sorunun sadece parlamenter sistem değil, parlamenter sistemi iyi işletmeyen, bunu özümsememiş, demokratik yolları açmamış, bu kanalları açmamış bir yapının tıkadığını... Ayrıca hepsinden önemlisi, Sayın Hocamın çok beğenerek, arzu ederek ve çok haklı olarak ortaya koyduğu örnek, Amerika'da gerçekten müthiş bir sivil toplum örgütü, yani bugün istese ertesi gün iktidarı düşürebilecek kadar duyarlı, dikkatli, sivil inisiyatifi her zaman kullanabilen ve son derece dikkatli, her an yönetimin icraatını yakından izleyen bir demokratik yapı var. Ülkemiz öyle mi, takdirlerinize bırakıyoruz; çünkü Türkiye'de çok çabuk ilahlaşan liderlerin olduğu bir gerçek, Başkanlık sisteminin tek sakıncası bu. Ama sözümün başından beri söylüyorum, bütün amacımız, ülkemizi gerçekten istikrarlı, huzurlu, sağlıklı, güvenli ve kuşkusuz demokratik bir Türkiye'yi hep beraber yaratmaktır diyorum.

Üçüncü konuşmacımız Anavatan Partisi Grup Başkanvekili ve Malatya Milletvekili Sayın Süleyman Sarıbaş'ı takdim ediyorum.

Süleyman SARIBAŞ (Anavatan Partisi Grup Başkanvekili): Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

SÜLEYMAN SARIBAŞ'IN
KONUŞMASI

Öncelikle Barolar Birliğine böyle bir toplantı düzenlediği için çok teşekkür ediyorum. Siyasi Partilerin değerli katılımcılarını ve değerli konukları saygıyla selamlıyorum.

Biraz önce Burhan Hocamın kulağına bir şey söyledim. Dedim ki: *"Cumhuriyet Halk Partisi böyle düşündüğü müddetçe siz çok iktidarda kalırsınız, çok sefa sürersiniz."*

Tartışılan şey sistem değil, tartışılan şey *"Erdoğan olmasın"* kampanyası. Peki, bu Erdoğan'ı Başbakan yapan siz değil misiniz, siz yapmadınız mı bunu Başbakan, öyle bir şey olur mu? Tartışmamız gereken şey, halkımızın 80 yıllık Cumhuriyetimizde yaşadıklarıdır; üç defa darbe görmüş, sivil toplumlar üç defa yok edilmiş, Türkiye 70'li yıllarda sağ-sol kavgalarıyla, 80'li

SÜLEYMAN SARIBAŞ'IN
KONUŞMASI

yıllarda, 90'lı yıllarda bölücü terörle kavga etmiş, halkın içinde olmadığı, halkın, milletin sesini duyuramadığı, milletin çare olarak "*ortada ben de varım*" diyemediği bir sistem kurmuşuz. Bu sistem, bir sömürü sistemi; ekonomik sömürümüzü İMF, başka güçler yapıyor, dış politikamızı başka alanlar, başka küresel güçler belirliyor, Biz bugünkü sisteme, "*parlamentar sistem, sahip çıkalım.*" Acaba parlamenter sistem mi; bugünkü sistemi niye tartışmıyoruz? Parlamenter sistem dediğim şey, -ben anayasa hukukçusu falan değilim, ama avukatım- milletin temsilcisi parlamenterin milletin sesi olması, millet adına denetim yapması, millet adına sosyal hayatın değişen şartlarına ve milletin hayrına yasa çıkartılmasına katkı sağlaması. Böyle bir şey var mı, bugünkü sistemimizde bu var mı? Yani 355 tane AK Parti milletvekili, kendi genel başkanlarına rağmen bir tek söz söyleme hakkına sahip mi? Sayın Hocam, kendi akademik görüşlerini söyledi, "*AK Parti Milletvekili olarak söylüyorum*" demedi, diyemedi, "*AK Parti olarak biz böyle düşünüyoruz*" diyemedi. Diyemez, önümüzde seçim var, aday etmez adam.

Bugünkü sistem, Cumhuriyet Halk Partisi'ne göre, parlamenter sistem. Nerede parlamenter sistem; resmen Başbakanlık sistemi, resmen sulta sistemi. Samimi olmak lazım, adını iyi koymak lazım. Bugünkü sistem, bir parlamenter sistemi falan değil; parti genel başkanların listeleri yazdığı, halkın önüne sunduğu, halkın da zorunlu olarak noter göreviyle tasdik ettiği ve halkı da mutlu etmeyen, halkın katılımını, halkın çoğulculuğunu yansıtmayan bir sistemin adına, yani bu bozuk düzenin adına parlamenter sistem diyoruz ve Cumhuriyet Halk Partisi buna sıkı sıkı sarılıyor. Yapmayın bunu, siz bunu yaptığınız zaman, halkı mutlu etmeyen bu sistem, işte başka sistem arayışlarını çağrıştıranları iktidara taşır, yıllar yılı da iktidarda tutmaya devam eder.

"*Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanı olmasın, falan tarihte şöyle demiş*" falan... "*Değiştim*" diyor, "*değiştim ve geliştirdim kardeşim*" diyor ve halk ona inanıyor. Ne yapacaksınız? Sistemi değiştireceksiniz, bu sistem değişecek. Cumhurbaşkanına 104. madde bir sürü yetki vermişiz, üç sayfa anayasamızda, mevcut anaya-

sada iki sayfa. Peki, YÖK gibi bir alanı kullanıyor; 2.5 milyon öğrencimiz var, 10 milyon anne-babası ve 10 milyon insanı etkiliyor. İstedikini tek imzayla atıyor, yargı gibi alanda tek başına imzasıyla düzenleme yapıyor. Bürokrasinin il müdürüne kadar, daire müdürü, il müdürü, tamamını Cumhurbaşkanına düzenlettiriyor. Peki, bu sistemin adı demokratik bir sistem mi? Hayır. Bu anayasayı yapanlar, 61'i de, 82'yi de yapanlar, askeri ve sivil bürokratlar, yani milletin temsilcileri falan yapmadı. İster istemez anayasa yapıcıları kendilerini ayrıcalıklı alanlar, imtiyazlı alanlar yaratıyorlar, *"bize kimse dokunmasın; millet bir Parlamento seçsin, Parlamento bir hükümet seçsin, onlar köprü yapsın, yol yapsın, baraj yapsın, elektrik direği diksin, ama bize dokunmasın, biz kimseye hesap vermeyelim, ayrıcalıklarımız, imtiyazlarımız devam etsin."* Vatandaş da onu görüyor, *"ben de ayrıcalık isterim"* diyor, *"bana da kömür ver..."* İşte onun ayrıcalığı da küçük ayrıcalıklar. Bir ayrıcalıklar sistemi kurduk, *"bana da erzak gelsin"* diyor. Bu hükümet bunu yapıyor, vatandaşa diyor ki, *"tamam bu sistem, ayrıcalıklar sistemi, sen de bana oy verdin, sen de ayrıcalıklısın, al sana kömür, al sana erzak"* veya iftar çadırlarında bir avuç hoşafa mahkûm edilmiş, tebaalaştırılmış bir halk sistemi kurulmuş ve bunun adı parlamenter sistem. Gülün oynayın, böyle bir şey olur mu arkadaşlar? Bu düzenin adı, sömürü düzeni; halkın içinde olmadığı, halkın sömürüldüğü ve herkesin, bu ülkeyi sömürenlerin kurguladığı bir düzenin adı bu. Bunu değiştireceğiz, bu düzen değişecek. Hakça ve insanca bir düzen kurmadığımız müddetçe, sistemin adına ne dersiniz deyin, millet mağdur olacak ve millet, kendisine yeni şeyler söyleyenleri -tehlikeli de olsa, geleceğimiz için karanlık da olsa- iktidarda tutacak. O halde bu sistemi değiştirmemiz lazım.

Bir, bu ülkenin bir yürütmesi olacak, yürütme gücü olacak ve milletin kaynaklarını milletin ihtiyaçları doğrultusunda kullanacak, sahip çıkacak, ülkenin birliğine, bütünlüğüne, kaynaklarına sahip çıkacak, dışarıya karşı temsil edecek tek bir güç, yürütme. Onu denetleyen, onun yanlış yapmasını, otorite kurmasını, yani totalitarizme götürecek bir yönelime gitmesini engelleyecek, ondan hesap soracak milletin temsilcileri parla-

SÜLEYMAN SARIBAŞ'IN
KONUŞMASI

mento. Hem yönetimde istikrar, hem de temsilde adalet. Peki, bunu tartışmıyoruz, yani bu sistem iyi bir sistem de 85 yıldır bu halk niye mutlu olmadı, bu tartışmalar niye bitmedi, ana sorunlar niye çözülmedi? Çözmeyen sistem. Rejime bir şey demiyorum, elbet de cumhuriyet, elbet de laik, demokratik, sosyal bir devlet. Benim itirazım, bu devlet demokratik değil, bu devlet bürokratik, "yaptırmayız, ettirmeyiz." Niye yaptırmıyorsunuz? Yani halk seçiyorsa, halk oy veriyorsa ve halka söylenen onların söyledikleri halka cazip geliyorsa, halk oralara doğru kaydırılmışsa ne yapacaksınız; başka yerlerden çareler, umutlar arayacaksınız, yok böyle bir şey. Açık toplumda, demokraside böyle bir şey var mı?

O halde bu sistemde revizyon yapmak zorundayız. Bu yetkileri kullanan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerekir. Niye halk tarafından seçtirilmemiş? 82 Anayasası'nu yaparlar, ayrıcalıklı sınıflar, kendilerine ayrıcalıklı imtiyaz alanlar yaratanlar, parlamento 550 kişi, "yok deriz, şöyle deriz, böyle deriz, dayatırız, diretiriz, bir noktada bizim dediğimiz bilinip, bizi koruyacak, bize imtiyazlarımızın devamına fırsat sağlayacak birini seçtirme imkânına sahip oluruz." Bir çoğunluk var, çoğunluk diyor ki, "ben seçeceğim, Tayyip Erdoğan olacak." "Eyyvah" diyorlar, bu bizi korumaz, bu başkalarını getirir. Doğru, yapar ve bin kat yapar. Başbakan Müsteşarını orada tutan zat, ondan daha tehlikelilerini de yapar, adım gibi inanıyorum. Ne yapmak lazım; o halde bunu millete bırakmak lazım, milletin sağduyusuna bırakmak lazım, engin irfanına bırakmak lazım. Korkmayın, milletimiz ariftir, baktı mı anlar. Ne cumhuriyetiyle bir problemi var bu milletin, ne laikliğiyle bir problemiyle, ne devletin bölünmez bütünlüğüyle hiçbir problemi yok. Öyle bir problem olsa, oğlunu 2 yıl gönderip dağda bedava askerlik yaptırır mı, hem de koç keserek, kınalayarak? Bu millete güvenmek lazım, bu milletin engin irfanına bu işi bırakmak lazım.

"Efendim, onun adı parlamenter sistem olmaz." Niye olmasın? Onu denetleyen bir parlamento olacak; hakiki görevini yapacak, denetim görevini yapacak. Bugün hiç yapabiliyor mu? Biz yarın gensoru veriyoruz Sayın Abdullah Gül hakkında. MİT Müsteşarının dediği gibi, bu ülkenin hakikaten üniter yapısı,

bölünmez bütünlüğü tehlike noktasına gelmiştir, tehlike kapıdadır. Dış gelişmelere, bölgemizdeki gelişmelere baktığımız zaman, irfan sahibi, izan sahibi kimsenin endişe duymaması, gece rahat uyuması mümkün değil. Ne olacak; 355 kişiyle reddettik, bitti. Böyle bir parlamenter sistem olacağına, başka bir şeyi tartışalım. Bu milletin bir ayağını teşkil ettiği, milletin değerlerinin tartışılmadığı, milletin refahının, mutluluğunun, huzurunun tartışıldığı bir sistem kuralım. Ne diyorlar adamlar; diyorlar ki, *“ekonomimizi biz yöneteceğiz, IMF politikalarını göndereceğiz.”* Hükümet 19. stand-by'ı verdi. Geçen bakana söyledim, *“herhalde 20, 21 ve 22. de taslağı çantandadır”* dedim. Gereğini yapıyorlar; Halk Bankası gidiyor, Ziraat Bankası gidiyor. Finans gitmiş bu ülkede, ulaşım gitmiş, telekomünikasyon gitmiş, iletişim gitmiş, elektrifikasyon gidiyor, yani ülkenin dört önemli ana sektörü, günlük hareket eden ve ülkenin dinamiklerini ayakta tutan dört sektörü çokuluslu güçlere karanlık ilişkiler içerisinde devretmişiz, ülkenin bağımsızlığı gitmiş, biz Bizans papazlarının Fatih'in İstanbul'u fethettiği zamanda *“melekler dişi mi, erkek mi?”* tartıştıkları gibi sistem şu mu, bu mu, bunu tartışıyoruz.

Millete dair bir sistem yapmalıyız arkadaşlar, milletin içinde olduğu bir sistem yapmalıyız. Milleti temsil eden, milletin hakiki seslerini Parlamente'ye taşıyan, lider sultasını ortadan kaldıran, lider despotizmini kaldıran, denetime açık, katılımcılığa açık, çoğulculuğa açık, herkesin hesap verdiği bir sistem yaratmalıyız. Kim hesap veriyor bu ülkede; sivil hesap vermiyor, askeri hesap vermiyor, bürokrati hesap vermiyor, hükümeti hesap vermiyor, parlamenterleri hesap vermiyor, kim hesap veriyor? Kimse kimseden hesap sormuyor. 50 tane bankacı, soydu götürdüler, bir tane içeride olan var mı, bir tane tutuklu olan var mı? Hayır. Ne olacak peki, yani sisteminizin adı başkanlık olsa ne olur, parlamenter olsa ne olur? Zaten şu anda uygulanan, başbakanlık başkanlığıdır; uygulanan sistem o, başbakanlık başkanlığı. Adam evinde çekler yazdırabilen, adam istediğine istediği ihaleyi verebilen, adam gidip Lübnan'a Hariri'yle görüşüp 6,5 milyar dolara Telekom'u verebilen, Kuveytliyle Halk Bankası'nın pazarlığını yapan, astığımız as-

SÜLEYMAN SARIBAŞ'IN
KONUŞMASI

tık, kestiğim kestik... Sistemin adı parlamenter sistem olacak, "cumhurbaşkanını halk seçsin" dediğimiz zaman, "eyvah parlamenter sistem elimizden gitti" diye bir feryat, bir figan ortaya çıkacaksınız. Ondan sonra diyeceksiniz ki, "6 okumuzdan bir tanesi de halkçılık." Hadi canım sen de. Halka güvenin, halka güvenin.

Burhan Hocama söyleyeceğim şu: Burhan Hocam, hoca olarak söylediklerine katılıyorum, ama bunları yiğitseniz, Parlamento kürsüsünde "ey AK Parti, parti programınızda var, yap bunu" deyin. Diyemezsiniz, işte parlamenter sistem olmadığı için diyemezsiniz. Benim demek istediğim bu, millete dair ne yapacağız arkadaşlar? Ben endişeler içerisindeyim, ülkem adına endişeler içerisindeyim. Ya ben bu ülkeyi çok seviyorum ya da bu endişeleri duyacak kadar deliyim. Ülkenin temeli kaymış, Kuzey Irak'a giremiyorsunuz. Dün bir Türkmen profesör geldi, gözyaşları içerisinde ağladı. Dedi ki, "Musul'u bıraktık, Kerkük'ü bıraktı halkımız, Türkiye sınırına 30 yakın bir yere geçtik, ekmeğe pişirecek çalı bulamıyoruz, un yok. Kızılay bir çadır getirmedi, bir TIR un getiremiyor." Böyle bir durumda yaşıyoruz, kendi yurttaşlarımızın hak ve hukukuna sahip çıkamamışız. 50 sene soğuk savaş dönemi; soğuk savaş dönemi, bir savaş dönemi, bunun galipleri olmuş, Batı demokrasileri galip gelmiş, biz onlara 50 yıl jandarmalık yapmışız. Tam hak isteyeceğimiz, bunun bedelini isteyeceğimiz sırada, sanki soğuk savaş kaybeden bizmiş gibi, soğuk savaşın tarafı olan kaybedenler Avrupa Birliği üyesi olmuş, biz kenara atılmışız. Olay bu.

Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkana.

Değerli hukukçular; oturun ve bir sistem yapın, milletin içinde olduğu bir sistem yapın. Kimse kendine ayrıcalıklı alanlar düşünerek bir sistem kurmasın. Millete dair, milletin meselelerini çözen, ülkenin bağımsızlığını daim kılacak, ülkenin değerlerini daim kılacak, halkın değerlerini daim kılacak ve halkı çağdaş dünyaya taşıyacak, dünyaya taşıyacak ve bu ülkenin kaynaklarını kimseye sömürtmeyen, kendi milletin menfaatleri doğrultusunda kullanan bir sistem kuralım. Bu sistemin adını da tartışmalıyım, ne olursa olsun, ama böyle

bir sisteme acil ihtiyacımız var. Aksi takdirde, bu tartışmaları yaşarız, papazların “melekler dişi mi?” tartışması gibi devam eder gider ve kaybeden millet olur, kaybeden demokrasi olur, kaybeden bizler oluruz. Zaman var, şunu halka seçtirelim, bir anayasa değişikliğiyle, Cumhuriyet Halk Partisi bunu kabul etsin. Aksi takdirde “*Tayyip Erdoğan olmaz*” kampanyalarının hiçbir değeri yok. Size derler ki, “*niye Başbakan yaptınız kardeşim, cumhurbaşkanı olmayacaktı da niye Başbakanlığına evet dediniz?*” derler, başka da olmaz. Onun için, bir an önce anayasa değişikliği yapıp halkın irfanına bırakalım bu işi. Aynı yetkilerle, sistemin adını da tartışmayalım. Bu sistem, aslında yarı başkanlık sistemidir, bu cumhurbaşkanıdaki yetkiler Fransız yarı başkanında yok, Chirac’ta yok. O halde, öyle yetkileri kullanan bir kurumun başını da halka seçtirelim, halk kararını versin. Bu tartışmalar da olmasın, “*Ahmet mi olacak, Mehmet mi olacak?*” diye, halk kimi seçerse o olsun.

Anavatan Partisi olarak bizim görüşümüz bu. Bu bürokratik devleti yıkıp demokratik devlete geçmenin ana unsuru da budur; çünkü bürokratik devleti kurgulayanlar, sistemin sigortası olarak kendilerine Cumhurbaşkanlığını görmektedirler. Onu halka seçtiğimiz zaman, demokratik devlete geçip, bu bürokratik devletin de sigortasını da attırmuş oluruz diye düşünüyorum. Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; biz de değerli konuşmacıya görüşleri için teşekkür ediyorum.

Burada Sayın Saribaş, daha çok başkanlık sisteminden öte, şu anda şu ya da bu şekilde adını koyduğumuz parlamenter sistemin ne parlamenter sistem olduğunu, ne başka bir şey olduğunu, bu tamamen demokratik olmayan, ama bürokratik ağırlıklı bir yapıyı, bir yönetimi, bir sistemi temsil ettiğini, o nedenle böyle kavram kargaşaları içerisinde arınıp, öncelikle sistemi demokratikleştirelim ve de bunun uzantısı olarak da bugün kişiye endeksli bir Cumhurbaşkanlığı tartışmasının yerine, doğrudan doğruya halka bunu sunarak halkın cumhurbaşkanını seçmesi konusundaki görüşlerini ifade etti. Kendisine çok teşekkür ediyoruz.

Değerli konuklar; daha önce de söylemiştim, şimdi saatimiz 11.40. Lütfen, ama hiç anons yapmadan, 11.55'te tekrar salonda buluşalım. Teşekkür ederim.

BİRİNCİ OTURUM

İKİNCİ BÖLÜM

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; gerçekten çok yararlandığımız, ben kendi adıma söylüyorum, çok nitelikli, çok doyurucu ve çok heyecanlı üç konuşmacıdan sonra, şimdi yeni konuşmacılarımızla devam ediyoruz. Elimdeki program sırasına göre, bu kez Doğru Yol Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sayın Nevzat Ercan Bey'e söz veriyorum. Buyurun, Sayın Ercan söz sizin.

Nevzat ERCAN (DYP Genel Başkan Yardımcısı): Sayın Başkan; teşekkür ederim.

NEVZAT ERCAN'IN
KONUŞMASI

Sayın Başkan, Türkiye Barolar Birliği'nin değerli üyeleri, değerli konuklar; Doğru Yol Partisi ve şahsım adına hepinizi gönülden selamlıyorum.

Başkanlık sistemi parlamenter sistem gibi kurumlar, hükümet biçimlerini özellikle yürütmeye yasama gücü arasındaki ilişkileri ele alan yapılardır.

Başkanlık sistemi, bir evrimin değil, koşullara dayalı olarak akılcılığın ürünüdür.

Etnik ve kültürel çoğulculuk, federatif yapıya yol açmış, zeka gücü başkanlık sistemini sosyolojik verilerin de zorlamasıyla icat etmiştir.

Hepinizin bildiği gibi bu sistemin kurucu unsurları, başkanın halkoyuyla seçilmesi, görev süresinin sabit ve değişmez

olması, yürütme tekelinin başkanda olması, yasama ve yürütme arasındaki katı ayrılık.

Başkanlık sistemi bir tek ABD'de başarılı olmuştur.

Bunda Amerika'nın federal yapısı, demokratik kitle örgütlerinin, kamuoyunun, demokratik kültürünün, güçlü yargının ve iki partili sistemin ve katı parti disiplininin bulunmayışının katkısı olmuştur.

Parlamentar sistem, monarşi rejimlerinin evriminden ve dönüşümlerinden türemiş bir sistemdir.

Yürütme iki başlıdır.

1. Devlet Başkanı,
2. Hükümetten oluşur.

Her iki sistem, geniş bir bilimsel araştırmaya konu kılınmıştır. Anayasa hukukçuları, siyaset bilimcileri bu konuda önemli eserler vermişlerdir.

Bu bakımdan, ben sistem analizlerinin ayrıntılarına girmeyeceğim. Şüphesiz ki, her sistemin iyi veya kötü, güçlü veya zayıf yanları vardır. Tartışmalar dün yapıldı, bugün de yapılıyor. Şüphesiz herkes daha iyi bir sistem arayışı içinde. Bunu yaparken de pek çok faktörü birlikte ele almak, düşünmek ve değerlendirmek durumundayız. Anayasa, seçim, siyasi partiler kanunu, demokrasi kültürü, hukuka saygı, sivil toplum örgütleri ve uzlaşma kültürü gibi. Çoğulcu demokratik parlamenter sistemi iyileştirmede, daha işlevsel kılmada çaba harcamanın şahsen ben yararlı ve doğru olacağını düşünüyorum.

Türkiye, cumhuriyet döneminde parlamenter sistemini benimsemiştir.

İlk dönemi bir meclis hükümeti sistemi olarak da değerlendirmek mümkün. Ancak, Türkiye'de sorunların zamanında farkına varılamaması, yığılması ve krizlere yol açması karşısında reform görüntüsü içinde bu sisteme yabancı unsurlar monte edilmiştir.

Başkanlık veya yarı başkanlık sistemleri çare olarak sunulmuştur.

Bize göre bunlar sorunu çözecek rasyonel arayışlar değildir.

Türkiye, evrim ve gelişme çizgisi içerisinde sorunları siyasal sistem değişikliği yoluyla çözülebileceğini zannetti.

Sorunun çözümü, paradigma değişikliklerinden zihni dönüşümlere kadar karmaşık dinamikleri rasyonelleştirecek zorlu bir çabayı gerektirir.

Bize göre parlamenter sistemin özüne, kurucu unsurlarına ilişmemek gerekirdi.

Ancak şu anda Türkiye, Anayasası'nın 104 ve 108. maddelerinin birlikte değerlendirilmesi halinde saf bir parlamenter sistemini benimsemiş olduğu söylenemez.

Türk sistemi nedir? Bozulmuş ve topal bir başkanlık sistemi denebilir ya da başkanlı bir parlamenter sistem.

Dünyanın hiçbir parlamenter sisteminde devlet başkanına bağlı bir devlet denetleme kurulu örneği yok. Bu, yetkileri sembolik olması gereken cumhurbaşkanına, genel seçimle gelen iktidarı bürokratik kuşatmadan başka bir anlam taşımaz.

Parlamenter sistemde, siyasal iktidarın yargısal ve siyasal denetimin elbette ki araçları vardır. Gensoru, meclis soruşturması, genel görüşme ve kamuoyu denetimi bunlardandır.

Ama hakem konumunda olan cumhurbaşkanı veya ona bağlı bir kuruma, denetim yetkisi tanınamaz.

Anayasamızın 104. maddesindeki kimi yetkiler, 12 Eylül militan felsefesinin ürettiği güçlü cumhurbaşkanı ekseninde oturur. Bunları da parlamenter sistemin icapları ile denk düşecek bir ılımlı zemine çekmemiz gerekir.

Aslında parlamenter sistem bir tür başbakanlık sistemidir.

NEVZAT ERCAN'IN
KONUŞMASI

Siyasal yoğunluk daha çok iktidar ile muhalefet ikileminde seyreder.

Anayasamız, kurumsal reform içerisinde cumhurbaşkanlığı rejimi yönünden de geniş mutabakat temelinde bir revizyon ihtiyacı içerisindedir.

Türk siyasetinde dönem dönem istikrarsızlıklar, çalkantılar ve kesintiler olmuştur.

Türkiye'nin 84 yıllık yönetiminde en önemli sorun, istikrarsızlıktır. Geçen 84 yılda 59 hükümet kurulmuş, hükümetlerin ömrü ortalama 1,5 seneyi geçmemiştir.

Üç askeri darbe, parçalı siyasi yapı ve bölünmüşlük.

Bu tablo elbette ki istikrar tablosu değildir.

Yaşanan istikrarsızlıklar, sıkıntılar ve siyasi sistemdeki tikanıklıklar zorunlu olarak sistem tartışmalarını ve arayışlarını gündeme getirmiştir.

Ülkemizde 1982 yılından bu yana süren ve son yıllarda yoğunluk kazanan başkanlık sistemi tartışmasını, kendi boyutunda doğru teşhis etmek zorundayız.

Başkanlık sistemi Türkiye için bir model olarak düşünülebilir ve neler götürüp getireceği konusunda da tartışmalara konu olabilir. Ancak, siyasi ve sosyal yapıma uygun olmadığını düşünüyorum. Türkiye'nin sorunları ancak sistem değişikliğiyle çözülebilir varsayımını da gerçekçi bulmuyorum. Çünkü sistemden kaynaklanmayan sorunlar da var. Hiçbir siyasi sistem kusursuz ve sorunsuz da değildir. Sık sık sistemle oynamak, ama buna rağmen sorunların sürmesi demokratik rejimi tartışır hale de getirebilir.

Teorik açıdan ilke olarak dünyada mevcut olan hiçbir hükümet sistemini en iyi veya en mükemmel sistem olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Sistemin salt kendi özellikleri, sistemin herhangi bir ülke için uygun olup olmayacağı, iyi işleyip işleyemeyeceğine yeterli kriter olamaz. Çabalarımız

sistemi değiştirmek yerine sistemi işler kılmak konusunda yoğunlaşmalıdır. Öncelikle sistemden kaynaklanmayan sorunlar sistem değişikliğiyle çözülemezler. Ben değişik platformlarda, yaşanan sorunların, istikrarsızlıkların, tıkanıklıkların çok geniş anlamda tartışıldığına tanık oldum, ama bu sorunların genelde sistemden kaynaklanmayan sorunlar olduğunu gördüm.

Elbette ki her sistemin tıkanıklıkları, sıkıntıları, krizleri vardır. Sistemler kendi içlerinde bu sorunları aşmak için çabaladıkça, evrime uğrar, değişir. Her ülkenin kendi koşullarına özgü sorunlarını çözecek pratik malzemelerle zenginleşirler. Bu nedenlerle, tartışmaların hangi sistemle sorunların çözüleceği noktasından, sorunların niteliği noktasına kaydırılması ve sistem tartışmalarının da buna göre yapılması doğru olur diye düşünüyorum.

Türk parlamenter sisteminin yapısal ve işlevsel bir kusuru yok mudur? Elbette ki vardır. Beşerin ve uygarlığın hiçbir eseri mükemmel olamaz. Ancak şurası muhakkaktır ki, parlamenter sistemimizin güncel ve kronik sorunları, mekanik düzeltmelerle ve kimi eklemelerle aşılabılır. Kurucu güvensizlik kurumu devreye sokularak, fesih hakkı genişletilerek ve ayrıca bazı hallerde zorunlu, bazı hallerde seçenekli halk oylamasına başvurma mekanizmasına yer verilerek sistem iyileştirilebilir.

Cumhurbaşkanı, parlamenter sistemin hakem kurumudur.

Neo parlamenterizmin yapısına uygun ve güncel siyasetin dışında kalacak şekilde cumhurbaşkanının anayasal konumu gözden geçirilmeli ve bağlı kuruluşlar o yapının dışına çıkarılmalıdır.

Hakem işlevine anayasal seviyede somut içerik kazandırılmalıdır.

Demokrasinin yerleşmediği, gelişip güçlenmediği, bunu sağlayacak elverişli ortamları yaratma gayret ve iyi niyetinin görünmediği toplumlarda demokrasi krizi ve siyasal sistem tıkanıklıklarının nedeni, var olan hükümet sistemi değil, de-

NEVZAT ERCAN'IN
KONUŞMASI

mokrasisizliktir, hukuksuzluktur ve bunlara eklenen çeşitli ve karmaşık diğer sorunlardır.

Hukukun da, demokrasinin de devlet ekseninde tanımlandığı ve yorumlandığı bir düzende, hükümet sistemlerinden birini diğerine tercih etmekle bir fayda sağlanacağını düşünmek yanlıştır.

Türkiye’de siyasal rejimin işleyişinde elbette ki sorunlar vardır. Ama bunları parlamenter sistem içerisinde alınacak önlemlerle düzeltme imkanı bulunmaktadır. Esasen başkanlık sistemi, başkan odaklı bir sistemdir; parlamenter sistem ise parti odaklı bir sistemdir. Türkiye’deki temel sorun siyasi partilerin yapıları ve işleyişleri noktasında düğümlenmektedir. Parlamenter rejim parti odaklı bir sistem olduğuna göre, partilerin sorunlu olması sistemi doğrudan olumsuz bir biçimde etkilemektedir. O zaman, öncelikle Seçim ve Siyasi Partiler Kanunu’nda gerekli değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Seçim ve Siyasi Partiler Kanunu’ndan doğan ve sistemi olumsuz etkileyen sorunları gerekçe göstererek, sistem değişikliğini savunmak bana göre çok gerçekçi bir yaklaşım olamaz.

Yaşanan tüm sorunların, krizlerin, istikrarsızlıkların ve tıkanıklıkların nedenini sadece sistemde aramak yanlıştır. Yaşadığımız sorunların karakteristiğine bakıldığında, bunlar bir sistem sorunu olmaktan öte sorunlardır. Bu sorunlar çözülmediği sürece, hangi sistem gelirse gelsin netice alınamaz.

Sorunların kaynağı sistemin kendisi değil, sorunların karakterleridir. Kısaca bu sorunlar; Türkiye’de katı bir merkezîyetçilik söz konusudur. Bu aşırı merkezîyetçilik, aşırı kırtasiyeciliğe, verimsizliğe, hantallığa yol açmaktadır. Bu sorunun aşılması lazım.

Türkiye adeta bürokratik oligarşi tarafından yönetilmekte, bu sorunun aşılması lazım. Seçim ve Siyasi Partiler Kanunu’nda gerekli değişikliklerin siyaset reformu yoluyla gerçekleştirilmesi lazım. Köklü bir anayasa reformuna, yargı reformuna ihtiyaç bulunmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin gelişme imkanlarının

yaratılması lazım. Düşük yoğunluklu demokrasiden gerçek ve tam demokrasiye geçişin bütün kurum ve kurallarının oluşturulması lazım.

Ekonominin yarısından fazlasını kontrol altında tutan, çetelerin içine sızdığı hantal devletten liberal devlete geçiş bir genel sorundur. Bunun aşılması lazım.

Her onlu yıllarda, komünizm, faşizm, laisizm adlarıyla sendrom ve paranoya üreten evrensel devlet siyaseti, evrensel demokrasi standartları ve insan hakları bakımından bir genel sorundur. Bu sorunu aşmamız lazım.

Sermaye ve ideoloji devletinin sarmaş dolaş ilişkisini çöze-
mezseniz, devlet zihniyetini demokratikleştiremezseniz, mut-
lakıyetten kurtulamazsınız, cumhuriyetle buluşamazsınız.

Evrimin öğretici ve dönüştürücü sabır ve tahammülünü yaşamak ve kamuoyuna sunmak yerine, bilimsel dirençleri, gü-
dümlü ve brifing komutlu aydınların veya biricik ordumuzun
kurtarıcılığını darbelerle yahut post modern usullerle sisteme
yüklerseniz, bu genel bir sorundur. Bunun sonuçlarından,
evrensel globalin dışında bırakılma kaderinden, Türkiye'yi
herhangi bir sistem kurtaramaz.

Hangi sistemi benimserseniz benimseyin, bu sorunlar dur-
dukça, benimsenen sistemin yozlaşması kaçınılmazdır.

Bakın, demokratik hukuk devletinin alt yapısını oluşturan
bütün kurumlar bizde de mevcut. Ama bu kurumlar formel
olarak var. Batıdaki işlevleri gibi görev yapmıyor, yani fonk-
siyonel değil. Esasen siyasi partiler halkın sosyo-ekonomik,
sosyo-kültürel taleplerini devlet katına, ilgili mercilere taşımak
gibi bir ödevleri bulunurken, bizde siyasi partilerin genellikle
devletin buyruklarını, resmi ideolojisini halka dayatmakta aracı
rolü üstlendiklerini görmekteyiz. Sorun aslında burada, bu
yapıyı düzeltmek lazım. Aynı sorun medya açısından da ileri
sürülebilir. Bir iletişim yozlaşması var Türkiye'de. Düşünce
tekeli oluşmuştur. Medyanın demokratikleştirilmesi lazım.
Halkın doğru haber alma hakkı, bilgilenme hakkı göz ardı

NEVZAT ERCAN'IN
KONUŞMASI

edilmektedir. Medyayla devletin iç içe, sermayeyle devletin iç içe olduğu bir yapıda, pek çok sorunu sistem değişikliğiyle çözmek gibi bir yaklaşımı ben doğru bulmuyorum. Çünkü bunlar aslında sistemden kaynaklanan sorunlar değil. Türkiye'nin şu an yaşadığı sorunların esas nedeni sistem değil, idari ve siyasi yapılanmadan kaynaklanan sorunlar. Türkiye öncelikli olarak, idari ve siyasi yapılanmada, ekonomik ve hukuk alanında, çağdaş-demokratik ülkelerin normlarına ulaşması gerekir. Eğer ortada bir başarısızlık varsa, bunu sistemde değil, sistemi uygulayabilip, uygulayamadığımızı bakarak, çözmeye çalışmalıyız. Çünkü batıda, parlamenter sistemi uygulayan ve bütün sorunlarını bu sistemle çözmüş başarılı uygulamalar var. Dönüp bizim bu noktada düşünmemiz ve bu sistemi batıdaki örneklerine uygun biçimiyle uygulama imkanlarını araştırmamız gerekmektedir.

Başkanlık ve parlamenter sistem uygulandığı ülkelerin ekonomik, tarihsel, kültürel, eğitsel ve diğer sosyal şartlarına göre farklılıklar gösterebilir ve farklı sonuçlara da yol açabilirler. Bir ülkede başarılı olmuş bir sistem, başka bir ülkede başarılı da olamayabilir. Bir sistemden öbür sisteme geçiş yerine, sistemlerin ülke koşullarında rasyonelleştirilmesi tercih edilmelidir. Demokrasi tarihi bir sistemden öbür sisteme geçişin, hemen hemen hiç olmadığını göstermektedir. Başkanlık sisteminden parlamenter sisteme, parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş denemesi yok denecek kadar azdır. Böyle bir deneme bilinmezliklerle ve belirsizliklerle dolu, maceralı bir yolculuk olur. Kaldı ki, bir sistemden öbür sisteme geçiş sadece bir anayasa mühendisliği olayı da değildir.

Hükümet sistemlerinin o ülkedeki uygulanma süreci, uyum ve düzeltme kabiliyeti yönünden bulunmaz bir fırsat oluşturur. Arkadaşımız ifade etti, 80 yıla aşkın süredir parlamenter sistemle ilgili bir süreç yaşıyoruz. Deneyimlerimiz var, geleneklerimiz oluştu, tecrübelerimiz var. Başka sisteme geçiş yerine, gayretlerimiz sistemin iyileştirilmesi yönünde olmalı.

Yaşanan bir sistemden, başka bir sisteme geçiş, yaşanan sistemin oluşturduğu kültürden, tarihi şartlardan göreceli bir

kopuşu anlatır. Sosyal yapıyı yeni bir deneyim mecrasına sokar, gerilim kaçınılmazdır. Çünkü tüm sistemler benimsedikleri ülkenin tarihiyle, kültürüyle, geleneğiyle sıkı sıkıya bağlıdır.

Türkiye tarihsel geleneği içinde parlamenter sistemi benimseyen ve rasyonelleştirme yöntemlerine başvuran ülke olmuştur. Başkanlık sisteminin çözebileceği iddia edilen sorunları parlamenter sistem de çözebilir. Parlamenter sistemin iyileştirilmesi, teknik deyimle rasyonelleştirilmesiyle bu mümkün olabilecektir.

Başkanlık sistemi denenemeyecek kadar da risklerle dolu bir sistemdir. Toplumsal talep yoktur, ihtiyaç da yoktur. Bu da önemli bir göstergedir. Esasen Türkiye'nin böyle bir gerçek gündemi bulunmamaktadır. Büyük yönüyle bilim dünyasında da böyle bir talep ve ihtiyaç yok. Çoğu ilim adamları tarafından savunulmuyor. İstikrarın kurucu veya bozucu yegane unsuru sistem değildir. Sorunun sistem boyutunu aşan bağlamda bireysel özgürlüklerin güçlenmesi, demokrasinin derinleştirilmesi, devletin saydamlaştırılması ve bürokrasinin egemenlik odağından bir hizmet ve araç odağına geçişi gibi temel sorunlar yatmaktadır. Siyasal istikrar, etkinlik ve performans, sadece tercih edilen sistem boyutunda ele alınamaz. Bunların sistemi aşan daha geniş sosyal anatomi ile bağı ve bağımlılığı reddedilemez.

Parlamenter sistemi yozlaştıran kültür, alışkanlık ve anlayışların başkanlık sistemini de aynı hale getirmeyeceği garanti edilemez. Sistemden önce, sistemi tıkayan ve başka her türlü sistemi de tıkayacağı muhakkak olan bu ve benzer nedenleri ortadan kaldırmanın yolu ve çareleri üzerinde tartışmak daha doğru olur. Mevcut sistemin aksayan yönlerini tespit ederek onları onarmakla işe başlamak, siyasal yaşamı adım adım iyileştirip daha rasyonel, daha temsili işlevsel hale getirmek mümkündür.

Hükümet sistemleri, yasama ve yürütme işlevleri konusunda devlet organları nasıl yapılandırılmış olursa olsun demokrasi ortak paydasında birleşirler ve istikrarlı bir yürütme, fonksiyonel bir yasama organı ancak demokrasiyi koruyup

NEVZAT ERCAN'IN
KONUŞMASI

geliştirebildiği ölçüde önem ve değer kazanır. Dolayısıyla Türkiye'nin sistem arayışı devlet otoritesinin istikrarlı bir yürütme ile pekiştirmek amacına değil, demokrasiyi geliştirme konusunda daha duyarlı ve becerikli kurumlar ve bu kurumlara pratiklik kazandıracak teknik imkanlar yaratma amacına yönelik olmalıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi ise yeni bir hükümet sisteminin kabulünden çok, mevcut parlamenter hükümet sisteminin her ülkenin siyasi, toplumsal ve kültürel yapısına uyum sağlayabilme yetenek ve esnekliğinden istifade ile kurumlara işlerlik kazandıracak bir reforma tabi tutulması siyasetin ilkelerle biçimlenmesi konusunda gerekli önlemlerin alınması ile mümkün olacaktır.

Bir hususa daha vurgu yapıp toparlamak istiyorum. Aslında bütün dünyanın aradığı, çok daha iyi işleyen bir devlet bununla birlikte iyi işleyen bir toplum. Çok daha iyi işleyen bir demokrasi ve çok daha iyi işleyen bir ekonomi. Yeni bin yılın talebi de budur. Aslında bütün ülkelerin çabaları da bu yöndedir. Devletin iyi işlemesi lazım. Devlet bir kurumlar topluluğu, doğrudur. Bunlardan herhangi birisi tek başına bir devleti oluşturmaz. Hepsinin bir araya gelmesiyle devlet meydana gelir. Devletin iyi işlemesi için, kurumların uyum içinde çalışması lazım. Kurumların anayasal sınırlar içinde kalması lazım. Geçen süreçte bunun böyle olmadığını gördüm.

Üç dönem parlamentoda bulunmuş bir arkadaşınız olarak ve tecrübelerime dayanarak bunu söylüyorum. Bir kısım kurumlar zaman zaman kendi anayasal ve yasal sınırları dışına çıkarak yetkiler kullandı, görevler yaptı. İstikrarsızlık dönemleri yaşandı. Bu bakımdan kurumlar arasındaki uyumun ve kurumların kendi sınırları içinde kalarak anayasanın ve yasaların tanıdığı yetkiler çerçevesinde yetkilerini kullanmaları ve görevlerini yapmalarını çok önemsemişimi ifade etmek istiyorum. Eğer bu noktada birtakım tanımlamalara ihtiyaç varsa, bu tanımlamalarında gecikmeksizin yapılmasında yarar gördüğümü söylemek istiyorum.

Dünyada hızlı değişimler var, dönüşümler yaşıyoruz. İletişim çağı, enformasyon çağı, bilgi çağı. Bu hızlı dönüşümler,

değişimler yaşanırken bütün sorun bu yarışta olmak ve geride kalmamak. Bunun bir tek reçetesi var. Fikri ve fiziki ağırlıklarımızdan kurtulmak. Bu yarışta bizi geri bırakacak olan, belki de yarıştan kopartacak olan anlamsız yasaklar, sınırlamalar bunların kaldırılması lazım. Fikri ve fiziki ağırlıklarımızdan kurtulmamız lazım. Aksi halde maliyetlerimiz çok pahalı, mal üretimimiz pahalı, hizmet üretimimiz pahalı, problemler pahalı, daha da vahimi çözümlerimiz çok pahalı. Bakın bir cumhurbaşkanlığı seçimi sürecini yaşayacağız. Şu anda bunun sosyal sürecini yaşıyoruz. Elbette ki bu sosyal süreçte cumhurbaşkanlığına ilişkin görüşler serdedilecek. Bir takım temenniler, dilekler ileri sürülecek. Kim olsun, nasıl olsun tartışmaları yapılacak. Tezler ortaya konacak, gerekçeler ileri sürülecek. Bunlar doğal. Ancak bu böyle olmuyor. Çok kısır ve anlamsız tartışmalar yapılıyor. Bu tartışmalar ideolojik ve inatlaşma ekseninde sürdürülüyor. Oysa her türlü tartışma ve değerlendirmelerimizi akıl ve fayda ekseninde yapmalıyız. Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin seçim süreci yani hukuki süreç başladığında anayasa normu ne diyorsa bu defa ona uyulacak, onun gereği yapılacaktır. Birtakım vehimler ve korkular salarak cumhurbaşkanı seçimini krize dönüştürme çabalarını da doğru bulmadığımızı söyleyerek sözlerimi tamamlamak istiyorum. Bu vesileyle hepimize tekrar teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; biz de sayın Nevzat Ercan'a çok teşekkür ediyoruz.

Genel olarak toparlayacak olursak, bir kere başkanlık sisteminin Türkiye'nin gündeminde olmadığını, bunu hem siyasetçiler yönünden, hem akademisyenler yönünden ve hem de halkın geniş katılımı yönünden çok fazla arzu edilen bir şey olmadığını görüyoruz. Ancak, kendisinin de başından beri savunduğu ve büyük bir deneyim geçiren parlamenter sistemin tabii ki, aksayan yanları olduğunu, bunun başında da ilkesel ve niteliksel kimi düzenlemelerin mutlaka yapılması gerektiğini, elimizdeki çok başarılı bir uygulamayı kimi yanlışlar nedeniyle terk edip, yeni arayışlara girmenin de çok uygun olmayacağını ifade etti.

Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisi, yönetim konusunda çok ciddi zafiyet olduğunu, bunun için de merkezîyet sistemini dağıtılması, paylaştırılması gerektiği anlaşılıyor. İkincisi de; bürokratik oligarşinin bir biçimde çözümlenmesi ve de en büyük temennisi moral değerleri yüksek olan, demokrasinin bütün inceliklerini, kurum ve kurallarını özümsemiş, gerçek demokratların sistemin içerisinde yer alması temennisini ifade etti, biz de bunlara katılıyor, kendisine teşekkür ediyoruz.

Yine sıralamadaki yerine göre, Sayın Genç Parti Genel Başkan Yardımcısı Sayın Gönül Saray'a sözü veriyorum. Sayın Saray buyurun, söz sözde.

GÖNÜL SARAY'IN
KONUŞMASI

Gönül SARAY (Genç Parti Genel Başkan Yardımcısı):
Sayın Başkan; teşekkür ediyorum.

Sayın Başkan; Siyasi Partilerin Değerli Temsilcileri, Kıymetli Konuklar,

"Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanlığı" konulu oturumda Genç Parti adına görüşlerimi sizlerle paylaşmak için huzurlarınızdayım, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

1980'li yıllardan itibaren her cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi, cumhurun adına; cumhurbaşkanlığını, yetkilerini, parlamenter sistemin tikanıklıklarını ve başkanlık sistemi konularını masaya yatırır, günlerce tartışır ve meclisimizin yeni cumhurbaşkanını şu veya bu şekilde seçmesinden sonra da, 7 yıl ötesinde tekrar tartışmak üzere rafa kaldırırız.

"Tarih tekerrürden ibarettir" kuralına inat, bu konuda bir türlü somut çözümleri yürürlüğe koyamayan Türkiye; yine bir cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi, yine kim seçmeli, nasıl seçilmeli, başkanlık, yarı başkanlık, parlamenter sistem, halk mı seçmeli, meclis mi seçmeli tartışmalarının tam göbeğindedir.

Milletvekili arkadaşlarım beni affetsinler. O sıralarda oturmuş, meclisimizi ve işleyişini tanımış, Sayın Sezer'in cumhurbaşkanlığı seçimini yaşamış, üstelik Cumhuriyet tarihinde

ilk kez cumhurbaşkanlığına adaylığını koymuş bir kadın milletvekiliniz olarak açık konuşacağım.

GÖNÜL SARAY'IN
KONUŞMASI

Parlamente Sistemi olmazsa olmazı "*erkler ayrımı*" çalışmıyor.

"*Yasama, yürütme ve yargı*"nın başbakanın iki dudağının arasında olduğu, çarpık seçim kanunu nedeni ile tek başına iktidar olan bugünkü hükümetimizin başının; "*vicdanı, eğitimi ve öngörüsüne*" paralel olarak yürütülen, günlük politikaların bu gün ulusumuzu nerelere sürüklediğinin hepimiz farkındayız.

Her siyasi parti seçim meydanlarında, "*yasama, yürütme ve yargı*" erklerinin iç içe geçmesi ve bağımlılığından bahsederken, yıllardır her aydınımız, eli kalem tutanımız, hatta Sayın Kuzu gibi siyasetin içinde de yer almış olan akademisyenlerimiz; artık sistemin tıkanıp gittiğini kitaplaştırarak, cumhurbaşkanını halkın seçmesi ve başkanlık sistemini konuşmanın zamanı geldiğini dile getirmelerine rağmen, meclise girdikten sonra, hiçbir siyasi parti bu konuyu programına almaz.

Meclisimizde temsil edilen siyasi partiler ve iktidarlar seçilmiş olmanın rehaveti ile konuyu, cumhurbaşkanlığı seçimine kadar buzdolabına koyarlar. Yasamanın kurşun askerleriyle korunan yürütme ve iktidar olmanın dayanılmaz cazibesi, tartışılmaz tek lideri sarmalayan güç zehirlenmesi sonunda, cumhurbaşkanlığı ve güçler ayrılığına dayanan sistemin sorunlarının meclise taşınması da beklenemez.

Bir sonraki seçimlere kadar da "*Hukukun bağımsızlığı*" sorunu, yalnızca adli yıl törenlerinde dile getirilen bir konu olmaktan öteye gidemez.

Saygıdeğer konuklar,

Türk halkı, demokratik hiç bir ülkenin halkından daha az görüşlü değildir. En ücra köyümüzün kahvehanelerinde yapılan tartışmalardan, gelişmiş birçok ülke halkının alacağı dersler bulunmaktadır.

Türk siyasetçisi de demokratik hiçbir ülkenin siyasetçisinden daha az vatansever değildir.

Sistemin tıkanıklığından, denetim görevini yapamayan, hükümete bağlı meclisimizin bir üyesi olmaktan ve lidere kayıtsız şartsız bağımlılık nedeni ile üretememekten milletvekillerimiz de memnun değildir.

Ülkemizin ve meclisimizin önünü tıkayan her konuda, liderlerine rağmen hazırladıkları onlarca kanun teklifi, kadük olmuş raflarda beklemektedir.

Tam bu noktada Sivil Toplum Örgütlerinin, odaların, üniversitelerin, kanaat önderlerinin ve halkımızın görevi başlamaktadır.

Kitlesel olarak, hükümeti harekete geçirebilmek, toplumun talebini, baskıya dönüştürerek siyasi iradeyi zorlamak gerekmektedir.

Genç Parti olarak, halkın ve ülkenin menfaatleri bizim için her konunun önüne geçtiğinden cumhurbaşkanını halkın seçmesini savunuyoruz.

Yapılan tüm kamuoyu anketlerinde %77'lere varan büyük bir oranla cumhuremiz, kendi başkanını kendisi seçmek istemektedir.

Vakit geç değildir.

Cumhurbaşkanının Anayasamızda yer alan görev ve yetkilerinin değiştirilmesine gerek kalmadan, Anayasa'nın yalnızca 102. maddesinde yapılacak tek cümlelik bir değişiklikle, AKP hükümetinin halka saygısı kanıtlanabilecektir. Aksi takdirde halkımız, kendilerinin AKP'ye verdiği güce karşılık, cumhurbaşkanını kendilerinin seçmesi taleplerine rağmen, neden kendilerine güvenilmediğini sorgulayacaktır.

Hazırlanma aşamasında Türkiye'nin de görüşlerinin alındığı KKTC Anayasası'nda olduğu gibi; "Cumhurbaşkanı halk tarafından 7 yıllık bir süre için seçilir. (Ya da; 5'er yıllık, maksimum

iki kez seçilmesine olanak tanınabilir) Bir adayın Cumhurbaşkanını seçilebilmesi için, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu alması gerekir. Hiçbir aday salt çoğunluk sağlayamazsa, seçim 7 gün içerisinde, en çok oy alan iki aday arasında yinelenir. Bu takdirde en çok oy alan aday Cumhurbaşkanını seçilir.” Şeklindeki bir değişiklik ve iki türlü bir seçimle cumhurun arzusu yerine getirilebilir.

Halk için siyaset yaptıklarından kuşkumuzun olmadığı, buradaki değerli siyasi parti temsilcilerinin; halkın büyük bir çoğunluğunun kendisinin seçmek istediği Cumhurbaşkanını, halka rağmen, parlamentonun seçmesine içlerinin razı olmadığına inanıyoruz.

Tüm kamuoyu yoklamaları cumhurbaşkanını halkın kendisinin seçmeyi istediğini gösterdiğine göre, değerli siyasi parti temsilcilerinin dile getirdikleri toplumsal mutabakat “*halkın seçimi*” çerçevesinde aranmalı, Nisan ayında bir oldubitti ile ülke gerilmemelidir.

Cumhurun başı olarak seçilecek kişiye halk sahip çıkmalı, toplumun bir kısmı “*bizi temsil etmiyor*” diye düşünürken, diğer kısmının “*hayır, bizi temsil ediyor*”, kutuplaşmasına, ülkemizin bu en yüksek makamın neden olmaması gerekmektedir.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri konusunda halkımız ve devletimizin tüm kurumları her zaman çok duyarlı ve hassas olmuşlardır. Günlerce süren turlar sonunda seçilemeyen cumhurbaşkanları ve siyasi inatlaşmalar ve sonuçları daha dün gibi hatırlarımızdadır. İktidar ve muhalefet partilerinin uzlaşamaması nedeniyle insanlarımızın çektikleri acılar, yalnızca belli kurumlara fatura edilmemeli, siyasetçiler kendi öz eleştirilerini yapabilmelidir.

Bizzat Merkez Bankası başkanının dile getirdiği, Davos gibi önemli zirvelerde dillendirilen, 2007'nin kayıp bir yıl olmasına bu ülkenin tahammülü olmamalıdır.

Yeni bir cumhurbaşkanı seçimi öncesinde, AKP iktidarına; siyasetin “*geçmişten alınan derslerle, geleceği şekillendirme sanatı*” olduğunu hatırlatmak sorumluluğumuz vardır.

Muhalefet partilerine ise; Cumhurbaşkanlığı seçimini, şahıslara, geçmişlerine, eşlerin kılık kıyafetlerine indirgeyerek ele almanın ulus devleti farklılaştırmaya çalışan iç ve dış siyaset mimarlarının ekmeğine yağ süreceğini hatırlatmak görevimizdir.

Yeni Cumhurbaşkanımızı içte ve dışta çok hareketli ve kritik gelişmeler beklemektedir. ABD'nin bölgedeki uygulamaları, Ermeni sorunu, Kuzey Irak'taki gelişmeler, Kıbrıs konusu, Kerkük referandumu, Türkmenlere yönelik etnik temizlik endişeleri, terörün uluslar arası siyasal platforma çekilmesi çalışmaları, yeni cumhurbaşkanımızın çok farklı ve çok artı özellikler taşımasını gerekli kılmaktadır.

Cumhurbaşkanının nasıl nitelikler taşıması gerektiği; tüm bu iç ve dış gelişmeler ışığında tariflenmeli, kılık kıyafet üzerinden tartışmalar "cambaza bak" oyunu olarak değerlendirilmeli, "mağdur" u oynayarak, çarpık seçim sistemi nedeni ile ezici bir çoğunlukla gelen iktidar mensuplarına, eşler üzerinden yeni bir "mağdur" rolü biçilmemelidir görüşünderiz.

Egemenlik kayıtsız şartsız milletin ise; tüm muhalefet partilerinin ve yürütmenin başı olarak ta AKP'nin, milletin iradesine saygı yükümlülüğü gereği, cumhurbaşkanını halkın seçmesine olanak veren anayasa değişikliğini acilen ele alması gerekmektedir.

Mevcut yöntemle, Meclis içinden, milletvekillerince seçilecek anlayışı iktidarın halka yeni bir dayatması olarak algılanacaktır.

Kaldı ki; Parlatonun içinden veya dışından mevcut yöntemle seçilen cumhurbaşkanının da; mevcut sistemimizin kurumlar arası çatışma ve didişmeyi körüklemesi nedeni ile kendisini seçen parlamento veya hükümetle ters düşmesi de yakın tarihimizin bilinen örnekleridir.

Anayasa kitapçığının fırlatılmasıyla patlayan ekonomik krizi, kendi kurduğu partisi ve geçmişte başbakanlığını yaptığı hükümeti ile ters düşen köşkte yalnızlığa mahkum edilmesi

nedeni ile tekrar siyasete dönme hazırlıkları yapan Özal örneklerini, AKP iktidarının bir kez daha düşünmesinde yarar vardır.

Değerli konuklar,

Genç Parti olarak, Cumhurbaşkanını halkın seçmesi ilk adımından sonra, gelecek iktidarlarca “başkanlık sisteminin” ele alınmasının artık zamanının geldiğine inanmaktayız.

Farklı siyasi görüş ve ideolojilerdeki çoğu kimse ve kuruluşların, birbirlerinden habersiz yaptıkları çalışmalarda, sistemin tıkanıklığına neden olan dört temel hususta görüş birliğine vardıkları görülmektedir.

Bunlar;

- 1) Demokratik katılımın ve denetimin eksikliği,
- 2) Siyasi partilerin oligarşik, tek lider hakimiyetindeki yapıları
- 3) Devletin ekonomideki ağırlığı
- 4) Parlamenter sistemin temeli, kuvvetler ayrılığının işlememesi

Olarak sıralanabilir.

Milletin problemlerini çözmek için oluşturulmuş devlet mekanizmasının milletin problemi haline gelmiş olması, ağır ve işlemeyen bürokrasi hepimizin malumlarıdır.

Millete güven esaslı, hızlı karar alabilecek, işleyen ve çözüm üretecek mekanizmaları aramak ve milletin potansiyelini, dinamizmini üretime ve istihdama dönüştürecek sistem değişikliklerini tartışmak gerekmektedir.

TRT ile özel televizyonlar farkı, KİT kuruluşları ile özel sektör girişimciliği arasındaki rantabilite uçurumu, devlet okulları ve üniversiteleri ile özel okullar ve üniversitelerin dinamizm ve üretkenlik farkı, milletin müteşebbis ruhunun

GÖNÜL SARAY'IN
KONUŞMASI

hareketine izin verildiğinde ülkenin sıçramasında nasıl etkili olabileceğinin yalnızca birkaç örneğinden biridir.

Değerli milletvekili arkadaşlarım alınmasınlar, TBMM'nin eski bir üyesi olan kendimi de dahil ederek, "*millele vekalet*" edebildiğimizi söyleyemeyiz.

Liderin işareti ile el kaldırıp el indiren, denetim ve yasama görevini gereğince yerine getiremeyen, içinden çıkarttığı bir yürütmeye tabi ve bağımsız olamayan bir meclis yapısı, milletin demokrasiye inancını sarsmaktadır.

Ehline göre değil de, politik tercihlerle dağıtılmış bakanlık koltukları ve komisyonların, devasa yetkilerini ülke için değil de, hükümetler ve lider için kullandıkları bir sistemle daha fazla yol alınmamalıdır.

En küçük bir limited şirkete alınacak personelde dahi tek yabancı dil yeterli bulunmazken, yabancı dili olmayan dış komisyon başkanlarını, başbakanları, hatta okuma yazma bilmeyen bakanları bu ülke hak etmemektedir.

Yasama, yürütme ve yargı iç içe geçmişken, adil ve demokratik bir düzenden bahsedilemeyeceği açıktır.

Toplumdaki değişimi yakalayan tüm reformist, vizyon sahibi siyasetçiler, kurum ve kuruluşlar artık "*başkanlık*" sistemini açıktan telaffuz etmeye başlamışlardır. Mevcut sistemde cumhurbaşkanımızın görev ve yetkileri zaten, Fransa'daki yarı başkanlık sistemi ile uyum göstermektedir.

Demokratik Parlamenter sistemin en temel kuralı olan seçimlerin, iktidarların güçlerini korumak için getirdikleri barajların, halkın tercihi ile değil, liderlerin tercihleri ile meclise taşınan milletvekillerinden oluşan mevcut bu siyasi yapının, ülke çıkarları aleyhine işleyen mekanizmalara döndüğü artık kabul edilmelidir.

Yürütmenin parti yapılarındaki bölünme, birleşme ve istifalardan etkilenmeyerek, istikrarlı bir yönetim sergileyebilmesi için de başkanlık sistemi gereklidir görüşünderiz.

Onlarca yıldır, her dönemde partiler arası transferler, hülle yöntemleri ile değişen parlamento yapısı halkımızı rahatsız etmekte, güçsüz hükümetlere neden olmaktadır. İki siyasi parti ile başlayan mevcut parlamentomuzda şu an 7 siyasi partinin temsil ediliyor olması, bu gün ele aldığımız konunun gerçekçi bir örneğidir.

Genellikle sol kesimden gelen itirazlar, Latin Amerika örnekleri baz alınarak, başkanlık sisteminin diktatörlüğe ve darbelere yol açacağı yolunda olmaktadır.

Bu endişelere Sayın Kuzu yıllar önce yaptığı bir çalışmada bakın nasıl cevap vermiş. Cümlesini çarpıcı olması açısından aynen okuyorum.

"Diktatörlük tehlikesi bugünkü sistem için de geçerlidir. 300 milletekili çıkarılan adamı durdurmak neredeyse imkansızdır."

Bugün yaşadığımız durum bundan daha güzel tariflenemezdi.

4 yılını geçen mevcut hükümetimizin çoğu zaman anayasa ve hukuka uygun bulmadığımız icraatlarını, "diktatör" tanımlamasını şık bulmamamız nedeni ile "*Başbakanlık Hükümeti Sistemi*" olarak tanımlamak mümkündür.

Hükümetimizin 4 yılı aşan icraatlarına bakıldığında; sayın Kuzu'nun 1997 yıllarında dile getirdiği endişesinde, ne kadar haklı olduğu da ortadadır.

Yasamanın da, yürütmenin de, yargının da sahibi hükümet, hükümetin sahibinin de başbakan olduğu mevcut yapıda, millet iradesinden ve demokratik parlamenter sistemin işlerliğinden bahsedilemez.

Başkanlık sisteminin avantajlarını kısaca sıralarsak;

Başkanlık sisteminde başkanı kuvvetlendirmek, esas itibarı ile yüce

Meclisi kuvvetlendirecektir. Meclisin yasama çalışmalarında, özellikle de yürütmeye karşı denetimlerinde bağımsız olmasını temin edecektir.

GÖNÜL SARAY'IN
KONUŞMASI

Halkımızın görmek istediği ve hükümetimizin farklı amaçlar için sıkça dile getirdiği “*siyasi istikrar*” sağlanmış olacaktır. Kısa sürelerle görevde kalan

Hükümetlerin veya koalisyon hükümetlerindeki uyumun bozulması ile ortaya çıkan istikrarsızlık ve hükümetlerin plan ve projelerini gerçekleştirememeleri sorunu ortadan kalkacaktır.

Dünyanın gelişme hızını ülkemizin yakalayabilmesi, büyüyen toplumumuzun artan ihtiyaçlarına cevap verebilmemiz, icranın elinin güçlendirilmesine bağlıdır. Başkanlık sistemi; hızlı, etkin, inisiyatif kullanan, hesap veren bir yönetimi getirecektir.

Yürütmede olacak bakanların milletvekilliği düşürüleceğinden, denetlenebilir ve şeffaf bir hükümet oluşacaktır. Meclisimiz ise, bağımsız ve üretken bir yapı kazanacak, lider oligarşisi tarihe karışacaktır.

Latin Amerika ülkelerinin tersine, binlerce yıllık devlet tarihimiz, Osmanlı'nın 600 yıllık birikimi, cumhuriyet tarihimizde Atatürk ve milli şef dönemlerinin yapısı gibi örnekleyebileceğimiz tarihsel geçmişimiz başkanlık sistemi için yeterli birikime ve kültüre sahip olduğumuzu kanıtlamaktadır.

Meclise hakim olan iradenin, kendiliğinden hükümete de hakim olması mümkün olduğunca engellenecek, meclis ve hükümet rekabeti oluşacağından yürütme denetlenebilecek, mali ve idari gücü ellerinde tutan bakanlıklardaki “*yolsuzluklar*” defteri kapanmış olacaktır.

Asgari sorunla işleyecek, çoğulcu bir demokratik model sağlanmış olacaktır.

Sistemin kilitlendiği durumlarda başkan geniş yetkileri ile kilitlenmeyi açabilecek, iki türlü bir seçimle iş başına geldiğinden seçmenin yarısından fazlasının oyu ile seçilmiş bir kimse olarak meşruiyet tartışmaları sona ermiş olacaktır.

Yeni liderler üretemeyen bu sistem; genç, dinamik ve en önemlisi yürekli Türk siyasetçiler eliyle mutlaka değişecektir.

Tüm toplumu kucaklayacak, halkın teveccühünü almış güçlü başkan ve iktidarları Türk Halkı hak etmektedir.

Kıymetli Konuklar,

"Kimler cumhurbaşkanı olmamalı" tartışmalarına, Genç Parti olarak bizler de katkıda bulunmak istiyoruz.

• Bir kadın ve bir anne olarak; Anadolu'ya adını vermiş *"ana"*larla derdi olanlar, *"al ananı da git"* diyenler Cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Eksik eğitilmiş, ekonomiyi simit hesabına indirgeyenler, koyun gütmeyi iyi bildiği halde, tarım ve hayvancılığı bitirenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• *"ülkeyi pazarlamakla"* yükümlü olduğunu söyleyerek, pazarlama kavramını ve metotlarını değiştirenler, buna rağmen cari açığı rekor seviyeye getirerek pazarlamayı da hiç bilmediğini kanıtlayanlar cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• *"Camiye, kışlaya ve okullara"* çağdışı siyaseti sokmak için ömür verenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Eksik donanımlı, yabancı dile sahip olamaması nedeniyle ABD Başkanı Bush'u gözlerinden anlayanlar, verilen rolleri konuşarak tartışmayanlar cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Hükümetin başı olduğu halde, ABD'den fındıkçı elçiler kanalı ile *"süpürülmemesini, kullanılmasını"* rica ederek, Türk Halkını rencide edenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• İç tehdit değerlendirmeleri yapmakla yükümlü ve başbakanlığa bağlı MİT Müsteşarı'nın, *"işsizlik, açlık ve yoksulluğun 40 milyon vatandaşımızı etkilediği"* beyanatını okuyamayanlar, sorumluluk duymayanlar cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• 4 yılda dış ve iç borçlarımızı, 80 yılın toplam borçlarından daha fazla bir toplama getirenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Milli davamız olarak bildiğimiz Kıbrıs'ta; "kazan-kazan" prensibiyle yola çıkıp, "ver-ver, kaybet-kaybet" noktasına gelenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Türkiye Cumhuriyetimizin ve bayrağımızın, yurt dışındaki yegane temsilcileri olan büyükelçilerimizi yuhalatıran kişiler, cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• AB sürecini, devlet kurumları ile olan iç hesaplaşmaları için kullananlar, verilen onca ödüne rağmen, AB'den de dışlananlar cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Hukuk ve Anayasa hükümlerini hiçe sayarak, en güçlü siyasi rakibini yok etmek için, en olmadık, acımasız ve insafsız yöntemlere başvurmaktan çekinmeyerek, demokrasiye inancsızlığını kanıtlayanlar cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Anayasa hükümleri gereği; toplumun her kesimi ile uyum ve koordinasyonu sağlamakla yükümlü, ancak toplumun her kesimi ile kavgalı olan kişiler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Kurucusu olduğumuz BM'lerin "teröre destek" le suçladığı bir kişiye, 70 milyon adına kefil olan kişiler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• "Türkümlü" diyemeyen, "Türkiyeliliği" ile gurur duyanlar, eşinin "Arap" oluşunu öne çıkararak, etnik milliyetçiliği cesaretlendirenler, "ulus devleti" aşındırma konusunda özel gayret gösterenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• 1.5 yaşındaki bebeğe tecavüzü, devletin yetiştirme yurtlarındaki "garip, guraba" çocuklarımıza yapılanları örtbas etmeye çalışan bakanlarını koruyanlar,

• Kendi fabrika üretimlerinin satışını artırmak ve geçmişteki yolsuzluklarına af getirmek için özel kanun çıkararak, oğlu-

nun mısır ithalatını “tavuk yemi” olarak açıklayan bakanlarını koruyanlar,

• Oğluna devletin gemisini veren, hızlı tren faciasını açıklayamayan, son olarak ta sigortasız kargo uçağı ile insan taşıyarak, Bağdat'ta 34 cana neden olan kazanın sorumlusu bakanlarını koruyanlar,

• Enerji yolsuzluklarının üzerine giden “Avcı” emniyet müdürlerini sürenler, “Ali-Dibo”ları gündeme getirmesi nedeni ile Milletvekillerini partiden ihraç edenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• “Be, ulan, yahu, ya, haremim” sözcüklerini sık kullanarak, topluma eksi örnek olan siyasetçiler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Lise 2 den bir kız çocuğunu çekerek, oğlu ile evlendiren, sonra da “haydi kızlar okula” kampanyası düzenleyenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• “Erkek hemşire” kanununu çıkararak, ön planda eşitlikçi, arka planda “haremlik selamlık hastaneler” yapılanmasını getirenler, parti teşkilatları toplantılarında ve belediye parklarının düzenlenmesinde kadın ve erkeği, toplumun gözleri önünde ayırıp, sonra da televizyonlarda uygulamanın doğruluğunu savunanlar cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Tarikat camiinde işlenen cinayetin üzerine gidenleri, “iki üniversite bitirmiş bir hocanın öldürülmesini değil de, camideki linç”i ele alıyor diye eleştirenler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

• Bütün bu açıklamalarımın sonra, koşa koşa mahkemeye giderek, hakkımda tazminat mahkemesi açacak olanlar, muhalefetin sesini kısmak için her türlü yöntemi deneyen, demokrasiye inanmamış kişiler cumhurbaşkanı olmamalıdır.

İlginiz ve sabrınız için şahsım ve Genç Parti adına teşekkür ediyorum.

Saygılarımla.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; Sayın Gönül Saray'a çok teşekkür ediyoruz.

Doğrusu, ben bir ara not alıyordum, notu bıraktım, çok seri, çok akıcı, doğrudan sizlere yönelik hitabından dolayı, artık özetlemeye gerek duymadım. Biraz uzun oldu, ama hem aramızdaki tek hanımefendi konuşmacı olması nedeniyle, hem de çok seri ve çok güzel akıcı bir üslupla anlattığı için müdahale etmedim. Yönetici olarak beni anlayışla karşılayacağınıza inanıyorum. Sağ olun, çok teşekkür ederim.

Şimdi, aynı heyecanla devam ediyoruz. Ben hiç katkı sunmadan, bu kez Halkın Yükselişi Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sayın Mustafa Ağaoğlu'na sözü veriyorum.

Sayın Ağaoğlu söz sizin.

Mustafa AĞAOĞLU (Halkın Yükselişi Partisi Genel Başkan Yardımcısı): Sayın Başkan teşekkür ederim.

Sayın Başkan ve değerli katılımcılar,

Sözlerimin başında, 2007 yılı ülkemiz gündeminin ilk sırasında yer alan Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili olarak siyasi ve bilimsel gerçeklerin tespitine ve kamuoyuna duyurulmasına neden olacak bu sempozyumu düzenlediklerinden dolayı Türkiye Barolar Birliği Sayın Başkanı ve yöneticilerini kutluyorum.

Ayrıca Ankara Barosu'nun kırk yıllık bir üyesi olarak mesleki üst kuruluşumuzun bu girişimi ile gurur duyduğumu da ifade etmek istiyorum.

Türk siyasi hayatında henüz iki yılını doldurmamayan, buna karşılık kısa sürede halkın büyük ilgisi ve teveccühü ile ülke düzeyinde teşkilatlanarak seçime girme hakkını kazanan Halkın Yükselişi Partisi'nin görüş, düşünce ve önerilerini bu sempozyumda açıklama olanağını bize verdikleri için Türkiye Barolar Birliği Başkanı ve yöneticilerine partim adına teşekkür ediyorum.

Sempozyumun birinci oturumu konusunu teşkil eden “Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanı-Politik Görüşler” konusunda sizlere kısa ve özlü olarak pratik, pragmatik ve gerçekçi bir sunum yapmaya çalışacağım.

Bilindiği gibi 19. yüzyılda özellikle Avrupa'nın siyasi olarak şekillendiği 1815 Viyana Konferansı ve sonrasında feodal, mutlakıyetçi devlet anlayışı ve yönetimleri, yerlerini meşrutiyet ve cumhuriyet yönetimlerine bırakmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte insanlar yeni birçok sorunla karşılaşmış ve bunların çözümü için arayış içerisine girmiştir. Aranılan çözüm cumhuriyet yönetimlerinde bulunmuştur. 20.yüzyılın ilk yarısının sonuna kadar devam eden cumhuriyet sistemi, bu yüzyılın ikinci yarısında yozlaşmaya başlamıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin tasfiyesi ve sosyalist devlet modellerinin ortaya çıkması bu yozlaşmanın ilk görüntüleri olmuştur. Zaman içerisinde sosyalist cumhuriyetler, halk cumhuriyetleri, din cumhuriyetleri, devletçi-faşist cumhuriyetler, baas cumhuriyetleri gibi gerçek cumhuriyetin felsefesine aykırı sözde cumhuriyet yönetimleri ortaya çıkmıştır.

Hür insan onuruyla bağdaşmayan bu yeni cumhuriyet türleri yerine insana değer veren, odağında insanın yer aldığı yeni bir yönetim biçimi olan çoğulcu, katılımcı ve uzlaşmacı demokratik yönetim düzeni gelişmeye başlamıştır. Savaş sonrasında Birleşmiş Milletlerin kurulması, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin yayınlanması ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin imzalanması ile örgütlenen insanlık yeni bir döneme girmiş; gerek Birleşmiş Milletler ve gerekse teşkilatın yan kuruluşları ile diğer toplumsal örgütlenmeler gerçekleşmiş, bu suretle örgütlü toplum modeli hayata geçmiştir. Bunun sonucu olarak insana yönelik tüm çalışmalar ön almış, kişi hak ve hürriyetleri genişlemiş, temel hak ve hürriyetlerle birlikte ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi hak ve hürriyetler insanların temel değerleri arasına girmiştir. Örgütlenme hakları, sosyal güvenlik hakları, adil yargılanma hakları, fırsat eşitliği gibi değerler de insanlara sunulmuştur. Tüm bu hak ve değerler demokrat bir düşünceyle demokrasi

MUSTAFA AĞAOĞLU'NUN
KONUŞMASI

yönetiminde gerçekleştirilmiş, ayrıca ulusal ve uluslar arası yargı teminatına bağlanmıştır.

Ülkemizde ise; 1923 yılından 1945 yılına kadar kendine özgü tek partili bir cumhuriyet yönetimi yaşanmıştır. 1945 yılında dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de çok partili siyasi hayata geçilmiş ve demokrasiye ilk adım atılmıştır. 1950 yılında halkın hür iradesi ile yönetim değişmiş, demokrasinin ilk uygulamasında başarılı bir sınav verilmiştir.

Ancak, dünyadaki demokrasi ve insan hakları konusunda süregelen değişim ve gelişimler ülkemizde ne yazık ki özenle takip edilmemiş, cumhuriyetin ilk yılları için gerekli olan 1924 Anayasası, demokrasi ve insan hakları bağlamında değiştiremediği için 1950 yılında başlayan demokratikleşme hareketi 1960 yılında demokrasi dışı bir yöntemle sona ermiştir. İhtilal sonrası hazırlanan ve 1961 Anayasası olarak anılan yeni anayasa ile demokratik, sosyal ve hukuk devleti niteliğini haiz, insan haklarını öne alan bir düzenleme yapılmıştır. Çağdaş nitelikli bu Anayasa'nın 20 yıllık uygulaması demokrasi ve insan hakları bağlamında istenilen sonucu vermemiş, ülkede kaos ve anarşi ortamı yaşanmıştır. 1980 yılında demokratik düzene yeniden ara verilmiş, yeni bir anayasa hazırlanarak 1982 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu anayasa, geçmiş 20 yıllık dönemdeki uygulamalara ve olaylara bir reaksiyon olarak hazırlanmış, devleti öne alan, bireyin hak ve hürriyetlerini kısıtlayan yeni bir düzen öngörmüştür.

Dünyadaki gelişmeler ve özellikle Türkiye-AB ilişkileri 1982 Anayasa'sı ve onun öngördüğü düzen içerisinde yeni değişikliklerin yapılmasını gerektirmiştir. AB'nin Kopenhag Kriterleri olarak adlandırdığı demokrasi ve insan hakları ile ilgili birçok çağdaş düzenleme anayasa ve yasalarda yapılan değişikliklerle yaşantımıza girmiştir. Ancak bunlar gerekli ise de yeterli değildir. Belli bir zaman süreci içerisinde halkımızın hak ettiği çağdaş demokrasi tüm kurum ve kurallarıyla ülkemizde hayata geçirilmelidir.

Kavramlar

Siyasette kavram kargaşası çok sıkça rastlanan, bazen de bilerek ve isteyerek yapılan bir olaydır. Bu nedenle bazı kavramların içerikleri ile anlamlarının açıkça ortaya konmasında, anlayış birliği sağlamak ve herkesin aynı dili kullanmasını gerçekleştirmek bakımından yarar görülmektedir. Yukarıda belirttiğim gibi cumhuriyet kavramı bu bakımdan büyük önem arz etmektedir. Sosyalist cumhuriyet, din cumhuriyeti (kendi içinde İran tipi İslam Cumhuriyeti veya Malezya tipi İslam Cumhuriyeti), halk cumhuriyeti, devletçi-faşist cumhuriyet, baas cumhuriyeti gibi değişik anlam ve içerikteki cumhuriyet yönetimleri aynı kelime ile yani cumhuriyet kelimesi kullanılarak ifade edilmekte olup, bu suretle kavram kargaşası yaratılmakta, siyasiler bu konuda kendi niyetlerini gizledikleri gibi, siyasi bir rant elde etmeye de çalışmaktadırlar.

Aynı şekilde cumhurbaşkanı kavramı da bazı siyasiler tarafından ikiye bölünmekte ve

“Cumhur” kelimesi halk olarak nitelendirilmek suretiyle halkın başkanı anlamına gelen bir kavram yaratılmaktadır. Halbuki cumhurbaşkanı tek bir kelime olup bir yönetimin en üst yöneticisini ifade eder. Burada cumhurbaşkanını halkın başkanı olarak kullananlar kendi düşüncelerine uygun cumhuriyeti açıkça ifade etmekten kaçındıkları için böyle bir kavram kargaşası yaratmaktadırlar.

Demokrasi, laiklik, hukuk devleti gibi kavramlar da içerik ve anlam bakımından çoğu kez özünden saptırılarak kullanılmaktadır. Örneğin seçimlere katılmak, diğer bir ifade ile sandıktan çıkmak demokrasinin göstergesi olarak sunulmaktadır. Yakın geçmişte Lübnan’da silahlı örgüt olan Hizbullah örgütünün, Filistin’de aynı nitelikteki Hamas örgütünün silahlarını bırakmadan, siyasi parti kimlikleri ile seçimlere katılmaları, seçimleri kazanarak silahlı güçleri ile parlamentolarda yer almaları ve hatta hükümet kurmaları ülkemizde bir kısım siyasiler ve bir kısım aydınlar tarafından demokratik

bir gelişim olarak kabul edilmiş ve övgü ile bunlardan söz edilmiştir. Silahlı bir gücün silahu ile seçimlere girmesi, silahu ile seçimi kazanması ve silahu ile yönetime dahil olması hiçbir demokratik anlayış ile açıklanamaz. Bu durumun demokrasiye uygun olduğunu iddia etmek ve söylemek gerçek demokrasiye inanmamakla eşdeğerdir.

Bu nedenlerle bazı önemli kavramlar üzerinde içerik ve anlam bakımından anlayış birliğine varılmasının gerekli olduğuna inanıyor ve bu konuyla ilgili tespitlerimizi sizlere sunuyorum.

Bizim anlayışımıza göre;

Cumhuriyet; demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti niteliklerine sahip bir yönetimdir.

Demokrasi; katılımcı, çoğulcu ve uzlaşmayı esas alan bir yönetim düzenidir.

Laiklik; toplum yaşantısında, kamu düzeni ve kamu yönetiminde beşeri hukukun uygulanması; herkesin din ve vicdan özgürlüğüne sahip olması ve bu özgürlüklerini bireysel bağlamda diledikleri gibi yaşayacakları ortamın ve koşulların gerçekleştirilmesi ve korunmasıdır.

Sosyal devlet; çağdaş sosyal demokrasi ilkelerinin milli ve manevi değerlerle bezenerek uygulanmasıdır.

Hukuk devleti; insan hak ve özgürlükleri ile kamu düzeninin hassas ve özenli bir denge içerisinde gerçekleştirilmesi ve hukukun üstünlüğü ilkesinin bu bağlamda esas olarak kabulü ve uygulanmasıdır.

Burada açıklanan cumhuriyetin felsefesi; insan odaklı olup değerleri sevgi ve hoşgörü; rehberi akıl ve bilimdir.

Bu cumhuriyette tüm çalışmalar vatanseverlik bilinci içerisinde yürütülür. Bu bilinçle hareket edildiğinde cumhuriyetimizin ulus devlet niteliğini, iç ve dıştan yönelen etnisiteye dayalı mikro milliyetçilik tehditlerine karşı, demokrasi içerisinde korumak olanaklı hale gelir.

Vatanseverlik Bilinci; doğudan batıya uzanan, güneyden kuzeye genişleyen tüm ülke düzeyinde yaşayan herkesin geçmişlerine sahip çıkarak, geleceklerini birlikte düşünmeleri, bugünlerini birliktelik, eşitlik, kardeşlik, fedakarlık, sahiplenme ve sadakat duyguları ile dolu olarak yaşamaları her halkası birbirine eşit ve aynı güçte sevgi bağı ile bağlanmış kardeşlik zinciri oluşturmalarıdır.

Bilindiği gibi bir zincirin gücü en zayıf halkasının gücü kadardır. Bu nedenle ülkemizin tüm insanları aynı zincirin halkaları olarak tanımlanırken; doğuda, batıda, kuzeyde ve güneyde yaşayan herkese aynı temel hak ve hürriyetler ile siyasi, ekonomik, mali, sosyal, kültürel ve diğer hak ve imkanların eşit şekilde hak tanınması ve sağlanması gerektiği ifade edilmek istenmiştir.

Demokratik Uygulama

Cumhuriyet ve cumhuriyetin niteliğini teşkil eden kavramlar ile çalışmalarda esas alınacak vatanseverlik bilinci bu şekilde açık ve net olarak tanımlandıktan sonra; bu tanımlar içerisinde egemenlik hakkının kullanımı kavramına, diğer bir anlatım ile demokratik uygulamalara ilişkin görüş ve düşüncelerimi sunacağım.

Çağdaş demokrasinin uygulandığı tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de anayasada açıklandığı üzere;

"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.",

"Türk milleti egemenliğini Anayasa'nın koyduğu esaslara göre yetkili organları eli ile kullanır."

Yine anayasamıza göre;

"Yasama yetkisi Türk milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir.",

"Yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır.",

"Yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır".

Cumhuriyetin temel organları bu üç kuvvetin (erkin) kullanılması esasına göre; yasama, yürütme ve yargı olarak anayasada düzenlenmiştir. Bu organların anayasadan kaynaklanan yetkilerini kullanırken, kendi görev ve yetki alanlarında kalmaları, kaynağını anayasadan almayan yetkileri kullanmaları, birbirlerinin yetki alanına girmemeleri anayasal sorumluluklarıdır. Bu üç organın kendi alanlarında bağımsız ve etkin bir şekilde çalışmalarını sağlayıcı düzeni kurmak demokratik sistemlerin amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamdaki uygulamalar başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemi olarak üç şekilde ortaya çıkmıştır.

Başkanlık Sistemi

Başkanlık sistemi yasama, yürütme ve yargı erkinin birbirlerini etkilemeden tam bağımsız olarak kendi alanlarında çalışmalarını öngören bir yönetim tarzıdır. Bu sistemde halkın doğrudan seçtiği başkan yürütme yetkisini, çift kanatlı parlamento yasama yetkisini ve halkın seçtiği yargıçlar da yargı yetkisini kullanmaktadırlar.

Başkanlık sistemi uygulaması her şeyden önce toplumların gelişmişlik düzeyleri ile çok yakından ilgili ve ilişkilidir. Ekonomik, sosyal, toplumsal, kültürel, bilimsel ve diğer alanlarda gelişmişliklerini tamamlamış toplumlarda oluşan sorumluluk bilinci başkanlık sisteminin başarı ile uygulanmasında yegane etkindir. Başkanlık sistemi bugün tam anlamı ile ABD'nde uygulanmaktadır. Ekonomik, sosyal, toplumsal, kültürel, bilimsel ve diğer alanlardaki gelişmişliklerini henüz gerçekleştirememiş Latin Amerika ülkelerinde başkanlık sistemi uygulanmakta ise de başarılı sonuçlar vermemekte ve çoğu kez demokrasiden sapmalara neden olmaktadır.

Parlamenter Sistem

Parlamenter sistemin en belirgin özelliği yürütme ile görevli hükümetin parlamento içerisinden çıkması ve parlamentoya karşı sorumlu olmasıdır. Hükümet ile birlikte cumhurbaşkanları da yürütme erki içerisinde yer alırlar. Genellikle

cumhurbaşkanları parlamentolar tarafından seçilirler. Ancak yetkileri kısıtlı olup daha ziyade sembolik niteliktedirler. Halk tarafından doğrudan seçilen cumhurbaşkanlarına bazı ülkelerde kısmi yetkiler verilmiş ise de birçok ülkede bunlara verilen yetkiler semboliktir.

Parlamentar sistemin de tam anlamı ile işleyebilmesi için toplumun gelişmişlik düzeyinin oldukça yüksek olması gerekir. Gelişmişlik düzeyi düşük olan, özellikle ekonomik, sosyal, kültürel düzeyi istenilen yere gelmemiş bulunan; örneğin kişi başına düşen milli geliri çok düşük olan ülkelerde parlamentar sisteme dayalı demokrasinin uygulanmasında çok büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Ülkemizde olduğu gibi büyük bir çoğunlukla iktidara gelen partiler hükümet kurduklarında parlamentoyu diledikleri gibi yönetmekte ve yönlendirmekte, parlamenter sistemi parti hükümeti sistemine dönüştürmektedirler. Tek parti iktidarlarında parlamentolar hükümetin istediği yasal düzenlemeleri yapmakta, hükümeti denetlemekte işlevini ise hiçbir şekilde yerine getirmemektedirler. Bu durum da demokratik sistemin aksamasına veya çökmesine neden olmakta, halkın demokrasiden soğumasına yol açmaktadır.

Yarı Başkanlık Sistemi

Başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin karması özelliğine sahip bu sistemde cumhurbaşkanı halk tarafında seçilmekte ve etkin yetkilerle donatılmaktadır. Bu sistem Fransa'da başarı ile uygulanmaktadır.

Türkiye'de Durum

Ülkemizde parlamenter sistem uygulanmaktadır. Hükümet bu sistemin gereği olarak TBMM'ye karşı sorumludur. Ancak uygulamada Meclis yasama ve denetim görevlerini yerine getirirken hükümetin yani yürütme organının istek ve iradesi dışında bir karar verememektedir. Tek parti hükümetlerinde Türkiye'deki parlamenter sistem genellikle parti hükümeti sistemine dönüşmektedir.

Cumhurbaşkanı yürütmeye dahil olup Meclis tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanının tarafsız olması Anayasa'nın emri olmasına rağmen bir parti lideri veya parti mensubu cumhurbaşkanı seçildiğinde partisinden ayrılarak sözde tarafsız olduğu kabul edilmektedir.

Anayasada cumhurbaşkanına yasama, yürütme ve yargı ile ilgili birçok görev ve yetki verilmiştir. Bu durum parlamenter sisteme aykırı olarak değerlendirilmekte, değiştirilerek cumhurbaşkanının sembolik bir hale getirilmesi istenilmektedir. Bu yöndeki istekler görevdeki hükümet ile aynı siyasi görüşü paylaşmayan cumhurbaşkanının görevde olduğu sırada yoğun bir şekilde gündeme getirilmekte; cumhurbaşkanı hükümetle aynı siyasi görüşleri paylaşıyor ise bu öneriler hemen gündem dışına alınmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin üniter yapısı ve ulus devlet niteliği iç ve dış tehdit altındadır.

Demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti niteliğindeki Cumhuriyetimiz dışarıdan bir plan dahilinde yöneltilen ve içeriden işbirliği ile desteklenen öncelikle "*İlmli İslam Cumhuriyeti*" kurulması tehdit ve tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Ülkemizin ekonomisi ve mali durumu çok kötü olup iç ve dış borçlar Türkiye'yi dışarıdan yönetilir hale getirmiştir. Halkımızın ekonomik durumu ve refah düzeyi genel olarak ve büyük bir çoğunlukla yoksulluk sınırı ve açlık sınırı altındadır.

Toplumun sosyal, toplumsal, kültürel, bilimsel ve diğer alanlardaki gelişmişlik düzeyi çağdaş standartların çok altındadır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen halkımız çağdaş demokrasiyi tüm kurum ve kuralları ile birlikte yaşamak ve yaşatmak istek ve iradesine sahiptir. Bu da onların en doğal haklarıdır.

Yukarıda açıkça belirttiğimiz kavramlara uygun olarak demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti niteliğine sahip

cumhuriyeti ülkemizde gerçekleştirmek ve devam ettirmek için; yürütme görev ve yetkisini kullanan Bakanlar Kurulu ile Cumhurbaşkanının görev, yetki ve sorumluluklarını halktan doğrudan almalarını sağlayacak yeni anayasal düzenlemelerin yapılmasında mutlak yarar ve ihtiyaç bulunmaktadır.

Mecliste çoğunluğa sahip tek parti hükümetlerinin veya tek parti gibi hareket edebilecek partilerden oluşan hükümetlerin Meclisin yasama ve denetim yetkilerini kendi istek ve iradeleri doğrultusunda kullanmalarından doğacak rejime yönelik sakıncaları gidermek ve yine bu tür hükümetlerin yargı erkine müdahalelerini önlemek, Türk Silahlı Kuvvetleri, Yükseköğretim Kurumu, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi anayasal kuruluşlara siyasi amaçlarla karışmasına engel olmak için anayasal önlemler mutlaka alınmalıdır. Bu önlemler ile devletin emniyet sigortaları siyasetten uzak bir devlet organına emanet edilmelidir. Bu organ da hiç şüphesiz cumhurbaşkanlığıdır. Bu nedenle;

- Halen Anayasa'da mevcut Cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargıya yönelik yetki ve görevleri aynen devam etmelidir.

- Anayasa'ya "*Halkoyuna Başvurma*" kurumu getirilmelidir. Cumhurbaşkanlarına Meclisin bazı kararları ile tekrar görüşülmek üzere Meclise geri gönderilen kanunların aynen kabul edilerek Cumhurbaşkanına iade edilmesi halinde bazı şartlarla halkoyuna başvurma yetkisi verilmelidir. Hükümet de bazı karar ve kanunlar konusunda halkoyuna başvurabilmelidir.

- Çok önemli ve rejim için yaşamsal önem arz eden durumlarda cumhurbaşkanına Meclisi feshederek seçime gitme yetkisi tanınmalıdır.

- Cumhurbaşkanları halk tarafından iki türlü seçim sistemiyle seçilmelidir.

Bu suretle ülkemiz için daha yararlı olacağını değerlendirdiğimiz yarı başkanlık sistemi uygulamasına geçilmelidir.

Oturum Başkanı: Sayın Mustafa Ağaoğlu'na çok teşekkür ediyoruz.

Özellikle, demokrasinin nitelikleri, cumhuriyetin nitelikleri ve bu kavramların mutlaka işlerlik kazandırılması ve içlerinin doldurulması, sadece bir söylem gibi sıralanmaması, onun özümsemesi ve yaşama geçirilmesi konusundaki tespitlerine aynen katılıyoruz. Ayrıca, parlamenter sistem ve başkanlık ve yarı başkanlıkla ilgili söylediklerini de tekrar etmek istemiyorum, çünkü vakit çok geçti.

Değerli konuklar; yedi tane çok saygın ve seçkin siyasetçi ve bu konunun hakikaten uzmanı ve bunları birebir yaşamış insanların bu kadar kısa bir sürede bunu bitirmesini kabul etmek mümkün değil. O nedenle, biz hepimiz burada konuşmacılar ve ben sizlere çok teşekkür ediyoruz, sabrınıza çok teşekkür ediyoruz.

O nedenle, son konuşmacı olarak Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Sekreter Yardımcısı Sayın Dr. Uğur Cilasun'a sözü veriyorum. Daha sonra sanıyorum, tüm konuşmacılar AKP temsilcisi Sayın Burhan Kuzu Hocamıza yollama yaptılar, Hocama 10 dakikalık bir yanıt ve yeni toparlama sözünden sonra, diğer konuşmacılara birinci turda bütün söylediklerini söyledikleri için birer cümleyle son sözlerini alıp, sizlere veda edeceğim. Buyur, Uğur.

UĞUR CİLASUN'UN
KONUŞMASI

Dr. Uğur CİLASUN (Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Sekreter Yardımcısı): Sayın Başkan; teşekkür ederim.

Efendim, böyle çok sayıda konuşmacının olduğu yerlerde son konuşmacının hem büyük dezavantajları var; hem de avantajları var. Dezavantajları var, çünkü dinleyiciler artık tahammüllerinin sınırına gelmiş oluyorlar. Biraz önce Sayın Özok'un da söylediği gibi. Yalnız, sadece tahammülünün sınırına gelmesiyle kalmıyor, bir dezavantajı da sizden önce herkes her şeyi söylemiş oluyor. Size yeni bir şey söyleme şansı kalmıyor. Özellikle böyle konularda, böyle bir sürü uzmanın konuştuğu konularda sonuç böyle oluyor. Yalnız, avantajları da

var. Birincisi; kısa bir konuşma yapma avantajı veriyor, böylece dinleyicinin derin sempatisini kazanıyorsunuz bitirince.

İkincisi de; sizden önceki konuşmacıların konuşmalarından bir kolaj yapma fırsatı veriyor. Oradan onu al, buradan onu al, çok fazla emek sarf etmeden, güzel bir konuşma çıkartabiliyorsunuz.

Değerli konuklar, değerli arkadaşlarım; son sözü başta söyleyerek, sonuca gelmeye çalışacağım. Temsilcisi olduğum Sosyal Demokrat Halk Partisi, Sayın Başkan "*Sosyal Demokrat Halkçı Parti*" dedi. O ilk partiydi; ben de onda hasbelkader Ankara il başkanlığı görevini yapmıştım, ama bu şimdi Sosyal Demokrat Halk Partisi.

Oturum Başkanı: Sayın Başkan, ben orada kaldığım için, üyesi olduğum için, orada kalmışım, kusura bakma.

Dr. Uğur CİLASUN- Evet, bu küçük düzeltmeyi yaptıktan sonra, SHP bu görüştüğümüz konuda iki düşüncenin sahibi.

1. SHP başkanlık rejimine karşıdır.

2. SHP yeni cumhurbaşkanının iki türlü bir seçimle halk tarafından seçilmesini önermektedir.

Niçin başkanlık rejimine karşı SHP ? Şundan ötürü: Bir kere Amerika'dan başka bu işi doğru dürüst uygulayan ülke yok. Filipinlerde diktatörlüğe dönüşmüş, Güney Amerika'da diktatörlüğe dönüşmüş. Amerika'da yürüyor, çünkü Amerika'nın kurucuları ki, onlara "*kurucu babalar*" diyorlar. Kendilerine İngiltere'yi örnek almışlar. İngiltere'yi örnek almışlar, ama bir yandan da Avrupa'da o sırada yükselen cumhuriyetçi etkilerden çok etkilenmişler. "*Bu ikisini nasıl birleştirebiliriz?*" diyerek, ortaya böyle bir başkanlık sistemi çıkmış.

Cumhuriyetçi fikirlerinin çok üstün gelmesi, biraz önce sayın konuşmacılar da söylediler. Kuvvetler ayrılığı ilkelerinin çok katı bir biçimde ortaya konulmasına neden olmuş. Yargı tamamen ayrı, yürütme tamamen ayrı, yasama tamamen ayrı. Öte yandan bir de Amerika'da hep öyle denilir. Kaynayan

UĞUR CİLASUN'UN
KONUŞMASI

kazanın patlamaması için çok ilginç demokratik vanalar var. Örneğin, Watergate skandalını hatırlarsınız. Gazeteciler çok özgür bir biçimde araştırdılar, buldular, ortaya çıkardılar skandalı ve Nixon'un istifa etmesine sebep oldular.

Buna benzer bir sürü, ne bileyim bu işi filmlerle yapıyorlar, bu işi gazetelerle yapıyorlar, bu işi yani kendi sistemlerini sürekli bir eleştiriye tabii tutuyorlar ve toplumun patlamasının önüne geçecek olan vanaları kullanıyorlar. Öte yandan biraz önce Ziya Yergök de söyledi. Türkiye Cumhuriyeti meclisle şekillenmiş olan bir devlet, yani tercihini halk egemenliğinden yana kullanmış ve daha devleti kurmadan önce bir meclis oluşturmuş olan bir ülke, bir devlet. Onun için, neredeyse bir hekim olarak söyleyeyim, bu devletin genlerinde var parlamenter sistem. Bundan vazgeçmek doğru bir şey değildir; bundan vazgeçmenin gereği de yoktur. Yani, başkanlık rejimine geçerek, bundan vazgeçmenin gereği de yoktur.

Türkiye Cumhuriyeti monokratik bir rejim olan başkanlığa geçtiği takdirde, kuruluşundaki mücadele ettiği düşüncelere karşı yenik düşmüş olur, halk egemenliğinden vazgeçmiş olur. O nedenle, Sosyal Demokrat Halk Partisi başkanlık rejimini tartışmaya bile gerek görmeyecek bir biçimde reddetmektedir.

Gelelim ikinci konuya. Neden cumhurbaşkanını halk seçmeli? Şimdi, bugünden hareketle bir genelleme yapacağım. Dün Meclis Başkanı Sayın Bülent Arınç, Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Sayın Mehmet Ağar'ı kabul ettiğinde, yaptığı konuşmada temsilde adaletin olmadığını, temsilde adaletin sağlanması için bundan sonra bir şey yapılması gerektiğini söyledi. Şimdi, temsilde adaletin olmadığını söyleyen bir Meclis Başkanı var. 4 Kasım'da yapılacak olan seçimler var. Bugün yapılsa, o değişikliklerin hiçbiri o seçimlerde geçerli olmayacak, bir beş sene sonrasına atıfta bulunarak, biz bunları yapalım, bundan sonra gelenler temsilde adaleti sağlayarak gelsinler diyecek. Önce sakatlığı kabul edeceksiniz, bunun düzeltilmesi lazım diyeceksiniz, ondan sonra da bu Meclis önümüzdeki 7 yıl Türkiye Cumhuriyetini temsil edecek olan cumhurbaşkanını seçsin diyeceksiniz.

Türkiye’de seçmenlerin neredeyse, yüzde 50’si bu parlamento içerisinde temsil edilmemektedirler. Azınlığın neredeyse çoğunluğa tahakkümü söz konusudur. Onun için bu derhal düzeltilmelidir. Anayasa’nın 102. maddesi değiştirilmelidir ve iki dereceli, iki türlü bir seçimle cumhurbaşkanı seçilmelidir. Bunu muhalefet partileri, sadece biz değil, muhalefet partileri sürekli söylediler. Fakat hem iktidar partisinin, hem maalesef ana muhalefet partisinin işine gelmedi. Bu seçim barajlarını düşürmek, başka bir seçim sistemini gündeme getirmek, temsilde adaleti yükseltecek olan önlemleri almak maalesef Meclis çoğunluğunun işine gelmedi, onun için bunu kulak arkası ettiler. Şimdi, böyle adaletsiz oluşmuş olan, tabii ki hukuken meşruluğu olan, ama adaletsizliği de göz önünde olan bir sistemle cumhurbaşkanlığı seçimine gidilecektir.

Bunun daha kötü sonuçlar vermemesi için, toplumu daha fazla germemesi için, toplumda insanları kamplara bölmemesi için yapılacak tek şey derhal anayasa değişikliğine gidilmesidir. Bunun için zaman var, yani seçimleri öne almanın cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce bir yeni seçim yapmanın zamanı geçti; ama bunun zamanı geçmedi. Bu yapılabilir, Türkiye rahatlar, yapılan kamuoyu anketleri yüzde 70’lerin üstünde seçmenin halk tarafından cumhurbaşkanının seçilmesini istediğini belirtiyor, ortaya koyuyor. Vatandaş da rahatlar, herkes rahatlar, Türkiye de selamete ulaşır diyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Sosyal Demokrat Halk Partisi Sayın Genel Sekreter Yardımcısı Dr. Uğur Cilasun’a çok teşekkür ediyorum. Özellikle zamanı çok güzel kullandığı için, çok net, çok açık tekrar etmiyorum söylediklerini, çünkü vakit de geçti. Özellikle üzerinde durdu, parlamenter sistemin yanında oldu, parti olarak başkanlık sistemini asla benimsemediklerini ve de Türkiye’nin bugünkü bu cumhurbaşkanlığı krizini aşabilmenin tek koşulunun iki dereceli halk tarafından yapılacak bir seçim ve bunun için de zamanın geçmediği, çok önemli altı çizilecek noktalar bunlardı. Kendisine çok teşekkür ediyorum.

Değerli konuklar;; gerçekten hepinize sonsuz teşekkür ediyorum. Son derece büyük bir dikkat ve ilgiyle bizi dinlediniz ve birinci turu tamamladık.

Şimdi, öncelikle biraz önceki yaptığım açıklama doğrultusunda Sayın AKP Temsilcisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Burhan Kuzu Hocamıza söz veriyorum. Hocamızın süresi 10 dakika, çünkü diğer konuşmacılar konuşmaları sırasında mevcut siyasal iktidara ve onun buradaki çok saygın temsilcisi Sayın Kuzu'ya atıfta bulundular. Ben şimdi sözü kendisine bırakıyorum, Değerli Hocam buyurun.

TARTIŞMA

Prof. Burhan KUZU (Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı): Değerli Başkan; çok teşekkür ediyorum.

Konuşmamın kalan bölümünde başkanlık sistemine ayırmak istedim, ama buradaki konunun dışına çıkmalar, konuyu şahsiyete dökmeler ister istemez bizim konuşma bölümümüzü değiştirdi.

Bir defa bir şeyin altını çizeyim. Ben partim adına burada bulunuyorum. Sarıbaş burada yok, ama "bu adam" diye bahsettiği Başbakan kendisini de aday gösterdiği için bugün burada, bunu böyle belirtmek istiyorum. Konunun başbakanlık, liderlik meselesi yok. Dün de böyleydi Türkiye, ben başka bir şey anlatıyorum, kimse anlamak istemiyor burada. "300 kişi gelirse bir gün baş edemeyiz" demişiz. İleri görüşlülük olarak bunu değerlendirin, gördük geldi, ben de vekil oldum nereden bileceğim, böyle 300 kişi içerisinde olacağım? Bugün doğru, dün de bu doğrudu, yarın da doğru olacak. Sizin lider de aynısını yapacak, merak etmeyin bir eleştiri varsa burada.

Dolayısıyla, sistemin kendisi bu işi üretiyor. O bakımdan, bugün Başbakanı yakalamışken vuralım, biraz bitimizi, piremizi dökelim, kuyruk acımızı giderelim, bunlar doğru yaklaşımlar değil, açık söyleyeyim. Yani, birtakım hortumların kesilmesi, bu şekilde ağır suçlamayı gerektirmez. Olabilir, Başbakan da bir insan, hata yapmış olabilir, ama bütün geçmiş defterleri

karıştırıldı. Hangi konuşma nerede yapılmış, niçin yapılmış, ne zaman yapılmış, neden böyle söylenmiş? Burada hukukçu ağırlıklı olarak bulunuyoruz. Bir metni değerlendirirken, yargıçlar, hâkimler karar verirken metnin başına, sonuna, ortasına bakarak karar verirler. Bir iki örnek vereyim; kızlarını okuldan aldı Gönül Hanım, niye aldı, durup dururken mi aldı Başbakan kızları okuldan? Okutamadı, aldı biliyorsunuz niçin aldığı, neden aldığı başörtü meselesi, başka yerde okuttu. “Haydi Kızlar Okula” kampanyası.

Oturum Başkanı: Yalnız, rica ediyorum, çok güzel giden ve son derece olgun bir havayla giden toplantımıza lütfen salondan müdahale olmasın. Burası en özgür ve en demokratik bir platformdur. Dileyen dilediğini dilediği biçimde söyleyebilir, onun teminatı biziz, onun için lütfen müdahale etmeyin.

Prof. Dr. Burhan KUZU: “Haydi Kızlar Okula” kampanyasını niye tenkit ediyoruz. Bununla ciddi anlamda bir artış sağlanmış, kızlarımız okula gitmesinde elimizde rakamlar bize bunu gösteriyor. Başbakanın kim olacağını tabii ki millet karar verdi. Bugün için başbakan olarak da belirledi. Yüzde 34'lük reyyle bunlar alındı, verildi. Bu sistemi Türkiye'ye biz getirmedi, yüzde 10'luk barajı biz getirmedi, yüzde 10'luk düzeltiriz, başkanlık modeli gelirse, onu getirirsek. Burada karara varalım, aynen öyle, çünkü şundan öyle: Yüzde 5'lik bir baraja çektiğini düşünün, dünyanın makul barajıdır bu; on tane parti girer, benim gönlüm buna razı gelmez, dün de bunu söyledim, bugün de bunu söylüyorum. Partim adına burada bulunuyorum, bunları söylüyorum. Başbakan da bunu söylüyor, bizim parti programımızda bunlar var zaten.

Dolayısıyla, buradan “parti farklı konuşuyor, üyesi farklı konuşuyor” gibi bu tür eleştirileri doğru bulmuyorum, bunu yanlış bulduğumu demin de belirttim. Hatta bu yüzde 10'luk barajlar biliyorsunuz, bugün tenkit ettiğimiz, birilerinin ettiği, Başbakanın da bir dönem bulunduğu çizginin hükümete gelmesin diye konuldu bunlar bilirsiniz, yüzde 10'luk barajı aşmasınlar diye konuldu. Ama öyle bir gün geldi, o barajı koyanlar, bugün buna muhtaç hale geldiler. Bunun da altını acı acı çizelim. Alın bakın kayıtlara, ne zaman konuldu, niçin konulduğunu bunları

TARTIŞMA

hep görürüz. Yüzde 10'luk barajın yüksekliğini demin ben de söyledim, ama çözümünü de beraber söyledim.

Dil bilmeme gibi vesaire bunlar olabilir, bir başbakan, bir cumhurbaşkanı beş dil bilse iyi başbakan, iyi cumhurbaşkanı demek tek başına yeter mi? Takdirinize bırakıyorum, Meclis albümlerinde neleri biz gördük, "dört tane dil biliyor" diyor, Türkçeyi zor konuşanlar var. Dolayısıyla, bunlar doğru şeyler değil. Bunlar tenkit olarak da söylenmez, bugünkü cumhurbaşkanı da dil bilmiyor, dil bilmiyor diye, ama biliyorsunuz ki, birçok kesimde çok iyi bir başkan diye methedebiliyor. Demek ki, konu oraya gelip, düğümlememesi lazım. Bunu doğru bulmadığımı söylemek istiyorum, bu eleştirileri.

Üslup meselesi, demin de bahsettim, konunun bir bölümü anılıyor. Mesela, araç denilmiş, laiklik araçı, demokrasi bilmem nedir. Konunun bağlamında bakın, devletin kendisi araçtır beyler, burada bilim adamları var. Amaç insanın mutluluğudur. Sonuç itibarıyla buna bakacaksınız. Bugünkü gelinen bu ilkeler, bu durup dururken gelmedi. Laiklik, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü bugün bulanan en iyi ilkeler olduğu için, bugün bunlar böyle. Buna biz bunun için sarılıyoruz bugün. Devletin kendisi bizatihi araçtır, mutluluk amaç olan insanın kendisidir. Dolayısıyla, bu tür sözleri "laikliğin tanımı yapılsın" nereden çıktı bu? Sebebi belli, Meclis Başkanı söyledi, Başbakan arkasından devam etti, konunun özü şu: "Başörtüyü çözelim deniliyor, ya da imam hatip okullarıyla alakalı katsayı düzelsin, laikliğe bunlar aykırıdır" diye söylenince, tabii bir kesim de "bizim tanım olarak bildiğimiz laiklik bunu da gerektiriyor, yani başörtüsü de bunun içinde, katsayı da bunun içinde" diyor. O halde demek ki bir yaklaşım farkı var, yoksa Anayasada zaten laikliğin tamamı 2. madde var, gerekçesinde zaten bunlar var. Bu tür konuşmaların sebebi bundan kaynaklanıyor. Bunları bilmeden, konunun bir boyutunu ele almayalım.

Demin yine bahsedildi, ne bileyim "ulema karar versin" nereden çıktı? Anayasa Mahkemesi'nin kararı ortada, en çok eleştirdiğim karar da o karardır. 40 dereden su getirerek, başörtü kararını vermişti, sonucu tabii bizi bağlar, gerekçesi küllen

yanlıştır. O zaman da bunları acı acı tenkit ettim, bugün bunları söylemiyorum bilenler bilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gidildi, oradan geldi. O kararda ve bu kararda bir cümle var, Başbakan niye bunu söyledi? O cümle aynen şu: *"Dinin emri olmayan başörtü"* diyor. Bir mahkeme kararında bu konuyu göremez, bu anlamda giremez. Sonunda yasaklarsın, bu gerekçeyle giremezsin. *"Başörtü dinin emri midir, değil midir, bunu ulema karar versin"* denilirken. Bir bilirkişi anlamında söylenmiştir, yoksa buna bu mahkeme yerine konulsun da, ulema karar versin gibi değil. Niye bunları örnek veriyorum? Bunlar tenkit edilebilir, ayrı bir mesele, ama başından bir çek, sonundan iki çek, üç de ortadan çek, al sana cümle. Bunlar yanlış şeyler, onu özellikle belirtmek istiyorum.

Türkiye bugün dış politikada, ekonomide en güzel günlerini yaşıyor, rakamlar bunu gösteriyor. Hiç kimse kızmasın, ben sabırla burada dinledim. Türkiye'nin kalkınma hızı eksi 9'dan, artı 9'a çıktı, yüzde 18'lik büyüme rakamlar burada, Çin'in önünde gidiyoruz, bilirsiniz. Enflasyonun durumu belli, faizin, dövizin durumu belli, Türk parasının kıymeti belli, kimse bu işi farklı tarafa çekmesin.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; istirahat ediyorum, lütfen anlıyorum uzun bir süredir dinliyorsunuz, ama sabrınızı zorlayın, biraz daha dinleyin. Lütfen salondan müdahale etmeyin, istirahat ediyorum, rica ediyorum.

Prof. Dr. Burhan KUZU: Sonuç itibariyle şunu görüyorum. Bugünkü bu tabii konuşmalar daha önceki çıktığım televizyon konuşmaları Tayip Beyin şahsında *"kim olmasın"* diye bu konuşmalar hep yapıldı, ilk defa yapılmıyor, birçok yerde alıntılar birbirine benziyor zaten. Söylediğim gibi bunun başı sonu alınarak yapıldığı için, yanlışlık oradan kaynaklanıyor. *"Değiştim"* demiş, bu da mümkündür, yani insanlar hep mi öyle kalacak? O da olabilir, ama vur abalıya olmaması lazım, eleştiri hakkımız vardır, ama bunu yapan cumhurbaşkanı olamaz denilmemelidir.

TARTIŞMA

Öyle görüyorum ki, bugünkü tablodan da bunu anladım ki, biz anlaşılan Tayyip Beyi zorla cumhurbaşkanı yapacağız, sanki bu iş öyle bir duruma gidiyor, ben öyle görüyorum. Çünkü bu şekildeki gidiş partiyi -burada siyasiler var- gıdıklar, partiyi tahrik eder, körükler, dolayısıyla bunu daha sakın konuşuruz, çok daha net konuşuruz, karşı da çıkılabilir. O ayrı bir mesele, yani olmasın, olsun, bunlar konuşulur, ama bu tutum gidildiği zaman, açık söylüyorum, teşkilatlar hepimiz biliriz, partinin ne anlama geldiğini. Tayyip Beyin hiçbir açıklaması olmadı, bu anlamda olmadı, adayım anlamında olmadı.

Uzlaşma deniliyor, uzlaşacak adamı bu kadar kötüleyeceksiniz, sonra gelip masaya oturalım, öyle mi? Böyle bir şey olamaz, kimse kusura bakmasın. Bu kadar tu kaka diyeceksin, sonra gel, yok öyle şey. Oturursun, konuşursun, o ayrı bir mesel. Ama konuşmadan önce bir insanı sen olamazsın, çünkü sen çok kötüsün dediğin zaman, iş çıkmaza girer ve benim de son cümlem: Bu konuların daha sakın konuşması lazım, bunların çok daha sağlıklı tartışılması lazım. Teşekkürlerimi, saygılarımı sunuyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Hocam; biz teşekkür ediyoruz, sağ olun, eksik olmayın.

Değerli konuklar; birer cümle alacağım. Lütfen, gerçekten vakit de çok geçti. Hemen CHP temsilcisi Sayın Ziya Yergök, Sayın Yergök buyurun.

M. Ziya YERGÖK (Cumhuriyet Halk Partisi): Sayın Başkan; teşekkür ediyorum. ANAP Grup Başkan Vekili Sayın Süleyman Sarıbaş Sayın Tayyip Erdoğan'ın milletvekili seçilmesine olanak sağlayan ve dolayısıyla Başbakanlık yolunu açan Anayasa'nın 76. maddesindeki değişikliğe destek vermemizi eleştirerek, "*Başbakan olmasına destek verdiniz, Cumhurbaşkanlığına niye karşı çıkıyorsunuz*" diyor.

Süleyman SARIBAŞ: Eleştirmiyorum, onu yaptınız o da olur, o olursa o da olur, hayır eleştirmiyorum.

M. Ziya YERGÖK: Eleştirirseniz, zaten yasakçı bir konuma düşersiniz. Çünkü siz de o zaman Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekiliydiniz, siz de destek verdiniz.

Değerli arkadaşlar; Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı ikisi çok farklı. Sayın Tayyip Erdoğan bir siyasi partinin, AKP'nin Genel Başkanı olarak seçimlere katıldı. Kendisi Milletvekili adayı olmadı, ancak o partinin genel başkanı olarak katıldı seçimlere. Mühür bastığımız tüm oy pusulalarına Sayın Tayyip Erdoğan'ın adı yazıldı genel başkan olarak. Biliyorsunuz siyasi partiler liderleriyle çok özdeşleşmiş durumdadır ve çoğu zaman liderlerin puanı partisinin önünde gidiyor.

Böyle bir tabloda seçime gidildi. AKP %34,5 oy aldı ve bir iktidar oluştu. AKP bu kadar oyu Sayın Sarıbaşı'nın "*Cumhurbaşkanını doğrudan seçsin*" dediği bu halktan aldı. O zaman, bu çarpık tablonun düzeltilmesinde biz demokrasi açısından yarar gördük ve Anayasa değişikliğine bu anlamda destek verdik. Çünkü o siyasi parti genel başkanıyla % 34,5 oy almış ve lideri parlamento dışında kalmış. Partisi parlamentoda 2/3 çoğunluğa sahip ve tek başına iktidar olmuş.

Bu çarpıklığın demokrasi adına giderilmesi için destek verdik. Sayın Tayyip Erdoğan'a yarasın diye değil, demokrasiye yarasın diye yaptık bunu. Cumhurbaşkanlığı ile Başbakanlığı karıştırmayalım. Başbakan kimdir? Başbakan bir siyasi partinin başıdır ve aynı zamanda siyasi iktidarın da başıdır. Cumhurbaşkanı cumhurun başıdır, devletin ve milletin birliğini temsil eden kişidir. Burada bir kavram kargaşası yaratmayalım. Başbakan olan kişi otomatik olarak cumhurbaşkanı da olur denilemez, bu görüş doğru değildir. Biz 76. madde değişikliği ile demokrasiye katkı sunduk, bundan pişman değiliz. Demokrasiye inanan herkesin de bunu doğru anlaması lazım.

Ancak cumhurbaşkanında olması gereken nitelikleri biraz önce konuşmamda ayrıntısıyla anlattım. Bu nedenle daha önce Anayasa değişikliği ile Başbakana milletvekilliği yolunun dolayısıyla Başbakanlık yolunun açılmasına destek vermiş olmamız, bugün ise Cumhurbaşkanlığına karşı çıkmamız kesinlikle çelişki değildir, tam aksine bu bizim konuya ne kadar objektif baktığımızın, olayı kişiselleştirmedüğümüzün, Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığını ayrı ayrı değerlendirdiğimizin bir kanıtıdır. Dinlediğiniz için tekrar teşekkür ediyorum.

TARTIŞMA

Oturum Başkanı: Sayın Yergök; biz teşekkür ediyoruz.

Sayın Sarıbaş şimdi sizinle devam edeceğiz. Yalnız, siz yoktunuz hemen hatırlatayım, Sayın Kuzu “*keşke Sarıbaş burada olsaydı*” dedi. Sayın Başbakan için kullandığınız bir deyimden de söz ederek, “*o sayın kişi kendisini siyasi hayata soktu*” dedi. Onu da hatırlatayım, belki niye haber verilmedi demesin diye. Buyurun, lütfen olabildiğince kısa.

Süleyman SARIBAŞ: Sayın Kuzu’nun anlayışı zaten o, yani siyasete kişileri başbakan sokar, parti liderleri sokar. Parti liderleri olmazsa, kişiler siyasete giremez, bugünkü sistem de bu, aslında doğru söylüyor. Sistemin özünü anlatıyor.

Ben eleştirmedim, 76. maddeyi niye değiştirdiniz, bu kişiyi niye başbakan yaptınız demedim. “*Demokrasinin kuralını yaptınız*” dedim. Eğer, bu demokrasinin kuralıysa, bu Anayasaya da bağlıysak, o zaman cumhurbaşkanı falan olamaz diye bir itirazda bulunmayacaksınız. Partinin genel başkanıysa, çoğunluğun temsilcisiyse, o çoğunluk, parlamento çoğunluğu aday ediyorsa, kendisi aday ol diyorsa, Anayasa gereği cumhurbaşkanı olur. Sistem bu sistem yanlış, çünkü eğer bu sistem olursa olur, itiraz etmeyeceksiniz o zaman. Şunu söyleyebilirsiniz: Bu doğru değil, bu sistem doğru değil. Bu parlamento, yani milletin vekillerinin seçeceği cumhurbaşkanını milletin asline seçtirmek lazım. O zaman, milletin sağduyusunu toplumsal uzlaşmayı orada görmek lazım. Benim demek istediğim bu.

Bir ikincisi; biz Anavatan Partisi olarak sistemin değişmesi denilirken, bu sistem kökten yerle bir olsun demiyorum, ama işte bakın, 104. maddedeki yetkileri kullanan, millet adına kullanıyor cumhurbaşkanı. O zaman, millet seçsin diyoruz. Bu tartışmaları aşalım, 11. Cumhurbaşkanını seçeceğiz. Rahmetli Atatürk’ü, İnönü’yü saymazsak, diğer tamamında tartışma olmuş. Tartışma da yetmiyor, seçildikten sonra da kavgalar olmuş. Bunun yolunu artık bu tartışmaları milleti gerginlikler noktasına götürecek, kamplaşmalara taşıyacak, “*laik mi olsun, anti laik mi olsun, başörtülü mü olur, açık mı olur?*” bu tartışmaları aşıp ki, bu tartışmaları bize yaptırınlar, bu ülkeyi gerçek sorunlarını tartışmamızı engelleyenler. Yani, bu ülkenin kaynakla-

rının, bu ülkenin geleceğinin tartışılmasını engelleterek, böyle kısır değerler üzerinden tartışmalarla oyalamaya çalışanlar.

Bunun önü var, millete dair bir çözüm var. Millet seçsin diyelim, bu tartışmalardan da gelecek dönemlerde dair, millete dair bir çözüm koyalım. Bizim demek istediğimiz bu, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyoruz.

Ben şimdi hemen Sayın Nevzat Ercan'a sözü veriyorum. Sayın Ercan buyurun, söz sizin.

Nevzat ERCAN: Sayın Başkan; çok teşekkür ediyorum.

Benim şöyle bir gözlemim var. Hem iktidar partisi AKP, hem ana muhalefet Cumhuriyet Halk Partisi sürekli gerilim üzerinden siyaset yapmaktadırlar. Esasen iki kutuplu bir siyasi yapı görüntüsü verilmeye çalışılıyor. Cumhuriyet Halk Partisi laiklik üzerinden sürekli siyaset üretiyor, kendi kesimlerine laiklik üzerinden mesaj vermeye çalışıyor, AKP ise muhafazakarlık gösterisi yapmaya çalışıyor. O da kendi seçmenine baş örtüsü, YÖK, katsayı uygulaması ve değerler üzerinden siyaset yaparak seçmeni tutmayı amaçlıyor.

Bu ise Türkiye'de kutuplaşmaya ve cepheleşmeye yol açmaktadır. Bundan vazgeçmek lazım. Laiklik ve din bizim müşterek değerlerimiz. Kaldı ki bunlar çatışan değerler de değil. Demokrasimizin, cumhuriyetimizin çok temel ve vazgeçilmez ilkesi laiklik korunmalıdır, doğrudur. Ancak bu insanların en doğal temel hakları ve hukuk çiğnenmeden ve keyfi uygulamalara yol açmadan sağlanmalıdır.

Bugün burada cumhurbaşkanı seçimine ilişkin yapılan tartışmalarda şahsen duymak istemediğim pek çok şeyler burada ifade edildi. Bundan son derece üzüntü duyduğumu ifade etmek istiyorum. Her şeyden önce milletimize güvenmeliyiz. Milletin üstün iradesine inanmalı ve güvenmeliyiz. Benim hem iktidar partisinden hem ana muhalefet partisinden şu aşamada bir talebim olacak. Gerilim siyasetinden vazgeçelim. Cepheleşmelere, kutuplaşmalara yol açacak söylem ve tavırlardan kaçınalım. Gerçekten siyaset çok itibar kaybetti. Siyasetin

TARTIŞMA

hareket alanı da oldukça sınırlı. Bu bakımdan, hem siyaset kurumuna olan güveni sağlamak, hem de itibar kazandırmak açısından önümüzdeki süreçte yapılacak pek çok önemli işler var. Bunların başında şüphesiz dokunulmazlıkların kapsamının daraltılması gelmektedir. Bu konuda bir büyük toplumsal talepte var. Esasen bütün siyasi partilerin seçim öncesi verilmiş taahhütleri de bulunmaktadır. Gelin dünyadaki ve ileri demokrasilerdeki ölçütlerde yasama dokunulmazlığını sınırlandıralım ve kapsamını daraltalım. Yolsuzluklarla samimi bir mücadelenin göstergesi olarak evvela bu yolu gelin müşterek açalım. Kendilerine dokunulmaktan korkanların başkalarına dokunma şanslarının olmadığını bilelim.

Tekrar çok teşekkür ediyorum. Hepinize tekraren saygılarımı sunuyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Ercan'a biz de çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi, söz sırası yine bendeki sıralamaya göre, Sayın Hanımefendi Gönül Saray'da. Yalnız, önceki konuşmasını da dikkate alarak, artık insafına sığınıyoruz, buyurun efendim, söz sizin.

Gönül SARAY: Kıymetli Başkan; anlayışınıza çok teşekkür ederim.

"Hortumların kesilmesi bu kadar ağır eleştirmeyi gerektirmez" sözü üzerine, şu cevabı halk adına sormak durumundayım. Hortum yapan bu ülkedeki her insanın üzerine gidilmeli ve hukuki sistemle cezası verilmelidir. Ancak, halkımız Çağlar, Toprak, Kombassan, Yimpaş, İhlas konularının üzerine neden gidilmediğini de son derece merak etmektedir.

Sayın konuklar; o Meclisten ve o sıralardan geçmiş bir milletvekili olarak, TÜİK rakamlarının, istatistiklerinin, yani Türkiye İstatistik Kurumu'nun verdiği sonuçların ekonomide, tarımda, şurada burada nasıl değişirilebildiğini, nasıl iktidar yanlısı olarak kullanılabildiğini ben çok iyi bilirim. O yüzden, siyasetçiler birbirlerine daha doğru davranmak zorundadırlar.

İyi bir sosyal demokrat olarak, yıllardır hiç değişmeyen bir sosyal demokrat olarak, "değiştim" diyerek siyaset yapmanın moda olduğu bu dönemde Genç Parti Genel Başkan Yardımcısı olmama rağmen, "iyi bir sosyal demokratım" diye bağırarak bir Genel Başkan Yardımcısı olarak, değişmeyen, ihtiyar, kadını ve genci kabul etmeyen, o canım CHP bile beni sosyal demokratlıktan vazgeçiremeyecek diye düşünüyorum. Neden bu erken seçim oldu, nasıl geldi, başbakan nasıl oldu? Bütün bunları yaşamış ve o süreçten geçmiş bir milletvekilim. Altın tepsiyle verdiğimiz iktidarda Irak konusu, Büyük Ortadoğu konusu, ılımlı İslam projesinin Türkiye'ye montesi konusunda herkesin yapabileceği bir şeyler olmalı diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ediyoruz.

Sayın Ağaoğlu'na sözü veriyorum, buyurun efendim söz sizin.

Mustafa AĞAOĞLU: Sayın Başkan; teşekkür ederim.

Sayın Başkanım; ben diğer partili arkadaşlarımla olduğu gibi, kendi partimin propagandasını yaparak, diğer partilere sataşmayacağım. Ben şu tespiti yapıyorum: Türk siyasi hayatında eğer biz laik demokratik Cumhuriyetimizi yaşatmak istiyorsak, toplumsal ve siyasi bir krize dönüşme istidadı gösteren ve belki de rejime yönelik bir hal alabilecek olan cumhurbaşkanlığı seçimindeki tansiyonu bir an evvel siyasilere düşürmesi lazım. Bunun için de, öncelikle Mecliste bulunan partilerimizin, bizim bir milletvekilimiz var. Partilerimizin bir araya gelerek, Anayasada gerekli düzenlemeleri yapmak suretiyle, cumhurbaşkanının yetkilerinin yeniden düzenlenmesini ve halk tarafından iki türlü seçimle seçilmesini Anayasal değişikliklerle gerçekleştirilmesini yaptıkları takdirde, Türkiye Cumhuriyetine ve bu millete büyük hizmet etmiş olacaklardır. Arz ederim, saygılarımla.

Oturum Başkanı: Sayın Ağaoğlu'na çok teşekkür ediyoruz.

Değerli konuklar; son konuşmacı olarak Sayın Cilasun'a söz veriyorum. Sayın Cilasun buyurun.

TARTIŞMA

Dr. Uğur CİLASUN: Sayın Başkan; son konuşmacı olmanın bir avantajı daha, kimse bana sataşmadı. Ben de bu toplantının niteliğini göz önüne alarak, kimseye sataşmadığıma göre, toplantıyı gönül rahatlığıyla kapatabilirsiniz.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; bir dakikanızı rica edeceğim. Sayın Hocam, gerçekten kendisi hem şu anda Türkiye'nin siyasal kaderiyle çok yakından ilgilenen bir partinin mensubu olarak, hem de Anayasa Komisyonu Başkanı olarak, Sayın Gönül Saray'ın bir cümlesine rica etti, "*bir cümleyle yanıt vereceğim*" dedi. Onun yanıtını alıyoruz ve toplantıyı kapatıyoruz. Sayın Hocam; buyurun.

Prof. Dr. Burhan KUZU: Ben merak ediyorum, sataşma değil de, bazıları niye rahatsız oluyor, onu merak ediyorum? Konuşmayalım, o zaman, niye rahatsız oluyorsun beyefendi? Buraya zorla mı geliyorsunuz, kimse sizi zorla tutmuyor ki burada.

Oturum Başkanı: Burhan ağabey lütfen, buyurun Hocam.

Prof. Dr. Burhan KUZU: Gönül Hanımın tabii "*tüm hortumların üstlerine gitmek*" lafı doğrudur, ama ben hukukçu olarak, yanlışım varsa düzeltin. Kombassan, İhlas, Yimpaş vesaire gibi kurumların yanlışını savunmak için ben burada bulunmuyorum, mesele burada şu: Bu kurumlar kâr-zarar ortaklığı olarak kurulmuştur ve İmar Bankasına demiştir ki bu devlet, "*ey vatandaş, paranı buraya rahatlıkla yatır, bir şey olursa, garantörü benim*" demiştir, bunlara dememiştir, bunun farkı buradadır, üzerine gidemezsin, hukuken gidemezsin. Yaptığı hareket yanlış olabilir, üzerine gidemezsin hukuken, bundan da gidememiştir. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; hepinize sonsuz teşekkür ediyorum. Sabrınızdan dolayı, gerçekten demokratik katkılarınızdan dolayı. Saat 14:30' da bu tartışmanın, yani başkanlık sisteminin bilimsel tartışmasını yapmak üzere, birlikte olmak üzere hepinize sonsuz teşekkür ediyorum, eksik olmayın.

İKİNCİ OTURUM

“BAŞKANLIK SİSTEMİ

VE

CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ:

BİLİMSEL GÖRÜŞLER”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Erdal ONAR

Av. Güneş GÜRSELER: Değerli konuklarımız; sempozyumumuzun birinci gününün İkinci Oturumunu yapmak üzere toplandık. Hepinize tekrar hoş geldiniz diyorum.

İkinci Oturum, Birinci Oturumdaki katılımcıların siyasi ağırlığının tersine, bilimsel bir ağırlık içeriyor. İkinci oturumun başlığı, başkanlık sistemi ve cumhurbaşkanı bilimsel görüşler kapsamı içinde değerlendirilmesini amaçlayan bir başlık. Başkanlık sistemi ve Cumhurbaşkanı bilimsel görüşler.

Bu kapsamda oturumu Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Erdal Onar yönetecek. Konuşmacı olarak Maltepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Cemil Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Serap Yazıcı, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Sayın Şule Özsoy konuşmacı olarak katılacaklar. Ben bu oturumun da başarılı geçeceğine olan inancımla Sayın Başkan ve konuşmacıları kürsüye davet ediyor, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Türkiye Barolar Birliği'nin Sayın Başkanı, değerli milletvekilleri, değerli katılımcılar; bu oturumda biraz evvel de sizlere duyurulduğu gibi "*Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanı*" başlığı altında üç değerli akademisyen görüşlerini sunacaklar. Üç akademisyen bu görüşlerini sunduktan sonra, eğer sizler de uygun görürseniz soruları toplu olarak, ama hangi değerli tebliğ sahibinin tebliğine yönelik olarak sorduğunuzu da belirtmeniz ricasıyla almamızın daha sağlıklı

ERDAL ONAR'IN
KONUŞMASI

ERDAL ONAR'IN
KONUŞMASI

olacağını düşünmekteyim. Bunu da bir yarım saatlik program olarak değerlendirirsek, geri kalan bir buçuk saatlik süreyi üçe böldüğümüzde her bir sayın konuşmacı yarım saat gibi makulün üstünde bir zamana da sahip kılınmış olacaklar diye düşünüyorum. Bilmiyorum değerli katılımcılar için de uygun mudur efendim bu söylediğim? Evet.

O zaman dilerseniz, ben buradaki sıra çerçevesinde ilk sözü sayın Prof. Dr. Cemil Oktay'a vermek istiyorum. Sayın Oktay, Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesidir. Çok değerli görüşlerini almak durumundayız.

Buyurun Sayın Hocam.

CEMİL OKTAY'IN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Cemil OKTAY (Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi): Teşekkür ederim.

Efendim Barolar Birliği'ne, Sayın Başkanı'na ve yöneticilerine, bana sizlerle tanışma fırsatını tanıdıkları için teşekkür etmek istiyorum.

Konuşmama başlamadan önce birkaç noktaya dikkat çekmeyi arzuluyorum. Ben, başkanlık sistemi olsun, parlamenter sistem olsun bunlara eşit mesafede durduğumu ifade etmiyorum. Ama bir konuda eşit mesafede değilim. O da sistemin hukuk devleti olması, çoğulcu olması, kaynağı, nedeni ne olursa olsun azınlıkta olanların haklarını herhangi bir riske girmeden savunma olanaklarını bulabildikleri bir siyasi düzen konusunda eşit mesafede değilim.

Şimdi müsaade ederseniz, sizi biraz eskilere götürmek istiyorum. Herodot tarihinde Med savaşları sırasında Helen büyükelçilerinin İran imparatorunun valide sultanı ile yaptıkları bir tartışmadan söz edeceğim. Herodot tarihinden öğrendiğimize göre, valide sultan, Helen temsilcilerine şöyle bir soru soruyor. Diyor ki; *"Biz kime itaat ettiğimizi biliyoruz. Bizim itaat ettiğimiz, imparatorumuzdur. Siz Helenler kime itaat edersiniz?"* Helen temsilcilerinin verdiği cevap şudur: *"Biz sitemize ve sitemizin kanunlarına itaat ederiz."*

Bu kısa anekdot, aslında bugünkü Türkiye'nin sorunlarının da temelindeki bir meseleyi, asıl eksenini ortaya çıkartan

bir anekdot. Neden, ne farkı var? bir bireye itaat etmekle, bir fikre itaat etmekle, bir programa itaat etmekle siteye ve sitenin kanunlarına itaat etmek arasında. Her gün "*hukuk devleti... hukuk devleti...*" diye tekrar ettiğimiz husus tam da budur. Kişilerden programlardan, konjonktürden bağımsız olarak itaat edebileceğimiz, uymayı içselleştirebileceğimiz kanunlardan, kavramlardan, değerlerden oluşmuş bir sistem ve o sistemin içinde yine konjonktürün önümüze sürükleyip getirdiği meselelerde azınlıkta kaldığımız zaman -bu sayısal bir azınlık olabilir, etnik bir azınlık olabilir, mezhebe, dine ilişkin bir azınlık olabilir, felsefi bir azınlık olabilir. İstedığınız kadar sayabilirsiniz-, bunun hayatımızda bir risk oluşturmaması, kaybedenle kazananın ne kaybetmekten ne de kazanmaktan dolayı fazla heyecan duymayacağı, kaygı kaynağı olmayan bir rejim.

Yine izninizle biraz daha eskilere götürmek istiyorum. Atina'da kalalım. Perikles'in cenaze söylevinde ifade ettiği çok güzel bir cümlesi var. Diyor ki; "*Tanrılar Atina'yı önemli kahramanlardan korusun*" Bir toplum kanunlara itaat ediyorsa, bir toplum site hayatının gereklerine itaat ediyorsa ve bir toplum son derece önemli meselelerini güncelliğin içinde fazla sıkıntıya düşmeden, fazla heyecana kapılmadan çözebiliyorsa, o toplumun kahramanlara, önderlere ihtiyacı olmaz. Kahramanlara, önderlere ihtiyacı olan toplumun ona göre derdi de büyük demektir.

Bir başka hususa dikkatinizi çekmek istiyorum. Demokrasi rejimi aşırı fetişleştirdiğimiz, çok sevdiğimiz bir siyasal düzenin adı. Genellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra baktığımızda son yarım yüzyılda Afrika'da, Latin Amerika'da, Orta Doğu'da hep kitleler, aydınlar demokrasiyi sevdiler, ama bir türlü demokrasiye ulaşamadılar. Demokrasi, rejim olarak çok sevilerek ulaşılabilecek bir rejim değildir. Demokrasi, tutkuların rejimi değil; biraz tutkusuzluğun rejimi, biraz düşük dozda heyecanın rejimidir. Bunu iyi görmemiz, iyi anlamamız gerekiyor. Peki, başkanlık sistemi, parlamenter sistem dediğimiz zaman, bu sorgulama demokrasinin neresinde? Bu, hukuk devletinin ve çoğulcu siyasal düzenin neresinde? Öncelikle bilmemiz ge-

CEMİL OKTAY'IN
KONUŞMASI

reken bir husus var. Hem parlamenter sistem hem başkanlık sistemi, hem yarı başkanlık sistemi, hangisi olursa olsun, bütün bunlar birer tarihsel ürünlerdir. Yani belli bir zeminde, belli bir zamanda var olan ihtiyaçlara cevap vermek için toplumların ortaya çıkarttıkları sistemlerdir ve zaman içinde değişmişlerdir. Yani Amerikan Başkanlık sistemi nasıl kurulmuşsa, kurulduğu günden beri bugüne kadar hiç değişiklik geçirmediyemeyiz. Parlamenter sistem nasıl kurulduysa, kurulduğundan beri hiçbir değişiklik geçirmediyemeyiz. Yarı başkanlık sistemi için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Evrensel olan, yani bir manada tüm zeminleri ve tüm zamanları aşan, bu manada da herkesi ilgilendiren asıl rejim, çoğulcu hukuk devletidir. Onun için oradan başladım.

Amaç, eğer çoğulcu hukuk devletini sağlamak ise, onu başarılı bir biçimde hayatın içine geçirmek ise, buna başkanlık sisteminle gitmişsiniz, buna parlamenter sistemle gitmişsiniz fark etmez diyeceğim. Bunun için eşit mesafedeyim dedim. Madem ki başkanlık sistemini ve parlamenter sistemi birer tarihsel ürün olarak görüyoruz; birer özgün örnekler olarak görüyoruz -ki yanlış olmadığını düşünüyorum-; o halde Türkiye söz konusu olduğu zaman, bu sistemlerden hangisi ile meselelerini hukuk devleti olma arayışını, çoğulcu bir sistem oluşturma arayışını başarıya ulaştırır sorusu çerçevesinde düşünürsek, bana öyle geliyor ki, bugünkü sistemimiz; -hiç kuşkusuz çok önemli düzeltmelere ihtiyacı olan bir sistem -, bu hedefe Türkiye'yi götürme konusunda daha uygunmuş gibime geliyor. Neden? Evvela beğenelim, beğenmeyelim alıştığımız bir sistem. En önemlisi, modernleşen bir toplumuz; modernleşme süreci bizi bugün belli bir noktaya getirdi. Yaşanmış tarihimizden de arınarak bir sistem geliştirilemez.

Modernleşen bir toplumda asıl mesele, geleneklerin yerine modern kurumları koymaktır. Son 150 yıldır da bunu yapmaya çalışıyoruz. Bunu yaparken -kültürümüz onu gerektirdiği için, tarihimiz onu gerektirdiği için-, biz genellikle evvela Sultan'ın -Tanzimat fermanını hepimiz bilirsiniz iyi hatırlayın-, onu takip ederek Divan'ın ve sonuç itibarıyla icra gücünün yetkilerini sınırlandırmaya dayalı bir demokrasi, özgürlük, modernleşme

süreci geçirdik. Böyle bir gelenekten geliyoruz. Bu gelenek ne benim icadım, ne sizlerin icadı. Yani bir entelektüel buluş değil. Tarihi böyle yaşadık. Bundan böyle de büyük bir ihtimalle bu çizgi üzerinde yaşayacağız. Peki, bu geleneğimiz neresi ile mani başkanlık sistemine geçmemize. Şurası ile mani ki, biz başkanlık sistemine geçerse; ki Türkiye ve Türk seçmeni isterse geçebilir; buna kimsenin diyeceği bir şey olmaz; ama o zaman da başkanlık sisteminin tüm unsurlarıyla birlikte geçmek lazım. Hassas bir yargı bağımsızlığı, biraz önce söylediğim gibi kuralların yüceltilmesi, kanunların yüceltilmesi, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü vesaire. Bana öyle geliyor ki biz, bunu bu şekilde yapamayız.

Biz, başkanlık sisteminden muhtemelen Latin Amerika türü bir "*Bay Başkan*" üretiriz. Neden bir bay başkan üretiriz? Çünkü siyasi kültürümüzün temelinde müttehit iktidar pratiği yatar. Türkiye'de iktidardan farklı düşünmeniz demek -bu iktidarın illa siyasi iktidar olması gerekmiyor; akademik kurullarda da bunu yaşarsınız, sendikalarda da bunu yaşarsınız, bir takım derneklerde de bunu yaşarsınız-; farklı bir ses çıkarmak demek, genellikle münafık olmak anlamına gelir. Farklı sesin münafıklık olarak anlaşıldığı bir kültürde siz yetkili bir başkan tensip ettiğiniz zaman; o en kısa zamanda kendi istemese de, kendi cevherinde çok demokrat bir kişi olsa da evvela çevresi, sonra çıkar grupları, onun süratle bay başkan olmasını isterler. Bakın niçin isterler: Bugün sırtımızda taşımaya çalıştığımız ve hepimizi bunaltan 12 Eylül rejimi aslında bir bay başkan rejimidir. Ondan kurtulmaya çalışıyoruz. Tek bir kişinin arzuları çerçevesinde ve -itiraf edelim kendilerini son 10-15 yılda çok güzel arazi ettiler-, TÜSİAD denilen kuruluşun çıkarları doğrultusunda bir anayasa ve seçim sistemi Türkiye'nin önüne konuldu. 20 yıldır da bunu yaşıyoruz ve bunu güçlkle yaşıyoruz.

Dolayısıyla bakın, mesela anayasayada Cumhurbaşkanı'nun yetkileri fevkalade fazla yetkiler. Bana sorarsanız parlamenter bir sistemde cumhurbaşkanlığı apandisit bir kurumdur. Yani işte dışarıdan gelenleri kabul eder, karşılar, sosyal faaliyetlere gider. Budur cumhurbaşkanı. Bizim 12 Eylül'den beri var olan

CEMİL OKTAY'IN
KONUŞMASI

cumhurbaşkanımız son derece yetkili bir cumhurbaşkanıdır. Bu benim ifadem değil. Bugünkü cumhurbaşkanı, henüz daha sabah kahvaltısında çayını yudumlarken cumhurbaşkanı olacağı bilmediği bir günde, üstelik talihin de garip bir cilvesi kendisine 48 saat sonra bu anons edildi; işte böyle bir toplantıda 82 Anayasası'na göre cumhurbaşkanının yetkilerinin olağan bir demokratik sistemde olmaması gerektiğini ısrarla vurgulayarak ifade etmişti. Ertesi gün de gazeteler büyük puntolarla bunu yazdılar.

Sayın Sezer, Cumhurbaşkanı olup Çankaya'ya çıktıktan sonra, daha önce söylediği bu sözü unuttu. Bu hep böyle olur. Genellikle yetkili makamlara gelinildiği zaman yetkisiz olduğunuz günlerinizi unutursunuz. İsmet İnönü bir tarihte İstanbul Üniversitesi'ni ziyaret etmiş. Yanında oturan genç profesörlerden birinin dizine vurarak demiş ki; *"Ali Fuat Başgil nasıl birisidir?" "Hocamızdır çok memnunuz"* demişler. İnönü'nün cevabı şöyle: *"Salahiyette olduğumu gördünüz mü? Yani salahiyetli olduğu zaman nasıl olduğumu gördünüz mü?" "Hayır, onu görmedik." "O zaman kanaatte bulunmayın..."*

Sözü şuraya getirmeye çalışıyorum. Siyasi hayatımızda ister ön seçimlerden geçerek gelen ve elini sürekli taşın altına koyarak siyasi hayatını yaşamış siyasilerimiz olsun, ister bürokrasiden gelen siyasilerimiz olsun, genellikle bunu açık açık söylemek istiyorum; biraz ikiyüzlü bir toplumuz. Çoğu zaman düşündüğümüz gibi konuşmuyoruz. Çoğu zaman rahmetli hocam Turhan Feyzioğlu'nun deyimi ile nabza göre şerbet veriyoruz. En önemlisi tarihsel, hukuki, siyasi sorunlarımızı masanın üstüne açık açık koyup, onları tartışmıyoruz. Münafıklıkla kimseyi suçlamadan, bu tartışmaları yapmadan Türkiye önümüzdeki onlu yıllarda devasa boyutlara gelecek sorunlarının üstesinden gelemeyiz. Henüz daha tarımsal alanda % 40 nüfusumuz var. Küçük kasabaları da sayarsanız bu daha da artar. Ve dünya son derece acımasız bir rekabet ortamındadır. Bu ortamın içinde Türkiye eteklerindeki taşı dökmek zorundadır. Eteklerindeki taşı dökmek için de ikbal düşünmeden, cüzdandan düşünmeden biraz açık yüreklilikle so-

runlarını tartışmak zorundadır. Yapıyor mu? Kısmen yapıyor. Tamamen yapamıyor.

Şimdi itiraf edelim. Son on yılda adına uyum yasaları dediğimiz birtakım düzenlemeler yapıldı ve hep ifade edildi ki, *"bunlar Türk halkı için yapılıyor, Türk halkı bunlara layık olduğu için yapılıyor"*. Hayır efendim. Yalan söylemeyin!.. Bunları Brüksel istedi diye yapıyorsunuz ve bunları yaparken gönüllü değilsiniz. Gönüllü değilsiniz derken iktidarı kastetmiyorum. Topyekûn siyasi seçkinler bu konuda gönüllü değil. Niye? Çünkü toplumsal değişme ister istemez bazı statüleri sarsar. Kurum statülerini sarsar. Bazılarını yukarıya çıkarır, bazılarını aşağıya indirir. Tanzimat'tan beri şöyle bir düşünün... Kimler önemliydi, önemsiz hale geldiler. Kimler önemsizdi önemli hale geldiler. İster istemez bu bazı ayrıcalıkların kaybedilmesidir. İnsanlar da ayrıcalıklarını kaybetmek istemiyorlar. İster istemez her ayrıcalık sahibi, kendince çıkarını korumaya yönelik bir söylev üretiyor. Bu çoğu zaman ulusal bütünlük oluyor. Çoğu zaman milli menfaat oluyor, Türkiye'nin âli çıkarları oluyor. Ama aslında her kuruluşun sivil veya resmi kendi çıkarından başka bir şeyi söylemesi söz konusu değil, ama o çıkarının etrafına cazip görünsün diye böyle bir çikolata sarıyor. Bir satış ambalajı ile ortaya çıkıyor. Onun için biraz önce TÜSİAD'a değindim. Ben söylemiyorum. Kendi gazeteleri 82 Anayasası taslak olarak ortaya geldiği zaman bunu ifade etti. Bugünkü demokrat rollerini oynamalarının sebebi, dövize ihtiyaçları var, sermayeye ihtiyaçları var. O ceplerinde yok. Onu dışarıdan getirmek zorundalar. Onun için dışarıya şirin görünmek istiyorlar. Nereden mi söylüyorum. Ben görgül veriler olmadan konuşmayı sevmem. Mesleğim gereği sevmem. Hatırlayın. İki sene önce TÜSİAD'ın önemli bir üyesi Türkiye'nin ılımlı bir diktatöre ihtiyacı olduğunu söyledi. Sonra da babasından kalan servet sayesinde aldığı yatla bir dünya gezisine çıktı. İlimli diktatör... Ne demekse... İnanın sıkıştıkları zaman o ılımlı diktatörü getirirler. Yani bay başkan getirirler. Bay başkan ne yapar? Türkiye'yi daha güçlü, daha istikrarlı mı yapar? Hayır. Türkiye'yi daha geçirimsiz, daha az saydam yapar. Çünkü bu tür çıkar odaklarının en sevdikleri şey, bir toplumun saydam

CEMİL OKTAY'IN
KONUŞMASI

olmamasıdır. Çünkü onlar, toplum ne kadar saydam olmazsa olsun, mobil telefonları ile istedikleri saatte bay başkana ulaşabilirler. Geniş kitleler açısından saydam olmayan mekanizmalar, etkin çıkar çevreleri açısından son derece saydamdır.

Türkiye açısından parlamenter sistemin özelliği ne? Burada içimizde, aramızda milletvekilliği yapmış, halen milletvekili olan arkadaşlar var. Ya da milletvekili olmaya gerek de yok. Şöyle bir baktığınız zaman bunu görebilirsiniz. Milletvekilinin çalışma süresinin neredeyse % 50'si milletvekili seçilip geldiği seçim bölgesinin çaresiz insanların Ankara'daki dertlerine çare bulmakla geçer. Başkanlık sisteminde bunu nasıl yapacaksınız. Türkiye'nin böyle bir geleneği var. Böyle bir âdeti var. Hastaneye yatmak için dahi gelir; milletvekilini arar. Türk insanı böyle, buna alışmış. Milletvekilinin böyle bir toplumsal fonksiyonu var. Denebilir ki, efendim başkanlık sisteminde milletvekilinin önemi devam etmeyecek diyemeyiz. Etmez. Etmeyecektir. Çankaya bir numaralı karar merkezi haline gelir. O karar merkeziyle de sadece Türkiye'nin yüksek toplumsal tabakaları ilişki kurabilirler. Bay başkan seçimden seçime beş yılda bir halka iner. Söylev üretir, ama seçildiği akşam unuttur. Yemin ettiği akşam unuttur. Sayın Oktay niyet muhakemesi yapıyorsunuz diye düşünenleriniz olabilir. Niyet muhakemesi falan yapmıyorum. Sadece kendi siyasi kültürümüzün, kendi geleneklerimizin verilerine baktığım zaman -çünkü başka bakacağım bir veri yok- , o verilerden geleceğe baktığım zaman bu kadarını görebiliyorum. Türkiye'de asıl yapılması gereken belki bugün cumhurbaşkanının yetkilerini azaltmaktır. Bugünkü yetkiler fazla ve abartılı yetkilidir. Keza, yurttaşla inisiyatif tanıyan yeni mekanizmaları anayasamıza getirmeliyiz. Örneğin bir kanunun anayasaya aykırı olduğu iddiasını neden sadece grup sahibi partiler ileri sürebiliyor. Biliyorum dava yolu var, ama bu sendikalara da tanınmalı, imza toplamak suretiyle belirli bir sayıda yurttaşlara da tanınmalı. Bazı kanunların çıkartılması konusunda parlamentoları zorlamak için yurttaşlara imkân tanıyan anayasa maddeleri konmalı. Bütün bunlar sistemi açacak, bireyi tahkim edecek unsurlardır.

Birkaç ekleme ile konuşmamı bitirmek istiyorum. Bu başkanlık sistemi ile meselelerimizi çözeriz anlayışı, genellikle istikrar etrafında dönen bir anlayış. İstikrarı sağlarız diye düşünüyorlar. İstikrar bu demek değildir. Eğer Ankara'daki bakan imzasıyla Türkiye'nin en dibindeki bir sağlık ocağının hemşiresini değiştirme alışkanlığınız var ise, siyasal istikrarı başkanlık sistemi ile de sağlayamazsınız. Siyasal istikrar sağladığınız zaman, beyan edilmiş ve hiçbir niza konusu olmayan vergi gelirlerini tahsil edebilecek misiniz? Bugün edemiyorsunuz. Maliye Bakanlığı; hiçbir niza yok, mükellef razı; idare razı fakat gelir vergisini tahsil edemiyor. Yani başkanlık sistemi bunun neyini değiştirecek? Türkler kırmızı ışıktaki durmuyorlar, alkollü araba kullanıyorlar, İstanbul'un çevre yollarında devamlı zapping yapıyorlar ve polis buna bir şey demiyor, diyemiyor. Başkanlık sistemine geçtiğiniz zaman bunları nasıl söyleyebileceksiniz. Bugün söyleyemiyorsunuz, o gün de söyleyemeyeceksiniz.

Dolayısıyla Türkiye sorunlarının kendisini tartışmalıdır. Başkanlık sistemi mi, parlamenter sistem mi; bugünkü siyasi parti başkanları cumhurbaşkanı olmalı mı, olmamalı mı? Bu tür soruların pek anlamı yok. Evvela sorunları tartışalım. Mevcut parlamentomuz Türkiye'nin yarısını temsil etmiyor arkadaşlar. Bunun müsebbibi de 12 Eylül rejimidir. Bu böyle olsun istendi. Kapalı devre bir siyasal mekanizma kurulmak istendi ve kuruldu da. Şimdi bu mekanizmadan memnun değiller. Kusura bakma; onu Karpuzkaldıran'da anayasa yazarken düşünseydin. Onu TÜSİAD yönetimi olarak anayasa yazımını darbecilere ihale ederken düşünseydin. Bugün Barolar Birliği'nin sırtında yük, akademisyenlerin sırtında yük, siyasilerin sırtında yük, sivil toplum kuruluşlarının üzerinde yük. Nasıl kurtarıyoruz? Bir tek yolu var. Brüksel'e biraz daha fazla bağlanın. Bize oradan zarar gelmez, bize zarar kendimizden geliyor. Brüksel, bizden bu zamana kadar bize zarar verecek hiçbir şey istemedi. Milliyetçilerin o aşırı söylemlerine rağmen söylüyorum. Kendi deneyimlerinden çıkardıkları sonuçları yani kendileri için ne istiyorlarsa, bizim için de onu istediler.

CEMİL OKTAY'IN
KONUŞMASI

O konuda bonkör davranalım, sorunlarımızı en azından bugün olduğundan daha kolay çözeriz.

Özenle dinlediğiniz için size özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Oturum Başkanı: Efendim Sayın Cemil Oktay'a teşekkür ediyoruz. Şimdi bir diğer konuşmacımıza Sayın Serap Yazıcı'ya geçmeden önce cep telefonlarınızın kapalı bir duruma getirilmesini hatırlatmak mecburiyetindeyim. Hasbelkader burada başkanlık durumunda olmamın bir ayrıcalığını da yine izninizle kullanmak istiyorum ve sözü Sayın Serap Yazıcı'ya verirken, bir anımı sizlerle paylaşmak istiyorum. Sayın Serap Yazıcı yıllarca önce Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi birinci sınıfında öğrenciyken girdiği bir sözlü sınavda, o sınavın makul süresini çok aşarak belki bir saatten fazla uzatarak soruyu cevapladı. Kendisini gerçekten hayranlıkla dinlemiştim. Şu an kendisi ile aynı masada ve iki meslektaş olarak bulunmanın da yaşlanmış bir hoca olarak benim üzerimde çok, ama çok değerli bir anlamı olduğunu da yine sizlere aktarmak istiyorum efendim. Bu içten duygularımı ifade ettikten sonra sözü değerli meslektaşım Doç. Dr. Serap Yazıcı'ya vermek istiyorum. Sayın Yazıcı İstanbul Bilgi Üniversitesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Söz sizde Sayın Yazıcı.

SERAP YAZICI'NIN
KONUŞMASI

Doç. Dr. Serap YAZICI (İstanbul Bilgi Üniversitesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi): Çok teşekkür ederim Sayın hocam. Size verdiğim söze ihanet ediyorum. Sayın Başkan diyemiyorum. Beni çok duygulandırdınız. Böylece buradaki yükümlülüğüm bir misli daha arttı. Çok teşekkür ederim.

Konuşmama geçmeden önce ben bu programı düzenleyen Barolar Birliği'ne gerçekten şükranlarımı sunmak istiyorum. Hem Türkiye'nin gündeminde olan önemli bir konuyu tartışmaya açmış buldukları için hem de böylesine önemli bir toplantıda bana da yer vererek davet etmiş oldukları için şükranlarımı sunmak istiyorum ve elbette tüm değerli konuklara başta dinleyiciler arasında yer olan çok değerli hocalarıma,

değerli meslektaşlarıma ve tüm dinleyicilere de lütfederek buraya geldikleri için çok teşekkür etmek istiyorum.²⁰

SERAP YAZICI'NIN
KONUŞMASI

Başkan ve Başbakanın Anayasal ve Siyasal Konumları Yönünden Başkanlık ve Parlamenter Hükümet

Kuvvetlerin ayrılığı esasına dayanan başkanlık sistemle-riyle parlamenter sistemlerin yegane ortak paydası her ikisinde de yasama ve yürütme fonksiyonlarının farklı organlara sunulmuş olmasıdır. Bunun dışında, her iki sistemin diğer tüm mekanizmalarının işleyişi neredeyse birbirleriyle gerçek bir karşılık içinde olmalarını sağlayacak kadar farklıdır.²¹ Bu farklılığın en somut olarak tezahür ettiği alan ise, yürütme organının yapısı ve belirlenme usulüyle, yasama ve yürütme arasındaki ilişkililerdir. Bütün bu farkları daha açık olarak ifade edebilmek ve bunlar içinde ABD modeli bir başkanlık sisteminde, başkanın, devlet yönetimindeki anayasal ve siyasi rolünü vurgulayabilmek için öncelikle bu iki sistemin temel mekanizmalarını kısaca gözden geçirmek gerekir.

- Başkanlık sistemlerinde yürütme gücünün tümü halkın doğrudan doğruya veya dolaylı olarak seçtiği başkandır. Başkanın kabinesinin varlığı bu gerçeği değiştirmemektedir. Çünkü başkanlık sistemlerinde başkanın sekreterleri adıyla anılan kabine üyeleri, parlamenter bir sistemdeki bakanların

²⁰ "Başkan ve Başbakanın Anayasal ve Siyasal Konumları Yönünden Başkanlık ve Parlamenter Hükümet" başlıklı tebliğ.

²¹ Nitekim bu farklılığı dikkate alan Sartori, başkanlık sistemlerini "iktidar ayrılığı" ifadesiyle tanımlarken, parlamenter sistemleri "iktidar paylaşımı" ifadesiyle tanımlamaktadır. Yazara göre: "Washington modelinin ayırıcı özelliği, bütün diğer niteliklerden önce, Başkanla Kongre arasındaki iktidar bölüşümü-ayrılığıdır. (...) Ayrılık, yürütme organını parlamentonun desteğinden 'ayırarak' demektir; iktidar paylaşımı ise, yürütme organının parlamentonun desteği üzerinde durması ve o destek olmayınca düşmesi anlamına gelir." Giovanni Sartori, "Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme", çev. Prof. Dr. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s. 117.

muadili değildir. Parlamenter bir sistemde izlenecek politikaları belirleme yetkisi, yürütme organının yetkili ve sorumlu kanadını oluşturan bakanlar kuruluna ait olduğu halde, başkanlık sistemlerinde bu yetki tümüyle başkana aittir. Başkanın kabine üyelerinin rolü ise ilgili buldukları konularda başkanın bilgilendirmekten ibarettir. Bu nedenle, nihai kararların verilmesinde sadece başkanın iradesi belirleyicidir. Bundan çıkan sonuç, yürütme organının monist ve kişisel bir yapıya sahip olmasıdır. Bu yüzden, başkanlık sistemlerinde yürütme fonksiyonunun icrası yönünden fren ve denge rolü, yasama organıyla yargı organına aittir.

- Öte yandan başkan, sadece (head of executive) yani yürütmenin başı değil, aynı zamanda (head of state), devletin de başıdır. Bu yüzden başkanlık sisteminde başkanın anayasal yetkileri, yürütme alanındaki tüm icrai yetkilerle devlet başkanlığı makamının gerektirdiği tüm sembolik yetkilerin bir toplamı niteliğindedir.

- Başkanlık sistemlerinde yasama yetkisi, çoğu kez kongre olarak adlandırılan ve seçim esasına dayanan, yasama organına aittir.

- Bu sistemlerde yasama ve yürütme organları birbirlerinin hukuki varlıklarını sona erdirme yetkisine sahip değildir. Diğer bir deyişle, ne başkan kongreyi fesh edecek ne de kongre başkanını düşürecek yetkilere sahiptir. Bunun yegane istisnası, başkanın "impeachment" mekanizması yoluyla düşürülmesidir. Bu mekanizma, tüm başkanlık anayasalarında ancak istisnai şartlara bağlı olarak, başkanın görev süresini tamamlamasından önce düşürülmesi sonucunu yaratmaktadır. Ancak "impeachment" yönteminin sınırlı şartlara bağlı kılınması ve kongrede nitelikli çoğunluğa dayanan bir oylama işlemini gerektirmesi, başkanın bu yöntemle düşürülmesini neredeyse imkansız kılmaktadır.²² Bu yüzden, "impeachment" mekanizma-

²² Nitekim ABD'de impeachment yöntemi bugüne kadar üç kez işletilmiş, bu girişimlerin üçünde de başkanın görevinden düşürülmesi sonucu gerçekleşmemiştir. Bunlardan ilki, 1868'te Andrew Johnson aleyhine gerçekleşen girişimdir. Johnson aleyhine gerçekleşen bu girişim

sının varlığı, başkanın görev süresinin sabit olması sonucunu değiştirmemektedir.

- Başkan ve kongrenin anayasada bu organlar için öngörülen süre dolmadan önce birbirlerinin hukuki varlıklarını sona erdirememeleri, bu sistemlerde hükümete neredeyse mutlak bir üstünlük sağlamaktadır.²³

- Parlamenter sistemlerde ise, yürütme yetkisi devlet başkanı (monark veya cumhurbaşkanı) ve bakanlar kurulu tarafından kullanılmaktadır. Parlamenter monarşilerde devlet başkanlığı makamı veraset yoluyla intikal ettiği halde, parlamenter cumhuriyetlerde bu makam parlamentonun iradesiyle belirlenmektedir.²⁴ Bu sistemlerde devlet başkanları, yürütme organının yetkisiz ve sorumsuz kanadını oluştururlar. Daha

Senatoda bir oy farkla reddedilmiştir. İkincisi 1974'te Nixon aleyhine gerçekleşen teşebbüstür. Nixon'un istifası impeachment mekanizması yoluyla düşürülmesine engel olmuştur. Nihayet, 1998'de Clinton aleyhine işletilen impeachment girişimi de Senatoda anayasanın aradığı, üçte iki oy çoğunluğunun elde edilememesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Kemal Gözler, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2001, s. 25.

²³ Başkanlık sistemlerinin temel mekanizmalarına ilişkin saptamaları için bkz., Sartori, a.g.e., 1997, s. 113-117; Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler, Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydışmacı Yönetim Örüntüleri*, çev. Prof. Dr. Ergun Özbudun ve Doç. Dr. Ersin Onulduran, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 62-67; J. Juan Linz, "Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make A Difference?", *The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives*, Volume 1, eds., Juan J. Linz, and Arturo Valenzuela, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1994, s. 6; S. Matthew Shugart ve John M. Carey, *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*, Cambridge University Press, 1992, s. 18-22.; Başkanlık sistemlerine ilişkin çalışmalar için bkz., Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002; Burhan Kuzu, *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1997.; Nur Uluşahin, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları Ankara, 1999; Mehmet Turhan, *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 9, Diyarbakır, 1989, s. 32-43.

²⁴ Parlamenter monarşiler bakımından devlet başkanlığı makamının hangi yöntemle intikal ettiği, parlamenter cumhuriyetler bakımından ise devlet başkanının seçiminde ne tür bir yöntem izlendiği konusunda ayrıntılı bilgi için bkz., Gözler, a.g.e., 2001, s. 46-52; 58-62.

SERAP YAZICI'NIN
KONUŞMASI

açık bir deyişle, parlamenter sistemlerde devlet başkanlarının tek başlarına kullanabilecekleri icrai yetkileri mevcut değildir. Onların icrai nitelikteki tüm işlemleri, başbakan ve ilgili bakanın karşı-imzasına tabidir. Bu yüzden devlet başkanları sadece bu sıfatın gerektirdiği sembolik ve törensel yetkileri tek başlarına kullanma yetkisine sahiplerdir. Yürütmenin yetkili ve sorumlu kanadını oluşturan bakanlar kurulu ise, parlamentoda salt çoğunluğa sahip olan siyasi parti veya partiler tarafından oluşturulmakta ve çoğunluk partisinin lideri, başbakanlık makamını işgal etmektedir. Parlamenter hükümet modelinde yürütme organının düalist bir yapıya sahip olması, yürütme organı içinde bir tür fren ve denge mekanizması yaratırken, bakanlar kurulunun kolejyal bir yapıya sahip olması da yürütmenin bu unsuru yönünden frenleyici ve dengeleyici olmaktadır.

- Yasama yetkisi ise genel oyla belirlenen parlamento tarafından kullanılmaktadır.

- Bu sistemleri, başkanlık sisteminden ayıran önemli özelliklerden biri, yasama ve yürütme arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Yasama, yürütmenin varlığını gensoru mekanizmasıyla sona erdirebileceği gibi, yürütme de fesih yoluyla, yasamanın hukuki varlığına son verebilmektedir. Ancak, parlamento çoğunluğuna sahip hükümetler bakımından gensoru mekanizmasının sadece teorik nitelik taşıdığını, uygulamada işletilemediğini unutmamak gerekir.²⁵

Başkanlık hükümetiyle parlamenter hükümetin bu temel anayasal mekanizmalarından ve bunların uygulamadaki örneklerinden ortaya çıkan iki önemli sonuç vardır. Bunlardan biri, ABD modeli bir başkanlık sisteminde, halkın seçtiği başkanın devlet yönetiminin en güçlü unsurlarından biri olduğu

²⁵ Parlamentarizmin temel mekanizmalarına ilişkin saptamaları için bkz., Juan J. Linz, "Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, der. Larry Diamond ve Marc F. Plattner, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 144.; Douglas V. Verney, "Parliamentary Government And Presidential Government", *Parliamentary Versus Presidential Government*, ed. Arend Lijphart, Oxford University Press, 1992, s. 31-48. Sartori, a.g.e., 1997, s. 137-140.

ancak, onun sahip olduğu anayasal ve siyasal yetkilerin sanıldığı gibi mutlak olmadığıdır. Diğer sonuç ise, parlamentoda mutlak çoğunluğa sahip olan bir partinin lideri konumundaki başbakanın, başkanlık sistemindeki bir başkandan daha güçsüz bir siyasal aktör olmadığıdır.

1. Halkın seçtiği başkan güçlü anayasal ve siyasal yetkilere sahiptir. Ancak onun bu gücü mutlak değildir.

Başkanlık sistemlerinde devlet başkanının anayasal yetkileri incelendiğinde, başkanın devlet yönetiminin en güçlü unsuru olduğu izlenimi doğmaktadır. Nitekim parlamenter anayasaların, devlet başkanı ve bakanlar kurulu arasında paylaştığı yürütme yetkileri, başkanlık sistemlerinde tümüyle başkana sunulmuştur. ABD Anayasasının yürütmeye ayrılan ikinci maddesi bu varsayımı doğrulamaktadır. Bu Anayasanın yürütmeyi düzenleyen 2. maddesinin 1. bölümü "yürütme yetkisi ABD başkanına aittir." hükmüne yer vermektedir. Aynı maddenin 2. bölümü ise başkanın yetkilerini şu şekilde düzenlemektedir:

"Başkan, Birleşik Devletler Ordu ve Donanması'nın ve Birleşik Devletler hizmetlerine çağrılmaları durumunda eyalet milislerinin Başkomutanıdır; kendi makamlarının görevlerine ilişkin herhangi bir konuda yürütme bölümlerinin baş görevlilerinden yazılı görüş isteyebilir; impeachment durumları hariç, Birleşik Devletlere karşı işlenen suçlarda genel ve özel af yetkisine sahiptir.

Başkan, Senatonun görüş ve rızasıyla, Senatörlerin üçte ikisinin onaylaması şartıyla, antlaşmalar yapabilir; Senatonun görüş ve rızasıyla, büyük elçileri, diğer elçileri ve konsolosları, Yüksek Mahkeme hakimlerini ve atanmaları bu Anayasa da farklı kurallara bağlanmış olmayan ve kanunla belirlenmiş bulunan bütün diğer Birleşik Devletler görevlilerini atar; ancak Kongre, uygun gördüğü takdirde, bu daha alt düzeydeki görevlilerin atanmasını tek başına Başkana, mahkemelere veya yürütme bölümleri başkanlarına bırakabilir.

Başkan, Senatonun tatilde olduğu sırada ortaya çıkabilecek boşalmaları, müteakip çalışma döneminin sonunda sona erecek görevlendirmeler yapmak suretiyle, doldurmaya yetkilidir."

Görüldüğü gibi bu yetkiler parlamenter bir sistemin devlet başkanı ve bakanlar kuruluna sunduğu yetkilerin toplamı niteliğindedir. Bütün bu yetkiler, başkanın halk tarafından seçilmenin kendisine sağladığı demokratik meşruiyetle birlikte değerlendirildiğinde, onun yönetme süreci üzerinde ne kadar etkili olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirinden kesin olarak ayrılması, başkanın sınırlı kadar sınırsız hareket etme olanağına sahip olmadığını da göstermektedir. Bir başkan, arkasındaki seçmen desteği ne kadar güçlü olursa olsun, o sadece yürütme gücünün tümüne hükmetme şansına sahiptir. İzlemeyi planladığı politikaların gerektirdiği yasal tasarrufların kabulü için her zaman kongrenin desteğine muhtaçtır. Bu ise onu gönülsüz de olsa kongreyle iyi ilişkiler kurmaya ve uzlaşmaya zorlamaktadır. Üstelik bu zorlanma, sadece kendisine muhalif bir kongre çoğunluğuyla karşılaştığında değil, üyesi bulunduğu partinin çoğunluk teşkil ettiği bir kongre karşısında da geçerli olabilmektedir. Bu ise, temel mekanizmaları nedeniyle çoğunlukçu²⁶ demokrasi modelini teşvik edeceği kaygısını uyandıran ABD başkanlık modeline, çoğunlukçu bir özellik kazandırmaktadır. Ne var ki bu durum ABD'ye özgü istisnai bir özellik olarak değerlendirilebilir. Uzlaşma ve diyalog yerine, çatışma ve kutuplaşmanın hakim olduğu, iki partililik yerine çok partililiğin mevcut olduğu, pragmatizm yerine ideolojinin hakim olduğu Latin Amerika'da, başkanlık sisteminin temel mekanizmaları, yasama ve yürütme organları arasında uzlaşmazlık ve kopmaya yol açmaktadır.²⁷ Latin Amerika başkanları, kendilerine muhalif bir kongre çoğunluğuyla karşılaştıklarında ihtiyaç duydukları kanunların kabulünü sağlamak için kongre üyeleriyle diyalog

²⁶ Başkanlık sistemlerinin çoğunlukçu doğasına ilişkin görüşleri için bkz., Arend Lijphart, "Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations", *The Failure of Presidential Democracy, Comparative Perspectives*, Vol. 1, eds., Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1994, s. 91-106.

²⁷ Başkanlık sistemlerinin Latin Amerika'daki örneklerinin karşılaştıkları bu tür siyasi güçlüklerin ayrıntıları için bkz., Yazıcı, a.g.e., 2002, s. 77-91.

ve uzlaşma arayışı içine girmek yerine, anayasal yetkilerini kö-tüye kullanarak kongreyi by-pass etmeyi tercih etmektedirler. Başkanlık anayasalarının belirli şartlar çerçevesinde başkana sunduğu kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi, yasama organını manipüle etmek amacıyla kullanılmakta, böylece istisna en başvuru olan değil sürekli olarak kullanılan bir yönetme metoduna dönüşmektedir.²⁸ Bu ise, O'Donnell'in²⁹ ifade ettiği gibi delegasyoncu demokrasi modeline yol açmaktadır. Yazara göre, delegasyoncu demokrasi kısaca yönetimde kişiselcilik olarak tanımlanabilir. Yönetimde kişiselciliği teşvik eden asıl faktör, yürütmeyi, yatay (yasama ve yargı) ve dikey (sivil toplum örgütleri) düzeyde hesap verir kılacak güçlü kurumların mevcut olmamasıdır. Bu yüzden, kurumsallaşma düzeyi ile delegasyoncu demokrasiler arasında çift yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Delegasyoncu demokrasiler, kurumsallaşma düzeyinin düşük olduğu siyasal yapılarda ortaya çıkarlar ve siyasal kurumların yürütme yetkilerini sınırlayacak ölçüde güçlenmelerini engelleyen politikalar sürdürürler. Diamond'ın³⁰ ifade ettiği gibi, delegasyoncu demokrasi sadece bir yapı değildir. Aynı zamanda siyasal kurumların önemini azaldığı, siyasal iktidarın kişiselleşme eğiliminin güçlendiği bir süreçtir. Bu süreçte demokrasi zayıflar ve kırılma hale gelir.³¹ ABD'de

²⁸ Sartori, a.g.e., 1997, s. 213, 221-222; Başkanın kongreyle uzlaşarak ihtiyaç duyduğu yasal tasarrufların yürürlüğe girmesini teşvik etmek yerine, ülkeyi kanun hükmünde kararname ile yönetmeyi tercih etmesinin çok daha yakın tarihli bir örneği Venezuela ile ilgilidir. Geçtiğimiz günlerde Başkan Chavez ülkesini, 18 ay boyunca, kanun hükmünde kararname ile yönetme yetkisini kazanmıştır. Milliyet, 02.02.2007.; Latin Amerika örneklerinden farklı olarak ABD'de başkanın kararname çıkarma yetkisinin (delegation) sınırlı niteliği ve hangi şartlarda kullanılabileceği konusunda bkz., Laurence H. Tribe, *American Constitutional Law*, Second Edition, Mineola, New York, The Foundation Press, 1988, s. 362-369.

²⁹ Guillermo O'Donnell, "Delegative Democracy", *Journal of Democracy* 1 (January 1994), s. 55-69; Guillermo O'Donnell, "Illusions About Consolidation", *Consolidating The Third Wave Democracies Themes and Perspectives*, eds. , Larry Diamond, Marc F. Plattner, Yun-han Chu and Hung-mao Tien , Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1997, 50-51.

³⁰ Larry Diamond, *Developing Democracy Toward Consolidation*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1999, s. 34-35.

³¹ Yazıcı, a.g.e., 2002, s. 87-89.

SERAP YAZICI'NIN
KONUŞMASI

bu tür bir modelin ortaya çıkmaması, kurumsallaşma düzeyinin yüksekliği, yatay ve dikey sorumluluk mekanizmalarının kökleşmesi, üç devlet kurumu arasında gerçek bir fren ve denge mekanizmasının mevcut olması, iki parti sistemi, bu partilerin ideolojik değil pragmatik bir yapıya sahip olmaları, yasama sürecinde önemli rolü olan lobi şirketlerinin varlığı ve nihayet diyalog ve uzlaşmaya elverişli olan siyasal kültür örüntüsü ile açıklanabilir. Bütün bu özgül şartlar ABD yönetimine pek çok yazarın ifade ettiği gibi, başkanlık sistemine rağmen işleyen bir demokrasi görüntüsü kazandırmaktadır. Oysa başkanlık sistemi, sadece dayandığı mekanizmalar dikkate alındığında, uzlaşmadan çok çatışmaya, diyalogdan çok kutuplaşmaya, iktidarın paylaşımının yaratacağı bir oydaşmadan çok çoğunlukçuluğa çok daha elverişlidir.

2. Çoğunluk partisinin lideri olan bir başbakan, başkanlık sistemindeki bir başkandan daha güçsüz bir aktör değildir.

a. Başkanlık sistemlerinde yürütme gücünün monist ve kişisel doğası, başkana emsalsiz bir güç sağlamaktadır. Buna karşılık, parlamenter bir sistemde yürütme gücünün düalist ve kolejyal yapısı, yürütme fonksiyonunun icrasında sınırlayıcı bir role sahip olmaktadır. Bu faktör, bir başbakanın yürütmenin başı olarak, bir başkandan daha güçsüz olduğu izlenimini yaratmaktadır. Bu ilk bakışta doğrudur. Başkan sekreterlerinden edindiği bilgiler ışığında tüm politikaları tek başına belirlerken, bir başbakan bu politikaları ancak bakanlar kuruluyla birlikte, bu kurulun üyelerini ikna etmek suretiyle belirleyebilmektedir. Ancak, disiplinli parti yapısının hakim olduğu, bu yapının parti liderine güçlü bir siyasal rol bağışladığı parlamenter sistemlerde, bakanlar kurulu kolejyal bir yapıya sahip olsa da bu kurulun kararlarında, başbakanın eşitler arasında birinci olmaktan gelen üstün bir rolü vardır. Bu yüzden, parlamentoda çoğunluğa sahip olan bir başbakan, izlenecek politikaların belirlenmesinde en önemli aktördür. Öte yandan klasik parlamentarizmin esaslarına göre örgütlenmiş bir sistemde, devlet başkanlığı makamının varlığı da başbakanın izlemeyi planladığı politikaları belirleme yetkisi üzerinde,

sınırlayıcı bir role sahip değildir. Çünkü bu tür sistemlerde devlet başkanlarının anayasal yetkileri sembolik ve törensel konularla sınırlıdır.³²

b. Bundan başka, başkanlık sistemlerinin hemen hepsinde mevcut olan ardarda seçilme yasağı veya yeniden seçilme yasağı, parlamenter sistemdeki bir başbakanı bir başkan karşısında görece üstün kılmaktadır. Bir başkan, ne kadar başarılı olursa olsun ve halk nezdinde ne kadar yüksek bir popülariteye sahip olursa olsun, yeniden seçilme veya ardarda seçilme yasakları, onun seçim yarışına katılma hürriyetini ortadan kaldırmaktadır. Oysa bir başbakan başarılı politikalar izlediği ve seçmenleri nezdindeki popülaritesini koruduğu sürece, tekrar tekrar başbakanlık mevkiini işgal edeceğini bilmektedir. Nitekim parlamenter demokrasinin beşiği olan İngiltere’de, parti sistemi ve seçim sisteminin de etkisiyle, başbakanların birbirini izleyen birkaç seçim dönemi boyunca bu mevkilerini korudukları görülmektedir.

c. Başkanlık sistemlerinde, başkanın, devlet yönetiminin en güçlü unsuru olarak algılanmasına yol açan bir başka faktör ise, yasama ve yürütme arasındaki ilişkilerdir. Bu sistemlerde gerek yürütme gücünün sahibi olan başkan, gerekse yasama yetkisini kullanan kongre sabit bir süre için seçimle belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, ne başkan kongreyi ne de kongre başkanı, anayasal süresi tamamlanmadan önce hukuki varlıklarından yoksun bırakabilir. Bunun yegane istisnası, başkan aleyhine çok sınırlı şartlarda ve oldukça karmaşık bir biçimde işletilen impeachment mekanizmasıdır.³³ Bu nedenle, bir başkan izlediği politikalar toplumu hoşnutsuz kılsa da bu hoşnutsuzluktan dolayı görev süresinin kongre tarafından sona erdirilmeyeceğini bilmenin rahatlığıyla yetkilerini kullanmaktadır. Bu ise, onun devlet yönetimindeki gücünü pekiştiren önemli bir faktördür. Oysa parlamenter bir sistemde her iki organın da birbirlerinin hukuki varlıklarını sona erdirmeye yetkileri mevcuttur. Yürütme,

³² Parlamenter sistemlerde, devlet başkanının yetkileri için bkz., Gözler, a.g.e., 2001, s. 118-234.

³³ Çeşitli başkanlık anayasalarının impeachment mekanizmasına ilişkin düzenlemeleri hakkında bkz., Yazıcı, a.g.e., 2002, s. 39-42.

yasamanın varlığını fesih mekanizması yoluyla, yasama ise yürütmenin hukuki varlığını gensoru mekanizması yoluyla sona erdirebilir. Yasamanın sahip olduğu gensoru yetkisi, ilk bakışta bakanlar kurulu üzerinde tehdit ediciliği olan bir yöntem gibi düşünülebilir. Ancak, sağlam çoğunluğa sahip bir parlamenter sistemde gensoru mekanizması, gerçek bir tehdit edici olmaktan çok, teorik bir silah niteliğindedir. Bu nedenle, çoğunluk partisinin lideri olan bir başbakan ve kabinesi, parlamento karşısında kendilerini en az bir başkan kadar rahat hissedebilmektedir. Nitekim Kasım 2002'den günümüze kadar iktidar yetkilerini kullanan AKP hükümetinin konumu bu varsayımı doğrulamaktadır. Bu süre içinde muhalefet partileri tarafından AKP hükümeti aleyhine altı kez gensoru önergesi verildiği halde bu önergelerden hiçbirisi ilgili bakanlık mevkiilerini sona erdirecek bir sonucu yaratmamıştır.³⁴

Bütün bu açıklamalar, Türkiye'de güçlü yürütme yaratma arzusu içinde olanların, özellikle ülke yönetiminde en belirleyici unsur haline gelmek isteyen siyasi liderlerin, bu amaçla öne sürdükleri başkanlık sistemine geçiş³⁵ tartışmalarının, pek de gerçekçi olmayan bir varsayımla beslendiğini göstermektedir. Şüphesiz, bir başkanlık sisteminde başkan, devlet yönetiminin önemli bir unsurudur. Ancak, güçlü bir parlamento çoğunlu-

³⁴ 04.Ağustos. 2004, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım; 25. Ekim.2005, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım; 15.Şubat.2006, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan; 14.Mart.2006, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan; 10.Ekim.2006, Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik; 18.Ocak.2007, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül aleyhlerine verilen gensoru önergelerinin hiçbirisi, Başbakan veya ilgili Bakanın düşürülmesi sonucunu doğurmamıştır. www.tbmm.gov.tr

³⁵ Türkiye'de başkanlık sistemine geçiş önerilerinin değerlendirilmesi konusunda bkz., Bülent Tanör, *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri*, TÜSİAD, Ajans Medya Reklamcılık, İstanbul, 1997, s. 76-81; Bülent Tanör; *Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi: Tartışmalar ve Son Gelişmeler*, TÜSİAD, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul, 1999, s. 59; Zafer Üskül, *Türk Demokrasisi'nde 130 Yıl (1876-2006): Prof. Dr. Bülent Tanör'ün Anısına 'Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri'* 10. Yıl Güncellemesi, TÜSİAD, Mikado Matbaacılık, İstanbul, 2006, s. 66-70; Erdal Onar, "Türkiye'de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?", *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, No: 77, Ankara, 2005, s. 71-104; Yazıcı, a.g.e., 2002, s. 159-168.

ğuna sahip olmayı başaran bir başbakan da yönetim sürecinde daha az önemli bir aktör değildir. Bu nedenle parlamenter geleneklerin yerleştiği ülkemizde, zaman zaman vurgulanan başkanlık sistemine geçiş önerilerinin gerekliliğini tartışmak yerine, parlamenter sistemin işlemlerini güçleştiren faktörler dikkate alınarak, bunları yumuşatmaya ve dengelemeye yönelik anayasa değişiklikleri tartışmaya açılmalıdır. Bunlardan belki de en acil olarak yerine getirilmesi gereken, yürütmenin iki unsuru arasında gerçek bir düalizme yol açan cumhurbaşkanının yetkilerinin genişliği meselesidir. Bu yetkilerin genişliği, mevcut anayasa düzenini klasik parlamenter sistemin özünden uzaklaştırmakta, ancak onu yarı-başkanlık sistemlerinin mekanizmalarından yoksun olan bir modelin, kendine özgü güçlüklerine hapsedilmektedir. Yürütme organının gerçek bir düalizm içinde olduğu yarı-başkanlık sistemleri, bu organın iki unsuru arasında bir çatışma olması halinde, bu çatışmayı çözmek üzere devlet başkanına parlamentoyu fesih yetkisi sunmaktadır. 1982 Anayasası ise yarattığı güçlü devlet başkanlığı makamıyla yürütmenin iki unsuru arasında çatışmaya zemin hazırlamakta, ancak gerek devlet başkanı gerekse bakanlar kurulunu bu çatışmayı çözecek yetkilerden yoksun bırakmaktadır.³⁶ Öte yandan, Anayasa'nın cumhurbaşkanlığı makamına güçlü yetkiler sunması, bu makamı gerçek bir iktidar odağı haline getirdiğinden, cumhurbaşkanının seçimi meselesi siyasi partiler arasında gereksiz tartışmalara yol açmak suretiyle, bir tür siyasi krize dönüşmektedir. Anayasa'nın cumhurbaşkanının yetkilerini düzenleyen 104. maddesinde, bu makamın yetkilerini sembolik ve törensel konularla sınırlayacak bir değişikliğin yapılması, sadece yürütme organının iki unsuru bakımından uyumlu bir modelin yaratılmasını sağlamayacak, aynı zamanda cumhurbaşkanının seçimi meselesinin de partiler arasında ve devletin çeşitli kurumları arasında siyasi bir krize dönüşmesini engelleyecektir.

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ediyorum.

³⁶ Daha ayrıntılı değerlendirmeler için bkz., Yazıcı, a.g.e., 2002, s. 147-155.

Oturum Başkanı: Sayın Doç. Dr. Serap Yazıcı' ya bu çok özlü ve gerçekten en önemli konulara işaret eden tebliği için teşekkür ediyorum. Şimdi son konuşmacı sayın Yrd. Doç. Dr. Şule Özsoy. Sayın Özsoy önce İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku anabilim dalı öğretim elemanı iken, bir süredir bu görevini Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yine Anayasa Hukuku anabilim dalında sürdürmekte olan bir genç meslektaşım.

Söz sayın Özsoy'da efendim. Buyursunlar.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

Yrd. Doç. Dr. Şule ÖZSOY (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi):³⁷

Konuşmamın konusu; devlet başkanının halkoyu ile seçilerek göreve geldiği çeşitli ülke ve hükümet sistemlerindeki rollerini, konumlarını araştırmak ve amacı da ülkemizde cumhurbaşkanının halkoyu ile seçilmesi yönündeki tartışmalara karşılaştırmalı bir bakışla katkı sağlamaktır.

Devlet başkanının seçiliş tarzı ile onun sistem içindeki rolü arasında bir bağlantı olduğu açıktır. Her bir hükümet sistemi kendi öncelikleri, dayandığı temel değer ve prensipler doğrultusunda bu rolü tayin etmektedir. Sistemler değerler bütünü üzerine oturur ve devlet örgütlenmesini de söz konusu değerleri en iyi şekilde koruyacak ve geliştirecek şekilde gerçekleştirmeye çalışır. Değerlerin uygulamaya aktarılış biçimi, hukuk ve anayasa yoluyla olduğu kadar geleneksel kurumların zaman içinde şekillenmesiyle de olur. Bu tercih doğrultusunda devlet başkanlığı dâhil kurumların ve kişilerin yetkileri yerleşir ve meşrulaşır. Elbette bu noktada ülkedeki çeşitli grup ve sınıflar arasındaki çatışmalar, yönetim alışkanlıkları da şekillendirici katkı yapar.

Demokratik ülkelerde hangi hükümet sistemi tercih edilirse edilsin; sistemin demokrasinin devamını ve gelişimini sağlayacak, genel kabul görmüş değerler olan hukuk devletini, insan hak ve özgürlüklerini koruyucu özelliklere sahip

³⁷ "Devlet Başkanının Halk Tarafından Seçildiği Hükümet Sistemlerindeki Rolü" başlıklı tebliğ.

olması gerekir. Hükümet sistemleri, tek başına demokratik kriz ve teklemlerin, hukuk devleti ve insan haklarının ihlalinin sebebi olmasa da; sorunları azaltıcı ya da teşvik edici olabilmektedir.

Bu noktada sistemlerin demokrasiye, hukuk devletine ve hukuku uygulayacak yansız hizmet veren idari kurumsal yapılar yaratmaya olan katkıları onları başarılı veya başarısız kılar³⁸. Özellikle idari mekanizmayı ve bürokrasiyi siyaset üstü tutarak sürekli ve yansız kurumsal devlet hizmeti sunma becerileri hukuk devleti ve kişisel hakları korumada sistemleri güçlü hale getirir. Somuta indirgersek eğer bir sistem;

a. Anayasa ile verilen kamusal yetkilerin kötüye kullanılmasını engelleyici denetim mekanizmalarından yoksun ise;

b. Yönetimler uzlaşmaya ve azınlık görüşlerin katılımına kapatılmış ise;

c. Kuvvetler arasında kriz giderici mekanizmalardan yoksun ise;

d. Partiler arasındaki kamplaşmaları kesinleştiriyorsa;

e. İktidarın kişiselleşmesine yol açıyorsa;

*demokratik olarak yola devamda sorunlar yaşanmaya açıktır.*³⁹

Bu sunumda halk tarafından seçilen devlet başkanlarının konumunu açıkladığımız sakıncaları azaltma ya da çoğaltmadaki rollerini dikkate alarak ve karşılaştırmalı olarak inceleyeceğim.

İncelememe devlet başkanlığı ile hükümet başkanlığı makamının birleştiği ve halk tarafından seçildiği sistem; başkanlık sistemi ile başlayacağım. Ardından da halk tarafından seçilmiş cumhurbaşkanının yanında meclisin güvenine sahip bir hükümetin olduğu sistemlere bakacağım.

³⁸ Bruce Ackerman, "The New Separation of Powers", *Harvard Law Review* sayı 113, 2000, (633) s. 634.

³⁹ Carlos Santiago Nino, "The Debate over Constitutional Reform in Latin America", *Fordham International Law Journal*, sayı 16, 1993, (635) s. 642-643.

1. Başkanlık Sistemi

Başkanlık sisteminin ilk ve en başarılı uygulaması 1787 tarihli federal Anayasa ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Temel prensipleri;⁴⁰

a. Yürütmeye hâkim konumdaki başkanın (başkan bu amaç için halk tarafından seçilmiş bir ikinci seçmenler tarafından seçilse de, ABD'de olduğu gibi, doğrudan halk tarafından belirlenmiş olur) ve yasama organının her ikisinin de belli süre için halk tarafından ayrı seçimler ile seçilmesi ve doğrudan demokratik meşruluğa sahip olması (ikili meşruiyet);

b. Yasama ve yürütmenin birbirlerinin görevlerini sonlandıramamasıdır. Yani göreve gelme ve bu görevi devam ettirmede karşılıklı olarak belli bir bağımsızlığa sahiptirler. Oluşumları ve işleyişlerinde ayrılık esası vardır.⁴¹

Başkanlık sistemi felsefi ve hukuki olarak kuvvetler ayrılığı kuramına dayanır. Buna göre iyi bir yönetim keyfi olmayan güçtür (Locke -Montesquieu). Bu kuram demokrasi ve bireysel özgürlüklerin ancak zayıf bir hükümet karşısında hayat şansı bulabilindiğini savunur. Dolayısıyla başkanlık sistemde, yasama ve yürütme organlarının birbirlerini denetlemek üzere ayrılmasının ve birbirlerinin görevlerine son veremeseler de karşılıklı kontrol ve denge mekanizmalarına sahip kılınmalarının (checks and balances) ardında yatan sebep budur. Sistemi hayata geçirenler kuvvetlerin tek elde toplanmasını önleyerek, demokrasi ve özgürlükleri koruyacaklarına inanmışlar; Anayasa ve hukuk yolu ile bu felsefi yaklaşımın meşrulaştırıcı gücüne dayalı olarak başkanlık sistemini yaratmışlardır.

Amerikan başkanlık sistemin ardında yatan sınıfsal gerçek ise, kayda değer mülke sahip burjuvanın (bu kişiler etkin va-

⁴⁰ Başkanlık sisteminin temel özelliklerinin ölçüt olarak tarif edilmesindeki farklılıklar için bkz., Giovanni Sartori, "Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği; Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme", çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yay, Ankara, 1997, s. 113-117.

⁴¹ Linz, "Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?", The Failure of Presidential Democracy; Comparative Perspectives, vol. 1, Edit. Linz and Valenzuela, Baltimore and London: the John Hopkins University Press, 1994, s. 6.

tandaş olarak görülüyordu) yürütme organının hırslarından ve mülksüz yığınların tesirinde görülen yasama organından korunmasıdır.⁴² Bu bakımdan devletin temel görevleri negatif (burjuvanın korunan alanına karışmama ve karışılmamasını sağlama yükümü) karakterdedir.

Başkan, aktif siyasi programa sahip ve devlet cihazını kimi hizmetleri temin için yapılandıran ve yönlendiren kişi olarak düşünülmemiştir. Yasa önerisi dahi sunamamaktadır. Altında yatan sebep 18. yy ürünü bu sistemin devletin konumunu temelde negatif edim yükümüyle (karışmama-dokunmama) tanımlamasıdır. Günümüzde bu elbette belli ölçüde değişime uğramış olsa da özü aynı kalmıştır.

Burjuvanın otonom alanına saygı prensibiyle şekillen bu devlette başkan güçlü ve hâkim bir figür olarak düşünülmemiştir. Yasama ile karşılıklı bir çekişme içine salınmıştır. Yasa önerisi getiremeyen, bütçesini kullanabilmek için yasamanın onayına muhtaç olan başkan, Kongre üzerinde kontrolünü temin edecek hukuki kanallardan da yoksundur. Başkan yasamaya karşı veto yetkisine sahipse de nitelikli bir çoğunlukla aşılabilen bu yetki, hükümet programı ile çelişen istenmeyen yasaların çıkışını durdurmak için verilmiştir. İsteddiği yasaları çıkartacak parlamenter rejimlerdeki başbakanlarınkine benzer dolaysız bir güce sahip değildir.

Başkanın yasama üzerinde dolaylı olarak kontrol sağlamanın bir yolu olarak lideri olduğu siyasi parti düşünülebilirse de; bu da ancak yasama organı ile yürütmenin aynı parti çoğunluğunun kontrolünde olması halinde söz konusu olabilir.

Bu durumda başkanın gücü, yasama organına hâkim çoğunluğun siyasi aidiyetine ve bu aidiyete bağlılık derecesine göre değişim gösterecektir. (başkan ile aynı partiden ya da değişik partiden olmaları hali) Çoğunlukla başkanlık rejimleri bu iki faz arasında gidip gelirler. Ancak başkanlık seçimleri ve yasama organlarının seçimlerinin dönemlerinin farklılığı ister

⁴² Harold j. Laski, "The President and Congress", Parliamentary versus Presidential Government, edit. A. Lijphart, New York; Oxford University Press, 2004, s. 76.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

istemez her iki organının da aynı siyasi parti çoğunluğuna teslim edilmesi olasılığını azaltmaktadır. Örneğin 1968'den 1992'e dek yapılan seçimlerde %80 oranında ABD'li seçmen Beyaz Sarayı iki büyük partiden birinin başkanına teslim ederken, Kongrenin bir veya iki kanadını ise diğer partinin çoğunluğuna vermektedir.⁴³

Aynı çoğunluğa sahip olunması durumu oluşsa bile kısa vadeli olmakta ve oluşması durumunda başkan için en kısa sürede en fazla avantajın yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Öte yandan her iki yılda bir seçim dönemine giren yasama üyelerinin de yasama faaliyetine verimli şekilde ayıracakları ancak birkaç ayı olabilmektedir.

Ackerman aynı siyasi grubun yasama ve yürütmeye hâkim olması olasılığının gerçekleştiği dönemlerde bile başkanlık rejiminde yasama faaliyetlerinin birçok bakımdan kısır kaldığını belirtmektedir. Orta vadede sonuç almayı gerektiren düzenlemeler yerine kısa vadeli, sembolik anlam taşıyan, bir sonraki yasama dönemi için güç ilişkilerini lehe çevirmeye çalışan yasa sağanakları ortaya çıkmaktadır.⁴⁴ Başkanlar kendi görev süreleri de bitecek ve yerlerini başkalarına bırakacaklarsa, bunu bir sonraki başkanın siyasi programının önünü kesecek bir son fırsat olarak görmektedirler. Bu kısa dönemlerde arzu ettikleri hukuki düzenlemeleri, son derece detaylı formüllerle, mevcut meclis çoğunluğu ile farlılaşacak bir sonraki başkana uygulattırarak ve siyasi programının önünü kesecek şekilde yasalaştırmaktadırlar. Bir diğer yöntem de, çok muğlâk kurallar koyarak değişen siyasi tercihe rağmen kendi düşüncelerini destekleyen yargı eliyle bu kuralların içinin doldurarak siyasi programlarını uygulamaya devam etmektir.⁴⁵

Başkanlık sisteminin demokrasi ile en uyumlu örneği olan ABD'de, başkan ile yasama çoğunluğu aynı partiden gelmiş

⁴³ "A Bicentennial Analysis of the American Political Structure: Committee on the Constitutional System", Parliamentary versus Presidential Government, edit. A. Lijphart, New York; Oxford University Press, 2004, s. 81.

⁴⁴ Ackerman, s. 652.

⁴⁵ Ibid, s. 653-654.

olsa dahi, başkanın parti aracılığı ile yasama üzerinde sağlayacağı kontrol pek fazla olamamaktadır.

Kongre üyeleri 19. yüzyıl boyunca hissedilen şekilde bir parti bağlılığını artık hissetmemektedir. Partilerin disiplinsiz yapıları, senatörlerin doğrudan seçimi, seçimlerde parti tarafından hazırlanan oy pusulalarının yerini gizli oyun alması zaman içinde parti bağlılığını azaltılmıştır. Ayrıca her iki yılda bir (temsilciler meclisi tamamen, senatonun ise 1/3) seçim dönemine giren kongre üyelerinin seçilebilmek için parti ve parti liderinin kampanyalarından çok kendi kampanyalarına ve bağışçılara bağımlı olmasının da bu azalmada rolü vardır.⁴⁶ Bugün artık yasama içindeki komisyonlarda sahip olunacak pozisyonlar ve bu komisyonların aracılığı ile sağlanan parasal destekler, parti içi pozisyonlar ve partinin kampanya desteğinden daha fazla üyeler üzerinde etkili olmaktadır.

Sonuç; ABD Başkanının kendi partisinin çoğunluğu üzerinde dahi sağlam bir kontrole sahip olamamasıdır. Kongre içindeki komisyonların başkanları Kongre üyeleri üzerinde başkandan daha fazla etkiye sahip olabilmektedirler. ABD'de Kongre üyeleri kendilerini olabildiğince yürütmeden bağımsız kılma ve öyle takdim etme telaşı içindedirler. Yürütmeden talimat alıyor görüntüsü vermekten kaçınırlar. Bu sistem içinde yürütme, kongre üyelerinin desteğini bazen idari kimi çıkarlar sağlayarak satın almaktadır.⁴⁷

Hemen belirtmek gerekir ki; başkanının gücünü zayıflatan bu özellikler ABD'de başkanlık rejiminin başkancı (hiperbaşkanlık) rejimine dönüşmeden devamını sağlayan unsurlar arasında kabul edilmektedir.

Başkanın anayasal yetkilerinin çoğaltıldığı ve gücünün kişiselleştiği Latin Amerika ülkelerinde, partiler arasındaki ideolojik çatışma, krizi çözecek (fesih, seçimlerin yenilenmesi, güven oylaması gibi) sistemlerden yoksunluk da buna eklenince, yasama ve yürütme ilişkilerini durma noktasına getirmektedir. Kurumlar arasında krizi açacak yolların yokluğu araya

⁴⁶ Ibid, s. 80.

⁴⁷ Laski, s. 77.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

başka kurumları sokmaktadır. Ordu, iş çevreleri, sendikalar ve kilisenin durumdan istifade ederek sektörsel avantajlar sağladığı ifade edilmektedir.⁴⁸ Başkanın yasama organı karşısında karşılaştığı bu güçlüklerin hiç birini parlamenter rejimlerde başbakan yaşamamaktadır.

Karşılıklı birbirlerine direk müdahale edemeyen yasama ve yürütme organların uzlaşacağı ve seçmen baskısı karşısında anlaşarak sorunları çözme becerisi göstereceği umulur.⁴⁹ Her iki kurumda doğrudan demokratik meşruluğa sahipse de, kamuoyunda ve başkanlarda kendi demokratik meşruluk iddialarının daha güçlü olduğuna dair bir inanç vardır. Bu sebeple de yasamanın çoğunluğu karşısında geri adım atmak istemezler, bu adımı onların atmasını beklerler. Çoğu zaman da ortaya uzlaşan değil uzlaşamayan güçler çıkar⁵⁰ Çifte demokratik meşruluğun olduğu tüm sistemler için (yarı başkanlık dâhil) bu tehlike mevcuttur. Ayrıca doğrudan halk tarafından seçilme başkanların iktidarlarının da kişiselleşmesini kolaylaştırmaktadır.⁵¹

Doğrudan halk tarafından seçilmenin verdiği güç hissine karşılık, sistemin özü ve demokratik olarak işlerliği başkanın gücünün sınırlanmasındadır. Lijphart, bu halin başkanlarda derin bir tatminsizlik, güçsüzlük ve felç hissi yarattığını gözlemler.⁵² Başkanlar, siyasi programlarını belirlemede tek başlarına etkili olmalarına rağmen programlarını gerçekleştirmede o denli otorite sahibi olamamakta, birçok engelleme ile karşılaşmaktadırlar (yasama - yürütme tıkanması gibi). Latin Amerika'da bu durum, başkanları demokrasi dışı yöntemleri kullanmaya teşvik ettiği gibi; idari ve anayasal yargıya müdahale yollarını da arar hale getirmektedir. Lijphart, Amerikan başkanlarını bu türden bir tatminsizlikten koruyan faktörün

⁴⁸ Nino, s. 643.

⁴⁹ Ibid, s. 645.

⁵⁰ Arend Lijphart, "Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations", *The Failure of Presidential Democracy; Comparative Perspectives*, vol. 1, Edit. Linz and Valenzuale, Baltimore and London: the John Hopkins University Press, 1994, s. 102.

⁵¹ Ackerman, s. 657-658.

⁵² Lijphart, s. 102.

ise dış politikadaki etkinlikleri olduğunu belirtmektedir.⁵³ Dış politikadaki güçleri, başkanların bu alana kaymasına ve iç siyasetteki tatminsizlik hissini bu alana odaklanarak aşmasını sağlamaktadır.

Başkanlık sisteminde başkanın gücü değerlendirilirken kriz dönemleri ile normal dönemlerini ayırmak gerekmektedir. Laski'nin gözlemlerine göre; ABD'de başkanlar normal dönemlerde güçsüzleşirken; kriz dönemlerinde yasama karşısında alabildiğince güçlenmekte ve (krizlerin sağladığı bu siyasi gücün etkisi nedir bilinmez ancak) normal dönemler sıklıkla yerini kriz aşan hükümetlere bırakmaktadır.⁵⁴ Yasama kriz dönemlerinde başkanın önderliğinde krizin aşılmasını sağlamak için geri plana çekilmektedir. Kongre başkanın arzularına boyun eğmekte, krizi onun önderliğinde aşmak amacıyla destek vermektedir. Başkanlar yasa gücünde kriz kararnamele yapılarak yasamadaki tıkanıkları zaman zaman anayasal sınırları geçerek aşabilmektedirler. Arjantin ve Brezilya bunun aşırı örneklerini verirken, ABD ise kısmen daha az patolojik kalmaktadır.⁵⁵

Başkanın yürütme üzerindeki hâkimiyetine gelince parlamenter rejimin başbakanı kurul halinde çalışan, karar alan ve sorumluluğu paylaşan bir kişi iken, başkan tek adamdır. Kabinisi yoktur, tavsiye veren yardımcıları vardır. Bu ona yürütme üzerinde başbakanınkini aşan bir güç getirebilmektedir. Özellikle de bürokrasi üzerinde. Ackerman ABD dâhil başkanlık sisteminin hukuk devletini zedeleyecek derecede siyasileşmiş bir idari yapı ve bürokrasiye neden olduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Parlamenter rejimlerde bürokratlar etkinliklerini siyasileşmeden, her yeni gelen yürütmeye tarafsızca adapte olabilmeye ve yeni üstlerine bilgi ve işin niteliklerinden kaynaklanan beceri ile hizmet edebilmelerinden alırlar. Parlamenter sistem, hükümet eden (veya hükümet bunalımları var ise edemeyen) kim olursa olsun, idarenin, bütünlüğünü koruyarak hizmeti sunması

⁵³ Ibid, s. 102.

⁵⁴ Laski, s. 75.

⁵⁵ Ackerman, s. 647.

⁵⁶ Ibid, s. 641.

esasına dayanır. Bu yapı, hukuk devletinin yeşermesi için çok daha avantajlı bir ortam sunmaktadır.

Başkanlık sisteminde ise durum değişmektedir. Yasa yapılmasının veya yapılmış yasaların değiştirilmesinin dönem dönem bir hayli zor olduğunu belirttik, bu dönemlerde başkan bürokrasinin mevcut yasaları kendi programı çerçevesinde algılamasına ya da yasaları göz ardı etmesine ihtiyaç duyar. Bu, hem değiştirilemeyen kimi hukuk kurallarının göz ardı edilmesini teşvik eder, hem de bürokratik kadrolara liyakat değil ideolojik bağlılık esasında atama yapılmasına destek olur. Bürokratlar başkanın programını uygulamak için çeşitli çıkar ve baskı gruplarıyla ilişkiye girer, yasama içinde komisyonlara nüfuz etmeye çalışırlar.⁵⁷

Üst düzey bürokrasi görece kısa süre görevdedir, zira bir sonraki başkan kendi kadrosu ile gelecektir. Bu dönemde elde edilen makam, başkanın iktidarının sürmesine bağlı olarak değişen bir süre için eldedir ve mevcut iktidarın devamını sağlamak üzere çalışanlar arasında bürokrasi de vardır. Bu arada yaşanan siyasi değişimler, gelenlerin o iş üzerinde yeterli ustalığa sahip olacak kadar uzun görevde kalmasına imkânı vermeyecektir. Gerçekten bu yapı başkana bürokrasi üzerinde profesyonel değil, kişisel ve partizan bir güç sağlar.

Ortaya çıkan sonuç; hükümet bunalımları yaratmama, hukuk devleti, tarafsız ve kurumsal idari yapı bakımından riskli durumlar yaratır.

İktidar kişiselleşmeye açık hale gelir. Bu sebeple de başkanlık rejimin Anayasaya rağmen işleyen⁵⁸ örneği olarak görülen ABD'de bile, 19. yüzyıldan bu yana Westminster tarzından,⁵⁹

⁵⁷ Ibid, s. 700.

⁵⁸ Giovanni Sartori, "Neither Presidentialism Nor Parliamentarism", *The Failure of Presidential Democracy; Comparative Perspectives*, vol 1, Edit. Linz and Valenzuale, Baltimore and London: the John Hopkins University Press, 1994, s. 109.

⁵⁹ Woodrow Wilson, "Committee or Cabinet Government?", *Parliamentary versus Presidential Government*, edit. A. Lijphart, New York; Oxford University Press, 2004, s. 72-74.

Alman modeline⁶⁰ kadar değişen türde Parlamenter rejimleri savunanlar bulunmaktadır.⁶¹

Devlet başkanının halk tarafından seçildiği yegâne sistem başkanlık rejimi ve onun kimi versiyonları değildir. Başkanlık rejiminin karakteristik özelliklerinden yoksun olan ancak bununla beraber devlet başkanının (cumhurbaşkanı) halk tarafından genel oy ile seçildiği bir başka grup hükümet sistemi bulunmaktadır.⁶²

2. Devlet Başkanının Doğrudan Halk Tarafından Seçildiği Diğer Sistemler

Bu sistemler, devlet başkanının, cumhurbaşkanı olarak halk tarafından seçildiği, başkanlık sistemindeki gibi yürütme içindeki tek iktidar merkezi olmadığı, Parlamento ve onun güvenine sahip bir de kabinenin var olduğu yapılardır.

İki başlı yürütme esasına dayalı söz konusu sistemler, her ülkede değişik tarihsel şartlar altında ve farklı şekillerde belirmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin her birinde cumhurbaşkanının yetkileri ve oynadığı roller değişiklik gösterir. Farklı uygulamaların ortaya çıkmasında, anayasalarda verilen yetkilerinin çeşitliliği kadar, ülkelerin siyasi ve tarihi koşulları ve siyasi parti yapılarındaki farklılıklar da rol oynar.

Modelin prototipi Avrupa'da ilk defa Weimar Anayasası (1919-1933) ile Almanya'da ortaya çıkmıştır. Dünyada beklide en iyi bilinen örnek ise; 1958 tarihli Anayasa'nın 1962 yılında değiştirilmesi ile Fransa'da belirmiştir. O tarihlerde Finlandiya,

⁶⁰ Ackerman, s. 640-641. Ackerman'ı eleştiren görüş için Bkz., Steven G. Calabresi, "The Virtues of Presidential Government: Why Professor Ackerman is wrong to prefer the German to the U.S. Constitution", *Constitutional Commentary*, sayı 18, 2001, (51).

⁶¹ Parlamenterizmi savunan ve bunlara karşı çıkan görüşlerin özeti için Bkz., Thomas O. Sargentich, "The Limits of the Parliamentary Critique of the Separation of Powers", *William and Mary Law Review*, sayı 34, 1993, (679).

⁶² Devlet başkanı, genel olarak tüm hükümet sistemleri için geçerli olan bir üst tabir iken; cumhurbaşkanı, bir alt tabir olarak başbakan ve kabinesi karşısında görev yapmak üzere seçilen devlet başkanlarını ifade eder.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

Avusturya, İzlanda ve İrlanda tarafından da benimsenmişti. Bu listeye 1976'da Portekiz eklenmiştir. Bugün cumhurbaşkanının genel oy ile seçildiği ülkeler listesi yeni katılımlarla daha da kalabalıktır. Bunlar içinde önemli bir çoğunluk Sovyet sonrası dönemde demokratikleşen Doğu ve güney doğu Avrupa ülkeleridir. Polonya (küçük anayasa 1992- yürürlükteki Anayasa 1997), Lituanya (1992), Romanya (1991), Bulgaristan (1991), Hırvatistan (1990), Makedonya (1991), Slovenya (1991), Rusya (1993) tercihlerini halkın seçtiği Cumhurbaşkanlarından yana kullanmışlardır. Buna karşılık Çek Cumhuriyeti ve Macaristan⁶³ parlamenter rejimden yana tavır almıştır. Slovakya ise daha önce benimsemiş olduğu parlamenter usulü terk ederek 1998'de Cumhurbaşkanını halkın seçmesini usulünü benimsemiştir.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bu ülkelerdeki sistemlerin tümünü, cumhurbaşkanlarının yetkilerinin derecesine ve oynadıkları siyasi rollere bakılmaksızın ayrı başlık altında yarı-başkanlık sistemi olarak kategorize etmek yanıltıcı olacaktır. Nitekim sınırlı yetkileri ve rolü olan bir Cumhurbaşkanı'nun halk tarafından seçiliyor olmasının otomatik olarak bu tarif edilen sistemi parlamenter olmaktan çıkarıp yarı-başkanlık yapmaya yetmeyeceği söylenmiştir.⁶⁴ Öte yandan cumhurbaşkanlarının yetkilerini dikkate almadan genel oy ile seçilmiş oldukları tüm hallerde sistemi yarı-başkanlık olarak isimlendirenler olduğu kadar, her bir ülkede Cumhurbaşkanına tanınan yetkileri ölçerek, derecelendirip, sistemleri yürütme içinde öne çıkan unsura vurgu yaparak isimlendirenler de bulunmaktadır.⁶⁵ Bugünkü sunuşumuzun temel amacı bu sistemleri isimlendirmek olmadığı için doğrudan bu tartışmalara değinmeyeceğiz. Ortak bir isim altında nitelendirme yapmadan

⁶³ Macaristan'da cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine geçiş için yapılan halk oylamasına katılım oranı bir hayli düşük kaldığı için öneri kabul edilememiştir.

⁶⁴ Sartori, s. 167-168

⁶⁵ Bu konudaki görüş ve tartışmaların toplu bir özeti için bkz., Erdal Onar, "Türkiye'nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçilmesi Düşünülmesi midir?", *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2005, s. 75-79.

halk tarafından seçilen cumhurbaşkanlarının konumlarına, yetkilerine, sistem içinde oynadıkları rollere değineceğiz.

Cumhurbaşkanlarının yetki ve konumlarındaki farklılıklara değinmeden evvel ortak unsurlara bakacağız. Bu cumhurbaşkanlarının tümü halk tarafından seçilmiş parlamentolar ve onların güvenine sahip başbakanlar ve kabinelerle yönetim yetkilerini paylaşırlar. Cumhurbaşkanları, devlet başkanlığı makamının karakterinden dolayı ulusal bağımsızlığı, bütünlüğü ve devlet iktidarını temsil ederler.

Cumhurbaşkanının parlamento yerine halk tarafından seçilmesinin tercih edilmesi her ülkenin kendi özgün şartlarında uç vermiştir. Ancak tüm farklılıklarına karşın bu yöntemi ortaya çıkaran sebeplerin bir ortak yönü bulunmaktadır: genel oyla seçilmenin verdiği kuvvetli siyasi meşruiyete sahip cumhurbaşkanı önderliğinde, bölünmüş ve polarize olmuş siyasi parti yapıları karşısında zor bazı siyasi süreçlerin, hükümet bunalmalarında yitmeden atlatılması. Bir başka ortak nokta da halk desteğine sahip, sistemin ve demokratik değerlerin koruyucusu bir hakemin (cumhurbaşkanı) varlığına duyulan ihtiyaçtır. Bu süreçler, Finlandiya örneğinde olduğu gibi ülkenin uluslararası konumuyla ilgili olabileceği gibi, Sovyet sonrası doğu Avrupa ülkelerindeki gibi liberal ekonomiye geçiş ve demokratikleşme süreçleri ile de ilgili olabilir.⁶⁶

Modelin prototipi Weimar Anayasası'nın ortaya çıkışında, bölünmüş parti yapısının ve Almanya'nın dış ilişkilerinde hassas bir dönem geçirmesinin etkisi vardı. Ulusal bütünlüğü güçlü bir demokratik destek ile ve federal yapının tümünü kucaklayarak temsil edecek, ülkeye bu zor denemi atlatacak seçilmiş bir cumhurbaşkanına ihtiyaç duyulmuştu. Bu sebeplerle İngiliz tarzı bir parlamenter rejim tercih edilmemiş, ancak Amerikan modeli de benimsenmemişti.⁶⁷ Başbakanı atama, görevden alma, parlamentoyu feshetme, seçimleri yenileme ve

⁶⁶ Petra Schleiter/Edward Horhan Jones, "How Semi-Presidentialism Became the Political System of Choice for the EU's New Members", *The Journal of European Affairs*, sayı 2 / 4, 2004, (10) sy 10-11.

⁶⁷ Linz, s. 49.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

olağanüstü dönemlere ilişkin yetkileriyle Cumhurbaşkanı oldukça güçlü bir konumdaydı. Ancak bu fazla güç Almanya'da hem hükümet sisteminin hem de demokrasinin sonunu hazırlayan faktörler arasında kabul edildi.⁶⁸

Fransa örneğinde ise; 1962'de Cumhurbaşkanlarının halk tarafından seçilmesi usulüne geçiş, teorik bir modeli gerçekleştirme çabasından çok Fransa'nın bölünmüş siyasi parti yapısı ve siyasi partilere duyulan güvensizlik sebebiyle olmuştur.⁶⁹ Cumhurbaşkanı De Gaulle soğuk savaşın başlamakta olduğu ve kolonilerin tasfiye edildiği bu yıllarda yükselen sosyalist muhalefet karşısında siyasi partiler üstü bir hakem rolü oynayabilecek, devletin ve ulusun birliğini temsil edebilecek bir kişiydi. Kendisine komünizme karşı kimi elitin devlete bağlılığını sağlayarak, demokratik yolları korumak rolü biçilmişti.

Parçalanmış siyasi parti yapıları benzer şekilde Portekiz ve Finlandiya için de cumhurbaşkanına biçilen rolü tayin etmiştir. Portekiz'de Cumhurbaşkanı Eanes'in siyasi partiler arasındaki parçalanmanın bir krize ya da demokrasi bunalımına dönüşmesini engellediği belirtilmiştir.⁷⁰ Finlandiya'da da 50'ler, 60'lar ve 70'ler boyunca çoğunluklar çıkaramayan ve ideolojik olarak polarize olmuş partiler meclise hâkim olduğunda Cumhurbaşkanı Kekkonen parti bağlantısı olmayan kabineler oluşturarak, desteklenmesini sağlamış ve hükümet bunalımlarının önüne geçmiştir.

Fransa (De Gaulle) ve Portekiz (Eanes) örneklerinde gözlemlenen bir diğer sebep, Cumhurbaşkanının ordu karşısındaki etkinliğini kullanarak askeri güçleri demokratik kontrol altında tutmasıdır.⁷¹

Finlandiya örneğinde ağır basan bir diğer sebep, ülkenin Sovyetler Birliği ile olan komşuluk ilişkileri ve hissedilen işgal ve Komünizm tehdididir. Kuvvetli bir cumhurbaşkanı dış iliş-

⁶⁸ Ibid, s. 50.

⁶⁹ Ibid, s. 50.

⁷⁰ Jean Blondel, "Dual Leadership in the Contemporary World", *Parliamentary versus Presidential Governments*, ed. A. Lijphart, New York, Oxford University Press, 2004, s. 170.

⁷¹ Linz, s. 50

kilerden sorumlu olacak ve ülkenin birliğini temsil edecektir. Nitekim 1956-81 yılları arasında Kekkonen anayasal yetkilerinin ötesinde kişisel nüfuzu ile hem iç hem de dış siyasette etkin bir rol oynamış, devletin varlığının ve bağımsızlığının koruyucusu olarak ulusu temsil etmiştir. Takip eden yıllarda söz konusu tehdidin ortadan kalması ve Avrupa Birliğine üyelik dış-ıç siyaset ayrımını gereksiz kılmış, cumhurbaşkanının konumunda gerilemelere neden olmuştur.⁷²

Sovyet sonrası dönemde Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri parlamenter bir rejimi işletecek istikrarlı ve ideolojik bütünlüğe sahip parti yapılarından yoksundu. Cumhurbaşkanları bu dönemlerde başlamış olan demokratikleşme ve serbest pazar ekonomisine geçişte devamlılığı gözetme rolüne sahipti. Kimi ülkeler parlamentolarındaki bölünmüşlüğü, gerektiğinde cumhurbaşkanının kurduğu bürokrat ağırlıklı kabinelerle aşmış, sistem içinde gereken esnekliği temin etmişlerdir. Polonya hariç, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Lituanya'da bu türden parti bağlantısı olmayan teknokrat kabineler görülmüştür.⁷³

Aynı şekilde kurulmuş hükümetlerin skandallar veya ekonomik bunalımlar yüzünden halk desteğini kaybetmeleri durumunda, Bulgaristan ve Lituanya'da örneklerine rastlandığı üzere, cumhurbaşkanları başbakanları uzaklaştırmak amacıyla müdahale edebilmektedir.⁷⁴

Cumhurbaşkanlarının sistem içinde halk tarafından seçilmiş olmanın verdiği kuvvetli bir meşruluk temelleri bulunur ve bazen Fransa ve Finlandiya'da zaman içinde görüldüğü gibi hukuki yetkilerin üzerinde ağırlık kazanabilirler, kazanmak isterler. Parlamento içindeki siyasi tercihlerin oluşumuna

⁷² Jaako Nousiainen, "From Strong Parliamentarism to Strong Presidency-and Back Again", Bkz., Finlandiya Adalet Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki/Parlamentarismistapresidentinvaltaanjatakaisin?lang=en> (Erişim Tarihi 10 Ocak 2007).

⁷³ Oleh Protsyk, "Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe", East European Politics and Studies, sayı 19, no. 2, 2005, (135) s. 140.

⁷⁴ Ibid, s. 11.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

katılmak, hatta etkin rol oynamak isterler.⁷⁵ Bu durum onları zaman zaman Parlamento içindeki çoğunluklarla çatışmaya iter. Örneğin Polonya'da Cumhurbaşkanı Walesa, Başbakan Suchocka'nın güvensizlik oyu ertesinde sunduğu istifasını reddederek, parlamentonun feshi yoluna gitmiştir. Bazen de belirleyici rol oynama isteği anayasal yetkileriyle bağdaşamayacak düzeylere gelmektedir. Bulgaristan'da Cumhurbaşkanı Zhelev Parlamento'da çoğunluğa sahip sosyalist partiye hükümeti kurma görevi vermek yerine seçime gidilmesinde ısrar etmiştir. Oysa Bulgar Anayasası cumhurbaşkanına bu türden hukuki bir yetki vermemektedir.

Cumhurbaşkanlarının başbakanı atama ya da seçme yetkisi, onların kabinelerle olan ilişkilerini üst-ast ilişkisi olarak algılamasına, anayasal sınırların ötesinde yetki sahibi olduklarını düşünmelerine neden olmaktadır. Arzu ettikleri ölçüde etki sahibi olamayınca da, kendilerini ulusun gerçek temsilcisi olarak görme eğilimi taşıyan cumhurbaşkanlarında krizleri körükleyen bir tatminsizlik hissi oluşmaktadır.⁷⁶

Polonya, Romanya ve Bulgaristan'da, cumhurbaşkanlarına verilen yetkiler bakımından önemli farklara sahip olmakla beraber, her üç ülkede de cumhurbaşkanları hükümetten memnun olmayan kesimlerle kendilerini özdeşleştirerek hükümetlerle çatışma içine girebilmişlerdir. Bu noktada meclislerin ve cumhurbaşkanının seçimlerinde uygulanan farklı sistemlerin ideolojik farklılıklar taşıyan çoğunluklar yaratarak potansiyel çatışma sahaları oluşturabildiğini belirtmek gerekir.

Duverger yürütme içi ilişkileri ve cumhurbaşkanlarının hukuki yetkilerin ötesine çıkabilen etkinliklerini açıklayan bir faktör olarak meclis çoğunluğu ile olan ilişkilerine bakar;⁷⁷ eğer cumhurbaşkanı meclisteki çoğunluğun lideri konumunda bulunuyorsa anayasada öngörüldüğünden daha güçlü olabilmektedir. Bu hallerde yürütme içinde çatışmanın ortaya çıkma

⁷⁵ Petra Schleiter/Edward Horhan Jones, s. 11.

⁷⁶ Oleh Protsyk, s. 137.

⁷⁷ Maurice Duverger, "A New Political System Model; Semi-Presidential Government", *Parliamentary versus Presidential Governments*, ed. A. Lijphart, New York, Oxford University Press, 2004, s. 148-149.

olasılığı en azdadır. Kişisel faktörler sebebiyle ortaya çıkabilecek sıkıntılar, aynı görüşü paylaşan ve aynı siyasi harekete bağlı kişiler arasında çok daha kolay çözüme ulaştırılmaktadır. Ancak örneği Romanya'da Ulusal kurtuluş cephesine bağlı Cumhurbaşkanı Iliescu ve Başbakan Roman ve Demokratik Birlik hareketine bağlı Cumhurbaşkanı Constantinescu ve Başbakan Vesile arasında görüldüğü gibi, çıkar ilişkilerinin şekillendirdiği (clientelist) ve ideolojik olarak farklı kesimlerin bir araya gelişi ile oluşan siyasi parti yapılarında yüksek düzeyde gerilime rastlanmıştır. İdeolojik tabanı olan disiplinli partilerde ise bu türden sorunlara rastlanmamaktadır.

Cumhurbaşkanını güçlendiren bir diğer olgu da azınlık hükümetleri olarak tespit edilmiştir. Çok bölünmüş meclisler, cumhurbaşkanlarını siyasi güç olarak ortaya çıkmaya davet etmektedir. İster benzer görüşten olsun, ister farklı, bu hallerde cumhurbaşkanları kendilerini azınlık hükümetinin başbakanından daha güçlü konumda hissetmektedirler.⁷⁸

Cumhurbaşkanları, başbakanla aynı disiplinli ve ideolojik beraberlik esaslı siyasi partinin mensubu olmakla beraber, parti içinde lider konumunda değillerse rolleri sembolik olmaktadır. Örneğin; İrlanda, Avusturya'da cumhurbaşkanları aynı partiden olan başbakanların arka planında kalmaktadırlar.

Cumhurbaşkanları, başbakanla farklı bir siyasi hareketin içinden geliyorsa, o zaman yetkileri anayasal sınırlar içine itilmekte ve düzenleyici bir role bürünmektedirler.⁷⁹ Yasama çoğunluğunun cumhurbaşkanınınunkinden farklı bir siyasi partinin hâkimiyetinde olması, birlikte yaşama (cohabitation) dönemi denilen fazı yaratır. Bu dönemin görece başarılı örneklerini 1986-88, 1993-95, 1997-2002 yılları arasında veren Fransa'da, cumhurbaşkanı ile yasama çoğunluğu arasında bazı sorunlar yaşanmakla beraber, krize yol açılmadan bunlar aşılmıştır. Birlikte yaşama dönemlerinde cumhurbaşkanının, artık ülke siyasetinde belirleyici değil, ama etkileyen konumuna gerilediği gözlemlenmiştir. Böyle zamanlarda cumhurbaşkanı geri

⁷⁸ Oleh Protsyk, s. 152.

⁷⁹ Maurice Duverger, 149.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

plana çekilerek, parlamenter sisteme yaklaşan bir yönetimin oluşumuna müsaade ettiği ölçüde krizler önlenmektedir.⁸⁰

Yönetimlerin hükümet bunalımlarına ve tikanıklıklarına en çok yaklaştığı zamanlar bunlardır. Bu sebeple birlikte yaşama döneminin ortaya çıkış olasılığını ya da süresini azaltmak için çeşitli önlemler düşünülmüştür. Fransa'da cumhurbaşkanının görev süresi 2000 yılında yapılan bir referandum ile 7 yıldan 5 yıla düşürülerek parlamentonun alt kanadındaki (Milli Meclis) ile eşitlenmiştir. Takiben yapılan seçimle yeni cumhurbaşkanı (tekrar J. Chirac seçildi) 5 yıl için seçilmiştir. Böylelikle birlikte yaşama süreleri kısaltılmak istenmiştir. Nitekim 2002 yılında yapılan genel seçimlerin ikinci turunda Cumhurbaşkanı ile aynı siyasi görüşleri paylaşan bir çoğunluk Milli Meclis'te sandalyeleri elde etmiştir.⁸¹

Birlikte yaşama (cohabitation) Doğu ve Güney Doğu Avrupa'nın yeni demokrasilerinde de sıklıkla rastlanılan bir durum olmuştur. Oleh Protsky, 1991 ve 2002 yılları arasında Polonya, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Lituanya'da kurulan 100 hükümet içinde 39'unda birlikte yaşama halinin ortaya çıktığını rapor etmiştir.⁸² Protsky, bu dönemlerde çatışmaların yürütme organına verilmiş siyasi kaynakların kontrolü konusunda belirginlik kazandığını söylemektedir. Çatışmalar belli konularda yalnız dönemsel olarak görülüyorsa, zayıf düzey çatışma olarak nitelenmekte, ancak yürütme içinde bir astlık üstlük mücadelesi halini alarak ve genel siyasi tercihler boyutuna uzanarak süreklilik arz ediyorsa, yüksek çatışma olarak isimlendirilmektedir.⁸³ Zayıf çatışmalarda cumhurbaşkanları genellikle kanunlaşan hükümet tasarılarını veto silahını kullanılırken, yüksek düzeydeki çatışmalarda yalnızca kabinenin siyasi tercihleri değil, başbakanın varlığı ve liderliği tartışma

⁸⁰ Ezra N. Suleiman, "Presidentialism and Political Stability in France", *The Failure of Presidential Democracy; Comparative Perspectives*, vol. 1, Edit. Linz and Valenzuale, Baltimore and London: the John Hopkins University Press, 1994, s. 150-151.

⁸¹ Bkz., Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 9. bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2004, s. 439.

⁸² Oleh Protsky, s. 138.

⁸³ Ibid, s.143-145.

konusu olmaktadır. Bu türden yüksek düzey çatışmalara örnek olarak Polonya gösterilebilir. Cumhurbaşkanı Walesa sadece Olszewski'nin azınlık hükümetiyle değil, sağlam çoğunluklara dayanan Pawlak ve Olesky hükümetleriyle de sürekli ve yüksek düzeyde çatışmıştır.⁸⁴

Genel oyla seçilmiş cumhurbaşkanları, başbakanlar ile yürütmenin atama ve diğer kararnamelerinin yapılışında da çatışmaya girebilmektedirler. Kabine üyelerinin atanması veya görevden alınması da sorunlu alanlardır. Detaylı hukuki düzenlemelerle, oluşabilecek her tür sıkıntının öngörülmesi ya da önlenbilmesi zordur, ama yoruma açık ifadeler ve birlikte kullanılan yetkiler de kimin belirleyici olacağı sorununu yaratmaktadır. Bu gibi hallerde yürütme içindeki sıkıntılar, tarafların doğrudan seçmene ya da parlamento çoğunluğuna anayasa değişikliği, yetkilerin azalımı ya da artırımı için yaptıkları çağrılarla açığa vurulmaktadır.⁸⁵

Kimi zaman bu çatışmadan yenik çıkan cumhurbaşkanları olur ve bedelini sandıkta öder; Polonya'da 1995 yılında seçim yenilgisi yaşayan Cumhurbaşkanı Leh Walesa gibi. Polonya'da cumhurbaşkanının yetkileri 1997 tarihli Anayasa ile bir önceki Anayasaya göre azaltılmış, böylece benzer çatışmaların önlenmesi arzu edilmiştir.⁸⁶ Diğer bir olasılıkta, kendisinden farklı siyasi aidiyeti olan çoğunlukla uyumlu bir birlikte yaşama için cumhurbaşkanının kendiliğinden geri plana çekilmesidir; Fransa'da Chirac, Hırvatistan'da Mecic, Polonya'da Kwasniewski, Lituanya'da Paksas'ın yaptığı gibi.

Genel oyla seçilen cumhurbaşkanlarının anayasal yetkilerine gelince, ülkeden ülkeye farklılık gösteren çeşitli yetkilere sahiptirler. Kimi anayasal yetkiler ise (varlığı ya da yokluğu) cumhurbaşkanının yasama ve yürütme karşısında etkinliği belirlemede ölçüt olabilecek niteliktedir.⁸⁷ Bu yetkileri çeşitli

⁸⁴ Ibid, s.150.

⁸⁵ Ibid, s. 154.

⁸⁶ Jiri Piriban, "Reconstituting Paradise Lost: Temporality, Civility, and Ethnicity in Post-Communist Constitution Making", *Law and Society Review*, sayı 38, 2004, (407) s. 422

⁸⁷ Matthew Shugart/John M. Carey, 10 önemli yetki tespit ederek gücü

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

yazarlar değişik listeler halinde ortaya koymaktadırlar. Ben bugün anayasa hukuku bakımından verdiği isabetli sonuçlar sebebiyle, Shugart-Carey ikilisinin ölçütlerini gözden geçirip yenileyen Lee Kendall Metcalf'ın⁸⁸ listesini esas alarak, çeşitli ülkelerin anayasalarında yaptığım taramanın sonuçlarını sunacağım. Bahsedilen yazarların tespit ettikleri önemli yetkilerin ülkelere göre değerlendirilmesi şöyledir;

Yasamaya ilişkin yetkiler:

a. *Kanunları veto yetkisi*, cumhurbaşkanının yasama karşısında gücünü ve etkinliğini belirleyen kilit yetkilerden biridir. Dereceleri vardır. Kimi ülkelerde veto derecesine çıkmaz, geri gönderme düzeyinde kalırken, kimilerinde geciktirici veya güçlendirilmiş veto boyutundadır. Avusturya, Slovenya ve Hırvatistan da cumhurbaşkanının bu türden bir yetkisi yokken, Finlandiya, Fransa ve Romanya da bu yetki bir daha görüşülmek üzere geri gönderme düzeyindedir. Bulgaristan, Polonya ve Makedonya'da ise cumhurbaşkanının vetosu ancak salt çoğunlukla aşılabılır. Rusya'da ise veto ancak Duma'nın iki kanadının üçte iki çoğunluğu ile aşılabılır.

b. Avusturya, Romanya, Bulgaristan, Polonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Makedonya, Rusya, Slovenya'da cumhurbaşkanlarının, bir *kanunu kısmen veto* edip, kalanını yayımlamak suretiyle yasama işlemlerinde değişiklik yapmalarını sağlayıcı bir veto yetkileri yoktur.

c. Yukarıdaki ülkelerde cumhurbaşkanlarının hiç birinin *yasa önerisi verme ya da bütçeye müdahale edebilme* yetkisi yoktur. Ancak Fransa, Hırvatistan, Polonya ve Romanya, Rusya'da

oranında cumhurbaşkanlarının yetkilerini 0'dan 4'e kadar notlamışlardır. Bkz., Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992.

⁸⁸ Lee Kendall Metcalf, "Measuring Presidential Power", Comparative Political Studies, sayı 33, no. 5, 2000, (660). Metcalf'ın ölçümü kimi noktalarda Shugart'ın ölçümlerinden farklılaşmaktadır. Örneğin; Shugart Avusturya, Slovenya, Bulgaristan ve Makedonya'nın yarıbaşkanlık olarak sınıflandırılmasını sorgularken, Metcalf son iki ülkeyi değiştirdiği test ölçütlerinin sağladığı sonuca göre yarı-başkanlık olarak görmekte sadece Avusturya ve Slovenya'yı ayırmaktadır. Bkz., s. 678.

dereceleri farklı *referandum yetkileri* vardır. Romanya dışındaki ülkelerde Cumhurbaşkanı bu yetkiyi tek başına kullanmazken, Romanya'da ulusal menfaatler söz konusu olduğunda meclise danışarak, ancak bağlı kalmasını zorunlu kılan her hangi bir kayıt olmadığından, hukuken tek başına kullanır. Fransa'da bu yetki, AY 11. md. belirtilen kimi konuları düzenleyen kanun önerilerini için (antlaşmaları onay, ekonomik sosyal politika konuları, kamusal yetkilerin düzenlenmesi) ve meclislerin ya da hükümetin önerisi ile kullanılabilirken; Polonya'da Senato'nun salt çoğunluğunun rızası ile Devlet için özel önem taşıyan konularda gidilir. Hırvatistan'da ise Hırvatistan'ın birliği, varlığı ve bağımsızlığı için önemli konularda ya da Anayasa'nın değiştirilmesi için başbakanın imzası ve hükümetin çağrısı ile kullanılır. Rusya'da 1993 tarihli Anayasa'da cumhurbaşkanının referanduma gidebileceği söylenmiş, detayları federal yasalara bırakılmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir ayrıntı, Fransa dışındaki ülkelerde referandum direk kanun önerisinin halkoyuna sunulması şeklinde değildir; kimi konuların ve sorunların referanduma sunulmasıdır.

d. Fransa, Bulgaristan, Polonya ve Romanya'da bir kanunun yayımlanmasından evvel, cumhurbaşkanlarının diğer bazı kişi ve gruplarla birlikte *anayasa yargısına başvurma* yetkileri vardır. Bu sayılan diğer ülkelerde Fransız anayasası örnek alınarak verilmiş bir yetkidir. Önemli durdurucu etkiler sağlayabilir.

e. *Parlamentonun feshi/seçimlerinin yenilenmesine dair yetkilere gelince*, Makedonya'da cumhurbaşkanının böyle bir yetkisi yoktur. Slovenya, Romanya, Hırvatistan, Bulgaristan, Polonya'da bu yetkinin kullanılması ancak anayasal bazı şartların yerine gelmesi halinde mümkündür. Bulgar Cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevini, en yüksek oy oranına göre sırasıyla üç ayrı adaya vermek zorundadır. Müstakbel başbakanlardan hiç biri hükümeti kurma veya güvenoyu alamayı başaramazsa, cumhurbaşkanı bir seçim hükümeti kurarak seçimleri yenilemek zorundadır. Romanya Cumhurbaşkanı ise, hükümeti kurma görevini vermesinin üzerinden 60 gün geçtiği halde hükümet güvenoyu alamamışsa ve hükümeti kurma önerisi en az iki defa geri çevrilmişse, meclislerin

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

başkanları ve siyasi grup liderleri görüşükten sonra fesih yetkisini kullanabilir. Ancak ofisteki son 6 ayında bu yetkiyi kullanamaz. Fransa'da ise cumhurbaşkanları başbakan ve meclis başkanlarına danışarak parlamentoyu fesih edebilir, ancak feshi takip eden 1 yıl içinde tekrar bu yetkiyi kullanamazlar. Cumhurbaşkanının, arzu ettiği tarz bir çoğunluk yaratana kadar sürekli olarak fesih yolunu kullanması engellenmiştir. Kimi anayasalar cumhurbaşkanına fesih konusunda takdir yetkisi verirken (Romanya), kimisi feshi zorunlu kılar (Bulgaristan). Buna karşılık Avusturya ve Finlandiya'da cumhurbaşkanları, her hangi bir anayasal şartla sınırlı olmadan, seçimleri yenileme yetkisini başbakanın önerisi üzerine kullanırlar. Hırvatistan'da ise hükümete güvensizlik oyu verilmiş ise veya sunumundan itibaren 120 gün içinde bütçe onaylanmamışsa, cumhurbaşkanı hükümetin önerisi üzerine ve başbakanın ortak imzası ile ve meclisteki siyasi parti gruplarıyla görüşükten sonra parlamentoyu fesih edebilir.

f. Yasama organı tarafından hükümete verilecek *güvensizlik oyu karşısında cumhurbaşkanlarının konumu* da önemlidir. Polonya ve Slovenya'da kurucu güvensizlik oyu kabul edilmiştir. Bu durum yasamanın güvensizlik oyu vermesini zorlaştıran bir durumdur. Ancak kullanılması durumunda, cumhurbaşkanına yeni görevden alınan başbakan yerine yeni aday da sunulmaktadır. Hırvatistan'da ise Cumhurbaşkanının daha kuvvetli bir yetkisi vardır. Güvensizlik oyu üzerine parlamentoyu feshedebilir. Rusya'da da cumhurbaşkanının konumu kuvvetlidir; güvensizlik oyu karşısında cumhurbaşkanı hükümetin istifasını duyurabileceği gibi, Duma'nın kararını reddedebilir. Üç ay içinde güvensizlik oyu yenilenirse, Cumhurbaşkanı Duma'yı feshedebileceği gibi bu kararı kabul de edebilir.

Yürütmeye ilişkin yetkiler:

g. Kararname ve Kanun gücünde kararname yetkisine gelince; cumhurbaşkanları Fransa'da olağan dönemlerde yetki yasasına dayanılarak çıkarılan kanun gücünde kararnameleri ve büyükelçiler, generaller, rektörler gibi kimi yüksek bürokratların atama kararnamelerini imzalarlar. Ve bu imzayı atmaktan imtina edebilirler. Bu önemli bir durdurucu etki sağlar. Hırvat

Cumhurbaşkanının da, bu türden kanun gücünde kararnamelelere imza atma yetkisi vardır. Her ne kadar, bu tek başına kullanılabilecek bir yetki değilse de, parlamento çoğunluğuna hâkim bir cumhurbaşkanı tarafından son derece etkin kullanılabilir gibi, birlikte yaşama dönemlerinde de cumhurbaşkanına imzalamaktan imtina etmek ya da geciktirmek suretiyle önemli bir engelleme gücü verir. Bulgaristan ve Romanya'da ise kanun gücünde kararname çıkarma yetkisi yalnızca hükümete verilmiştir. Hırvat ve Fransız Cumhurbaşkanları bu bakımdan güçlü cumhurbaşkanlarıdır. Fransız Cumhurbaşkanları ayrıca AY 16. maddesi çerçevesinde, belirtilen olağanüstü hallerde tek başına gereken tedbirleri almak üzere işlem yapma yetkisine de sahip kılınmıştır.

h. Fransa, Avusturya, Hırvatistan, Polonya, Romanya, Makedonya ve Slovenya'da cumhurbaşkanı parlamentonun güvenoyunu alması gereken (dolayısıyla alabilecek olan kişiyi) *başbakanı atar*, başbakan cumhurbaşkanının rızası ile bakanları belirler. Bulgaristan'da en çok oyu alan siyasi grupların adaylarına hükümeti kurma görevinin sırasıyla verilmesi zorunluluğu vardır. Finlandiya'da ise parlamento başbakanı seçer, cumhurbaşkanı atar. Cumhurbaşkanı daha sonra başbakanın önerisi doğrultusunda bakanları atar. Rusya'da Duma'nın Cumhurbaşkanının üç başbakan adayını da reddetmesi halinde, Cumhurbaşkanı fesih kararı alır. Bu ülkede Cumhurbaşkanını bir başkana benzer şekilde güçlü kılan bir diğer yetkisi de yeni başkan seçildiğinde hükümetin istifasını sunması zorunluluğudur. Cumhurbaşkanı dilerse bu isteği reddedebilir.

i. Polonya, Romanya, Hırvatistan, Finlandiya ve Fransa'da cumhurbaşkanları başbakanın önerisi ile *bakanları görevden alabilir*. Burada Cumhurbaşkanlarının görevden alınacak isimler üzerindeki söz hakkı belirsizdir. Örneğin; Leah Walesa Polonya'da 1994'de başbakanın görevden alma isteğini reddetmişti. Rusya'da cumhurbaşkanı bakanları isterse görevden alabilmektedir. Cumhurbaşkanının bu ülkedeki güçlü konumu burada da ortaya çıkmaktadır.⁸⁹

⁸⁹ Rusya'da Cumhurbaşkanının yetkileri ve konumu için Bkz., Lee Kendall

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

Bütüncül bir bakış ile, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, içinde buldukları hükümet sistemlerinin başkanlık sisteminin dezavantajlarına kapılmadan ve parlamenter rejimdeki hükümet bunalımlarına düşmeden yaşaması için düşünülmüştür. Cumhurbaşkanları sorunlu dönemlerde gemiyi yürüten kaptanlardır. Mecliste bir çoğunluk oluşmadığında, devlet iktidarının korunması gereken kimi tehditlerin varlığı halinde ya da özellikle uluslararası sorunları halk adına halletmek üzere seçilmişlerdir. Yürütme içinde ikili bir merkez yaratarak iktidarın kişiselleşmesi riskini başkanlık rejimine nazaran azaltmakta, kriz giderimi konusunda da görece esneklik sağlamaktadırlar.

Mecliste oluşan çoğunlukla güdülecek siyaset konusunda farklılaştıkları noktada ise, krize son derece açık, gerilimli yönetimlerdir. Bu hallerde cumhurbaşkanları başarılı bir şekilde parlamenter rejim esasları çerçevesinde, kendini geri plana çekebilirse gerilim azalmaktadır. Ancak halk tarafından seçilmiş olmanın verdiği psikolojik güç bunu zorlaştırmaktadır. Cumhurbaşkanının yetkileri sınırlı tutulursa sistem demokrasiye ve iktidarın kişiselleşmesine o denli kapanır. Hükümet bunalımlarında etkin olacak kadar, ancak normal dönemde pasif de kalabilmelerini sağlayacak ölçüde yetki sahibi olabilmelidirler. Bu da sanıldığı kadar kolay bir siyasi formül değildir.

İfade ettiğimiz gibi devlet başkanının halk tarafından seçilmesi yöntemi ya devlet başkanının yürütme içinde tek güç olduğu ve kuvvetlerin sert ayrılığına dayanan sistemlerin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır ya da parlamentonun güvenine sahip bir hükümet ile yan yana kuvvetlerin işbirliği prensibine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır.

Giriş kısmında bir sistemin demokratik olarak yola devam edebilmesi için üretmesi gereken; uzlaşya açık, iktidarın kişiselleşmesine kapalı olma, kriz giderici mekanizmalara sahip olma, hukuk devletinin oluşumuna katkı sağlama gibi sonuçlardan bahsetmiştik. Devlet başkanının seçim şekli ve

Metcalf, "Presidential Power in the Russian Constitution"; *Journal of Transnational Law & Policy*, sayı 6, 1996, (125).

genel olarak kuvvetlerin oluşumu ve birbirleri ile olan ilişkileri tek başına bu sonuçları yaratma gücüne elbette sahip değildir, ancak söz konusu değerlerin korunmasını zorlaştırabilir, tehlikeye düşürebilir. Bu bakımdan her bir sistemin, devlet başkanının seçimi ve rolünü de kapsayan şekilde, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız kendine göre tehlikeye açık yanları bulunmaktadır.

Sonuçlar bize; çoğulcu demokratik değerler ve hukuk devleti karşısında başkanlık sisteminin diğer gruba göre çok daha fazla risk barındırdığını göstermektedir. Çifte meşruiyet barındıran tüm sistemler, çatışmaya ve hükümet bunalımlarına da açık olmaktadır.

Ancak unutmamak gerekir ki; Sartori'nin de ifade ettiği gibi, hükümet sistemleri, seçim sistemi, siyasi parti yapıları, ülkeye egemen siyasi kültür ve siyasi yapıya hâkim kutuplaşmaların derecesinden etkilenerek çalışır ve sonuçlar üretir.⁹⁰ Yani bu yapılarda devlet başkanının seçim şekli ve buna paralel oynayacağı roller, diğer etkenlerden bağımsız olarak olumlu ya da olumsuz sonuç üretmekten uzaktır. Tüm bu etkenlerden bağımsız olarak, her hangi bir ülke için, başka ülkelere bakarak ya da genel olarak bir sistemin teorik özelliklerine bakarak sonuç çıkarmak doğru olmayacaktır.

Dolayısı ile ülkeler evvela sistemlerinde aksayan noktaları ve ihtiyaçlarını doğru tespit etmeli, kendi bedenlerini ölçüsüne uygun kıyafetler aramalıdır. Bu noktada en önemlisi de rejime ait bunalımlarla hükümet bunalımlarını birbirinden ayırmaktır.

Tüm bu gözlemlerden Türkiye için ne gibi sonuçlar çıkabilir? Türkiye'nin bugünkü hükümet sistemine bakıldığında, ülke barajı ile desteklenmiş seçim sistemi, hükümetlerin Anayasa ile belirli süre içinde kurulamaması halinde seçimlerin yenilenmesi ve diğer kimi bunalım çözücü, karar almayı sağlayıcı Anayasal mekanizmaları ile parlamenter rejimlerde görülebilecek hükümet bunalımlarına karşı donatılmıştır.

⁹⁰ Giovanni Sartori, "Neither Presidentialism Nor Parliamentarism", s. 110.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

Türkiye'de siyasi parti yapıları da, kuvvetli ve disiplinli oluşlarıyla başkanlık sisteminden ziyade parlamenter sistemin işleyişine uygun bir görünüm vermektedir. Kısaca bizce 1982 Anayasası hükümet bunalımlarına karşı olabildiğince donanımlıdır. Anayasa'nın yürürlüğe girişinden bu yana sergilenen uygulamalarda çözümsüz hükümet bunalımları yaşanmadığını, yönetim boşlukları oluşmadığını göstermektedir.

O halde bugün yaşadığımız cumhurbaşkanlığı seçimi ve cumhurbaşkanının yetkileri eksenli tartışmanın kaynağı nedir? Kanaatimce bu Türkiye'nin Anayasası'nın ve rejiminin dayandığı temel ilkelerin korunması kaygısıdır. Yani bunalım bir rejim bunalımıdır, hükümet bunalımı değil. Dolayısı ile çözüm, hükümet bunalımlarını açıcı formüllerde ya da hükümet sistemini değiştirmekte gizli değildir. Tercih edilecek bir başka hükümet sistemi de benzer sıkıntıları üretebilecektir. Hatta başkanlık sisteminin tercih edilmesi halinde bugünkünden fazla sıkıntı yaşanacağı açıktır.

TBMM Anayasal kurallar doğrultusunda bir cumhurbaşkanı seçmelidir, seçemez ise buna karşı da Anayasal çözüm mevcuttur. Çoğulcu demokrasinin genel geçer kuralları ve Anayasa burada bize elbette her hangi bir kişinin Cumhurbaşkanlığı seçilmesini söylememektedir; tüm ulusu, Devletin birliğini ve bağımsızlığını temsil edecek, toplumun tüm kesimlerince üzerinde uzlaşılabilir, Devletin dayandığı temel prensipleri koruyacak bir cumhurbaşkanı seçilebilmek önemlidir.

Bu ideal formül sağlanamaz ise, korkulan hükümet bunalımı yaşamak değildir, rejim bunalımı yaşamaktır. Bu endişe sağlıklı ve işleyen çoğulcu demokrasilerde görülen türden bir kaygı değildir. O halde meselemiz bu seçimi atlatmaktan daha derindedir. Çözümü de böyle düşünülmalıdır.

Daha somut konuşmak gerekir ise; çözüm, çoğulcu demokrasiyi ve hukuk devletini koruyacak ve yerleştirecek kurum ve mekanizmaları korumak ve güçlendirmekten geçmektedir. Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere yargı, üniversiteler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları gibi özerk ku-

rumlar, sivil toplum örgütlenmeleri gibi katılımcı demokrasi yapılanmaları bunlar arasında yer alır.

ŞULE ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

Ackerman'ın çok haklı olarak işaret ettiği gibi, artık iktidarın kötüye kullanılmasını önlemek için teorik yasama yürütme ayrılığına sarılamıyoruz.⁹¹ Siyasi partilerin varlığı kuvvetler ayrılığı teorisini çoktan işlevsiz kılmıştır. O halde, eğer sorun çoğulcu, özgürlükçü demokrasi ve bunun temel taşı olan laiklik gibi anayasal ve rejimsel ilke ve tercihlerin korunması ise, bakişımız orada ve bunları koruyucu özerk kontrol kurumlarının üzerinde olmalıdır.

Oturum Başkanı: Evet efendim sayın Şule Özsoy'un da bu çok kapsamlı ve gerçekten değinilmesi gereken noktalara ve modellerin seçiminde neden o modelin tercih edildiğine yönelik saptamalarına da teşekkür ediyoruz.

Esas program uyarınca bir 15 dakikamız var fakat biraz geç başladığımız için 15 dakika. Ben bunu tam yarım saat olarak kullanmak niyetinde değilim. Sizlerde eğer katılırsanız. Ama hiç olmazsa bir 20 dakika yani bir beş dakika ekleyerek bitmesi gereken programdaki zamana göre sorularınız varsa onları almak isteriz. Fakat bir ricam olacak lütfen soru sahiplerinin kendilerini adları, soyadları ve sıfatları ile tanıtmaları da kayda geçeceği ve basılacağı için gerekmektedir. Çok teşekkür ederim.

Hanımfendi, buyurun efendim.

Gönül SARAY (21. dönem Amasya milletvekili): Efendim akademisyen arkadaşlarımızdan sadece ABD modeli değil, burada bugün hiç konuşulmayan ve iyi işleyen, başkanlık sisteminin iyi işlediği Venezüella modeli hakkında bilgileri olup olmadığını ve bizi aydınlatmalarını rica edeceğim. Hangi arkadaşımız uygun görürse cevap verebilir. Teşekkür ederim.

TARTIŞMA

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ederiz. Venezüella özelinde acaba bir şeyler söylemek isteyen var mı? Bilmiyorum. Hangi açıdan acaba bunu özellikle belirtmek istiyorsunuz Venezüella'nın?

⁹¹ Ackerman, sy 634.

TARTIŞMA

Gönül SARAY: Latin Amerika ülkelerinin olumsuzluklarını biliyoruz. ABD'nin olumlu veya olumsuz taraflarını biliyoruz, ama hiç Venezüella'yı konuşmadık. Acaba arkadaşlarımız incelemişler mi? Onu merak ettim.

Oturum Başkanı: Anlaşıldığı kadarıyla somut olarak çok irdelenmiş örnek değil. Çünkü benim de bilebildiğim kadarıyla bu konularla daha evvelden uğraşmış bir kişi olarak çok çarpıcı özellikleri yok. Güney Amerika dendiğinde daha çok bazı kesintileri bünyesinde taşıyan Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmiş olduğu örnekler akla geliyor. Hatta bunu çok dramatik biçimde yaşayan örneklerde var. Örneğin Şili, 1970'de Allende seçilerek gelmiştir, ama bir silahlı kuvvetler darbesi ile gitmiştir. Neden? Çünkü kendisiyle ciddi görüş ayrılığına düştüğünde ne o yasama meclisini feshedebilmiştir, ne de yasama meclisi onu düşürebilmiştir. Dolayısıyla bu çözümsüzlükte Şili yasama organının çıkarttığı bir kararname, bundan böyle söz silahlı kuvvetlere aittir deyip o dönemin Genel Kurmay Başkanı Pinochet bu doğrultuda idareye el koymuş ve yıllarca askeri bir diktatörlükle malumlarımız yönetilmiştir. Belki bu kadar büyük sosyal çalkantıların ve ekonomik sorunların olmadığı daha görevi küçük bir ülke olduğu için Venezüella ve demokrasi ile Güney Amerika' da oldukça sağlıklı ve daha kesintisiz yürüten örneklerden birisi olduğu için çok fazla gündeme gelmemiş olabilir efendim.

Buyurun Sayın yarıcı.

Doç. Dr. Serap YAZICI: Şimdi biz konuşmalarımızda tabii başkanlık sistemine neden geçilmesi gerekmediği noktasına odaklandık ve bunun en başarılı örneğinin Amerika Birleşik Devletleri olduğunu vurguladık. Ama bir şeyin gözden kaçması gerekiyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde sistemin başarısı, başkanlık sisteminin eseri değildir. Hiçbirimiz bu ifadeyi kullanmadık. Sadece orada bu sistemin temel mekanizmaları nedeniyle karşılaşılması muhtemel sonuçların doğmamasının kendi özgül koşulları ile ilgili olduğunu söyledik ki bu başta siyasi kültür örüntüsü olmak üzere, parti sisteminin yapısı, uzlaşma yeteneğinin yüksekliği, kurumsallaşma vesaire gibi

sebeplerle açıklanabilir. Ben spesifik olarak Venezüella örneğine referansta bulunabilecek durumda değilim. Çalışmamda anayasasının çeşitli hükümlerine referansım var, ama siz daha farklı bir cevap bekliyorsunuz. Latin Amerika'ya baktığınızda, Latin Amerika ülkelerinin genel özellikleri uzlaşmayı değil kopmayı, oydaşmayı değil çoğunlukçu demokrasiyi, diyalogu değil kutuplaşmayı teşvik edecek şekildedir. Bu yüzden de bu ülkeler bakımından başkanlık sistemi kendi sorunlarını çok daha güçlü hissettirebilir. Türkiye içinde söylediklerimizin özü bununla ilişkili. Çünkü Türkiye'de de benzer problemlerin olduğunu düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim Sayın Yazıcı. Sayın Özsoy'da Venezüella için birkaç söz söylemek istiyor.

Yrd. Doç. Dr. Şule ÖZSOY: Venezüella Gönül hanımın bahsettiği gibi sorunsuz bir ülke değil. Venezüella da sorunlar yaşamış, demokrasisi kesintiye uğramış, anayasa reformunu tartışmış bir ülkedir. Burada önümde Latin Amerikalı bir anayasa hukukçusu tarafından bu konuda yazılmış bir makale var. Arzu ederlerse kendisine sunabilirim. Venezüella'da da hükümet krizleri yaşanmıştır. Başkanının halk desteğini kaybettiği durumlarda ciddi demokrasi krizleri yaşanmıştır. Geçmişte demokrasisi kesintiye uğramış ve hala anayasa reformu tartışan bir ülkedir. Sorunsuz bir yönetim olduğunu söylemek iyimserlik olur, diye düşünüyorum. Amerika Birleşik Devletleri düzeyine ulaşabilecek bir yönetim değildir.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz. O sorunsuz olduğuna yönelik yakıştırma bana ait. Ben muhtemelen öyledir diye bir varsayımda bulundum. Ama onun da öyle olmadığı şimdi ortaya çıkıyor. Çok teşekkür ederim sayın Özsoy.

Buyursunlar efendim.

Av. Mahmut TANAL (İstanbul Barosu üyesi) : Benim sorum Sayın Cemil Oktay hocama. Sorum şu: Adalet olmadan istikrar sağlanmaz. İstikrarın sağlandığı her ortamda adalet sağlanmaz. Bu açıdan konuya bakarsak bizim anayasamızın 67. maddesinin 6. fıkrasında şöyle geçer: Seçim kanunları temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde

TARTIŞMA

düzenlenir. Bu hüküm esas alındığından seçim sisteminden kaynaklanan %10 barajla sırf sistemden kaynaklanan bu baraj sebebiyle temsilde adalet ilkesine aykırılık oluşturacak şekilde bir siyasi partinin milletvekilini parlamentoya çok taşıması sebebiyle yapılacak olan cumhurbaşkanı seçimi bu hükme aykırılık teşkil eder mi? Birinci sorum bu. İkinci sorum Şule hanım hocama. Diyelim ki cumhurbaşkanını halk seçti. % 51'le seçti. Hükümet %49'la seçildi. Tam tersi olalım. Cumhurbaşkanını % 25' le halk seçti. Hükümeti, parlamentoyu % 70'lerle halk seçti. Bu iki başlık nasıl giderilebilir? Yarar ve sakıncaları nelerdir? Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sayın Oktay, buyurun.

Prof. Dr. Cemil OKTAY: Efendim %50'sinin temsil edilmediği bir parlamentoyu doğal karşılamak mümkün değil. Bunu söyleyen Türkiye'de çok dil var. Fakat değiştirme imkanları da maalesef sınırlı. Herhalde bu konuda en fazla sorumluluk böyle bir durumun doğal olmadığı iddiasını uzun süre sürdürmüş olan siyasi parti liderlerinin ya da siyasi parti temsilcilerinin bir yeni tavır sergilemeleri gerekir. Yaparlar mı? Yapmazlar mı? Bilmiyorum. Yapmayacaklarmış gibi görünüyor. Yani galiba yine Brüksel'in baskısı ile o % 10'u aşağıya indireceğiz. Kendimiz o işi yapmayacağız. Zaten biz bu zamana kadar genellikle TSK'nin baskısı ile bazı siyasetlerimizi şu veya bu şekilde yönlendiriyorduk. Bir süredir onun yerine Brüksel geçti. Böyle kendi kendini yönetmeyen toplum, kendini ifade edemeyen toplum bir şekilde dışarıdan kastım, toplum dışından yani toplum içinden de olabilir bu, yönlendirilme durumunda kalıyor, ama bizim sorunlarımız bunların çok ötesinde. Sürem sınırlı olduğu için enikonu arz edemedim belki. Örneğin bizim ciddi bir kanun kavramı fikrimiz yok. Kanun Türkiye'de etrafından da dolaşılabilir bir şeydir. Hatırlarsanız Konya nutkunda Sayın Evren dedi ki, "Biz beş kişiyiz, ne olacak beş dakikada kanun yaparız." Yani kanunun beş dakikada yapılabilirliğinin ifade edildiği bir toplumun çok ciddi sorunları vardır.

Aynı sözü meşrutiyet döneminde Enver Paşa'dan da duymuştuk. O da yok kanun, yok kanun diyordu. Şimdi bir

tarafından milli irade, halk iradesi diyeceksiniz. Ondan sonra da kanun böyle beş kişinin beş dakikada yapabildiği, ya da bir parti genel başkanının yönlendirmesi ile oluveren bir irade haleni dönüşecektir. Buralarla sistemi hiçbir yere götüremezsiniz. İster başkanlık sistemi olsun, ister parlamenter sistem olsun. Onun için en baştan Herodot anekdotunu naklederek başladım. Başka husus bireyi keşfetmiş değiliz. Birey önemli birisi değil. Bireyi keşfetmediğiniz zaman başkanlık sisteminin arkasında da birey var. Parlamenter sistemin arkasında da birey var. Önce birey var. Tek bir birey tüm bir topluma karşı kendini savunabilmelidir. Münafık görülmeden, farklı görülmeden. Bunlar son derece önemli. Tabii başka bir şey daha önemli. O da hukukla istediğimiz gibi oynayabileceğimiz yolunda da bir kanaatimiz var.

Eski anayasa hukukçularımızdan Başgil' in bir ifadesi var. Der ki: Şeriat bir boş ambardır içine istediğini doldurursunuz. Burada iddia ediyorum son yüz yıldır modern yasalarımız da tıpkı şeriat dönemindeki gibi boş bir ambardır. İçine istediğinizi doldurursunuz, Bu konuda hiçbir ilerleme kaydetmedik. Evet, kaydettik, ama bir şeyi ihmal ediyoruz. Abdülhamit dedelerinden çok daha az baskıcı bir sultandı. Ama tarihe baskıcı sultan diye geçti. Çünkü toplum en küçük sansüre dahi tahammül edemeyen bir toplum haline gelmişti. Yani değişen toplumdu. Bugün de değişmiş olan Türk toplumdur ve Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi kurumları Türk toplumunun arkasından nal toplamaktadır. Bunun mutlaka bir biçimde yeni baştan düzenlenmesine özellikle ve acil olarak ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Tabii Türkiye' de genel olarak seçmenlerde böyle düşünüyorsa, bu olur. Yok, seçmenler böyle düşünmüyorsa, hallerinden memnunsalara seçmenlere don olan kumaştan akademisyenlere de, yöneticilere de, siyasetçilere de on tane gömlek çıkar. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sayın Özsoy'a yönelik soru vardı. Onu da çok kısa olması ricasıyla başka soru sahiplerine de söz verebilmemiz mümkün olsun diye rica edelim.

TARTIŞMA

Yrd. Doç. Dr. Şule ÖZSOY: Teşekkür ederim hocam.

Anladığım kadarıyla cumhurbaşkanı ve başbakanın beraber bulunduğu yarı-başkanlık sistemleri için bu soruyu soruyorsunuz. Bu tür sistemlerde kohabitasyon (co-habitation) dönemleri denilen uygulamalara rastlanıyor. Eğer cumhurbaşkanı ile parlamentonun güvenine sahip hükümet farklı çoğunlukların desteğine, farklı siyasi grupların desteğine dayanarak geldilerse, çatışma içine giriyorlar ve girmemeleri için cumhurbaşkanının geri planda durması, tipik bir parlamenter rejim cumhurbaşkanı gibi hareket etmesi bekleniyor, ama tabii doğrudan genel oyla seçildiği için bu zorluk arz ediyor. Dediğiniz %50'nin üzerine çıkma durumu birçoğunda öngörülüyor. İki dönemle sınırlandırılıyor. İki türlü çoğunluk sistemiyle seçiliyorlar, %50'nin üzerine çıkmaları gerekiyor.

Bu gibi durumlarda neler ortaya çıkıyor? Örneğin Bulgaristan'da Zhelev parlamento çoğunluğuna sahip olan Sosyalist Partiye hükümeti kurma görevi vermek yerine seçimlerin yenilenmesini sağlamış. Ama anayasasına baktığınız zaman çok net bir şekilde diyor ki; cumhurbaşkanı parlamento içindeki en büyük siyasi gruba hükümeti kurma görevini verir. Bu bir anayasal hüküm olmasına rağmen, cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevi vermek yerine seçimlere gidilmesini sağlıyor. Genel oyla seçilmiş olmak, cumhurbaşkanlarını anayasanın da üzerine çıkartabiliyor.

Bir başka örnek de Rusya'dan verelim. Orada hükümet yeni cumhurbaşkanı seçildiği zaman kendisine istifasını sunuyor. Cumhurbaşkanı istemezse bunu kabul etmiyor. Burada da son derece güçlenmiş bir cumhurbaşkanı görüyorsunuz. Yani bu çok sorunlu bir meseledir. Romanya, Bulgaristan, Polonya'dan başka örnekler de var. Polonya'da Walesa güvensizlik oyuyla düşmüş bir başbakanın istifasını meclis çoğunluğuna rağmen kabul etmiyor. Netice Walesa'nın sandıktaki yenilgisi ve 1997'de yapılan anayasada cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılmasıdır. Tabii eğer cumhurbaşkanı meclisi oluşturan seçimden sonra yapılan bir seçimle geldiyse, hiç şüphe yok ki diyecektir ki; benim dediğim olmalı çünkü ben

halkı temsil ediyorum. Ve o zamanda parlamentonun güvenoyuna sahip bir hükümeti çekilmek zorunda bırakabileceği gibi, parlamentonun istemediği bir başbakanı da görevde tutmaya gayret gösterebilecektir.

Bu sistem de kendi içerisinde sıkıntıları olan bir sistemdir. İşleyebilmesi için cumhurbaşkanının başbakana öncelik tanıyarak, geri planda durması gerekir. Ama biraz evvel hocamın da söylediği gibi, cumhurbaşkanları esas itibariyle dış ilişkilerde, uluslararası siyasette etkin durumdadır. Bu gibi hallerde; hükümetle sürtüşüklerinde neler olabileceği her ülkenin durumuna göre değişir, ama sorun yaratmaya son derece müsait bir hal olduğunu söylemek gerekir.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Özsoy. Bir küçük ekleme yapmama lütfen izin veriniz. Verdiği bu güzel örneğe bir tanesini de ben ilave etmek istiyorum. Örneğin Fransa 1986'dan bu yana kohabitasyonla yani daha farklı bir yasama çoğunluğu ve farklı siyasal görüşte bir cumhurbaşkanı birlikte yaşamak durumu ile karşı karşıya kalıyor ve bu sıkıntılar giderek katmerleşince bir anayasa değişikliği ile 2000'lerin başında gerçekleştirdikleri. Artık cumhurbaşkanının görev süresi ile yasama meclisi görev süresi bir bakıma örtüştürülmüştür. Her ikisi de beş yıl yani cumhurbaşkanının yedi yıllık süresi beş yıla indirilmiştir. Bu tür farklı bir durum olmasın, seçmen aynı zaman diliminde bir yaşamayı, daha sonra da başkan seçsin ve aynı görüş birlikte iktidarda olsun amacı doğrultusunda.

Buyurun efendim.

Turgut İNAL (Balıkesir Barosu): Sayın Başkanım, evvela Barolar Birliği'nin Sayın Başkanına, arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Sabahleyin 8 hatip konuştu, bunlar siyasi partilerin aşağı yukarı önde insanlarıydı. Şimdi 4 hatip konuşuyor, hepsi bilimsel hüviyeti olan kişilersiniz. Yarın da 8 kişi konuşacak, onlar da rektör, dekan, öğretim üyeleri, birbirinden değerli insanlar. Topladığın zaman, 20 kişi. 20 kişi, bir Anadolu iline bir yılda gelen hatip değildir. Bir Anadolu iline bir yılda gelen

TARTIŞMA

konferansçıların sayısı toplasan yirmi kişi tutmaz. Bu güzel bir olaydır. Ankara için mutlu bir olaydır. Ankara dinleyicisi, Ankara seyircisi için. Keşke bu yirmi kişiler Anadolu illerine yayılabilse. Keşke bu toplantılar, bu konuşmalar Anadolu illerinde de yapılabilse. Keşke bu konuşmalar Anadolu illerinde yapılırken onların yerel radyoları, yerel televizyonları kanalıyla bilesiniz ki 500-600 bin kişiye yayılır. Siz gelen mesela şu yirmi kişiyi alalım düğmeye basalım, ben sizi Balıkesir'e götüreyim. Bir hafta sonra bu kongreyi tekrar edelim orada. Sizi 500-600 bin kişiye dinlettireceğim. Bunu iddia ediyorum. Bu olayı kutlarım. Tabii bu şanssızlık, kader bu. Mukadderatı değiştirmemiz mümkün değil.

Başkanlık sisteminde, Türk halkı başkanlık sistemine alışmıştır, ama birkaç örnek sunmak istiyorum. Bakın Sunay, Korutürk ve mevcut cumhurbaşkanımız. Cumhurbaşkanlığı sırasında örneğin mevcut Cumhurbaşkanımız Anadolu'da 25 ile gitmemiştir. Oysa Gazi Mustafa Kemal, döneminde 8 kere Balıkesir'e gelmiştir. Halk alışmıştır başkanına dokunmaya, yaklaştırmaya, sevmeye, konuşmaya, okşanmaya, saçının okşanmasına alışmıştır. Acaba başkanlık sistemi getirirsek 5 yıl veya 7 yıl. Ben seçildim. Bir daha gelmeyeceğim. Bir daha seçimim yok. Beni kimse hazzetmiyor diyerek halkımızın alıştığı bu saçının okşanmasından mahrum kalır mı? Halkımız. Böyle bir şey çıkar mı? Ortaya. Çünkü bizim halkımız siyasetçiden alışmıştır dert dökmeye, dert anlatmaya. Evdeki hastasını da anlatır, hatta eşinden de şikayet eder. Nelere kadar götürür. Acaba bu şey kopar mı? Diye düşünürüm. Hele hele başkanlık sisteminde bay başkan milletvekillerini seçiyorsa, o seçiyorsa, o tayin ediyorsa benim Anadolu illerine ihtiyacım yok diye bunlar halktan iyice uzaklaşırlar mı? Kopar mı? O zaman bu halk diyalogu, halk sıcaklığı nasıl sağlanabilir? Düşüncesi taşıyorum.

Saygılarımla arz ederim efendim.

Oturum Başkanı: Estağfurullah efendim. Biz teşekkür ederiz. Sorunuzun ilk kısmını ben size ait bir değerlendirme olarak kabul ediyorum. Onu bir tahmin olarak herhalde bir katılım-

cının bir cevapla değerlendirmesi pek mümkün görülüyor. Mutlaka sizden kaynaklanan gayet güzel bir saptama. Ama ikinci kısım bir başkanın milletvekillerini seçmesi demokratik bir yapı içinde takdir buyurursunuz yasama organının tümü itibariyle konuşuyorum elbette ki mümkün değil. Belki küçük bir kota tanınabilir. Örneğin, İtalya'da cumhurbaşkanının belli sayıda ikinci meclise üye seçebilmesi mümkün. Bizde malumlarımızın 1961 Anayasası'nda da cumhurbaşkanının, cumhuriyet senatosuna bu doğrultuda 15 üye seçebilmesinin mümkün olduğu gibi. Ama onun dışında yasama meclisinin tümünü seçiyor ise, bu bizi bambaşka bir rejime götürür. Herhalde onu tartışmıyoruz şeklinde eğer kabul buyurursanız bu yanıtı ben vermiş olayım.

Başka soru, buyursunlar efendim.

Cafer KAYA (İstanbul Barosu üyesi): Efendim Sayın Cemil Oktay hocam, Sayın Serap Yazıcı hocam bu bölümdeki açıklamalarında bugünkü anayasamızdaki cumhurbaşkanının yetkilerinin çok geniş olduğunu ve bunun yaklaşık olarak yarı başkanlık sistemine yakın bir yetkilendirme olduğunu, bu nedenle de bu yetkilerin bir anayasa değişikliği ile klasik parlamenter sisteme dönüşmesi gerektiğini ifade ettiler. Sabahki oturumda ise, çok değerli siyasi parti temsilcisi konuşmacılar özellikle büyük bir bölümü önümüzde yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri bakımından mevcut 102. maddenin tadil edilerek cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin Türkiye gerçekleri bakımından gerekli olduğunu ifade ettiler. Yanlış hatırlamıyorsam Anavatan partisinin temsilcisi sözcü, genç partisinin temsilcisi sözcü, halkın yükselişi partisi ve diğerleri bu görüşü özellikle vurguladılar.

Şimdi sayın hocalarımız 102. maddenin değişikliği ile ilgili siyasi parti temsilcilerimizin görüşleri hakkındaki görüşlerini almak istiyorum. Bir taraftan da bu bölümde ifade ettikleri gibi parlamenter sisteme dönüş gerekir, yarı başkanlık sistemindeki yetkilerle teçhiz edilmiştir bugünkü 82 Anayasası, süratle Anayasa'nın bu açıdan yani parlamenter sistemin klasik yapılması bakımından düzeltilmesi gerekir görüşünü

TARTIŞMA

savunuyorlar. Siyasi partilerin sabah bölümünde yaptıkları bu açıklamalarla, hocalarımızın yaptıkları açıklamaları nasıl bağdaştıracağız. Bu konuda aydınlatırlarsa memnun olurum.

Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben teşekkür ederim sayın Kaya. Bu konuda isterseniz zaman çok geciktiği için sadece bir konuşmacıya söz vereyim. Acaba sayın Yazıcı düşünürler mi? Bu soruya cevap vermeyi. Şu an buradaki dörtlü adına.

Doç. Dr. Serap YAZICI: Siz öyle takdir ediyorsanız.

Oturum Başkanı: Estağfurullah. Zamandan tasarruf edebilmemiz bağlamında düşünmüştüm. Eğer sizin söylediklerinize Sayın Oktay hocam ekleme yapmak isterlerse gayet tabii söz hakkı bakidir.

Buyurunuz efendim.

Doç. Dr. Serap YAZICI: Mevcut anayasa yürütme organının yapısı bakımından paradoksal bir özellik gösterir dedim. Çünkü aslında parlamenter sistemin tüm mekanizmaları mevcuttur, ama parlamenter sistemden uzaklaşarak onun doğasına aykırı bir biçimde devlet başkanlığı makamına çok güçlü yetkiler verilmiştir. Şimdi bu paradoksu çözmenin iki yolu var. Ya yetkili fakat sorumsuz olan cumhurbaşkanını aynı zamanda sorumlu hale getirirsiniz. Onun yetkilerini geniş olarak muhafazaya devam edersiniz. Ama aynı zamanda halkın seçimi esasını da benimseyerek ve ona fesih yetkisi de vererek bir yarı-başkanlık sistemine geçersiniz. Yahut parlamenter sistemin doğasına uygun gerekli tadili yaparak onun yetkilerini sınırlarsınız. Neden böyle bir değişiklik gerekiyor? Çünkü kamu hukukunun temel bir prensibi var. Yetkide ve sorumlulukta paralellik prensibi. Şimdi mevcut anayasa yetkisiz olması gereken kişiye, yetki bağışlamış, ama onu sorumluluk mevkii şeklinde telakki etmemiş. O zaman bunun çözülmesi lazım. Eğer parlamenter sistem yerine, yarı başkanlık sistemine geçiş yönünde bir değişiklik yapılırsa tabii şu sorunu çözebilirsiniz. Yürütmenin her iki unsuru açısından bir kilitlenme ortaya çıkarsa, bu yasama ve yürütme arasındaki süreci de kilitlerse böylece devlet başkanı fesih yetkisini kullanarak

onun nihai bir sorun olmasını önler ve sistemin işlemesine katkı sağlayabilir. Ama ben bu öneriye katılmıyorum. Neden katılmadığımı söyleyeyim. Çünkü Türkiye'nin yapısına baktığınız zaman, yarı başkanlık sistemine geçiş bu makamda özellikle seçmen davranışını dikkate aldığımız zaman oyların hemen hemen % 30'unu sosyal demokrat partilerin paylaştığı, % 60'ından fazlasının merkez sağa ait olduğu bir ülkede bu makamı sürekli olarak merkez sağ partilere ikram etmiş olursunuz. Dolayısıyla bu makam bakımından diğer sosyal demokrat partilerin temsil olanağı ortadan kalkmış olur. Bir kez bu açıdan karşı çıkıyorum.

İkincisi Türkiye'nin siyasi kültürünü dikkate aldığım zaman böylesine güçlendirilmiş bir devlet başkanlığı makamının gerisinde halkın desteği olması gerçeği ile de birleştğinde ben yönetimde kişiselleşmeye yol açacağı kaygısını taşıyorum o yüzden detaylara girmeyeceğim. Parlamenter sistemin çok daha az sorunlu olduğunu düşünerek oydaşmacı bir demokrasiye daha uygun olduğunu düşünerek yarı başkanlık sistemine geçişle bu sorunu çözmenin doğru olmadığını düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Sayın Oktay sizin ekleyeceğiniz bir şey var mı? Acaba.

Prof. Dr. Cemal OKTAY: Efendim sorulan soru yarın iki oturumda tartışılacak zaten. Cumhurbaşkanlığının yetkileri. Dolayısıyla eni-konu konuşulacak demektir. Ben sadece şeyi hatırlatmak istedim. Yani bugünkü Cumhurbaşkanının, cumhurbaşkanı olmadan önce hem de 48 saat önce cumhurbaşkanı yetkilerinin çok aşırı yetkiler olduğunu söyledikten sonra bunu unutmuş olmasına şöyle bir değindim. O kadar. Çünkü o tür mevkilere kadar çıktıktan sonra biraz insanlardan tutarlı olmayı beklemek türünden hakkımızın olduğunu düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Evet efendim. Teşekkür ederiz.

Kısa olması ricasıyla son iki kişiye söz vermek durumundayız. Siz daha önceden söz istiyordunuz. Daha sonra size vereceğim efendim.

TARTIŞMA

Av. Fevzi ÇAĞINLI: Sayın konuşmacılar genelde cumhurbaşkanının yetkilerinin kısıtlanmasından yana bir beyanda bulundular. Şimdi Türkiye tabii hukukçu olarak bunu benimsemek mümkün değil. Ama Türkiye özeline indiğinizde cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtığınızda gemi azıya alan bir yürütmenin yargı kararlarına uymadığı, efendim yürütmenin egemen olduğu yasama organından yürütmenin istediği her yasanın çıktığı düşünülduğünde, yürütme nasıl dizginlenecektir? Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ederiz Sayın Çağınlı. Belirli bir hocamıza mı yönelttiniz sorunuzu. Sayın Oktay'a .

Prof. Dr. Cemil OKTAY: Efendim yürütmeyi yargısal olarak sınırlandıracak kurumlarımız var. Evvela Danıştay var. Bölge idare mahkemeleri var. Yasamayı sınırlandıran, denetleyen Anayasa Mahkememiz var. Tabii buna etkisiz de olsalar buna sivil toplum kuruluşlarını ilave edebiliriz, ekleyebiliriz. Ama tüm bunların ötesinde yani cumhurbaşkanlığı makamını, bütün derdimiz ne biliyor musunuz? Biz siyasal düzenimizin üzerinde bir vesayet kurulsun istiyoruz. Bütün dert buradan kaynaklanıyor ve cumhurbaşkanını da o vesayet kurumunun en üstünde düşünüyoruz. Yani kurumların, her kurum bir diğerinin zaten çoğulcu anayasal demokrasilerde her kurum bir diğerinin zaten şu veya bu biçimde vasisi değil, ama denetçisidir. Birazcık çözümü oralarda bulmamız gerekiyor. Kendisine itimat ettiğimiz, imajımıza uygun, işte yetkileri her konuda kullanmak isterse var, istemezse yok türünden uygulamalarla sonuç sağlanması mümkün değil.

Bir de yakın tarihimize bakıyorum. Yani Atatürk dahil cumhurbaşkanlığı seçimleri Türkiye'de hep problemlidir. Çünkü bir vesayet kurumu gibi görüyoruz. Demokrasinin vasfı da vesayet kurumu tanımamasıdır. Demokrasinin normal vasfı seçmenler topluluğudur ve mevcut yasalardır. O yasaları seçmenlerin iradesi ve temsili ile meşru kurumlar yaptı ise, bizim anayasamızın gayri meşru bir heyet yaptı. Referandum mu, plebisit mi belli olmayan bir yöntemle de kabul edildi. %92 evet dediler. Niye evet dediler bilmiyoruz. Yani anayasaya

evet dediler de, Anayasa'nın nesine evet, nesine hayır. Heyeti Umumiyesiyle evet dediler. Peki bu memnuniyetsizlik neden? % 92 ile kabul edildi de daha ertesi gün şu maddesi yaramaz, bu maddesi yaramaz diye sayılıp dökülmeye başlandı. Bakın efendim, Türkiye'nin problemleri bu bap'ta ciddi derken, bazı örnekleri belki yeteri kadar veremedim. Şimdi biz Tanzimat'la ilan ettik ki, mahkumiyet yargıdan sağdır olacak. Tanzimat fermanında yazar bu. Biz 82 Anayasası ile Türkiye'de 15 bin kişinin elinden yurttaşlık hakkını aldık. Sonra da verdik. Yargıdan sağdır olacak bir kararı biz seçmenlere ve belirli kişilere yaptırдық. Bundan da hiç utanmadık.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Buyurunuz efendim. Son olarak size söz veriyorum.

Selahattin BATUR (Başbakanlık) : Ben sorumu Sayın Cemil hocama yöneltmek istiyorum.

Türkiye'nin ılımlı bir diktatörlüğe ihtiyacı var diyen bir iş adamının sözlerine yer verdiniz. En iyi şekilde işleyen başkanlık sistemine ABD'nin örnek gösterildiği bilinmektedir. Ancak başkan Bush'un tartışmalı bir şekilde birinci sefer seçildiği basına yansdı. İkinci seferde de seçilme konusunda hiçbir endişe duymadığını gördük. Bundan yola çıkarak ABD'deki sistemde bir zaafın ortaya çıktığı söylenebilir mi? Başkanlık sisteminde iş adamları veya belirli güç odaklarının etkisine örnek gösterilebilir mi?

Prof. Dr. Cemil OKTAY: Benim bildiğim Amerika Birleşik Devletleri'ni başkan, senato falan yönetmez. Bunlar hukuki yetkili yerlerdir, ama Amerika Birleşik Devletlerini asıl yöneten tekno-strüktür dediğimiz, sendikacısıyla, senatörüyle, temsilciler meclisiyle, başkanlık heyetiyle, medyasıyla, yerel kuruluşlarıyla büyük bir network yönetir. Bu networkun içinde zaman zaman başkan, zaman zaman biraz önce konuşmacılardan Sayın Şule hanım izah ettiler bir komisyon başkanı o networkun önüne geçebilir. Ya da bir iş adamı, ya da bir gazeteci, bir parlamenter vesaire, ama Amerika Birleşik

TARTIŞMA

Devletleri'ni sonuç itibariyle anayasal ve sosyolojik manasında yöneten yaygın bir, bir zamanlar adına tekno-strüktür denildi, bir zamanlar siyasal elitler denildi, ama yaygın bir networktur. Aslında bu başka ülkelerde de böyledir.

Tüm mesele o networkun içinde herkesin üç aşağı-beş yukarı eşit şanslarla yarışmasıdır önemli olan. TÜSİAD'ı o bağlamda eleştirdim. TÜSİAD'ın şansı, sizlerden, benden daha fazla. Problem burada. Bütün toplumlar belli bir networkta yönetiliyor. Ama onun içindeki aktörler farklı şanslara sahip. Türkiye'deki cumhuriyet yurttaşların büyük bir bölümü için ulaşılması zor bir şatodur. Çok küçük bir azınlık için köşedeki tek el bayii, bakkal dükkanı kadar yakındır. Buna Cumhuriyet demezler. Buna doğrudan doğruya oligarşik rejim derler ve bu rejim adil değildir. Bunun için Türkiye'de gelir dağılımı çok bozuktur. Bunun için Türkiye'de hala daha kadın nüfusumuzun % 40'ını okula sokamadık, alfabeyi öğretemedik, bunun için hala daha Türkiye'de insanlar yanımızdaki Küçükesat Karakolunun kapısından içeri girerken, güven duymadan girerler. Oysa mesele biraz önce bir avukat arkadaşımız dedi ki; işte vatandaş okşamak ister, dokunmak ister. Yani vatandaş emin olun çok okşanıyor, çok dokunuyor. Hiç kuşkunuz olmasın ve mesele cumhurbaşkanının yetkileri de değil.

Asıl mesele biraz önce söylediğim gibi, Küçükesat Karakolundaki polis memurunun ya da Ağrı dağının eteğindeki Jandarma çavuşunun yetkisi ve o yetki çoğu zaman yazılı olmadan da kullanılıyor. Yani keyfi kullanılıyor ve yeni Osmanlılardan beri bu toplumda hep aynı şey tekrar ediliyor, Ziya paşa' an beri. Kanun mu? Keyfilik mi? Takdir edersiniz ki, hala daha keyfilik gibi bir derdimiz var. Merkez Bankasını yansız yapalım, bağımsız yapalım dedik. Siyasilerin hepsi "eğer biz para basamayacaksak niye siyaset yapalım?" dediler. Ondan sonra "Almanya şöyle iyi idare ediliyor, Amerika Birleşik Devletleri böyle idare ediliyor. başkanlık sistemi var." Orada birde Federal Reserve var, onu hiç konuşmuyoruz. Almanya'nın sistemini konuşurken oradaki artık değil tabii, Avrupa Birliği dolayısıyla daha farklı bir Merkez Bankasına sahipler, ama 21 yıl bankanın başında her Herr Poll'u tuttular, ta birleşme problemine kadar.

Biz o arada on tane Merkez Bankası başkanı değiştirdik. Niye? Çünkü istiyoruz ki, Merkez Bankası başkanı maliye bakanının şamar oğlanı olsun; "*Bas para, basma para.*" İkiyüzlüyüz derken, ciddi değiliz derken atıf yaptığım küçük küçük anekdotlar, buna benzer anekdotlar.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet burada Sayın Oktay'ın bu çok daha farklı bir perspektiften yaptığı değerlendirmeye sonlandırdığımız bugünkü oturumda gerek çok değerli tebliğ sahiplerine gerek sorularınızla bu toplantının çok daha verimli geçmesini sağlayan sizlere ve tabii sabırla dinleyen hepinize çok teşekkür ediyorum efendim.

İyi akşamlar dilerim

İKİNCİ GÜN
ÜÇÜNCÜ OTURUM

“CUMHURBAŞKANININ
NİTELİKLERİ
VE
YETKİLERİ”

Oturum Başkanı: Mustafa YILDIRIM
(Anayasa Mahkemesi Üyesi)

13 Ocak 2007

Av. Güneş GÜRSELER (Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreteri): Günaydın.

Değerli konuklarımız; Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlediği "*Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı*" Sempozyumu bugün ikinci gününde. Bugün de gösterdiğiniz katılım, katkı için teşekkür ediyoruz.

Biliyorsunuz, bugünkü iki oturumun başlığı aynı, "*Cumhurbaşkanının Nitelikleri ve Yetkileri*." Her iki oturumda da çok değerli bilim adamlarımız, Anayasa Mahkemesi üyeleri var.

Bugünün ilk oturumu "*Cumhurbaşkanının Nitelikleri ve Yetkileri*" başlığı altında Anayasa Mahkemesi'nin Değerli Üyesi Sayın Mustafa Yıldırım yönetecekler. Konuşmacılar, Işık Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Ahmet Mumcu, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Ece Göztepe.

Sayın Başkanı ve değerli konuşmacıları kürsüye davet ediyorum. Başarılar diliyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı (Mustafa YILDIRIM): Türkiye Barolar Birliği'nin Saygıdeğer Başkanı, sayın üyeleri, sayın davetliler; sözlerime Barolar Birliği'ne teşekkür ederek başlamak istiyorum, çok önemli ve güncel bir konuyu gündeme getirdiği için.

Cumhurbaşkanlığı makamının Türk toplumunda çok anlamlı ve saygın bir yeri vardır. Bu bakımdan seçimi de her

MUSTAFA YILDIRIM'IN
KONUŞMASI

MUSTAFA YILDIRIM'IN
KONUŞMASI

zaman vatandaşlarımızın ilgi ve dikkatini çekmiştir. Kaldı ki 1982 Anayasası Cumhurbaşkanına daha önceki anayasalarla kıyaslanamayacak görev ve yetkiler vermiştir. 104. maddesinde *"Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder, Anayasa'nın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir"* hükmünü getirmiştir. Cumhurbaşkanı öncelikle değiştirilmeleri teklif bile edilemeyen Anayasa'nın ilk üç maddesinin gözetleyicisi, koruyucusu ve güvencesidir. Cumhurbaşkanı siyasetin dışında ve üstindedir. Siyasi partiler karşısında yansızdır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı uygulama ve içtiği andın gereğini yerine getirmede taraftır.

Burada milletimizin önemli bir eksikliğinden bahsetmek istiyorum. Maalesef vatandaşlarımız demokratik katılımı yeterince sevmiyorlar. Daha çok kahveler ve özel toplantılarda olmak üzere her şeyi bol bol eleştirirler, ancak sorumluluk alarak çözüme katkıda bulunması istendiğinde, bundan kaçınırlar. Çoğunlukla, *"büyüklerimiz her şeyi bilir"* diyerek havaleci zihniyetle hareket ederler. Halbuki çağımız demokrasileri sadece temsili değil, aynı zamanda katılımcıdır. Parlamento çok şeydir, fakat her şey değildir. Katılım ne kadar güçlü olursa demokrasi de o kadar güçlü olur. Gerçek demokrasilerde başta sivil toplum örgütleri olmak üzere tüm vatandaşlar hem seçtiklerini hem de diğer Devlet organlarını sürekli ve yakından izlerler. Sorunlar karşısında fikir üretir, katkı ve katılımında bulunarak demokratik haklarını kullanırlar.

Türk Ulusu bağımsızlığına daha çok düşkündür. Çünkü İstiklâl harbinde yüz binlerce şehit verdik. Yokluğu, yoksulluğu gördük. Yurdumuzun işgalinin dayanılmaz acılarını yaşadık. Onun için bağımsızlığımıza toz kondurmayız. Ancak aynı duyarlılığı demokratik hakları kullanmada ve savunmada göstermeyiz. Çünkü demokratik haklar zahmetsiz, bedelsiz elde edilmiştir. Bunu durumu tespit için söylüyorum.

Toplumun aydınlatılarak demokratik kültürün yerleşmesi için kamu kurumu niteliğindeki meslek teşekküllerine, sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Bu konuda

üniversiteler önderlik etmelidir. Büyük Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği gençlik Ülkemiz sorunları karşısında her zaman duyarlı ve uyanık olmalıdır. Ancak bunu görememenin üzüntüsünü yaşadığımızı belirtmek isterim. 1963 yılında ilk Kıbrıs olayları çıktığında bende üniversite öğrencisi idim. 100 bin kişi Kızılay Meydanı'nı doldurmuştuk. Gönüllü olarak askere gitmek için askerlik şubelerine başvurmuştuk. Gençlik Türk Milleti'nin hissiyatıdır, onun atar damarıdır. Halkı motive eder, duyarlı hale getirir. Meclislere, hükümetlere destek verir. Şimdi bakıyorum, ülke bütünlüğü, demokratik lâik rejimle ilgili çok daha önemli sorunlar yaşandığı halde üniversite gençliği sesiz ve kayıtsız. Bu durum ülkemizin geleceği için kaygı vericidir.

Bu toplantı çok saygın hukukçulardan oluşan Türkiye Barolar Birliği'nce, Cumhurbaşkanı seçimini demokratik tartışmaya açarak, katkıda bulunmak üzere yapılmaktadır. Değerli bilim adamlarının tartışacağı konu Cumhurbaşkanının nitelikleri ve yetkileri. Cumhurbaşkanının Anayasamızda yazılı yetkileri, onun sahip olması gereken niteliklerini de ortaya koyuyor. Salt Anayasa hukuku açısından bakıldığında Anayasa'nın 101. maddesinde sayılı özellikleri taşıyan her Türk Vatandaşı Cumhurbaşkanı olabilir. Yani 40 yaşını doldurmuş yüksek tahsilli milletvekillerinin yanında, bu niteliklere sahip her hangi bir vatandaşımızın, seçilmesi halinde Cumhurbaşkanı olmasında yasal bir engel yoktur. Ancak Cumhurbaşkanının Anayasamızda sayılmış birçok yetki ve görevleri vardır. Bu yetkileri kullanacak, görevleri yerine getirecek birikime sahip olması gerekir. Türkiye'yi içte ve dışta temsil edecek özellikleri taşımalıdır. Bir yerde Cumhurbaşkanı Türkiye Cumhuriyeti demektir. Cumhurbaşkanı Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Makamında oturmaktadır. Türk Ulusu Cumhurbaşkanından bir Atatürk duruşu ve çizgisi beklemektedir.

Daha önceki Anayasalarımızda Cumhurbaşkanlarının bu kadar yetkisi yoktu. Bana göre bu kadar olağanüstü yetkilerden sonra Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu, özellikle tek başına aldığı kararlarla ilgili yargıya başvurulamaması hususu tartışıl-

MUSTAFA YILDIRIM'IN
KONUŞMASI

malıdır. Ancak anayasal yetkilerinin kısıtlı olduğu zamanlarda bile Cumhurbaşkanlarının bu yetkilerini aşan ağırlığı olmuştur. Türk Milleti en zor zamanlarda hep Cumhurbaşkanlarından bir şeyler beklemiştir. Doğru mu, değil mi, bu tartışılabilir. Ancak gerçek budur. Bu durum belki biraz ihaleci toplum olmanın neticesi, ama en önemlisi, Türk Milleti bilinçaltında Çankaya'da hep Atatürk'ü görüyor. Yerine gelenleri onun yolunu izleyenler, onun mirasını savunanlar olarak algılıyor. Bu yönüyle tüm Türk Ulusu Cumhurbaşkanını Cumhuriyetin en büyük güvencesi ve koruyucusu olarak görüyor. Bir tarihte rahmetli Korutürk ile Sayın Demirel arasında kararname konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Cumhurbaşkanı Başbakanın sunduğu kararnameyi imzalamamıştı. Sayın Demirel "Başbakan olarak sorumlu benim, sizin imzanız şeklidir, çünkü sorumluluğunuz yoktur" dediğinde Cumhurbaşkanı Korutürk "Ben Çankaya noteri değilim" cevabını vermiştir. Cumhurbaşkanı Anayasalara göre sorumsuz olduğu halde, önüne gelen kararnameleri incelemeyen imzalamaz, imzalamaz. Cumhurbaşkanları yasal bakımdan sorumsuz oldukları halde imzalarının vicdani sorumluluğunu taşımaktadırlar. Yerindelik değil ama, en azından uygunluk denetimi yapmaktadırlar.

Başımdan geçen bir olayı anlatarak konuşmamı bitireceğim. Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmeden evvel doğu illerinden birinde Vali olarak görev yapmakta idim. Bir terör örgütünün organizasyonu ile bazı veliler çocukları için "ana dilde eğitim" talebiyle Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurular. Tabii Anayasamızın 42. maddesinde "Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk Vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez" açık hükmü var. Türkçe Türk Birliğinin çimentosu, vatandaşlarımız arasında en önemli bağ. Taleplerin yasal gereği yapıldı. Bu işin bir yönü. Fakat başka ve daha önemli bir yönü var. Asıl onu sizinle paylaşmak istiyorum. 2001 yılında meydana gelen bu olayla ilgili Başbakanlığa sunulmak üzere İçişleri Bakanlığına bir yazı yazarak şu öneride bulundum. "Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanmalı, Anayasa'nın 42. maddesi uyarınca Türkçeden başka hiçbir dilde eğitim ve öğretim yapılamayacağını açık bir

şekilde karar altına almalı ve bu karar Ulusa Sesleniş konuşmasıyla Cumhurbaşkanlığı tarafından Türk ve Dünya kamuoyuna duyurulmalı." İşte bir Valinin Cumhurbaşkanından beklentisi. Bakınız Başbakan'dan talepte bulunmuyorum. Başbakan'a bir itirazım olduğundan değil. Çok önemseydiğim bu konunun Cumhurbaşkanlığı tarafından duyurulması halinde daha etkili olacağını değerlendirdiğimden. Zor anlarda hayati konularda sadece vatandaşlar değil Devletin Valileri de Cumhurbaşkanından beklenti içine girerler.

Bizim gibi ekonomik ve siyasal gelişmesini tamamlayamamış, kültürel düzeyi yüksek olmayan ülkelerde zaman zaman krizler olmakta, ulusal sorunlarda derin görüş ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. İşte bu bunalımlı durumlarda Cumhurbaşkanları uzlaşma sağlayarak sorunların çözümünü temin etmektedirler.

Cumhurbaşkanlığı bu kadar önemli bir makam olduğuna göre herkesin vatandaşlık hakkını kullanarak fikirlerini ifade etmesinde yarar vardır. Türkiye Barolar Birliği bu önemli konuda değişik fikirlerin ortaya konularak, demokratik tartışmanın yapılması suretiyle kamuoyunun aydınlatılmasına katkıda bulunuyor, önderlik ediyor, kendilerini tekrar kutlarım.

Efendim toplantı süremiz uzun, onun için konuşmacılara yarımşar saat süre vereceğim. Daha erken bitirmeleri de mümkündür; çünkü sonunda yarım saat kadar da soru-cevap kısmı açmak istiyoruz. Soru-cevap kısmında da değerli izleyiciler konuşmacılara sorular tevcih edecekler ve konuşmacılarda onlara gerekli cevabı vereceklerdir.

Toplantıya katılan konuşmacıları takdim ediyorum: Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu, Işık Üniversitesi Rektörü Sayın Hocamız burada. Prof. Dr. Ahmet Mumcu, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi. Yrd. Doç. Dr. Ece Göztepe, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi.

Davetiyedeki sıraya göre ilk sözü Işık Üniversitesi Rektörü Sayın Kalaycıoğlu'na veriyorum.

Sayın Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU (Işık Üniversitesi Rektörü): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Türk siyasal sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kurumu 1924 Anayasası'ndan beri uygulanmakta olan "Westminster modeli" olarak tanımlanabilecek parlamenter rejim içeriğinde veya esprisinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu yapı İngiltere'de kendiliğinden (*spontaneous*) gelişmiş olup, İngiliz siyaset gelenekleri, fiili (*de facto*) siyasal gelişmeleri ve teamüllerinden türemiştir. Westminster modelindeki Taç (Crown) ve onu kuşanan Kral veya Kraliçe devlet başkanı konumundadır. Cumhuriyet uygulamalarında da Tac'a karşı gelen devlet başkanlığı kurumu cumhurbaşkanlığıdır. İngiliz uygulamasında Tac'ın sahibi aynı zamanda mülkün (devletin) ve onun hükümetinin de malikidir. Ancak, özellikle 17. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda tamamlanan reform hareketleri ile kalıtsal olarak edinilen iktidar makamı olan Tac'ın yasama yetkileri ortadan kalkmış, yürütme yetkileri budanmıştır. Taç'ta bulunan yasama ve yürütme yetkileri halkoyu ile İngiliz Parlamentosu'nun Avam Kamarası'na (alt meclisine) seçilen parti gruplarından en büyüğünün başındaki siyasal lider olan Başbakan ve onun yakın çalışma ekibinin oluşturduğu Kabinesi tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Böylece İngiliz siyasetinde temel yasama erkinin halk aracılığıyla yasama organında olduğu kabul olunmuş, mutlak monarşi de meşruti monarşiye dönüşmüştür. Uygulamada yürütme erki Tac'dan alınarak Başbakan ve onun Kabinesi ile onlara bağlı çalışan kamu bürokrasisine verilmiştir. Aslında Tac'ın bir kurumu olan Kabine de 19. yüzyıldaki reformlar sonucunda Başbakan'ın liderliğine tevdi edilmiş, aslında Kabine içinde eşitler arasında birinci (*primus inter pares*) konumunda olan Başbakan, zamanla Kabine'de yer alanların siyasal kariyerlerine hükmeder bir duruma geldiğinden Kabine içinde herkesin korku ve saygı duyduğu bir kurum halini almış; hatta zaman zaman diktatör konumuna dönüşmüştür. Ancak, İngiliz siyasal sisteminde Kabine'nin gücünü hiçbir zaman küçümsememek gerektiğini, 20. yüzyıldaki en güçlü Başbakanlardan olan Margaret Thatcher'ın görevden istifası sırasında Kabine'deki bakanların oynadığı

rol göstermiştir. Sonuç olarak, Tac'ın gücü, fiili ve kuramsal olarak Başbakan ve Kabinesi'ne geçerken, Taç da Başbakan'ı seçen, Kabine'deki bakanları atayan, Meclis'in açış konuşmasını yapan ve Meclis'i feshederek seçim kararı alma yetkilerini elinde bulunduran; İngiliz Birleşik Krallığı'nın timsali (devletin simgesi), ve Başbakan'a danışmanlık ve belki rehberlik yapan bir siyasal kuruma dönüşmüştür. Bu görüntüsüyle ideolojik ve partizan kararlar alma, uygulama, hesap verme konumunda olmayan Tac'ın ve onun maliki olan Kral/Kraliçe'nin, kendi mülkü olarak addedilen devleti ve onun hükümetini kötüye kullanmasının mantıklı bir nedeninin bulunmadığı temel savına dayanılarak, siyasal ve hukuki sorumluluğu olmadığı kabul olunmuştur.

Cumhuriyet uygulamasında da İngiltere'deki meşruti monarşi içindeki Westminster tipi parlamenter rejim temel alınarak, Tac'ın işlevlerinin yüklendiği bir Cumhurbaşkanlığı kurumu ihdas olunmuştur. Burada aslolan Cumhurbaşkanlığı'nın mülkün sahibi olması değil, devletin timsali olmasıdır. Tıpkı Taç gibi Cumhurbaşkanlığı Kurumu da temel olarak siyasal değil, simgesel bir temsil kurumudur ve mülkün tümü, yani devlet veya kolektif çıkarla (milli menfaatle) ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında Cumhurbaşkanlığı Kurumu ve o mevkide bulunan Cumhurbaşkanı Devlet'in temsili, simgesi, görüntüsü gibi işlevleri görmek durumundadır. Başbakan'ın ve Bakanlar Kurulu'nun (Kabine) atanması, Meclis'in gerektiğinde feshi ve erken seçime karar verilmesi, başkomutanlık yetkileri gibi Cumhurbaşkanlığı'nın aldığı kararların içeriğinin partizan - ideolojik temelde olmayıp kolektif çıkarı gözeten, koruyan ve kollayan bir içerikte olması söz konusudur. Cumhurbaşkanı, Westminster modeli parlamenter demokraside devleti, çağımızda ulus-devleti simgeleyen bir kamusal kişiliktir. Bu özellikleri gereği partizan olmayan, simgesel ve zaman zaman temsili bir rol oynayan muteber bir kişi olmak durumundadır. O zaman, siyasetteki rolü bu kadar simgesel olan bir Cumhurbaşkanlığı makamı için Türkiye'de yapılan seçimler, neden 1970'lerden itibaren siyasal hayatın en zorlu seçimlerinden olagelmışlerdir?

Türk Siyasal Hayatı'ndaki Cumhurbaşkanlığı Kurumu

1924 Anayasası'nın uygulanması sırasında Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Celal Bayar gibi siyasal şahsiyetlerin Kurtuluş Savaşı'nda oynadıkları rolden kaynaklanan nitelikleri ve hatta Atatürk için söz konusu olan liderlik karizması Cumhurbaşkanlığı kurumunun ve Cumhurbaşkanı'nun şahsiyetinin siyasal tartışma konusu olmasını engellemiştir. Ancak, çok partili yaşama geçildikten sonra Cumhurbaşkanları ile siyasal partiler arasındaki ilişkiler zaman zaman siyasal gündeme taşınarak tartışılmışsa da, bu tartışmalar, yine dönemin ve siyasal şahsiyetlerin nitelikleri dolayısıyla Türk siyasal hayatında bunalımlara yol açacak boyutlara ulaşmamıştır. Ancak, 1924 - 1960 arasındaki dönem zarfında Cumhurbaşkanlığı Westminster rejimindeki simgesel - temsili bir pozisyon olmakla sınırlı kalmamış, Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı'ndan itibaren, Cumhurbaşkanları aynı zamanda iktidar partisi başkanları olmak gibi siyasal bir rol de oynamışlardır. Türk siyasal sisteminin temel özelliklerinin belirlenmesinde Cumhurbaşkanlarının temel etki ve inisiyatifleri söz konusu olmuştur. Bu görüntü Cumhurbaşkanlığı kurumunu Türkiye'deki uygulamada adeta 19. yüzyıl öncesindeki İngiliz Tac'ının siyasal işlevlerine yaklaştırmıştır. Ancak, bu nitelik Kurtuluş Savaşı kahramanlarının Cumhurbaşkanlığı sona erip de 1961 Anayasası ile yeni bir dönem başladığında değişerek, adeta çağdaş Westminster modeline yaklaşan bir Cumhurbaşkanlığı rolüne dönüşmeye başlamıştır.

1961 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra da Cumhurbaşkanlarının kararnamelere imza, yasa önerilerini veto etme yetkileri, Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık etmeleri onlara simgesel olmanın ötesinde ve Westminster tipi parlamenter demokraside öngörülmeven ve olması gerekmeyen yetkiler yüklemeye devam etmiştir.

1961 Anayasası tarafından öngörülen, Meclis'in üçte iki çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçme zorunluluğu, giderek ideolojik kutuplara ayrılan, iktidar - muhalefet ilişkileri gerilen bir Meclis ortamında ciddi bir zorluk olarak belirmiştir.

Uzlaşmanın ve siyasal hoşgörünün “*davadan dönme*” olarak algılandığı bir iktidar - muhalefet ilişkileri ortamında Meclis üyelerinin üçte iki çoğunlukla etrafında toplanacağı bir aday bulmak giderek zorlaşmıştır. Nitekim azınlık hükümeti ile Türkiye’yi yönetmekte olan Adalet Partisi’nin 1980 darbesi öncesinde Cumhurbaşkanı seçimini ağırdan alması (ki bir darbe gerekçesi olarak kullanılmıştır), ve bu arada Senato Başkanı tarafından vekaletle Cumhurbaşkanlığı koltuğunu doldurma eğilimi, bir de Meclis gündeminin sadece Cumhurbaşkanı seçimlerinden ibaret hale dönüşmesi ve yasamanın da kanun kuvvetinde kararnamele yapılmasını zorunlu kıldığında siyasal sistemin demokrasi içinde çalışmadığı izlenimini doğurmuştur. Soruna bir de askerlerin siyaset erbabına, siyaset erbabının da askerlere duyduğu güvensizlik de eklendiğinde, 1961’den beri kullanılan emekli askeri şahsiyetlerin Cumhurbaşkanı olması uygulamasını muteber olmaktan çıkartmıştır. 1982 Anayasası ise 1961 - 1980 ortamının tüm özelliklerinden etkilenen içerikte bir belge ve rejim tasarımı olmuştur.

1982 Rejimi ve Cumhurbaşkanlığı

1982 Anayasası’nda Cumhurbaşkanlığı Kurumu daha önceki hiçbir anayasada tanınmamış hukuki (*de jure*) yetkilerle donatılmış bir yürütme ajanı haline gelmiş, devlet başkanlığı rolü geri planda kalırken, yürütmenin lideri olma konumu öne çıkartılmıştır. Bu durumun parlamenter demokrasi rejiminin mantığı ve gelişimi ile uyumluluğu son derecede tartışmalıdır, çünkü parlamenter demokrasi, tanım icabı, Cumhurbaşkanı’nın temel yürütme rolü oynadığı bir rejim değildir. Türkiye’deki bu atipik gelişimde 1980 darbesini yapan ve anayasayı kaleme alan veya aldırın kadronun görüşlerinin büyük etkisi olduğunu söylemenin abartı olmayacağını düşünüyorum. Bunlar arasında Cumhurbaşkanlığı açısından önemli olan iki hususu vurgulamak isterim. Askerlerin siyaset erbabına duydukları derin güvensizlik ve Cumhurbaşkanı seçiminin sürüncemede kalmasının öncelikle yasama organını ve nihayet kamu yönetimini felce uğrattığına ilişkin inanç, bazı yürütme işlevlerini Cumhurbaşkanlığı kurumuna aktararak onu güçlendirdikten sonra, Cumhurbaşkanlığı makamını uzun süre boş bırakma-

yacak ve gerekirse bir erken seçimle Meclis'i yenileyerek Cumhurbaşkanlığı seçimini sonlandıran bir seçim süreci üretmeyi hedeflemiştir.

Burada artık parlamenter demokrasi modeli ile bağdaşması kolay kolay mümkün olmayan bir Cumhurbaşkanı rolü söz konusudur. Yasama, yürütme ve yargıya özgü birçok işlevi olan, resen (*ex officio*) aldığı kararlar ile siyasal hayatı etkileyen, ancak siyasal ve hukuki sorumluluk taşımayan bir siyasal rol ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanlığı 1982 Anayasası'nda Amerikan Başkanları'nın en renkli rüyalarında tahayyül dahi edemeyecekleri, Meclis'i feshetme, hiç bir yasama onayına ve sorumluluğa tabi olmadan Anayasa Mahkemesi ve yüksek yargı organlarına yargıç atama, aynı biçimde rektör ve Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri atama v.b yetkilere sahip bir Başkanlık uygulamasıyla, Fransız veya Finlandiya yarı-Başkanlık rejimlerinde rastlanması mümkün olmayacak bir siyasal ve hukuki sorumsuzluk zırhı ile mücehhez bir siyasal şahsiyet veya rol yaratmış; ortaya krallık veya padişahlıklarda rastlanan mutlak iktidar özellikleri taşıyan bir siyasal mevki çıkmıştır. Bunun sonucunda siyaset erbabına gayet çekici gelen yeni bir mevki Türk siyasal hayatına hediye edilmiş bulunmaktadır. Artık, Türk siyasal sistemi Westminster tipi demokrasi değildir, yarı-başkanlık veya başkanlık rejimi de değildir. Adeta parlamenter rejimden sapmış ancak başkanlık veya yarı-başkanlık rejimine doğru evrim geçirirken henüz belirginlik ve tutarlılık kazanmamış bir geçiş rejimi iken donup kalmış bir görüntüdedir. Bu rejim uygulamasına kendisine özgü bir "yarı - parlamenter" demokrasi uygulaması demek daha doğru olacaktır.

Cumhurbaşkanlığı kurumuna 1982 Anayasası ile eklenen yetkilerle, ortaya çıkması beklenen siyasal bunalımlara etki etmek ve hatta onların doğmasını engellemek için yeni bir vesayet makamı olarak bakmak mümkündür. Nasıl ki Fransız yarı-başkanlık rejimi 1958'de General Charles de Gaulle'un başkanlığı için üretilmiş ise, Türkiye'deki yarı - parlamenter rejim de 1982'de siyasal vasi rolü oynamaya eğilimli General Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığı için yaratılmış gibi görünmektedir. Her iki anayasa da mimarları ve baş aktörlerinin si-

yasal hayatlarından daha uzun yaşadığından siyasal sorunlara neden olmuşlardır.

Türkiye’de ilk ciddi sorun Başbakan Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanlığı ile ortaya çıkmıştır. Özal’ın Cumhurbaşkanlığı ile hükümetin dışında bir Çankaya bürokrasisi gelişmeye, özellikle güvenlik, savunma ve dış politika konularında hükümet politikalarından bağımsız ve adeta onlarla yarışan Cumhurbaşkanlığı politikaları ortaya çıkmıştır. Böylece, Özal siyasal emsal oluşturmuş ve ondan sonra bu göreve seçilen Başbakan Süleyman Demirel de, Başbakan iken fevkalade müşteki olduğu Çankaya’nın konumunu, Cumhurbaşkanı olduğunda pek bir değişikliğe uğratmadan sürdürmüştür. Her iki Cumhurbaşkanlığı uygulamasında da Milli Güvenlik Kurulu (MGK) adeta alternatif bir yasama organı haline dönüştürülmüş, ülkenin siyasal gündemini hükümetten ve Meclis’ten çok MGK toplantılarından sonra yapılan açıklamalar belirlemiştir. Sadece 28 Şubat’ta yapılmış olan MGK toplantısını öne çıkartarak Türkiye’de post-modern darbe yapıldığı iddiasının biraz tuhaf olduğunu burada vurgulamak isterim. 1983’den itibaren ve özellikle 1989 sonrasında Cumhurbaşkanları eliyle MGK Türkiye’de alternatif bir siyasal forum, karar alma mekanizması, gündem belirleyen bir siyasal erk odağı konumunda olmuştur. MGK’nun 1982 Anayasası’nda oynadığı rolü sadece askerin siyaset erbabına güvensizliği ve onları denetleme insiyakıyla hareketine bağlamanın, Türk siyasal hayatındaki önemli yetenekler olan Özal ve Demirel’in siyasal dehalarını görmezden gelmek olduğunu düşünüyorum. MGK, aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı makamını elinde bulunduranların siyasal yeteneklerini kullanarak kendilerini gündemde tuttukları, eskiden üyesi oldukları hatta kendilerinin kurdukları partilerinin, meclisin ve hatta medyanın tacizi olmadan siyasete yön vermeyi denedikleri bir kurumsal çerçeve olmuştur. Bu hal son yıllarda Avrupa Birliği ile girilen diyalog ve yapılan reformlar aracılığıyla, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in partizan bir kişiliği olmaması, (dolayısıyla o kurumu kullanarak kendisini siyaset gündeminde tutma hevesinde olmaması ve ileride kuracağı bir siyasal hareket için hazırlık yapmaması),

ve Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin de MGK'yı kendisi için sorunlar çıkartan bir siyasal kurum olarak görmesi nedeniyle değişmiştir. Bu konudaki reformun ne kadar tutmuş olduğunu, ancak yine bir siyaset erbabının Cumhurbaşkanı olması halinde göreceğiz.

Anayasa'nın 104. maddesinde sayılan yetkiler ve 105. maddesindeki hukuki ve siyasal sorumsuzluk ve dokunulmazlık hali sürdüğü sürece, Cumhurbaşkanlığı kurum ve işlevinin sadece simgesel içerikte devleti temsilden ibaret olamayacağı gibi, her zaman siyaset erbabını da cezbetmesi söz konusu olacaktır. Devletin çıkarlarını "demokrasinin bezirganları" olarak görülen veya varsayılan siyasilerin aşındırmasından korumak ve kollamak üzere kurulmuş olduğu izlenimi veren 1982 Anayasası'ndaki Cumhurbaşkanlığı kurumu, aynı zamanda Devlet ve kolektif çıkarla kendini özdeşleştirmiş olanların gözünde demokrasinin siyasal sistemi yozlaştırmasına karşı kullanacakları bir emniyet subabı niteliğindedir. Ancak, burada hesaba katılmayan bu kurumun demokrasi siyasetinde usta olan siyaset erbabının eline geçebileceğidir. Bu haliyle siyasal cazibesi son derece artan bu makamın, 1960 ve 1970'lerde olduğu gibi emekli generaller eliyle doldurulmasını beklemek safdillik olmayacak mıdır? Nitekim ilk fırsatta, 1989'da Cumhurbaşkanlığı makamı siyaset erbabının etki alanına taşınmış, rejimin bir uzantısı haline gelerek siyasileşmiş, 1982 Anayasası'nda öngörülen "Devlet'in ali menfaatlerini siyasilerin aşırılıklarından koruma işlevini" yitirmiştir. Ancak, Başbakan Ecevit'in yüksek eğitiminin olmayışı bu süreci değişikliğe uğratmış; bu kez hukukun üstünlüğünü korumakla kendisini görevli addeden hukukçu bir Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Daha hukuki çerçeveye indirgenmiş bir kolektif çıkarların savunusu biçiminde süren Cumhurbaşkanlığı uygulamaları ve bundan rahatsız olan siyaset erbabı, iş ve ticaret çevrelerinin tepkileri 2000'lerdeki Cumhurbaşkanlığı ile yürütme ve yasama ilişkilerini betimlemiştir. Bu durumda, siyaset erbabının ilk fırsatta Cumhurbaşkanlığı kurumunu partizan siyasetin parçası haline getirmek; onu demokratik süreçte ve kişisel siyasal kariyerle-

rinde bir merhale olarak görmek istemelerini yadırgamamak gerekir.

Bugünkü Cumhurbaşkanlığı seçim süreci ve karşı karşıya kalınan tercihler yeni değildir. 1989'dan 2000'e kadar benzer bir dönem yaşanmıştır. Bugünkü sorun Cumhurbaşkanı seçimi olmayıp, bu kurumun 1982 Anayasası'nda belirlenen ve parlamenter rejime uygun olmayan özellikleri, siyaset erbabına sunulan cazibesi, simgesel olması gereken bu kurumun partizan - siyasal bir içeriğe dönüştürülme potansiyeli ve bunun uzantısı olarak partizan bir şahsiyeti Cumhurbaşkanı olarak seçmek için uzlaşmanın değil, çoğunluğun, yani Meclis salt çoğunluğunun seçim için yeterli olması keyfiyetidir. Cumhurbaşkanlığı'nun siyasileştirilmesinden Türkiye'deki siyasal istikrar, dış politika ve ekonomik politikaların ne ölçüde yarar gördüğü pek tartışmalıdır. Burada ortaya çıkan temel sorun parlamenter demokrasilerde ortaya çıkması mümkün olmayan ve yarıbaşkanlık rejimlerinin çalışmasını bozan, Fransa'da *cohabitation* adı ile maruf yürütmedeki çift başlılık zorluğuna Türkiye'yi duçar etmektir. Hem Cumhurbaşkanı'nun hem de Başbakan'ın uzun siyasal kariyerlerden gelen, partizan geçmişleri olan şahsiyetler olmaları, güçlü ve muhteris kişiliklerin birbirleri ile çalışmaktan çok çatışmaları sorununu üretmektedir. Siyasetçi Cumhurbaşkanları bu kurumu kendi siyasal kariyerlerinde yeni bir merhale olarak görmekteydiler. Cumhurbaşkanlığı sırasında da siyaset gündemini etkilemeyi sürdürmek, adlarının siyaset sahnesinden silinmemesi için çaba göstermek, hatta Cumhurbaşkanlıkları bittiğinde siyasal hayatlarına eski bıraktıkları yerden devam etmek gibi eğilimler de duymaktadırlar. Hal böyle olunca, Cumhurbaşkanı Özal ve Başbakan Akbulut örneğinde 1989-1991 yıllarında yaşadığımız gibi kurdukları partide başkanlık ve başbakanlık yapan siyasetçileri yönetmek için çabaya bie girmekte, bu durumda da Cumhurbaşkanı - Başbakan uyumsuzlukları, aynı partiden gelme olsalar bile, önlenememektedir. Bu uyumsuzluklar Cumhurbaşkanı ve Başbakanların farklı siyasal parti ve ideolojik geleneklerden gelmeleri durumunda çok daha ciddi boyutlarda sürtüşme,

tartışma ve çatışmalara dönüşme rizikosunu taşımaktadır. O zaman, yürütmeye çift başlılık ve siyasal istikrarsızlıklara yol açacak bu ve benzeri mahzurları gidermek mümkün müdür?

Sonuç: Bazı Tercihler

Doğal olarak Cumhurbaşkanlığı kurumunu çağdaş İngiliz Tac'ına benzer niteliklere kavuşturmak ve seçimini Meclis'in salt çoğunluğuna dayandırsak bile, Meclis'teki sandalye dağılımlarında garip orantısızlıklara fırsat vermeyecek bir seçim sistemine rağbet etmek, ortaya epeyce önemli farklar çıkartabilecektir. Yüzde on ülke barajı ile yapılan genel seçimlerin mahzurları hala görülmemişse, belki bu Cumhurbaşkanlığı seçimi sayesinde görülmesi mümkün olacaktır. Genel seçimlerde daha adil bir temsil sistemi kabul edilmezse, 1987 ve 2002 seçimlerinden sonra olduğu gibi Türkiye azınlığın egemenliği altında yönetilen bir demokrasiye kolayca duçar olmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki salt çoğunluk uygulamaları 1989'da olduğu ve 2007'de de olacağı gibi azınlığın egemenliğinde yönetilen Meclis'lerden partizan sonuçlar çıkacak, bir partinin oyu ile onun liderini (adayını) Cumhurbaşkanlığı makamına taşıyacak fırsat doğuracaktır. Böylece çoğunluğun Meclis'e yansıyan desteği yerine, azınlığın partizan tercihinin dayanarak Cumhurbaşkanı seçilebilecektir. Bunun doğurabileceği en önemli tehlike ülkenin Cumhurbaşkanlığı'nın meşruluğundan kaynaklanan bir siyasal meşruluk bunalımına düşmesi olacaktır. Bu durum ancak Cumhurbaşkanlığı'nın yetkileri Westminster tipi parlamenter demokrasilerde görülen devlet başkanlıkları ile uyumlu hale gelecek gibi azaltılarak simgesel devlet başkanlığına dönüştürülebilirse, o zaman siyaset erbabına olan cazibesi de azalacak ve siyasallaşmasına yönelik baskılar da izale edilebilecektir. Bunun için kapsamlı bir anayasa reformuna gerek vardır. Ancak, gerek Cumhurbaşkanlığı, gerek genel seçimle ilgili mevzuatın yeniden düzenlenmesi çok kapsamlı demokrasi reformları olup, AB mevzuatı ile de ilişkilendirilemediğinden, nasıl gerçekleştirilebilecekleri şimdilik belirsiz konulardır. Hal böyle olduğu sürece, parlamenter demokrasi için bir garabet olsa da, Cumhurbaşkanlığı seçim-

lerinin siyasal bunalıma dönüşmesi zorluğu ile yedi yılda bir karşılaşarak yaşamaya devam edeceğiz gibi görünmektedir.

ERSİN KALAYCIOĞLU'NUN
KONUŞMASI

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sayın Kalaycıoğlu'na çok teşekkür ediyorum, gerçekten çok aydınlatıcı bilgiler verdiler.

Söz sırası Sayın Prof. Dr. Ahmet Mumcu'da.

Buyurun Sayın Hocam.

Prof. Dr. Ahmet MUMCU (Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi): Sayın Başkan, Türkiye Barolar Birliği'nin değerli Yönetim Kurulu üyeleri, değerli konuklar; gerek Sayın Başkanımızın sunuş konuşması, gerek ardından değerli meslektaşım Kalaycıoğlu'nun konuşmasının ikinci kısmında çizdiği tablo, benim konuşmamın planını büyük ölçüde kısıtladı.

AHMET MUMCU'NUN
KONUŞMASI

Özellikle Sayın Kalaycıoğlu'nu dinlerken, konuşmamda nasıl değişiklikler yapabileceğimi düşündüm. Elimden geldiği ölçüde size 25-30 dakika içerisinde kendi uzmanlık alanım içinde, cumhurbaşkanının nitelikleri ve yetkileri konusundaki düşüncelerimi sunmak istiyorum.

Ben köken itibarıyla bir hukuk tarihçisiyim, kamu hukukuyla da uğraştığım oluyor arada bir, ama kamu hukuku tarihçisi olarak, Sayın Başkanın açış konuşmasında değindiği bir noktadan hareket edip bazı sonuçlara gitmek istiyorum. Sayın Başkan dedi ki, *"Atatürk'ün ilk Cumhurbaşkanlığı dönemindeki otoritesine, onun devrimci yapısına, onun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin arkasında olmakla birlikte, her işte kendi gölgesinin önde gitmesine karşı bir içtihat var, bir istek var Türk toplumunda."* Sayın Kalaycıoğlu da eleştirel bir şekilde anlatmasına rağmen, Türk toplumunda cumhurbaşkanlarının giderek fazla yetki sahibi olmaları yolunda bir siyasal eğilim bulunduğunu, Cumhurbaşkanlığı sorununun büyük bir bunalıma ulaşmasını önlemek için bu yetkilerin gerektiğini söyledi. Her iki nokta, bizi tarihe götürüyor.

AHMET MUMCU'NUN
KONUŞMASI

Ben kendi tarihimizden önce, kısaca Rus tarihinden bir örnek vermek istiyorum. Ruslardaki çarlık sistemi, mutlak monarşinin en koyu şekliydi. Çarlar, yarı Tanrı niteliğinde kişilerdi. Halktan bir kişi bir çarı uzaktan gördüğü veya ona eliyle dokunabildiği zaman, hayatının en mutlu olayını yaşamış oluyordu. Çarlığın bu büyük otoritesi, çarlık rejiminin getirdiği o korkunç hukuksal baskı, Sovyet devrimindeki Marksist demokrasiyi, onun içinde gizli tüm demokratikleşme eğilimleri konusundaki romantik ilkelere rağmen, bildiğiniz gibi, ilk önce Lenin'in, ardında Stalin'in, daha ardından da diğer Komünist Partisi genel sekreterlerinin diktatörlüğüyle örüldü; Sovyet rejimi parti diktatörlüğü artı genel sekreter diktatörlüğü demek oldu. Bugün Rusya'da biliyorsunuz, 1990'dan sonra demokrasi yeniden başladı, Sovyet rejimi kalktı, ama çok güçlü bir devlet başkanına olan gereksinim Rus toplumu tarafından her zaman dile getiriliyor. Yeltsin'in büyük hataları nedeniyle eski ve tescilli bir komünist Putin, geçenlerdeki ünlü Alman dergisi Spigel'de de tasvir edildiği gibi taçsız bir çar olma yolunda. Demek ki bazı toplumlar, demokratik kültüre, demokratik gelişmeye, sayın Kalaycıoğlu'nun anlattığı "westminister" modelini yaşamadıkları için otoriteye her zaman biraz fazla gerek duyuyorlar.

Bizde de cumhurbaşkanlarımızın otoriter ya da çok yetkili, son sözü söyleyici, bütün sorunların en sonunda kesin olarak tavrını koyarak işi bitireceği bir konumda olmasını isteyenler çok. Sayın Başkanımız da bunu belirtti zaten. Bizim tarihimiz de bu açıdan oldukça önemli; çünkü cumhuriyet Türkiye'de 83 yıllık bir geçmişe sahip. 83 yıl önce Türkiye'de siyasal egemenlik, bütün meşrutiyet çabalarına rağmen doğrudan doğruya padişahın elindeydi. Padişah, güçler birliği esasına göre bütün yetkilerin sahibiydi. 1876 Anayasası'nda, 1909 ve daha sonrasında yapılan değişikliklerle gerçi Meclisi Umumi dediğimiz Parlatentonun bazı padişah kararlarını onaylaması gibi koşullar konulmuş ise de, anayasayı yapan güç doğrudan doğruya padişahın kendi kurucu yetkisi olduğundan, Meclisi Umumi'nin, yani Parlatentonun bir halk temsilcisi olma niteliği yoktu ya da çok azdı. Nitekim imparatorluk artık çöküş

aşamasına geldiği sırada, Mondros Mütarekesinden sonra, Anayasa'nın çok açık hükmüne göre üç ay içerisinde yeniden seçimlere gidilmesi emredildiği halde, Padişah Vahdettin, bir yılı aşkın süre Parlamentoyu toplamamış, ancak Sivas Kongresi'ndeki büyük baskı nedeniyle bir yıl sonra Parla-
mentonun tekrar toplanması iradesini belirtmiş ve bu bir yıl zarfında hiç kimse, padişahın çevresinde, onun yetkilerine her zaman bağlı olan kimseler, *"bu iş hatalıdır, anayasaya aykırıdır"* dememişlerdir. Bir tek Mustafa Kemal, *"zamanında Parlamento-yu toplamamakla -'padişaha söylemiyor tabii, padişah gayri mesul'-padişahın çevresindekiler anayasayı ihlal suçu işliyorlar"* demiştir ki, anayasayı ihlal kavramının siyasal alanda mütareke döneminde Mustafa Kemal Paşa tarafından dile getirilmesi, tarihimizdeki ilk önemli başlangıçlardan biridir.

Sözün kısası, imparatorluk sona erinceye kadar devlet başkanı olan padişahın -cumhurbaşkanı değil elbette, devlet başkanıyla cumhurbaşkanı arasında hem benzerlikler var, hem fark var; her cumhurbaşkanı devlet başkanıdır, ama her devlet başkanı bir cumhurbaşkanı değildir- otoritesini dolduracak bir başka bir otoriteye gerek vardı. İşte, ulus egemenliği ve halkçılık esasına dayanan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin güçler birliği ilkesine göre ortaya çıkan yetkisini bir cumhurbaşkanı şeklinde zaman zaman irşat edici, aydınlatıcı, zaman zaman siyasal açıdan yol gösterici, hatta emredici bir şekilde kullanan bir kişiliğe ihtiyaç vardır. O kişi Mustafa Kemal Paşa'dır. O'nun bu otoritesi Sayın Kalaycıoğlu'nun dediği gibi, karizmatik kişiliğinden doğuyordu. O yüzden, Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanlığı konusunda bize bugünkü cumhurbaşkanı-nun nitelikleri konusunda bir ölçü vermesi mümkün değil. O karizmatik, devlet kuran bir kişi.

Ben bu arada biraz siyaset yapmak istiyorum, Mustafa Kemal Paşa'nın karizmasını göstermek için: Geçenlerde bir devlet adamımız, *"cumhuriyet, bir partinin ya da bir kişinin eseri değil, bütün millet kurmuştur cumhuriyeti"* dedi. Bugün artık cumhuriyet gerçekten benimsendi, cumhuriyet rejiminin çeşitli nüansları üzerinde ya da farklılıkları üzerinde tartışma açılabilir, ama cumhuriyet rejimi yerleşmiştir. Fakat Mustafa Kemal

AHMET MUMCU'NUN
KONUŞMASI

Paşa, Çankaya Köşkü'nde 28 Ekim akşamı "*cumhuriyeti yarın ilan edeceğiz*" dediği zaman, o masadakilerin dahi yarısı buna inanmıyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde cumhuriyetin kabulü, bir oldubittiye getirilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin neredeyse ancak yarısının mevcut bulunduğu bir toplantıda cumhuriyet oybirliğiyle ilân edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa da Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.

Şunu demek istiyorum: Cumhuriyetimiz, bütün bir ulusun ya da bütün siyasal görüşlerin uzlaşmasıyla ortaya çıkmış, Fransa'daki bir cumhuriyet gibi ya da Amerikan cumhuriyeti gibi bir cumhuriyet değil, bir avuç devrimcinin kurduğu bir rejim. Nitekim biliyorsunuz, Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın arkadaşları dahi, Rauf Bey başta olmak üzere, cumhuriyet rejimine karşı gelmektedirler. Bugünkü medyamızın durumu ile o zamanın medyası arasında büyük benzerlik vardı; nitekim cumhuriyetin kuruluşuna karşı en büyük bombardımanı İstanbul medyası yürütmüştür. İstanbul medyası, cumhuriyete tamamen aleyhtardır, bir iki gazete dışında. Falih Rıfkı Atay "*biz cumhuriyetçi geçinenler, Mecliste dolaştığımız zaman, pek çok milletvekilinin çok hain bakışlarıyla karşı karşıya idik*" der. Yani şunu söylemek istiyorum: Böyle bir karizmatik kişinin kurduğu cumhuriyet ve onun Cumhurbaşkanlığı zamanında cumhuriyetin kendi mensubu olduğu partinin de gayretiyle yerleştirilmesi, çok önemli bir olaydır. O yüzden Mustafa Kemal Paşa'nın niteliklerini ve yetkilerini bugünkü Cumhurbaşkanlığı sorununa monte etmek mümkün değil.

Mustafa Kemal Paşa, 1921 Anayasası'nın 1923 değişikliğiyle Cumhurbaşkanı seçildi. O değişiklikle bildiğimiz gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti rejiminin adı Türkiye Cumhuriyeti oldu ve Cumhurbaşkanlığına da Mustafa Kemal Paşa getirildi. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için bu 1923 değişikliğinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi azasından biri olmak yeterliydi, bir eğitim ya da yaş koşulu yoktu; çünkü zaten Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçilecekti. Ardından gelen 1924 Anayasası'nda da -sırf cumhurbaşkanı açısından konuşuyorum tabii- aynı gelenek devam etti.

Yalnız, 1924 Anayasası hazırlanırken, çok ilginç bir gelişmeyi de, belki çoğunuz bilirsiniz, ama bilmeyen arkadaşlarımız için anımsatmak istiyorum: Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın çok önemli bir isteği vardır. 1924 Anayasası'nı hazırlayan komisyona el altından cumhurbaşkanına Meclisin fesih yetkisinin tanınmasını istemiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yolundan ayrılmayan Parlamento, bunu açıkça söylemek lazım, yani bu siyasi bir gerçek, hukuki bir gerçek olmasa bile siyasi bir gerçek, o Parlamento direnmiştir. Cumhurbaşkanının bu önerisinin kabul edilemeyeceğini, aksi takdirde güçler birliği ilkesinin zedeleneceğini, Meclisin içinden çıkan bir cumhurbaşkanının Meclisi feshetmeye yetkili bulunmasının bütün sistemi altüst edeceği ileri sürülmüş ve bakınız, Mustafa Kemal Paşa'nın büyüklüğüne; bu önerisi üzerinde daha fazla durmamış ve böylece 1924 Anayasası olduğu gibi, bildiğimiz şekilde kabul edilmiştir. Zaten Cumhurbaşkanına fesih yetkisi verilseydi, 1924 Anayasası'nın kurduğu sistemin ne olduğu konusunda çok karışık tartışmaların içine girmemiz gerekir. Parlamenter sistem deseniz olmaz, Cumhurbaşkanının fesih yetkisi var ama öte yandan Meclisin kayıtsız şartsız üstünlüğü söz konusu, bu nasıl olacak? Aslında Türkiye Büyük Millet Meclisi, genel olarak güçler birliği esasına dayalı bir anayasa hazırlarken, Cumhurbaşkanının bu önerisini geri çevirmesi yerinde olmuştur.

1924 Anayasası'na göre de cumhurbaşkanı olmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmak yeterliydi. Cumhurbaşkanı bir seçim dönemi için seçilirdi, yaş, öğrenim gibi bir koşul yoktu ve 1924 Anayasası'nda cumhurbaşkanının yetkileri son derece kısıtlıydı; başbakanı atamak, kararnameleri imzalamak, devleti içeride ve dışarıda temsil etmek gibi birtakım temsil görevleri... Zaten 1924 Anayasası, Mustafa Kemal Paşa'nın kendi karizmatik kişiliğine göre hazırlandığı için, bunların hiçbirinin önemi yoktu. Kalaycıoğlu arkadaşımızın dediği gibi, tek parti rejiminde partinin lideri olan kişi, aynı zamanda Cumhurbaşkanı olduğu için, Parlamentoyla Cumhurbaşkanı arasındaki ilişkiler, hukuk değil, ama siyaset içinde, hukuk dışı, ama siyaset içinde çok güzel yürüyordu. Ardından gelen İsmet İnönü

AHMET MUMCU'NUN
KONUŞMASI

için de aynı şeyi söylemek mümkün. İsmet İnönü de karizmatik kişiliğiyle tek aday olarak Atatürk'ün ölümünden sonra, hemen ertesi gün Cumhurbaşkanı seçildi. İsmet Paşa'nın anayasada hiç yetkisi olmamasına rağmen, o zaman Türkiye'nin Milli Şefi olarak Cumhurbaşkanı yetkileriyle hiç ilgisi olmayan birtakım siyasal yetkileri nasıl kullandığını hepimiz biliyoruz; çünkü kendisi Milli Şefi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin değişmez Başkanıydı. Ancak çok partili rejime geçildiği vakit, bu uygun-suz tabloya son verdi. İsmet Paşa, kendisi son verdi. Partinin değişmez Genel Başkanlığı'ndan çekildi, Milli Şeflik sıfatı da kaldırıldı, çok partili rejime geçildi ve yerine 1924 Anayasası'na göre Celal Bayar bu kez Cumhurbaşkanı seçildi.

Celal Bayar'ın yükseköğrenimi yoktu, ama 1924 Anayasası, herhangi bir milletvekilinin cumhurbaşkanı seçilebileceğini hükme bağladığı için, Celal Bayar demokratikleşme hareketinin önderlerinden biri sayıldığından -ki öyle mi, değil mi, ayrıca tartışılabilir, ama- onun da bir karizmatik kişiliği vardı. Atatürk'ün arkadaşıydı, son Başbakanıydı, İktisat Vekili olarak bazı önemli işlere imza atmıştı. Onun Cumhurbaşkanı seçilmesine de hiçbir itiraz gelmedi. Ama sonunun nasıl geldiğini de biliyoruz, 27 Mayıs olayını ve 27 Mayıs Türkiye'yi götüren koşulları burada tartışmayacağız, konumuz sadece cumhurbaşkanının nitelikleri ve yetkileri.

27 Mayıs ara rejiminde Milli Birlik Komitesi'nin çıkarttığı çeşitli kararlarla cumhurbaşkanlığı sözcüğü, kısa bir süre için devlet başkanlığına dönüştü ve devlet başkanı olarak Milli Birlik Komitesi başkanı, 1924 Anayasası'ndaki cumhurbaşkanı yetkilerinden çok daha fazlasına sahip kılındı. Ama bu bir geçiş dönemi idi, 1961 Anayasası hazırlandıktan sonra cumhurbaşkanı o anayasa içindeki yerini aldı, devlet başkanlığı bitti, cumhurbaşkanlığı tekrar konuldu ve bu kez cumhurbaşkanının Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden, Cumhuriyet Senatosundan veya Millet meclisinden seçileceği; ancak 40 yaşını doldurması ve yükseköğrenim görmesi şartları getirildi ve çok nitelikli bir çoğunlukla seçilmesi ön şartı getirildi. Bu durumda seçilen cumhurbaşkanları, bu koşulları yerine getirdiler. 1961 Anayasası'nın son uygulama tarihine kadar objektif olarak

cumhurbaşkanları bu koşulları yerine getirmiştir. Ben için siyasal tarafına dokunmayacağım, rahmetli Cemal Gürsel'in, rahmetli Cevdet Sunay'ın, ikisinin de Genelkurmay Başkanı olması, bir aralık basında "cumhurbaşkanı olmak için mutlaka genelkurmay başkanı olmak lazımdır" şeklinde gayet spekülatif ve anlamsız lafların dolaşması, ardından Faruk Gürler'in de Genelkurmay Başkanı olarak adaylığını koyması, bütün bunlar cumhurbaşkanı olma niteliği üzerinde demokrasiye sadık, birbirleriyle kavgalı olmalarına rağmen demokrasiye sadık iki devlet adamı tarafından bertaraf edildi, yani Demirel ve rahmetli Ecevit tarafından bertaraf edildi ve bildiğimiz gibi, Fahri Korutürk, son derece tarafsız ve 1961 Anayasası'nın istediği koşullara uygun bir cumhurbaşkanı olarak seçildi. Fahri Korutürk de 1961 Anayasasının bütün objektif koşullarına uyuyordu. Yetki açısından 1961 Anayasası, cumhurbaşkanına yine çok büyük bir yetki tanımamıştı, ama bir çeşit parlamenter rejim görüntüsü bulunduğundan, 1961 Anayasası'nın 108. maddesinde cumhurbaşkanına bir fesih yetkisi tanımıştı, ama bu fesih yetkisinin kullanılması imkânsız denilecek derecede zordu ve hiç kullanılmadı. Çok ağır koşullar var, cumhurbaşkanının Meclisi feshedebilmesi için. Bunun dışında, 1961 Anayasası'na göre cumhurbaşkanı, gerçekten sorumsuzluğuna uygun bir şekilde birtakım yetkilere sahip ya da yetkisiz yetkilere sahip, tek silahu hükümet kararnamelelerini imzalamamasıydı, bu önemli bir yetki. Nitekim Sayın Başkanım da Sayın Korutürk'ten bir anekdotla bunun önemini belirttiler. Ancak, cumhurbaşkanının bu yetkilerine karşı bazı karşı önlemler alındı, bypass olayları, bypass kanunları çıkartıldı. Yani siyasal iktidar, tarafsız bir cumhurbaşkanının kendisinin yürütme gücüne ilişkin tasarruflarını bloke etmesine hiçbir zaman hoş gözle bakmadı. Aynı olay bugün de devam ediyor.

1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanının nitelikleri nedir, bunları herhalde öğleden sonra çok değerli kadim dostum Sayın Özbudun anlatacakmış galiba, o yüzden ona hiç dokunmayacağım. Yalnız, anlattıklarından bir sonuca varmak istiyorum, o da şu: Cumhurbaşkanlarının iki çeşit nitelik sahibi olması lazım. Birincisi anayasaya gösterilen objektif niteliklere

AHMET MUMCU'NUN
KONUŞMASI

sahip olmaları; milletvekili seçilme yeteneğine sahip olacak, 40 yaşını doldurmamaları ve yükseköğrenim yapmış bulunmaları koşulu konuldu.1982 Anayasası'na göre irdelermiyorum, 1961 Anayasası'na göre irdeliyorum ve dolayısıyla 1982 Anayasası'na da belki yansıyacak bazı dersler çıkabilir; haddim olarak dersler diyorum, sonuçlar çıkabilir.

Efendim, bir de cumhurbaşkanının doğal hukuktan, yurttaşların normal hukuk güdüsünden kaynaklanacak birtakım vasıflara sahip olması gerek. Örneğin bir cumhurbaşkanı, milletvekili seçilme yeteneğine sahipse, yani yüz kızartıcı suçlardan birinden mahkûm edilmemek gibi bazı suçları işlememişse, cumhurbaşkanı seçilebilir gayet tabii. Ancak bir milletvekili hakkında pek çok soruşturma dosyaları varsa, bu soruşturma dosyaları, o milletvekilinin daha önceki kamu görevleri nedeniyle düzenlenmiş, ancak milletvekili olduğu için durdurulmuş ise, hakkında bu kadar ağır itham olan kişinin ya da kişilerin cumhurbaşkanı seçilebilmesi için biraz vicdan muhasebesine girmesi gerekir gibime geliyor. Çünkü cumhurbaşkanı olduktan sonra, tamamen sorumsuz bir konuma erişiyor ve şaibeli, üzerinde itham olan bir kişinin cumhurbaşkanı olarak 7 yıl Türk Milletini ve Türk Devletini temsil etmesi, bana biraz garip geliyor.

Bakınız, biraz, kişiselliğe kayacağım; Atatürk'ün karizmatik karakteri dolayısıyla onun böyle bir hukuki şaibe altında olduğunu söyleyemeyiz, İsmet İnönü'nün keza. Celal Bayar iktidara temiz bir kişi olarak çıktı, Cemal Gürsel hakkında hiçbir itham yoktu, aynı şey Cevdet Sunay ve özellikle Fahri Korutürk için söylenebilir; fazilet sembolü, haklarında en küçük bir lekeli, şaibeli söylenti olmayan kişiler. Ardından gelen Cumhurbaşkanını Kenan Evren ki nasıl halk tarafından Cumhurbaşkanlığına getirildiğini biliyoruz, ama onun da geçmişinde -sırf kişisel açıdan söylüyorum- bir şaibe, bir itham, kendisini toplum önünde biraz şüpheli duruma getirecek bir görüntüsü yoktu. Rahmetli Turgut Özal için bir şey diyemeyeceğim, sanıyorum onun hakkındaki soruşturma ya da dava sayısı ya çok azdı ya da bunlar temizlenmişti. Süleyman Demirel seçildiği zaman da sanıyorum hakkındaki dosyaların büyük bir bölümü karara

bağlanmıştı. Ancak Sayın Özal' dan itibaren cumhurbaşkanının bu manevi niteliği üzerinde birtakım gölgeler dolaşmaya başlamıştır. Eğer bu gölgeler yeni seçilecek cumhurbaşkanı için daha koyu, daha çekilmez ve daha ağır bir şekle dönerse, o zaman belki objektif koşullara uygun, ama maşeri vicdan dediğimiz toplum vicdanı önünde belki bu makama layık bulunmayan ve çeşitli çevreler tarafından ağır bir şekilde eleştirilebilecek bir cumhurbaşkanıyla karşı karşıya kalmak, benim anlayışıma göre cumhurbaşkanın bütün toplumu birleştirici, uzlaştırıcı ve ulusun başkanı olma özelliğini bir ölçüde zayıflatabilir diye düşünüyorum. Tarihten aldığımız dersler ise, Türklerin yetkili cumhurbaşkanına sahip olması yolundaki geleneğini sürdürüyor. Bu ikisini nasıl bağdaştırmak mümkün, onu da sanıyorum değerli meslektaşım Göztepe ve diğer arkadaşlar anlatacaklar.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Mumcu'ya teşekkür ediyorum.

Sıra Yrd. Doç. Dr. Ece Göztepe'de.

Buyurun efendim.

Yrd. Doç. Dr. Ece GÖZTEPE (Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi):

Türkiye'de Bir Rejim Sorunu Olarak Cumhurbaşkanlığı Seçimi - Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme⁹²

Bu sempozyumu düzenledikleri ve nazik davetleri için öncelikle Türkiye Barolar Birliği'ne çok teşekkür ederim. Cumhurbaşkanlığı konusunda toplam dokuz akademisyenin söyleyeceklerinin olabildiğince az çakışması ve tekrarların önüne geçilebilmesi için ben hocalarım sayın Ergun Özbudun ve sayın Ahmet Mumcu ile anlaşarak kendi konumu karşılaştırmalı hukukla, özellikle de Alman Anayasası'yla sınırladım.

⁹² 13 Ocak 2007 tarihinde, Türkiye Barolar Birliği'nin Ankara Hilton Otel'de düzenlediği "Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı" konulu sempozyumda sunulan "Türkiye'de Bir Rejim Sorunu Olarak Cumhurbaşkanlığı Seçimi - Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme" başlıklı tebliğin, dipnotlarla zenginleştirilmiş metnidir.

ECE GÖZTEPE'NİN
KONUŞMASI

Bu çerçevede esas olarak Fransa'nın yarı-başkanlık rejimiyle Almanya'nın parlamenter rejimini ele alacağım.

Türkiye, Aralık ayının sonundan beri, şiddeti giderek artan bir cumhurbaşkanlığı tartışması yaşıyor. Önce siyasi görüş farklılıkları ekseninde yürütülen tartışma, emekli Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun, ilk turda 367 toplantı yetersayısı gerektiği yolundaki iddiasıyla bir pozitif hukuk tartışmasına dönüştü. Bütün bu tartışmalar sürerken, çok bildik başka bir tartışma tekrar gündeme geldi: "*Halk cumhurbaşkanını doğrudan seçsin*" ve "*Türkiye için başkanlık ya da yarı-başkanlık rejimi kabul edilsin*" tartışması. Ben bugün bu tartışmaları ele almak yerine, bu tartışmaların temel nedeni olarak gördüğüm parlamenter rejim krizlerinin nasıl aşılabileceği sorusu üzerinde durmak istiyorum. Konuşmamın temel tezi, Türkiye için en uygun siyasal rejim olduğunu düşündüğüm parlamenter rejimin konjonktürel krizlerinin, toplu rejim değişikliğiyle değil, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarıyla aşılabileceğidir.

Bilindiği üzere 1982 Anayasası'nın ilk cumhurbaşkanı olan Kenan Evren, Anayasa'nın 102. maddesine göre seçilerek işbaşına gelmemişti. Geçici 1. maddenin öngördüğü biçimde, halkoylaması sonucunda Anayasa'nın kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte, o tarihe kadar Milli Güvenlik Konseyi başkanı ve devlet başkanı sıfatlarını taşıyan Evren, yedi yıllık bir dönem için otomatik olarak cumhurbaşkanlığı görevine gelmişti. Bu istisnai usulle doldurulan cumhurbaşkanlığı makamının yetkileri, Anayasa'nın geçici 9. maddesinde düzenlenen, anayasa değişikliklerini altı yıllık süre için zorlaştıran hükümleriyle artırılmıştı. Olağan demokratik sürece geçiş dönemi diyebileceğimiz 1982-1989 arasında cumhurbaşkanının taşıması gereken nitelikler ve yetkileri, parlamento ile ilişkileri bugün olduğu gibi bir rejim sorunu olarak tartışılmamıştır. Aksine, Kenan Evren'in kişiliğinde somutlaşan yetkiler, 1982 Anayasası'nın kök salması için gerekli araçlar olarak görülmüştür. 1989 yılında dönemin başbakanı Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olma arzusuyla birlikte, 1982 Anayasası'nın siyasal rejim sorunu da başlamıştır.

Prof. Bakır Çağlar'dan ödünç aldığım bir imgeyle ifade etmek gerekirse, bu tartışmalar “iki ucu kesik omlet”⁹³ andıran tartışmalardır. 1982 Anayasası'nın parlamenter sisteminde yapılacak düzeltmeler yerine, “neden” ve “niçin” sorularını dışarıda bırakan, yarı-başkanlık ya da başkanlık sistemi tartışmaları gündeme hakim olmuştur. Tartışmanın asıl odak noktasını ise cumhurbaşkanının TBMM tarafından değil, doğrudan halk tarafından seçilmesi talebi oluşturmaktadır. Rejim değişikliği taleplerinin anahtar sözcüklerini

- demokratik meşruiyet,
- istikrar ve hızlı karar verme

olarak saptamak sanırım yanlış olmayacaktır.

1. Önce doğrudan seçim-demokratik meşruiyet ilişkisine bakalım: Cumhurbaşkanının ancak doğrudan halk tarafından seçildiğinde demokratik meşruiyete sahip olacağını iddia etmek, temsili demokrasinin mantığını reddetmek anlamına gelecektir. Çünkü anayasal bir devlette meşruiyet, salt meşruiyet zincirindeki halkaların doğrudanlığına ve kısalığına bakılarak belirlenmez; kurumların yerine getirdikleri anayasal görev, korudukları anayasal değerler de bu meşruiyete katkıda bulunur. Aksi halde en başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere seçimle işbaşına gelmeyen anayasal kurumların demokratik meşruluktan yoksun olacağı sonucu çıkartılacaktır ki, bu da günümüz demokratik hukuk devleti anlayışıyla bağdaşmaz.

Rejim değişikliği tartışmasında, tüm siyasal sistem göz önüne alınmak zorundadır. Cumhurbaşkanının doğrudan seçilmesi halinde “yöneten” bir yürütme gücü ortaya çıkacaktır ki, bu da bütün anayasal sistemin değiştirilmesi anlamını taşıyacaktır. Öncelikle cumhurbaşkanının parlamenter bir çoğunluğa dayanan hükümetle ilişkisinin, sonrasında da parlamentonun bu yetkili organlar üçgenindeki yerinin yeniden tespiti gerekli olacaktır. Basit bir doğrudan seçim talebinden doğan bu zorunlu sonuçların siyasetçiler tarafından yeterince dikkate alınmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

⁹³ Bakır, Çağlar, *Bir Anayasacının Seyir Defteri*, 2000, s. 26.

ECE GÖZTEPE'NİN
KONUŞMASI

Bu bağlamda şu sorunun sorulması zorunlu görünmektedir:

Doğrudan yapılacak bir cumhurbaşkanlığı seçiminde asgari katılım oranı belirlenecek midir? Bu halde seçmenlerin mutlak çoğunluğuyla ve örneğin, asgari % 60 katılımı seçilecek bir cumhurbaşkanının, nispi olarak çok daha az bir çoğunlukla seçilip Meclis'te çoğunluğu elde etmiş hükümet karşısındaki durumu nasıl değerlendirilmelidir? Avusturya ve İrlanda örneklerinden bildiğimiz, doğrudan halk tarafından seçilen, ama yetkisiz bir cumhurbaşkanı mı arzulanmaktadır, yoksa Fransa rejimine yaklaşan, yetkileri artırılmış bir cumhurbaşkanı mı?

2. İstikrar ve hızlı karar alınması beklentisinde göz ardı edilen husus ise, mevcut siyasal rejimler içinde ister parlamenter, ister başkanlık rejimi olsun, yürütmenin yanı sıra halen bir yasama organının varlığını sürdürdüğü ve yürütme karşısında önemli yetkilerle donatıldığıdır. Türkiye'deki başkanlık rejimi tartışmalarının uyandırdığı izlenimin aksine, demokrasi ilkesini ihlâl etmeksizin işleyen tek başkanlık rejimi olan Amerikan başkanlık modeli, Arend Lijphart'ın ölçütlerine göre, çoğunlukçu değil, oydaşmacı bir demokrasi modelidir. Yani yasama organundan bağımsız başkanın hiçbir biçimde yasama organına bağımlı olmadığı fikri doğru değildir. Yasama işlevini yürüten Kongre (Millet Meclisi ve Senato), başkanın ihtiyaç duyduğu yasayı çıkartmayarak ya da veto ettiği yasa teklifini 2/3'lük çoğunlukla kabul ederek başkanın politikasına engel olabilmektedir. Bu nedenle başkanın temel ilkesi, uzlaşmadır, çatışma değil.⁹⁴ Oysa Türkiye'deki siyasal rejim tartışmasında istikrar ve hızlı karar alma, herhangi bir uzlaşma olmaksızın tek bir kişinin karar alması ve uygulaması biçiminde kavranmaktadır.

Bu nedenle akılda tutulması gereken en önemli husus, çatışmasız, uzlaşmayı gerektirmeyen, salt çoğunlukçu, tam istikrarı sağlayan hiçbir siyasal rejimin var olmadığıdır. Diğer bir nokta ise, siyasal rejim tartışmasını, yasa pozitivizminin

⁹⁴ Başkanlık rejiminin ayrıntılı bir analizi için bkz., Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri. Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, 2002.

sığ çerçevesinden kurtarma zorunluluğudur. Bu bağlamda normları ve siyasal-toplumsal gerçekliği bir arada düşünerek çözümler üretmek gerekmektedir.

Fransa'nın Yarı-Başkanlık Rejimine Kısa bir Bakış

Karşılaştırmalı hukuka geri dönülecek olursa, öncelikle Fransa'daki yarı-başkanlık rejiminin ortaya çıkış koşullarına ve özelliklerine bakılabilir. Fransa 1958 Anayasası'yla yarı-başkanlık rejimine geçmiştir. Yarı-başkanlık rejimi 1950'lerden itibaren Fransa'nın sömürge kaybetmesiyle doğrudan bağlantılı, siyasal bunalımın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.⁹⁵ 1958 Anayasası, II. Dünya Savaşı kahramanı General Charles de Gaulle'ün ve V. Fransız Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı Michel Debrés'nin ürünüdür. Bu siyasal rejim, aynı zamanda partiler sisteminin yetersizliklerine karşı bir çare olarak ortaya atılmıştır. Partilerin iktidarı, güçlü ve yetkili bir cumhurbaşkanı ile dengelenmeye çalışılmıştır ki, bunun sonucu iki iktidarlı bir siyasal rejim oluşmuştur.⁹⁶

Fransız siyasal rejimi hem yasamada, hem de yürütmede iki sütunlu bir yapı arz etmektedir. Senato ve Millet Meclisi'nden oluşan yasama organı bir tarafta, cumhurbaşkanı ve hükümetten oluşan yürütme ise diğer tarafta yer alır. Senato ve Millet Meclisi'nden oluşan yasama organının Senato ayağı, geleneksel idari birimlerdeki (*departement*) halkın temsilcilerinden, Millet Meclisi ise halk tarafından doğrudan seçilen milletvekillerinden oluşur. Her ne kadar yasa yapımında her iki organın onayı gerekiyorsa da, Senato'nun veto yetkisi yoktur. Hükümet, iki organın iradelerinin uyuşmaması halinde Millet Meclisi'nin oyunun kabul göreceğine karar verdiğinde, Senato'nun herhangi bir gücü kalmamaktadır.⁹⁷ Devlet başkanı tarafından atanan hükümet başkanının Millet Meclisi'nden biçimsel bir güvenoyu alması gerekmez, ama hükümetin güvensizlik

⁹⁵ Aynı yönde bkz., Ersin Kalaycıoğlu, "Başkanlık Rejimi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehidiyle Sınarı", *Başkanlık Sistemi*, 2005, s. 17.

⁹⁶ Süheyl Batum, "Siyasal Sistemler", *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı*, 2001, s. 357.

⁹⁷ Jürgen Hartmann, *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland im Kontext*, 2004, s. 48.

oyuyla düşürülmesi hakkı bakidir. III ve IV. Cumhuriyet'teki parlamento üstünlüğüne karşı bir tepki niteliğinde olan 1958 Fransız Anayasası'nın mantığı, hükümetin görevde kalmasını güvence altına almak üzerine kuruludur. 1962 referandumu sonrasında cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından, 2000 referandumu sonrasında da 7 yerine 5 yıllık bir süre için seçilmektedir.

Rejimin fikir babalarının 1958'de öngörmediği nokta ise, her ikisi de halkın oylarıyla seçilen Millet Meclisi'ndeki çoğunluk ile cumhurbaşkanının aynı siyasi görüşten olmaması halinde sistemin nasıl işleyeceği. Çünkü yarı-başkanlık rejiminde temel sorun, cumhurbaşkanı ile başbakanın ilişkisinde düğümlenmektedir. "*Cohabitation*" kavramıyla ifade edilen olası kriz hali, 1986-1988 ve 1993-1995 tarihlerinde, sosyalist cumhurbaşkanı Mitterand ile muhafazakâr başbakan Jacques Chirac, 1997-2002 döneminde ise muhafazakâr cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile sosyalist başbakan Alain Jospin arasında yaşandı. Siyasal rejimin olağan ve öngörülebilir sonuçlarından birisi olan, ama rejimin işleyiş mantığını sekteye uğratabilecek "*cohabitation*" hali, salt anayasal yetki normlarına bakılarak çözülemezdi. Nitekim öyle de oldu. Bu zaman aralıklarında cumhurbaşkanları siyasi arenada geri çekildi ve yetkisi dahilinde olduğu halde pek çok yetkisini ya da silahını kullanmaktan imtina etti. "*Cohabitation*" u sona erdirmeyi amaçlayan meclisi fesih kararlarını dışarıda bırakıyorum.⁹⁸ Fransa'daki pratik, siyasal kültüre ve uzlaşma geleneğine iyi bir örnektir. Yetkisi olduğu halde kullanmamak, sistemin iyi işlemesini sağlamak için rejimdeki dengelerin diğer kurum lehine değişmesine izin vermek. Peki, Türkiye'de de iki farklı siyasi görüşe ait cumhurbaşkanı ile başbakan çatışmasında benzer bir uzlaşma olacağının garantisi var mıdır? Bu soruya olumlu yanıt vermek, Türkiye'nin siyasal kültürü dikkate alındığında çok gerçekçi değildir.

⁹⁸ Yarı-başkanlık sisteminde cohabitation örnekleri ve bunların kriz potansiyeli için bkz., Erdal Onar, "Siyasal Sistemler", *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı*, 2001, s. 382 vd.

1958 yılından bu yana Fransa'da iki türlü çoğunluk sistemi uygulanmaktadır. Her ne kadar sistem çok sayıda partiyi kapsayan bölünmüş bir parlamentoyu engellemek için kabul edilmişse de, 1958 Anayasası'nın parlamentonun yetkilerini sınırlayan hükümlerinin de parti istikrarında etkisi olduğu söylenebilir. Diğer bir etken ise, uzlaşmaya eğilimli, siyasi yelpazenin aynı tarafında yer alan partilerin varlığıdır. Fransa'daki sistemin iki siyasal blok yarattığı gerekçesiyle, Türkiye'de de siyasal partiler arasındaki bölünmenin yarı-başkanlık sistemiyle aşılabileceği ileri sürülmüştür. Örneğin Nur Vergin, Türkiye'nin iyi ve hızlı yönetilebilmesi için Fransa'daki yarı-başkanlık rejiminin benimsenmesini önermektedir. Böylelikle iki türlü çoğunluk sistemi partileri özellikle ikinci turda uzlaşmaya zorlayacak, parlamentoyu fesih yetkisine sahip cumhurbaşkanı karşısında yasama organının daha ılımlı ve uzlaşmacı politikalar üretmesini sağlayacaktır. Ancak Vergin parlamento çoğunluğu ile cumhurbaşkanının ait oldukları siyasi yelpazenin farklılığı halinde meydana çıkabilecek rejim tikanıklıklarını göz ardı etmekte, sanki üstün yetkilerle donatılmış cumhurbaşkanı, herhangi bir parlamento desteği olmaksızın istediği her türlü kararı tek başına verebilecekmiş gibi yarı-başkanlık rejiminin en büyük sıkıntısını dikkate almamaktadır.⁹⁹ Oysa bugün Türkiye'de, merkez sağ ve merkez sol kendi içinde kavgalıdır; etnik milliyetçilik ve İslamcı bloklaşma ise siyasi yelpazenin diğer unsurlarını oluşturmaktadır. Türkiye'deki siyasal aktörlerin çeşitliliği, bunlar arasındaki temel uzlaşmazlıklar, rejim değişikliği ile istikrar sağlanmasının zor olduğunun başlıca göstergeleri olarak kabul edilebilir.¹⁰⁰

Fransa cumhurbaşkanının anayasaya göre öncelikli görev ve işlevi, anayasaya itaati gözetmek, hakemlik rolüyle, kamu gücünün hukuka uygun biçimde yerine getirilmesini ve devletin bekaasını sağlamaktır. Aynı zamanda ulusal bağımsızlığın, devletin toprak bütünlüğünün ve uluslararası sözleşmelere uy-

⁹⁹ Nur Vergin, *Türkiye'ye Tanık Olmak*, 1997, s. 115-127.

¹⁰⁰ İkili yapılanmanın Türkiye'deki zorluğu üzerine bkz., Ergun Özbudun, "Kuvvetler Ayrılığı, Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi ve Ara Sistemler", *82 Anayasası İle İlgili Düşünceler*, 1997, s. 68.

ECE GÖZTEPE'NİN
KONUŞMASI

gunluğun güvencesidir. Yürütme organının siyasi programının çerçevesi, parlamentonun güvenine sahip başbakan tarafından çizilse de, cumhurbaşkanı olağan siyasi işleyişte de önemli yetkilere sahiptir. Örneğin cumhurbaşkanı,

• Başbakanı atar ve istifasını kabul eder. “*Cohabitation*” un yaşanmadığı hallerde bu yetkinin, başbakanın istifasını talep biçimine büründüğü görülmektedir.

• Bakanlar Kurulu’na başkanlık eder. “*Cohabitation*” durumunda, cumhurbaşkanının geri planda kalmayı kabul etmediği durumlardaki siyasi gerginlik Türkiye açısından düşünölmeye değerdir.

• Yasaları tekrar görüşölmek üzere parlamentoya geri gönderir.

• Hükümetin önerisi üzerine bir yasanın halkoylamasına sunulmasına karar verir (Maastricht Anlaşması’nı uygun bulma kanununda olduğu gibi).

• Olağan dönemdeki en önemli yetkisini kullanarak, parlamentoyu feshedebilir. Herhangi bir nedene bağılı olmayan, sadece fesih ertesinde kurulacak parlamentoyu 1 yıl süreyle fesihten koruyan sınırlama haricinde sınırsız olan bu yetki, rejimin cumhurbaşkanına verdiği en önemli silahtır.

• Anayasa Konseyi’ne doğrudan 3 aday seçer ve Konsey’in başkanını belirler. Konsey’in yetkileri düşünöldüğünde bu atama, siyasi önemi olan bir konudur. Çünkü oy eşitliği halinde başkanın görüşü esas alınmaktadır.

Olağanüstü halde ise, Fransa cumhurbaşkanını “*demokratik diktatör*” e dönöştürecek çok önemli yetkiler öngörölmüştür.¹⁰¹ Anayasa’nın 16. maddesine göre, “*Cumhuriyetin kurumları, ulusun bağımsızlığı, ülkenin bütönlüğü ya da uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi ciddi ve doğrudan tehdit edildiği ve anayasadaki*

¹⁰¹ Adolf Kimmel, “Der Verfassungstext und die lebenden Verfassungen”, Kimmel, Adolf / Uterwedde, Henrik (Hrsg.), *Länderbericht Frankreich*, 2005 içinde s. 254; Maurice Duverger, “Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli: Yarı Başkanlık Hükümeti”, *Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar* içinde (çeviren: Mehmet Turhan), s. 74.

kamu iktidarının düzenli işleyişi sekteye uğradığında cumhurbaşkanı, başbakanla, her iki meclisin başkanları ve Anayasa Konseyi'yle görüştüğünden sonra 'gerekli önlemleri' alır. Bu tedbirlerin amacı, anayasal olağan düzeni en kısa zamanda tesis etmek olmalıdır". Savaş ilanı 35. maddeye göre parlamentonun onayına bağlı olmakla birlikte, cumhurbaşkanının olağanüstü halin mevcudiyetini tespit ve alınacak önlemleri tayin konusundaki takdir yetkisi, Türkiye'nin özlemine çektiği "tek adam" misyonuna çok uygundur.

Fransız sisteminde cumhurbaşkanının kritik öneme sahip diğer olağan yetkisi ise, savunma ve dış güvenlik alanlarında dış politikayı belirlemektir. Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin en üst kurul ve komisyonlarının toplantılarına katılır ve silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır. Bu yetkileri nedeniyle Fransa'da savunma ve dışişleri bakanlarının belirlenmesinde cumhurbaşkanının fikrinin ve tercihinin öne çıkarılması bugüne değin olağan görülmüştür. Parlamentodaki çoğunlukla aynı siyasal yelpazede yer alan bir cumhurbaşkanının etki alanının, bu yetkilere paralel biçimde hayli geniş olacağı kuşku götürmez.

Almanya'nın Siyasal Rejimi ve Rasyonelleştirilmiş

Parlamentarizm Araçları

Almanya'nın hükümet sistemi, Weimar dönemindeki yarı-başkanlık rejimi dışında çok fazla rağbet görmemekte, karşılaştırmalı rejim çalışmalarında genellikle Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri ele alınmaktadır. Oysa Türkiye'nin de yaşadığı kararname krizi, kanunların Meclis'e geri yollanması, cumhurbaşkanının tarafsızlığı gibi pek çok parlamenter rejime içkin sorun, Almanya'da da yaşanmış ve sistem içi çözümlerle sorunlar aşılabilmektedir. Bu nedenle rejim değişikliği tartışmalarını yoğunlaştırmaktan çok, parlamenter rejimin içinden çıkarılabilecek kurumsal çözümlere bakmak, Türkiye açısından daha verimli olacaktır.

Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası'nı yapan parlamenter konsey (parlamentarischer Rat), Weimar Cumhuriyeti'nin merkezîyetçi, üstün yetkilerle donatılmış devlet başkanlığı

kurumunun Hitler'in iktidarıyla sonuçlanan geçmişini dikkate alarak, cumhurbaşkanlığı kurumunu olabildiğince yetkisiz bir makam olarak düzenlemeyi tercih etmiştir. Weimar dönemindeki cumhurbaşkanı ile Federal Alman cumhurbaşkanının yetkileri arasındaki farklılık, niceliksel farklılığı aşar biçimde işlevsel ve yapısal bir farklılığa dayanmaktadır. Weimar döneminde demokratik meşruiyet iki ayaklıydı. Bir tarafta halk tarafından seçilen meclis, diğer tarafta ise yine halk tarafından doğrudan seçilen bir cumhurbaşkanı mevcuttu. Hükümet her iki kuruma karşı da sorumluydu. Reich cumhurbaşkanı parlamento ile birlikte ya da parlamentoya karşı siyaset yapma yetkisiyle donatılmıştı. Oysa Federal Alman Anayasası gerçek anlamda parlamenter bir sistemi yeğlemiş, tek meşruiyet kaynağı olarak halk tarafından seçilen parlamentoyu benimsemiştir. Hükümet sadece meclise karşı sorumludur, siyaseti belirlemede ve bu siyasetin icrasında tek yetkili organdır. Weimar deneyimi, Savaş sonrası Almanya'sında cumhurbaşkanlığı makamı tasarlanırken, makamın şekillenmesinde son derece etkili olmuştur. Bu doğrultuda makam, sembolik hale getirilmiş, pek az yetkiyle donatılmış ve en önemlisi doğrudan halk meşruiyetine dayanan bir makam olmaktan çıkarılmıştır. Bu haliyle makam, "kendi başına, ama bağımsız olmayan bir makam" olarak nitelendirilmektedir.¹⁰² Hatta bazı yazarlar çıkan sonuca bakarak, halen niye cumhurbaşkanına ve iki başlı bir yürütmeye ihtiyaç duyulduğunu sormaktadır.¹⁰³

Reich döneminde cumhurbaşkanına ait olup da şu anda başka organlara geçmiş olan en önemli yetki, orduya komuta etme yetkisidir. Bu yetkinin sahibi artık barış zamanında savunma bakanı (Anayasa md. 65a), savaş zamanında ise başbakandır (Anayasa md. 115b). Yine Weimar döneminde 1932 yılında devlet başkanı Hindenburg'un Hitler lehine kullandığı, parlamentoyu fesih yetkisi de çok zor ve istisnai koşullara bağlanmıştır.

¹⁰² Klaus Stern, *Staatsrecht II*, s. 210, aktaran Ingolf Pernice, "Der Bundespräsident (Art. 54)", Horst Dreier (Hrsg.), *Grundgesetz Kommentar*, 2. baskı, Cilt: II, 2006 içinde, s. 1307, par. 16.

¹⁰³ Klaus von Beyme, *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*, 2004, s. 304.

Alman Anayasası hazırlanırken tartışılan bir soruyu burada bir kez daha sormak, makamın işlevini anlamak bakımından yerinde olacaktır: Mutlak monarşiden evrilererek parlamenter monarşiye geçmiş İngiltere'deki iki başlılığı, cumhuriyetin kabulüyle birlikte sürdürmek zorunlu mudur? Gerçekten de parlamenter rejimle yönetilen cumhuriyetlerde cumhurbaşkanının gerçek işlev ve görevinin ne olduğu konusunda tatmin edici teorik bir yanıt bulunamamıştır. Bu tereddüde rağmen cumhurbaşkanının, devletin başı sıfatıyla *"kamu esenliğinin gerçekleştirilmesine hizmet eden bir kurum"* olduğu kabul edilmektedir. O halde parlamenter rejimle yönetilen cumhuriyetlerde cumhurbaşkanının asıl işlevi, yürütmenin değil, devletin başı olmasından kaynaklanan yetkilerde odaklanmaktadır. Bu işlev ve görevler şöyle özetlenebilir:

- Toplumda entegrasyon unsuru olmak. Yani devletteki ve toplumdaki farklı çıkar gruplarını bir araya getirmek, uzlaştırmak, aynı zamanda uyarı ve tavsiyelerde bulunmak,
- Kriz anlarında aktif siyasete karışma yetkisi olmasa da sistemin tıkanmasını önleyecek tedbirleri almak,
- Günlük siyasi kavgaların dışında kalmak, ama toplumu yakından ilgilendiren ve siyaseten müdahale edilmesi gereken konulara dikkat çekmek (örneğin, yoksulluk, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı vb.).

Alman cumhurbaşkanının, bu ilkeler esas alınarak düzenlenmiş, Anayasa'nın değişik bölümlerinde yer alan önemli, ama genellikle biçimsel nitelikte çok sayıda yetkisi vardır. Örneğin,

- Federal Meclis başkanına, çalışma ve tatil zamanını kendisi belirleyen federal Parlamento'yu toplantıya çağırması için talepte bulunma (md. 39/III),
- Federal Almanya'yı dışa karşı temsil etme. Cumhurbaşkanı bu çerçevede uluslararası sözleşmeleri imzalar, yabancı devlet temsilcilerini kabul eder ve yabancı ülkelere Almanya'nın temsilcilerini yollar (md. 59/I),
- Federal mahkeme yargıçlarını, federal memurları, subay ve astsubayları atamak (md. 60I),

- Federasyon adına özel af yetkisini kullanmak (60/II),
- Federal Meclis tarafından seçilmek üzere başbakanı önermek ve seçilen kişiyi başbakan olarak atamak (md. 63/I ve 63/II),
- Parlamentoyu madde 63/IV veya 68/I'de öngörülen hallerde feshetmek,
- Federal bakanları atamak, (md. 64/I),
- Hükümet programını onaylamak (md. 65),
- Yasama olağanüstü halini ilan etmek (md. 81/I) (Almanya'da şimdiye kadar hiç uygulanmamıştır),¹⁰⁴
- Kanunların ısdarı ve yayımlanması (md. 82/I),
- Savunma haliyle ilgili yetkiler (md. 115a/III, IV, V),
- Seçim tarihini belirlemek (Federal Seçim Yasası, madde 16).

Özellikle 63, 68 ve 81. maddelerde cumhurbaşkanına tanınan yetkiler, hükümet yönetiminin cumhurbaşkanına geçmesi amacına yönelik değildir. Aksine, tarafsız arabulucu rolüyle cumhurbaşkanının, parlamenter rejimin en iyi biçimde işlemlerini sağlayacak tedbirleri almasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Cumhurbaşkanının Seçimi, Nitelikleri ve Tarafsızlığı

Alman cumhurbaşkanının seçim prosedürü, Türkiye'deki meşruluk tartışmasına bir alternatif sunabilecek niteliktedir. Almanya'da cumhurbaşkanı, *ad hoc* oluşturulan ve tek görevi olan seçim işleminden sonra kendiliğinden dağılan bir federal kurul (*Bundesversammlung*) tarafından seçilmektedir. 1949 tarihli Alman Anayasası yapılırken pek çok olasılık üzerinde durulmuştur. Weimar dönemindeki kötü deneyimlerden do-

¹⁰⁴ Kemal Gözler, bu kavramı Türkçeye, Fransızcasından esinlenerek (*état de nécessité législative*) "teşri zorunluluk hali" olarak çevirmektedir. Bkz., "Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)", *Türkiye Günlüğü*, S. 62, Eylül-Ekim 2000, s. 25-47 (www.anayasa.gen.tr/istikrar.htm; erişim tarihi 23 Ocak 2007).

layı cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi fikri reddedilmiştir. Sadece Federal Meclis'e tanınacak seçme hakkının çok düşük bir demokratik meşruiyeti olacağı ileri sürülmüş, Federal Meclis ve Senato'nun ortak seçim yetkisi ise, Senato üyelerinin eyalet hükümetlerinin yönergelerine uyma yükümlülüğünden dolayı bağımsız ve tarafsız bir cumhurbaşkanı seçiminin güvence altına alınamayacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. Bugünkü sistem, hem demokratik, hem de federal unsuru dikkate almaktadır.¹⁰⁵

Federal Kurul, Federal Alman Anayasası'nın 54/III maddesine göre, Federal Meclis üyelerinden ve eyalet parlamentolarının nispi seçim esasına göre seçtikleri, aynı sayıdaki üyeden oluşur. Bu üyeler eyalet parlamentosunun üyesi olabileceği gibi, parlamento dışından seçilen kişiler de olabilir. Federal Kurul'un her üyesi, Federal Meclis başkanına aday teklifinde bulunabilir. Tekliflere, aday gösterilen kişinin onayının da eklenmesi zorunludur.¹⁰⁶ Federal Kurul, görevdeki cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından 30 gün önce, makamın önceden boşalması halindeyse en geç 30 gün içinde toplanır. Kurul, Federal Meclis başkanı tarafından toplantıya çağrılır. Federal Kurul, seçim işleminden önce herhangi bir görüşme yapmaz. Çoğunluğu elde eden aday, cumhurbaşkanı seçilir. İlk iki turda adaylardan hiçbiri mutlak çoğunluğu elde edememişse, bir sonraki turda en çok oyu alan aday cumhurbaşkanı seçilir.

Milletvekili seçilme yeterliliğine sahip ve 40 yaşını doldurmuş her Alman vatandaşı cumhurbaşkanlığına seçilebilir. Cumhurbaşkanı 5 yıllık bir süre için seçilir. Arka arkaya yalnızca iki defa cumhurbaşkanlığı yapılabilir. 54. maddenin ikinci fıkrası, araya başka bir cumhurbaşkanının görev süresinin girmesinden sonra üçüncü bir kez seçilmenin mümkün olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.¹⁰⁷ Anayasa'nın 115h/I mad-

¹⁰⁵ Klaus von Beyme, *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*, 2004, s. 304; Hartmut Maurer, *Staatsrecht I*, 2005, s. 504.

¹⁰⁶ 1959 tarihli "Cumhurbaşkanı Seçimine Dair Kanun" md. 9/I.

¹⁰⁷ Hartmut Maurer, *Staatsrecht I*, 2005, s. 504; Ingolf Pernice, "Der Bundespräsident (Art. 54)", Horst Dreier (Hrsg.), *Grundgesetz Kommentar*,

ECE GÖZTEPE'NİN
KONUŞMASI

desine göre ülkenin savunma halinde bulunması durumunda, görev süresi sona eren cumhurbaşkanının görevi, savunma halinin bitmesinden dokuz ay sonra sona erer.

Görev süresince cumhurbaşkanı milletvekillerinin yasama sorumsuzluğuna ve yasama dokunulmazlığına sahiptir (md. 46/II, III ve IV); göreviyle bağdaşmayacak işler ise 55. maddede düzenlenmiştir. Buna göre cumhurbaşkanı, hükümetin bir üyesi olamayacağı gibi, federal ya da eyalet düzeyinde bir yasama organının da üyesi olamaz. Bunun yanında ücretli bir görev, sanat ya da mesleği icra edemez, kâr amacı güden bir işletmenin yönetim ya da denetim kurulu üyeliğini yürütemez.¹⁰⁸ Buna karşılık -varsa- partisi ile ilişkisinin kesilmesi, 55. maddede öngörülmemiştir. Öğretide parti üyeliğinin, cumhurbaşkanlığı süresince pasif hale getirilmesi gerektiği savunulmaktadır.¹⁰⁹ Normun amacı, cumhurbaşkanının tarafsızlığını güvence altına almak, olası çıkar çatışmalarını önlemek, cumhurbaşkanını günlük politik tartışmaların dışında tutmak ve makamın güvenilirliğini korumak olduğundan, norm geniş yorumlanmaktadır.¹¹⁰ Benzer bir anlayışın 1982 Anayasası için de kabulü gerekir. 101. maddede düzenlenen, parti ile ilişkinin kesilmesi ve TBMM üyeliğinin sona ermesi halleri dışında cumhurbaşkanının ücretli başka bir işinin olabileceğinin ya da örneğin İl Genel Meclisi üyesi olabileceğinin kabulü, makamın tarafsızlığı ilkesiyle bağdaşmayacaktır.

Türkiye'deki meşruluk tartışmasına bir alternatif, cumhurbaşkanını benzer bir esasa göre oluşturulan "*genişletilmiş bir meclisin*" seçmesi olabilir. Almanya'daki federal unsurun yerini yerel yönetimler alabilir. Örneğin, TBMM'nin üye tamsayısı

2. baskı, Cilt: II, 2006 içinde, s. 1314.

¹⁰⁸ Benzer düzenlemeler için bkz., İtalyan Anayasası md. 84; İsveç Anayasası Bölüm 5, md. 2/I (kral, bakan ya da milletvekili görevini üstlenemez); Fransız Anayasası'nda açık bir hüküm olmamakla birlikte öğreti makamla ilgili uyumsuzluklarda benzer ilkeleri kabul etmektedir.

¹⁰⁹ Ingolf Pernice, "Der Bundespräsident (Art. 54)", Horst Dreier (Hrsg.), *Grundgesetz Kommentar*, 2. baskı, Cilt: II, 2006 içinde, s. 1319.

¹¹⁰ Martin Nettesheim, "Amt und Stellung des Bundespräsidenten in der grundgesetzlichen Demokratie (§61)", Josef Isensee/Paul Kirchhof (Hrsg.), *Handbuch des Staatsrechts*, 3. baskı, 2005 içinde, s. 1065 vd.

kadar, nispi temsil ilkesine göre seçilecek İl Genel Meclisi üyesi, genişletilmiş meclisin üyesi olabilir. Bu durumda TBMM'nin siyasi yelpazesi, yerel yönetimlerdekiyle desteklenecek, meşruluk tartışmalarını giderecek bir katkıda bulunacaktır.¹¹¹

Cumhurbaşkanının Atama Yetkisi ve

Muhtemel Sorunlar

Alman cumhurbaşkanı, başbakanı ve bakanları (md. 63/II, 63/IV, 67 ve 64), federal yargıçları, federal memurları ve üst düzey askerleri atama ve görevden alma yetkisiyle donatılmıştır (md. 60). Ama gerçekte cumhurbaşkanı bu atamalarda tek başına karar vermemekte, kendisine sunulan önerileri icra etmektedir. Alman hukukunda da cumhurbaşkanının ne oranda red ya da itiraz hakkı olduğu tartışılmıştır. Atamalarda "hukuki" bir engel varsa (yani atanması gereken kişi gerekli ve yeterli hukuki nitelikleri taşııyorsa) cumhurbaşkanının atamayı red yetkisi kabul edilmektedir. Ancak "siyasal ya da kişisel nedenlerden dolayı" böyle bir yetkisinin olmadığı kabul edilmektedir. Atanması önerilen kişinin devlet açısından kabul edilemez nitelikleri olduğu görüşünde ise cumhurbaşkanı atamayı reddedebilir. Ama bu nedenler siyasi, ahlâki ya da etik değil, objektif-hukuki gerekçeler olmak zorundadır.¹¹² Buradaki ölçütlerin birbirinden ayrılması görüldüğü kadar kolay değildir. Almanya koşullarında Nazi geçmişi olan birisinin bakan olarak atanmasının, devletin esenliği ve prestiji açısından kabul edilebilir olmadığı tartışmasız kabul görecektir. Türkiye örneğinde ise Cumhuriyet'in temel niteliklerinden birine aykırı eylemde bulunmuş ya da benzer fikirleri savunan birisinin uygun

¹¹¹ Muammer Aksoy da benzer bir öneride bulunmuştur: "Parlamentoda 15 gün içinde yapılacak 10 turda (ya da 7 turda) salt çoğunluk sağlanamazsa, 11. turdan sonra cumhurbaşkanı, il belediye başkanlarının ve 100.000'i aşan ilçe belediye başkanlarının (ve belki de il genel kurullarından seçilecek üyelerin) dahi katılımıyla meydana gelecek bir kurul tarafından seçilir". Bkz., Muammer Aksoy, *Önümüzdeki Cumhurbaşkanlığı Seçimi. Rejim Bunalımına ve Kötü Sonuçlarına Doğru Pupa Yelken Gidiş*, 1989, s. 120.

¹¹² Martin Nettesheim, "Die Aufgaben des Bundespräsidenten (§62)", Josef Isensee/Paul Kirchhof (Hrsg.), *Handbuch des Staatsrechts*, 3. baskı, 2005 içinde, s. 1100.

ECE GÖZTEPE'NİN
KONUŞMASI

olmadığı ileri sürülebilir. Ancak bu halde gerekçenin hukuki mi, yoksa siyasi mi olduğu net olarak belirlenemeyecektir.

Anayasa'nın 63. maddesine göre ise cumhurbaşkanı, parlamentonun mutlak çoğunlukla seçtiği başbakanı atamak zorundadır. Buna karşılık basit çoğunlukla seçilen bir başbakanı atamama yetkisinin olduğu kabul edilmektedir. Ama yukarıda anılan diğer atamalarda, siyasi sorumluluğu taşıyan organların cumhurbaşkanı dışındaki organlar olduğu dikkate alınarak, bu atamaları yapmak zorunda olduğu konusunda öğretide görüş birliği vardır.¹¹³

Cumhurbaşkanının İsdar Yetkisi ve

"Organ Uyuşmazlıkları Davası"

Alman Anayasasının 82/I maddesine göre parlamentoda kabul edilen yasalar, cumhurbaşkanı tarafından ısdar edilir (Ausfertigung). İsdarın üç işlevi mevcuttur: Yasama sürecinin sona erdiğinin ve sonucunun, yani yasanın varlığının tespiti; yasa metninin, yasama organının kabul ettiği metnin aynısı olduğunun ve anayasada öngörülen prosedüre uygun biçimde meydana geldiğinin tescili (yasallık) ve nihayet temsil ve entegrasyon etkisidir ki, bununla kastedilen, yasanın ısdarı ile birlikte devlet iradesinin bir işleminin, hukuk düzenine ait yeni bir normun duyurulmasıdır.¹¹⁴ Bu nedenle Almanya'da yasaların kabul tarihi olarak, cumhurbaşkanının imza tarihi belirtilir.¹¹⁵

Cumhurbaşkanının, yasama sürecinin son aşamasındaki bu yetkisi çerçevesinde, önüne gelen yasanın anayasaya uygunluğunu kontrol edip edemeyeceği, hatta böyle bir yükümlülüğünün olup olmadığı sorusu, Alman hukukunun en tartışılan konularından birisidir. Çünkü kontrol yetkisinin kabulü, aynı zamanda red olasılığının da kabulünü gerektirmektedir. Dikkat edilmesi gereken husus, tartışılan noktanın, anayasaya

¹¹³ Ingolf Pernice, "Der Bundespräsident (Art. 54)", Horst Dreier (Hrsg.), *Grundgesetz Kommentar*, 2. baskı, Cilt: II, 2006 içinde, s. 1381 vd.

¹¹⁴ Hartmut Maurer, *Staatsrecht I*, 2005, s. 588; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 2004, s. 49.

¹¹⁵ Hartmut Maurer, *Staatsrecht I*, 2005, s. 588-589.

uygunluk denetimiyle sınırlı olmasıdır. Alman parlamenter sisteminde cumhurbaşkanının yerindelik denetimi anlamına gelecek, ekonomik, etik ya da başka sebeplerle kanunun ısdarını reddedemeyeceği konusunda görüş birliği vardır.

Denetim yetkisi de biçimsel ve maddi denetim yetkisi olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir. Biçimsel denetim yetkisinden yasama sürecindeki yetkilerin ve sürecin anayasaya uygun biçimde kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesi anlaşılmaktadır. Cumhurbaşkanının bu konuda bir denetim yetkisi olduğu kabul edilmektedir. Tartışmalı nokta, maddi denetim yetkisinin (kanunun içeriğinin anayasaya, özellikle de temel hak ve özgürlüklerle anayasal ilkelere uygunluğunun denetimi) varlığıdır. Bazı yazarlar, Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi yetkisinin, cumhurbaşkanının maddi denetim yetkisini gereksiz, hatta olanaksız kıldığını ileri sürerken, karşı görüş Anayasa Mahkemesi'nin denetim ve iptal yetkisinin sadece yargısal alanla sınırlı olduğunu, cumhurbaşkanının denetim yetkisine de engel oluşturmadığını ileri sürmektedir. Öte yandan maddi denetim yetkisinin kabulü her ne kadar anayasaya uygunluk sorunu gibi görünse de, sonuçta bunun geciktirici, hatta mutlak veto niteliği taşıdığı ileri sürülmektedir. Demokratik meşruluğa sahip Meclis ve Senato'nun kabul ettiği bir yasanın, belki de tartışmalı bir anayasaya aykırılık iddiası nedeniyle reddedilmesi, parlamenter sistemin mantığıyla bağdaşmayacaktır. Öğreti tartışmalarından uzaklaşip pratiğe bakıldığında Alman cumhurbaşkanlarının, maddi denetim yetkisini kendilerinde görerek bu yetkiyi kullandıkları, ama çok az sayıda kanun için red yoluna başvurdukları görülmektedir. Bu ender durumlarda hem Meclis, hem de Senato cumhurbaşkanının görüşünü benimsemiş, yargı yoluna başvurmamışlardır. Elbette söz konusu kanunların görece önemsiz kanunlar olmasının da bu uyumda katkısı olduğu göz ardı edilmemelidir.¹¹⁶

¹¹⁶ Alman cumhurbaşkanı Horst Köhler'in birkaç hafta arayla iki yasayı ısdar etmeyi reddetmesi, Alman kamuoyunda büyük tartışmalara yol açmıştır. İlk yasa, uçuş güvenliğini sağlayan kurumların özelleştirilmesini öngören yasaydı. Cumhurbaşkanı Köhler, bu sektörün kamu yararını doğrudan ilgilendirdiği ve devlet tarafından yürütülmesi gereken

ECE GÖZTEPE'NİN
KONUŞMASI

Türkiye’de benzer bir sorun kararnamelerin imzalanmasında yaşanmaktadır. Cumhurbaşkanının yukarıda belirtilen “hukuki” ölçütlere göre davranmayıp hükümetin politikalarına ket vuran siyasi nitelikli red kararlarına karşı ise Alman hukukundaki bir anayasal yargı denetim yolunun Türkiye’de kabulü üzerinde düşünülebilir. Alman Anayasası’na göre, bütün yüksek federal organlar (Federal Meclis, Senato, cumhurbaşkanı, hükümet vs.) anayasada düzenlenmiş yetki ve yükümlülüklerin yorumlanması konusundaki görüş ayrılıklarının giderilmesi ve Anayasa’nın yorumlanması için “organ uyumsuzlukları davası” yoluyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurabilirler. Bu halde cumhurbaşkanının bir kanunu ısdar etmeyi reddetmesinin bir anayasa ihlâli olup olmadığı, yani gerekçelerinin haklı, anayasal yetki ve yükümlülükler çerçevesinde kalıp kalmadığı kontrol edilmektedir. Kanunu ısdarı red kararını ele alan Mahkeme, dolaylı olarak yasanın anayasaya uygunluğunu da denetlenmiş olmaktadır.¹¹⁷ Aynı şey, atama(ma) kararları için de geçerlidir.

Bu dava türünün yanı sıra, cumhurbaşkanının yetkilerini anayasayı ihlâl edecek biçimde kullanmasını önlemeye yönelik, Türk ya da Fransız anayasalarındaki vatana ihanet suçlamasından farklı nitelik taşıyan bir dava türünün kabulü de düşünülebilir. Alman Anayasasına göre, Federal Meclis ya

bir hizmet olduğu gerekçesiyle yasayı ısdar etmeyi ve yayımlamayı reddetti. Aralık ayının son günlerinde ise, Almanya’da yaşanan çürük et skandalına bir tepki niteliği taşıyan, “Tüketici Bilgilendirme Yasası”nın, 1 Eylül 2006’da yürürlüğe giren federalizm reformuna aykırı olduğu gerekçesiyle Köhler yasayı ısdar etmedi. Almanya’nın en prestijli gazetelerinden *Süddeutsche Zeitung*’un editörü, hukukçu Heribert Prantl, cumhurbaşkanının son iki yasadaki tavrının devamı halinde, Weimar dönemindeki “anayasanın koruyucusu cumhurbaşkanı” anlayışına geri döneceği ve 1949 Alman Anayasası’nın sistematüğinde Anayasa Mahkemesi’ne verilen anayasayı koruma görevine bir rakip çıkacağını belirtmektedir. Bu nedenle de cumhurbaşkanının ısdarı red yetkisini kullanma alanını genişletmek yerine, anayasaya uygunluk denetimini yapma yetkisini Anayasa Mahkemesi’ne bırakması yönünde uyarılmaktadır (*Süddeutsche Zeitung*, 11.12.1006).

¹¹⁷ Martin Nettesheim, “Die Aufgaben des Bundespräsidenten (§62)”, Josef Isensee/Paul Kirchhof (Hrsg.), *Handbuch des Staatsrechts*, 3. baskı, 2005 içinde, s. 1093.

da Senato, anayasayı ya da federal bir yasayı *kasten ihlâl ettiği gerekçesiyle* cumhurbaşkanına karşı Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmektedir. Dava açılabilmesi için Federal Meclis ya da Senato üyelerinin en az dörtte birinin teklifi ve teklifin en üçte ikilik çoğunlukla kabulü gereklidir. Davada temsil görevini, davayı açan organın üyelerinden birisi üstlenir (md. 61/I). Anayasa Mahkemesi cumhurbaşkanını, anayasayı ya da başka bir federal kanunu kasten ihlâl etmekten suçlu bulursa, cumhurbaşkanının görevinin sona erdiğine karar verebilir. Mahkeme ayrıca geçici tedbir kararıyla, dava açıldığı andan itibaren cumhurbaşkanının görevini yerine getiremeyeceğine karar verebilir (md. 61/II).

Bu davanın bir ceza davası niteliğinde olup olmadığı sorusu, öğretilerde olumsuz biçimde yanıtlanmaktadır. Yani aynı eylemden dolayı cumhurbaşkanına karşı bir ceza davası açılması olanaklıdır. Davanın, "*anayasal düzeni korumaya yönelik*" bir anayasal dava olduğu kabul edilmektedir. Buna karşılık hukuk devleti ilkesinin gereği olan bütün ceza muhakemesi güvencelerine uyulması zorunludur. Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun ilgili maddeleri de bu doğrultuda, ceza muhakemesi kurallarına benzer biçimde düzenlenmiştir. Mahkemenin kararı için yine üçte ikilik bir çoğunluk gereklidir (AYM Kanunu, md. 15/IV).

Anayasal düzeni korumaya yönelik bu dava türü, 1982 Anayasası'nın 105/III. maddesinde düzenlenen vatana ihanet suçlamasıyla cumhurbaşkanının Yüce Divan'da yargılanmasına olanak tanıyan hükme ek olarak, Alman Anayasası'ndakine benzer bir hükümle desteklenebilir. Böylelikle siyasi boyutu ağır basan bir cezai sorumluluk yerine, anayasal düzeni korumaya yönelik, vatana ihanet için gerekli çoğunluktan daha az bir çoğunluk gerektiren bir koruma mekanizması, cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğu arasındaki olası sistem çatışmalarına potansiyel bir koruma getirebilir.

Alman literatüründe tartışmasız kabul gören husus, cumhurbaşkanının partiler üstü konumu sayesinde birleştirici, uyarıcı, yol gösterici, farklılıkları değil, ortaklıkları vurgulayan,

ortak değerleri ve özgürlüklerin saygı çerçevesinde kullanılmasının yollarını gösteren bir işleve sahip olduğudur. Bir yazar, mitolojideki bekçi imgesine dayanarak cumhurbaşkanının “Kustos” görevi olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸ Buna göre cumhurbaşkanı, siyasal sürecin etkili biçimde yürümesini sağlayacak önlemleri almak zorundadır. Siyasetin olağan akışının bozulmadığı durumlarda cumhurbaşkanının görevi sadece sürece eşlik eden bir gözetimken (md. 63/II, 2. cümle), siyasal sürecin istikrarsızlaştığı anlarda ise kendisine daha aktif bir yönlendirme yetkisi tanınmıştır (md. 63/IV).

Bu yazının tezleri ve Türkiye'nin parlamenter rejim tıkanıklıklarının hukuki araçlarla çözülmesiyle ilgili öneriler iki başlık altında toplanabilir:

1. Cumhurbaşkanının taşınması gereken nitelikler, sadece anayasaya bakılarak saptanamaz. Bu nitelikler, anayasada yazılı objektif kriterler yanında, kurumun işlevi göz önünde tutularak, yazılı olmayan anayasal kurallarla desteklenerek belirlenebilir. Bu nedenle Nisan 2007'de başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın olası cumhurbaşkanlığı adaylığı konusundaki tartışmalarda yasa pozitivizminden sıyrılıp parlamenter rejimin mantığı çerçevesinde düşünülmesinde sonsuz yarar vardır.

2. Türkiye'deki parlamenter rejim krizlerinin çözümü rejim değişikliğinde aranmamalı, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm araçlarıyla krizlerin hukuken yönlendirilmesine yardımcı olunmalıdır. Alman Anayasası'ndaki “kurucu güvensizlik oyu”, cumhurbaşkanına karşı “organ uyumsuzlukları davası” ya da “anayasayı ihlal davası” yolunun açılması, cumhurbaşkanının karşı-imza kuralına tabi işlemlerinin açık biçimde sayılması gibi araçlarla şimdiye kadarki parlamenter krizlere çözüm aramak daha doğru olacaktır.

İlginize ve sabrınıza teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

¹¹⁸ Martin Nettesheim, “Amt und Stellung des Bundespräsidenten in der grundgesetzlichen Demokratie (§61)”, Josef Isensee/Paul Kirchhof (Hrsg.), *Handbuch des Staatsrechts*, 3. baskı, 2005 içinde, s. 1031 vd.

Değerli konuşmacılar görüşlerini geniş bir şekilde ortaya koydular. Önemli bir şey vurgulandı. Cumhurbaşkanının Anayasa'daki yetkileri çok fazla. ABD başkanında bile olmayan yetkilere sahip olduğu değerlendirilmesini yapanlar oldu. Böyle olunca Cumhurbaşkanı olma arzusu da artıyor. Biraz sembolik olsa, temsil niteliği öne çıksa belki bu kadar isteklisi olmayacak, çok fazla tartışmada yaşanmayacak.

İngiltere'de kralın yetkileri 1215'ten itibaren yüzlerce yıl süren demokratik bir süreç içinde azaltılarak, temsil niteliği öne çıkan sembol haline getirildi. Ama biraz evvel Sayın Mumcu'nun belirttiği gibi, biz bir devrimle padişahlıktan Cumhuriyete geçtik. Padişahın yetkilerinin kısıtlanması ya da demokrasiye geçiş için halktan uzun mücadele vererek ve bedel ödeyerek oluşturduğu kurumların Ülkemizde yerleşmesi için zamana ihtiyaç vardır. Sistemin halk tarafından benimsenerek yerleşmesi gerekir ki; ona sahip çıkarak korusun ve geliştirsin.

Demokrasilerde tartışmalar doğal karşılanmalıdır. Ancak Cumhurbaşkanlığı seçimleri çok yaklaşmıştır. Cumhurbaşkanı Anayasamızdaki kurallara göre seçilecektir. Bu aşamada başkanlık sisteminin ya da Cumhurbaşkanının yetkilerinin fazlalığının tartışılmasının bir faydası yoktur. Anayasada belirtilen olağanüstü yetkileri kullanacak niteliklere sahip saygın, bir Türk vatandaşı Ulusun mümkün olduğu kadar yüksek desteği ve güveni ile Cumhurbaşkanı seçilmelidir. Cumhurbaşkanı seçimi toplumda kampaşmalara yol açmamalıdır. Seçimden sonrada önceki tartışmalar bitmelidir. Cumhurbaşkanlığı gibi Türk toplumunun kabinde özel ve saygın bir yeri olan makamın sürekli tartışılması, bu yüce kurumla birlikte devleti de yıpratır ve aşındırır. Türkiye'nin çok kritik bir coğrafya da bulunduğunu, ülke bütünlüğü ve demokratik laik rejimle ilgili önemli sorunlarımızın olduğunu bilmekteyiz. Onun için her zamankinden daha çok uzlaşmaya ihtiyacımız vardır. Demokratik tartışmanın çatışma değil, uzlaşma çıkarmasını temenni ediyorum.

Şimdi sorularınızı alacağım. Sayın konuşmacılara soru tevdi ederken, lütfen kendinizi tanıtarak, kime sorduğunuzu

beyan ediniz. Çünkü tüm konuşmalar kayda geçmektedir. Her konuşmacı kendisi ile ilgili soruları not alarak cevap verecektir. Mazereti olduğundan ilk sözü diğer hocalarımızın izni ile Sayın Mumcu'ya vereceğim. Sorularınızı lütfen öncelikle ve sadece Sayın Mumcu'ya tevdi ediniz.

Buyurun.

TARTIŞMA

Av. Nizar ÖZKAYA: Sayın Başkan; benim soruma Sayın Hocamız Ahmet Mumcu'ya olacaktır. Sorumu sorarken, çok kısa, dünyanın en güzel adamı olan Nasrettin Hoca'nın bir fıkrasıyla soracağım. Nasrettin Hoca, çocuğuna testiği vermiş, "su doldur" demiş. "Sakin kırma, kırmadan doldur getir" demiş ve bir tokat indirmiş. "Baba, bana niye tokat attın?" "Oğlum, testi kırılmadan önce; şayet ben bunu söylemesem, kırıldıktan sonra bir işe yaramaz" demiş.

Hepinizin bildiği gibi, yakında bir seçim var, halkımız bununla ilgilenmiyor, nasıl, kim seçilecek diye. Maalesef Başbakan'a, sanki gizli bir şeymiş gibi, "aday olacak mısınız?" sorusu soruluyor, açıklamıyor. Tabii açıklamamasının sebebi, Mecliste kendisine rakip olan Bülent Arınç var. Bülent Arınç, organik olarak Saadet Partisi'yle ilgili, 100'e yakın milletvekili var. Bu patlamanın önlenmesi için açıklamıyor ve çok iyi yapıyor.

Sorum Ahmet Hocaya: Siz her gün televizyonlarda Türkiye'nin Atatürk ilkeleriyle ilgili ders veriyorsunuz, biz de sevgiyle dinliyoruz. Sınıfta bir öğrenciniz size şöyle bir soru sorabilir mi? Hepinizin bildiği gibi, Suriye Cumhurbaşkanı geldi Türkiye'ye ve maalesef dünyanın yüz karası, tam 15 dakika eşi uçakta bekletildi. Niçin bekletildi? Çünkü o çağdaş kıyafetiyle olan, zamanında bizim sömürgeci olan ülkenin cumhurbaşkanının karısı, dünyanın en çağdaş kıyafetiyle duruyor, onu karşılayacak çağdaş bir bayan bulamadık; çünkü şu anda hepsi Arap-Bedevi kılığıyla olan bakanlarımızın eşleri, bulamadılar. Nihayet özel kalem müdürünü tanıttılar, indirdiler. Düşünün, birisi seçildi, Bülent veya Tayyip seçildi ve Çankaya'ya çıktı. Hepimizin bildiği gibi, Kılık Kıyafet Kanunu ve Sayın Ece Hocamızın dediği gibi, cumhurbaşkanı bir de Türkiye'yi temsil

edecek. Şayet bir öğrenci sorsa, bu insanlar, bu kılık kıyafetiyle, Arap-Bedevi kılık kıyafetiyle çıkarlarsa Çankaya'ya ve tabii onları tabii tebrike çıkacaklar kara çarşafılar, bu nasıl önlenecektir, böyle bir temsil devam edecek mi?

Oturum Başkanı: Buyurun.

Prof. Dr. Ahmet MUMCU: Sayın meslektaşına vereceğim yanıt son derece kısa olacak. O zaman şunu derim: Karşıdevrim gerçekleşmek üzere.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Prof. Dr. Hamza EROĞLU: Sayın Başkan; zatiâlilerinizden önce bir cevap rica ediyorum: Bugün kamuoyunu meşgul eden başlıca mesele, "*cumhurbaşkanı halk tarafından mı seçilsin, yoksa yasama organı tarafından mı seçilsin?*" Mesele o değil; cumhurbaşkanı seçimi süratle anayasa gereği bekleniyor. Biraz önce arkadaşımız da işaret etti, aday kim, o bekleniyor. Fakat kamuoyunu meşgul eden mesele şu: "*Anayasa'nın 102. maddesinin 1. fıkrasına göre Meclis 184'le mi toplanacak, yoksa 367'yle mi toplanacak?*" Bu fevkalade önemli bir hukuki mesele, bunun çözümlenmesi lazım. Burada Barolar Birliği, bu meseleyi lütfen ele alsın, konuşan arkadaşlarımız buna bir cevap versinler.

İkinci önemli mesele, cumhurbaşkanının tarafsızlığı konusu ve tarafsızlığı konusunda uzlaşma meselesi. Açıkça bir şey ifade edeyim: 1924 Anayasası'nda cumhurbaşkanı seçim devresi için seçilirdi. 61 ve 82 Anayasası için cumhurbaşkanı, 7 yıl süreyle seçiliyor. Temsil sisteminde farklılık var, süreler bakımından farklılık var. 82 Anayasası'na göre seçilecek cumhurbaşkanının mutlaka tarafsız olması lazım. Bu tarafsızlığı üzerinde sayın konuşmacıların dikkatle konuşması lazım.

Bir diğer önemli nokta da, bir siyasi partinin başkanı defalarca haykırıyor, "*cumhurbaşkanı seçilseniz dahi, sizi anayasaya aykırı davranışınızdan ötürü vatana ihanet dolayısıyla sizi sorumlu tutacağız.*" Vatana ihanetin mutlaka kamuoyunda açıkça yorumlanması lazım. Bu konuların lütfen ele alınmasını istiyorum.

TARTIŞMA

Oturum Başkanı: Efendim, öğleden sonra çok değerli konuşmacılar var, sanıyorum ki onlar bu konuya daha fazla gireceklerdir. Öğleden sonra da çok değerli bilim adamları var, bunları aydınlatacaklardır diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum Hocam, katkınız için.

Buyurun.

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU: Efendim, bizim panelin adı "*Cumhurbaşkanının Nitelik ve Yetkileri.*" Dolayısıyla bizim konuşmalar bu konuda olmak zorunda. Başkasının alanına tecavüz etmek, akademik etik açısından sakıncalıdır, onu yapamayız. Ancak bir iki hususa dikkatinizi çekmek isterim. Burada değinilmiş olan hususlara kısmen değindik. Örneğin gerek "*Westminster*" modelinde, gerek bunun çeşitli uygulamalarında, Almanya'da veya Türkiye'de cumhurbaşkanının partizan olmaması gerekir dedik. Tarafsızlık diye bir kavram yoktur, böyle bir şey de olamaz. Herkesin bir umdesi, akidesi, kişiliği inancı ve ideolojisi olabilir; vardır. Önemli olan, partizanlık yapmamak. Yoksa ideolojik olmayan, silik, omurgasız, garip birisini cumhurbaşkanı seçmek işimiz değildir, bunu bilmemiz lazım. Seçilecek kişinin vicdanı olması lazım, kuvvetli ilkeleri olması lazım, o açıdan taraf olması lazım. Neyin tarafında; kolektif çıkarın tarafında olması lazım, devletin, hepimizin çıkarını koruyacak tarafta olması lazım. Tarafsız cumhurbaşkanı diye bir cumhurbaşkanı olamaz, böyle bir insan da olamaz, kusura bakmayın. Bunu vurgulamakta büyük yarar var. Onun için, bazı hususlara değindik, ama bazı hususlar bizim konumuz dışında, öğleden sonranın konusu.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim efendim.

Değerli izleyiciler; Sayın Mumcu'nun hastası var, ayrılacak. Sadece ona soru sormak isteyenler varsa, lütfen ona sorsunlar. Ondan sonra diğer konuşmacılara soru sorabileceksiniz.

Buyurun.

Prof. Dr. Süheyl BATUM: Sayın Başkan; ben öğleden sonra konuşmacıyım, ama sadece Sayın Mumcu da gitmeden önce, bir konu aydınlansın diye söyleyeyim, gerçi öğleden

sonra da oturumda söyleyeceğim. Bir şey çok sık vurgulanıyor; *"cumhurbaşkanının bu anayasada başkanlık sisteminden bile fazla, yarı başkanlık sisteminden bile fazla yetkileri var"* deniliyor. Ben buna kesinlikle katılmıyorum. Kesinlikle katılmadığım için de *"cumhurbaşkanının yetkileri belli bir amaçla kendisine verilmiştir ve bu amaçla verildiği için de seçiminin mutlaka uzlaşmayla ve 367 tezine uygun olarak yapılması gerekir"* diye düşünüyorum.

Üç konuşmacıya da sormak istiyorum, öğleden sonraki oturuma katılmayabilirler diye. Ece Göztepe de, Fransız sistemine yönelik, kısa da olsa, güzel bir değerlendirme yaptı. Bu noktadan hareketle iki soru sormak istiyorum; birincisi, Türk Anayasasında sayılan yetkilerin bir Amerikan Anayasası'ndaki başkana verilmiş yetkilerden fazla olduğunu mu düşünüyorlar? İkincisi, bu yetkiler niçin verilmiş olabilir? Ben öğleden sonraki konuşmamda tamamıyla seçimin nasıl olması gerektiğini söylerken buna dayanacağım. O bakımdan, bu tezi belirlemek açısından üç konuşmacı da söyleser çok memnun olurum.

Prof. Dr. Ahmet MUMCU: Sayın Batum'a çok teşekkür ederim, ama bu soru değil, bu bütün sempozyumun sonucunda ya da süresi içinde elde edilecek bilgilere dayanılarak en son olarak cevaplanacak soru. Benim kişisel fikrimi soruyorsanız, elbette ki Amerikan başkanının yetkileriyle bizim cumhurbaşkanının yetkileri karşılaştırılmaz bile, yani imkânsız. Bunu nereden uyduruyorlar, onu da bilmiyorum; sadece bir iki atama yetkisi var, o kadar, başka ne yetkisi var cumhurbaşkanımızın? Amerika'da başkanlık hükümeti sisteminde başkan, savaş ilan ediyor beyefendi. Biliyorsunuz, Sayın Batum bunları çok iyi biliyor, yani niçin soruyor, anlamadım.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Buyurun.

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU: Bana soruyor herhalde; çünkü ben tam tersini düşünüyorum. Amerikan başkanı meclisi feshedemez, bu bir. Amerikan başkanı yüksek mahkemeye üye atayamaz, iki. Bu müthiş bir yetki, cumhurbaşkanı olduğunuz anda Anayasa Mahkemesi'ni değiştirme yetkiniz var.

TARTIŞMA

Bir de sorumsuzsunuz. Amerikan başkanı atar, icap ederse "impeach" edilir. Bizde vatana ihanetle mi suçlayacaksınız, cumhurbaşkanı Anayasa Mahkemesi'ne üye atadı diye? Amerikan Anayasası'nı tekrar okuyunuz lütfen, başkan atar, senato onayına tabidir. Burada başkan atıyor, bizim uygulamada hiçbir onaya tabi değil, arada bir fark var herhalde. Yani orada kuvvetler ayrılığı ilkesi temel olarak, fonksiyonel olarak çalışıyor, bizde çalışmıyor. Aynı olay rektör atamasında var, başka atamalarda da var. Aynı olay, birçok konuda vermekte olduğu kararda tam dokunulmazlık ve sorumsuzlukta da var, ben buna vurgu yapıyorum. Böyle bir başkan veya yarı başkan dünyada mevcut değil.

Ayrıca cumhurbaşkanının MGK'da ağırlığı var, dikkatinizi çekerim. Bizim MGK, Amerika'daki MGK değil, MGK'da oybirliğiyle karar veriliyormuş. Bunların açıklanması yasak, biliyorsunuz, suç, ama Türkiye'de açıklandı, çoğu MGK üyesi olmuş siyasi şahsiyet de konuştu. MGK'da oylama yapılmıyormuş, MGK'da oydaşmayla, ittifakla karar veriliyormuş. İttifakın içinde cumhurbaşkanı var. İttifakı kim teessüs ediyor; cumhurbaşkanı teessüs ediyor. O kararın cumhurbaşkanının dahil olmadan çıkmadığını iddia edebilecek durumda mısınız? Bu siyaseten etkidir. Ben siyaset bilimciyim, benim çözümlemem sadece hukukla sınırlı değildir. Cumhurbaşkanının siyaseten etkisi var, müthiş etkisi var ve burada insanların dehasını da azımsamayın, Süleyman Demirel'in, Turgut Özal'ın dehasını azımsamayın, bunlar müthiş etkide bulundular bu kararlarda ve bu kararlar hiçbir şekilde sorgulanamıyor, bundan dolayı cumhurbaşkanı sorumsuz. Böyle bir yetki hiçbir başkanda mevcut değil dünyada.

Prof. Dr. Ahmet MUMCU: Efendim, müsaade eder misiniz? Siz siyaset bilimcisi olarak çok güzel koydunuz ortaya, ama hukukçu olarak ben Amerikan başkanının yetkileriyle bizim cumhurbaşkanının yetkilerinin karşılaştırılmasının mümkün olmadığını düşünüyorum. Sizin söylediğiniz doğru, parlamenter sistem içinde yürütmeye ilişkin yetkilerin bir kısmını cumhurbaşkanının alması doğru değil, onda hiç şüphe yok. Ama eninde sonunda son sözü söyleyecek olan yasamadır;

anayasayı da değiştirir, her şeyi yapar. O açıdan, bizimkisi çok garip bir sistem, onda hiç şüphe yok, ama Amerikan sistemiyle bizim bugünkü karışık sistemi mukayese etmek de mümkün değil. Amerikan başkanı, kendi sistemi içinde, kendi tutarlılığı içinde müthiş yetkilere sahip. O yetkilerin çoğu bizim cumhurbaşkanında yok. Yani mukayese etmek için, mukayese edilecek öğelerin aynı durumda olması lazım.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Buyurun.

Av. Nevzat ERDEMİR (İzmir Barosu Başkanı): Sayın Ahmet Hocamı zevkle dinledim. Gerçekten Türkiye’de Osmanlı döneminden başlamak suretiyle günümüze kadar devlet başkanlarının niteliklerini Sayın Hocam, tarihe not düşmek suretiyle izah ettiler. 1990 yılında Ceza Genel Kurulu, cumhurbaşkanına hakareten açılan bir dava sırasında yerel mahkemenin cumhurbaşkanına hakareten verdiği mahkûmiyet hükmünü bozuyor. Diyor ki Ceza Genel Kurulu, “*Seçilen kişi, henüz yemin edip, ant içip göreve başlamamıştır. Cumhurbaşkanlığı sıfatının kazanılması için, ant içip göreve başlanması gerekir.*” O sıfatın kazanılması için zorunlu olan koşul, acaba oraya seçilen kişinin ant sırasında devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, Atatürk devrim ve ilkelerini, ulusun kayıtsız koşulsuz egemenliğini koruyacağına dair ettiği andın da dikkate alınmasını gerektirmez mi? Yani hukuk kurallarını öbür kurallardan, din kurallarından, ahlak kurallarından ayıran en belirgin nitelik, hukuk kurallarına aykırı davranılması halinde bunun bir yaptırımının olmasıdır. Yaptırımın her seferinde yasalara yazılması gerekmez, çoğu kez bunun yaptırımını uygulayıcılar, hukukçular saptayacaktır. Bir insan düşünün, “*bu düzen değişecek*” diyor, “*bu düzenin kurallarını koyanlar, anayasasını koyanlar, o yeni düzenin maşası olacaklar*” diyor. Gerçekten Türkiye, şu anda bir rejim değişikliğinin sancılarını çekmektedir, burada açıkça telaffuz edilmedi. Türkiye’de yaşanan bir karşıdevrimci süreç var, o süreç hızlı şekilde işliyor ve Türkiye Barolar Birliği’nin saptamalarına göre, yargıda siyasal kadrolaşma alabildiğine almış başını gidiyor. 2005 yılında mesleğe

TARTIŞMA

kabul edilen 2 bin hâkim ve savcı adayının tamamının imam hatip kökenli olduğunu Türkiye Barolar Birliği, raporlarında saptıyor. O itibarla, ben Sayın Hocama soruyorum; ant için gerekli olan koşul, seçim için de şart olması gerekmez mi?

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet MUMCU: Efendim, ben de teşekkür ederim. Yalnız, soruyu yanıtlamak çok zor. Değerli arkadaşımıza verdiğim yanıtla ancak getirmek zorundayım. Dediğiniz doğru, karşıdevrim bütün hızıyla aldı başını gidiyor. Sayın Bekir Coşkun'un dünkü yazısını okursanız, insanı çarpıyor, yani gerçekten çarpıyor. Bir hafta içinde yapılan hastanelerde erkeklere erkek hemşire tedarikinden tutun da El Kadı hakkında mali soruşturma yapan kişiye bir günde 7 ceza verilmesi gibi büyük olaylar, dediğiniz doğru. Ancak hukuki açıdan, tabii ben Baro Başkanımızla bu konuda tartışmaya giremem, elbette herhangi bir makama gelmek için, yemin şartı da varsa, ant içme şartı da varsa, o şart yerine getirilmelidir. Milletvekilleri de yemin etmeden milletvekili sıfatını kazanamıyorlar, biliyorsunuz. Aynı şekilde cumhurbaşkanı da kim olursa olsun, Ahmet, Mehmet, Hatice, kimse, yeminini eder, usulüne uygun olarak, ondan sonra cumhurbaşkanı sıfatını kazanır. Benim düşüncem bu, hukuken, ama öbür yorumlarınıza katılıyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz.

Buyurun.

Av. Mahmut TANALI (İstanbul Barosu): Birinci sorum Ece Hocama: Dediler ki, "Şu anda günümüzdeki tartışma, istikrarın sağlanması tartışması, cumhurbaşkanı seçimi de bu olay üzerine kurulmuş. Ancak yasal bir düzenlemeyle temsili adalet sağlanabilir." Burada bugüne kadarki siyasi kesimden gelen Özal ve Demirel örneği, 1989 ve 95 yılı öncesi oldu. 23.7.1995'te Anayasa'nın 67. maddesinin 6. fıkrası, temsili adalet ve istikrar ilkesi getirildi, yani o dönemlerde bu fıkra yoktu. Bugünkü yapılacak olan seçimde 67. maddenin 6. fıkrası, temsili adalet, yönetimde istikrar ilkesi uyarınca bunun nazara alınmaması gerekir.

İkinci sorum, Anayasa Mahkemesi'ne dokundu Sayın Ece Hocam. Anayasa Mahkemesi 1960 yılına kadar yoktu, 61

Anayasasıyla konuldu. Eğer 1982 Anayasası'nda da Anayasa Mahkemesi olmamış olsaydı, 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra özel kanun çıkarılarak bugüne kadar işlenmiş olan sabıka sicil kayıtları silinerek Başbakan seçilmiş olan Recep Tayyip Erdoğan, acaba Menderes'in sonucuyla özdeşleşmez mi?

Üçüncü sorum Sayın Ersin Kalaycıoğlu Hocama: Ben Hukuk Fakültesine girdiğim zaman, medeni hukuk giriş derslerinde hocalarımız bize, *"kanunlar genel, yasal, öznel, sürekli olmalıdır"* demişlerdi, böyle öğretmişlerdi. Anayasalarımızda bu hükümler hâlâ var, böyle biliyoruz. Ama 3 Kasım 2002 seçimlerinde, muhtar olamayacak, kendi partisinin çoğunluğuyla özel yasa yaparak ve bugünkü Başbakanlık konumuna getirilmiş olan bir kişi, cumhurbaşkanı seçilebilir mi? Biz hatta kendi evimize -çok özür dilerim, Başbakanı tenzih ediyorum, hepimizin Başbakanı- bir kapıcı, bekçi alacağımız kişi, sabıka kaydını sorduğumuz zaman, ihale fesadı, sahte evrak düzenleme, Orman Yasası'na aykırılıktan dolayı suç işlemiş birisi varsa, bu görevlere almıyoruz. Bu kadar kutsal, ulvi bir göreve tüm yasal değişiklikler yapılarak, ama bunu da demokratik bir şeymiş gibi, *"yasama organı böyle yaptı..."* Yasama organının yaptığı her şey bu bir Kur'an değil ki, bozulmaz değil ki... Bu konuda Ersin Hocamın görüşlerini almak istedim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Başka soru sormak isteyenler varsa, toplu olarak alalım.

Buyurun.

Av. Fevzi ÇAMLI (Ankara Barosu): Dün bu soruyu yönelttim, ama yetkin bir yanıt alamadım, yineliyorum. Cumhurbaşkanımızın yetkilerinin fazlalığından söz ediliyor. Parlamenter rejim, yürütme-yargı-yasama ayrılığı var, ama mevcut dönemde yürütmenin yasama ve yargı yetkisini de neredeyse elinde tuttuğuna tanık oluyoruz. Bu açıda baktığımızda, binlerce yargı kararı uygulanmıyor. Bu açıdan baktığımızda, binlerce yürütme kararı cumhurbaşkanının onayına sunulmadan yürürlüğe konuluyor. Tek direnç cumhurbaşkanı. Bu açıdan

TARTIŞMA

bakıldığında, cumhurbaşkanının bir denge unsuru olması gerekmez mi, Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut koşullarına göre? Ersin Hocama soruyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Buyurun Sayın Göztepe.

Yrd. Doç. Dr. Ece GÖZTEPE: İsterseniz, önce Süheyl Batum Hoca'nın sorduğu soruya cevap vermek istiyorum. Eğer kendimi yanlış ifade ettiysem kusuruma bakmasın. Ben Türk cumhurbaşkanının yetkilerinin yarı başkanlık ya da başkanlık rejiminden çok daha fazla olduğunu değil, yarı-başkanlık rejiminden çok fazla esinlenilmiş yetkilerle donatıldığını söyledim. Bence Türkiye'deki cumhurbaşkanının yetkileri tartışmasındaki temel sorun, Fransız Anayasası'ndakinden farklı olarak Türkiye'de karşı-imza, yani siyasal sorumluluğun ifadesi olan karşı imzanın hangi işlemler için öngörüldüğünün açıklıkla düzenlenmemiş olması. Bu konuda, özellikle yargı kararları konusunda, iki soruyu birleştirebilirim aslında- yüksek yargı organlarına yapılan atamalarda alternatifiniz, ya cumhurbaşkanının atamasıdır, kendine gösterilen adaylar açısından ya da bunu tıpkı Almanya'da Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanmasında olduğu gibi, Meclisin yapmasıdır. Ama Almanya'daki gelenek, oydaşmacı bir gelenek olduğu için ve her atamada "*bir sosyal demokrat, bu sefer sırada sağ muhafazakârlarda*" gibi bir uzlaşma olduğu için, aslında bizim tahayyül edemeyeceğimiz bir oydaşmacı demokrasi örneğidir.

Türkiye'de aslında iki seçenek arasında tercih yapmaktan başka bir şansınız yok. Ya Meclisin atamasını isteyeceksiniz; bu durumda bunun olası sonuçlarına katlanacaksınız ya da tarafsızlığını -her ne kadar kavram konusunda fikir anlaşmazlığımız olsa da- arzuladığımız bir cumhurbaşkanının zaten rasyonel bir seçme, kendisine sunulan adaylardan gerçekleştirileceğini söyleyeceksiniz. O yüzden de cumhurbaşkanının yargıyla ilgili yetkilerini bir kenara bırakırsak, yasama ve yürütme alanındaki yetkilerini tartışma konusu olmaktan çıkartmanın çok kolay

bir yolu, Almanya'da, Fransız Anayasası'nda olduğu gibi, "şu işlemler dışındaki işlemleri karşı-ımkzaya tabidir ya da değildir" gibi bir madde eklemek ve bu maddeleri saymak. Bunu yine yarı-başkanlık rejimi çerçevesinde ele alınan hem İrlanda, hem de Avusturya Anayasası zaten öngörmekte.

Onun dışında, istikrar unsuruna değindiniz. Benim burada istikrar ve hızlı karar almayı bir kavram olarak tartışmaya katmam, siyasal rejim tartışmasına, yani "siyasal rejim değışikliği olursa, istikrarı ve hızlı karar almayı sağlayabiliriz" ekseninde yürütölen bir tartışmaya ilişkin. Bu seçim sistemimizin değışmesi gerekmediğı biçiminde anlaşılmalıdır. Yüzde 10 barajının düşürölmesi gerektiğini kesinlikle savunuyorum. Hatta yerel seçimlerde başka seçim sistemlerinin öngörölmesini de doğru buluyorum. Bunun dışında, elbette ki en fazla sayıda siyasal görüşün parlamentoda temsil edilmesinin uzlaşma kültürüyle beraber düşünöldüğünde, siyasal istikrarsızlık unsuru olarak düşünölmemesi gerektiğini savunuyorum. İki birbiriyle çok bağılı, yani bugün yüzde 45 seçmen oyunun yansımadığı Parlamentoyla karşı karşıyayız. Burada sorulması gereken soru, her bir siyasal partinin "belki bu sefer bu seçim sistemi benim yaranma olur" umuduyla niçin bu sistemi değıştirmedeğı üzerine tartışılmalıdır. Aynı şey, ANAP'ın 1983 ve 1987'deki iktidarı için de geçerliydi.

Bunun dışında, bir de "Erdoğan'ın sonu Menderes gibi olmaz mı?" dediniz. Eğer soruyu yanlış anlamadıysam, çıkarsanız, "Anayasa Mahkemesi yüzünden Erdoğan Başbakan", doğru mu anladım?

Av. Mahmut TANALI: 1950 yılında Anayasa Mahkemesi yoktu, o dönem yaptığı eylemlerden dolayı Yüce Divanda yargılandı, neticede mahküm oldu. Yani şu anda Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı konusunda Erdoğan'a bir iyilik yapıyor, daha fazla ileri gitmesini engelliyor, bu açıdan sordum Sayın Hocam.

Yrd. Doç. Dr. Ece GÖZTEPE: Ben hep teşbihte hata olduğunu düşünönerdenim. Menderes'le Erdoğan'ın olası durumunun karşılaştırılmasını doğru bulmuyorum, ama bu-

TARTIŞMA

rada söylediğiniz başka bir şeye değinmek istiyorum. Dediniz ki, "1982 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi olmasaydı." Her anayasal kurum, belli bir tarihsel gerekliliğin ve beklentinin bir ürünü. 1945 sonrasında, 1933-1945 arasında Almanya'da yaşanan diktatörlük rejiminden sonra Anayasa Mahkemesi'nin olmadığı bir demokratik hukuk devleti artık düşünülemez, bu ister merkezleşmiş, ister merkezleşmemiş, olsun. Ancak parlamento çoğunluklarının diktasını engellemeye yönelik bir kurumun artık olmaması, bizim hukuk sistemimiz açısından da düşünülemez. Ben bir sınav sorusu yapmıştım bunu, Bülent Arınç'ın, "gerekirse Anayasa Mahkemesi'ni de kaldırırız, nasıl olsa Anayasa'nın 2. maddesinde düzenlenmiş değil" beyanını. Ama bu, Anayasa'nın 2. maddesindeki demokratik hukuk devleti ilkesinin ayrılmaz bir parçası ve öğrencilerimin yüzde 50'si doğru cevap verdi. O yüzden de Anayasa Mahkemesi'ni artık anayasamızdan çıkmış haliyle düşünemiyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Buyurun.

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU: Efendim, yetkilerin fazlalığı konusu, yeni tartışılan bir konu değil, çok uzun zamandır tartışıyoruz. Bir şeyi anımsatacağım: Sayın Cumhurbaşkanıımız Ahmet Necdet Sezer seçildiği gün bir açıklama yaptı. O açıklamayı bir kez daha göz önünde bulundurur, okursanız, açıklamada kendisi de yetkilerin fazla olduğunu ve azaltılması gerektiğini vurguladı. Yani böyle bir tanımlama, bizzat Cumhurbaşkanlığı rolüne gelmiş olan, bir seçim kazanmış olan adayın kendisi tarafından da belirtildi, daha sonra gündeme gelmedi.

Bu yetkilerin fazlalığı-azlığı meselesi, kurguladığımız kurumun niteliğiyle ilgilidir. Buradaki fonksiyon, 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanlığını "demokrasiyi bu siyasilere nasıl olsa rayından çıkaracaklar, bunların başına birisini dikelim" mantığıyla kurmuş olmamızdan kaynaklanıyor. Bu bir vesayet kurumu ve bu, devletin çıkarlarını önde tutarak bütünleşmeyi, kolektif çıkarı, hepimizin çıkarlarını ve koruma işlevini daha çok Cumhurbaşkanlığı kurumuna tahsis ediyor. Sayın Göztepe

saydı, "ırkçılık" dedi. Bence en önemli konulardan biri, mezhep ayrımı. Türkiye'de mezhepçilik, mezhep tartışmaları vesaire konularında cumhurbaşkanının birleştirici, uzlaştırıcı vesaire roller oynaması düşünülebilir, yani "Bütünlüğü sağlayacak bir kurum olarak bulunsun, bunu siyasiler yapamıyor, demokrasi oyununa girdikleri vakit popülizme kayıyorlar, patronaj mekanizmaları kullanmaya başlıyorlar ve ülke yönetilemez hale geliyor. Bunu sağlayacak bir kurum oluşturalım." Nitekim devleti çalışma fonksiyonu da Cumhurbaşkanlığına verilmiş durumda, devlet kurumları arasında ahengin sağlanması vesaire...

Bunların hepsi, siyaset erbabına duyulan derin güvensizlikten kaynaklanıyor. Dolayısıyla anayasa yazıldığı vakit, "Bugüne niye geldik"; bu siyasilerin bu işi becerememesinden geldik. Yine bunlara devredeceğiz, yine bunlar bu arabayı devirecekler. Hiç olmazsa başlarında Cumhurbaşkanlığı Kurumu bulunsun, böyle çalışsın diye yapılmış bir düzenleme. Bu düzenleme parlamenter rejime pek uymuyor, problem orada, ona göre fazla. Parlamenter rejimdeki bir cumhurbaşkanının işlevlerine, onun tanımlanmış olduğu role göre fazla yetkileri var. Benim vurgulamaya çalıştığım özellik bu. Bu yetkiler, arkadaşlarım kabul etmiyorlar, ama mesela Amerikan başkanlık rejimlerinde başkan güçlü değildir, Türkiye'de yanlış anlaşılmaktadır. Ben doktoramı Amerika'da yaptım, Amerikan siyaseti hakkında birçok yayın, araştırma okuttular bana. Buradaki temel varsayım, Amerikan sisteminin temel varsayımı şudur: "İktidar kötüdür, iktidar tefessüh eder, suiistimale uğrar, muktedir yaratmamak gerekir, başkanlar muktedir olmamalıdır." Onun için "başkanların büyük yetkileri vardır" iddiaları yanlıştır. Amerika'da başkanın elini kolunu bağlamak temelinde anayasa yapılmıştır. Başkan, Amerika'da savaş ilan eder; ancak savaşın parasını meclis öder. "Sana para vermiyorum" dediği vakit, başkan bir askeri yurtdışına gönderemez. Bakın, şimdi "20 bin kişiyi Irak'a göndereceğim" dedi, Amerikan Kongresine gidecek. Kongre para verecek mi, vermeyecek mi, bugün Amerika bunu tartışıyor. "Vermiyorum" derse, bir tek uçağı kaldıramazsınız Amerika'da ve başkanın fiilen vermiş olduğu karar havada kalır. Neden? Kuvvetlerin uzlaşmasıyla politika yapılabilmesi esası getirilmiştir, iktida-

TARTIŞMA

rın tefessühünü engelleyebilmek için. Çok güçlenmesin, diğer kurumlar başkanı, başkan diğer kurumları, yüce yargı da her ikisini denetlesin mantığıyla düzenlenmiştir ve burada esas olan, iktidarın kullandırılmamasıdır, kullandırılması değil. Türkiye'den bakıldığında, bu durum tuhaf bir biçimde farklı anlaşılıyor. Başkan, astığı astık, kestiği kestik. O başkanlar var, ama o Belarus'un Lukaşenko'su, Amerika Birleşik Devletlerinin Bush'u değil, dikkatinizi çekerim.

"Bizde arzulanan hangisidir?" dersiniz, benim şahsi kanaatim, özellikle iş çevrelerimiz tarafından arzulanan, Lukaşenko'dur, Bush değildir, başka bir başkanlık rejimidir. O başkanlık rejimi de Türkiye'ye demokrasi getirmeyecektir, ondan da kesinlikle eminim.

"Cumhurbaşkanı suç işlemiş bir kişi olabilir mi?" Hukuken hayır, olmaması lazım, siyaseten evet. Neden; örneklerini gördük. Daha önce cumhurbaşkanları siyasiler tarafından, siyaset erbabı içinden seçildiğinde, bu şekilde şaibelerle seçildiler; gerek Özal, gerek Demirel, seçildiler. Demirel seçildiğinde, İLK SAN davası vardı, yasa çıkartılarak bu bir şekilde kılıfına uyduruldu, Cumhurbaşkanı seçildi. Bırakın hukuku, siyaseten buna bakan siyaset erbabı, *"yeni yasa çıkartılır, bunlar da bir kenara atılır, ben de seçilirim"* diyor, dememesi için bir sebep var mı? Bunun çözümünün tek yolu var: Siyaset erbabına cazip kılmayacaksınız; Cumhurbaşkanlığı makamını kılarırsanız, siyasiler burayı ele geçirir. Ele geçirirse, vesayet rolünü oynayamazsınız. Cumhurbaşkanlığı siyasileşir. O zaman *"başkanlık sistemine dönelim"* tartışmaları veya *"yarı başkanlık olsun"* tartışmaları gündeme gelir. *"Madem bunlar siyasetçilerin elindedir ve Cumhurbaşkanlığı siyasileşmiştir, o zaman bari halk bunları indirmek, biz de bunlardan aldığı kararların hukuken hesabını sormak konumuna gelelim"* diye taleplerle karşılaşacağız demek, bunu da doğal kabul etmemiz lazım. Hem demokrasi olacaksınız, hem de demokrasi içerisinde belli kişilerin buraya gelmesini engelleyeceksiniz, bu fiilen mümkün değil; çünkü orada iş iktidar meselesi haline gelir. Kimin elinde iktidar varsa, onu kullanacaktır, durduramazsınız, yani demokrasinin ve hukukun içinde kalarak durduramazsınız, problemimiz de bu.

Dolayısıyla buradaki problem, sadece Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı seçim problemi değil, Türkiye'nin bugünkü sistemi problemidir. Yüzde 10 baraj, tuhaf bir seçim sistemi, onunla acayip bir Meclis görüntüsü ortaya çıkartırsanız, bunun sonuçları tabii ağır oluyor. Bu ağırlığı 2002'den beri çekiyoruz ve bugün de görülebilir bir durumdur, bu hale geldi. Bunu hukuka başka özellikleri ön plana çıkıp, tartışıp bir şekilde engellememiz mümkün müdür; olabilir, ama onun da siyasi sonuçları olur, onu da söyleyeyim. Nisap meselesi gündeme getirilirse, 2/3, tamam, yarın öbür gün bir Meclisiniz olur, cumhurbaşkanının süresi genel seçimden 1,5 yıl sonra dolar, 2/3 nisabı bulamazsınız, 1,5 sene sonra yine seçime giderseniz, siyasal açıdan istikrarsızlık yaratmış olursunuz bugünkü düzenlemeyle, bugünkü yorumlamayla. Yani bunların hepsinin siyasi bedelleri olacaktır; bugünü çözerseniz, yarın problem olarak karşınıza gelir. Bu şekilde düşünmememiz lazım, düşünmeyi sizin söylediğiniz genel ilkeler çerçevesinde düşünmemiz lazım. Genel ilkeleri koyarsınız, öyle de çalışır, böyle de çalışır, onunla yaşarsınız. Uzun dönemde düzeler, hepimizin öldüğü bir dönemde, ama bugünü kurtarmak için alacağınız kararların ben yine siyasi bedelleri olacağı kanısındayım.

Şunu da dikkatinize sunmak istiyorum: Şahıs üzerinden Cumhurbaşkanlığı tartışması da yapmak doğru değil. Bu şahıs geri çekilir, başka bir şahıs gelir, bunu aratır, bunun bir garantisi yok. Onun yanı sıra, bir başka hususa da dikkatinizi çekeyim. Erken seçime gidilir, bugünkü parti seçmenin yüzde 80'inin katıldığı, yüzde 80'inin de temsil edildiği bir Parlamentoda sandalyelerin yüzde 75'ini alarak geri gelir, ne yapacaksınız? O zaman bunu kabul etmek durumundasınız, bugünkü argümanların hiçbirini de yapamazsınız. Dolayısıyla bu bir kereliğine oynanan bir oyun değil, uzayıp giden bir film. Onun kurallarını bizim düzgün koyup, o kurallara göre oynamayı içimize sindirmemiz gerekiyor, başka alternatifimiz yok; demokrasi içinde yok, demokrasiden çıkarsanız var, herhalde amaç da bu değil.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

TARTIŞMA

Buyurun.

Av. Atilla SAV (Ankara Barosu): Efendim, Ersin Beyin konuşmalarından ben şunu anlıyorum: *"Aslında bugünkü Anayasa'nın 104. maddesiyle çizilen cumhurbaşkanı, yasamaya, yürütmeye ve yargıya yönelik yetkilere sahiptir."* Bunların hepsine sahip olan bir cumhurbaşkanı partiler dışı, politik amaçlı olmayan bir cumhurbaşkanı olarak seçmek güçlüğüne göze almak yerine, 104. maddeyi parlamenter sisteme uygun bir anayasa hükmü ve cumhurbaşkanı tanımı içerisinde götürmek doğrudur diye düşünmek yerinde midir, buradan çıkan sonuç bu mudur? Sayın Kalaycıoğlu'nun söylediklerinden ve Sayın Göztepe'nin söylediklerinden ben bunu anlamak istiyorum.

Mesela Sayın Göztepe bir çözüm önerdi, cumhurbaşkanlarının Anayasa Mahkemesiyle ilgili... Anayasa Mahkemesi'ne götürdüğünüz zaman, kendi seçtiği yargıçlarla karşı karşıya kalacak cumhurbaşkanı. Zaten Cumhurbaşkanlığının politik bakımdan cazip gelmesinin bir nedeni de bu değil mi? Bu bakımdan, sanıyorum ki cumhurbaşkanını halka seçtirmek gibi bir çözüm yerine, 104. maddeyi değiştirerek cumhurbaşkanlığını parlamenter sistemin gerektirdiği niteliklerle ve yeteneklerle, yetkilerle donatmak en kolay çözümdür diye anlamak istiyorum Sayın Kalaycıoğlu'nun söylediklerini, doğru mu anlamışım?

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU: Tamamen efendim, yani parlamenter rejim içerisinde kalacaksa, başka bir rejime geçmeyeceksek, tercihimiz buysa, parlamenter rejime uygun bir Cumhurbaşkanlığı kurumu üretmek suretiyle tartışılabilir ve kriz üretir halden çıkarmamız tercihe şayandır, benim temel argümanım budur. Bunu yapmak için de siyasilere cazip olmaktan Cumhurbaşkanlığı makamını çıkarmamız lazım. Siyasilere cazip olduğu sürece, bu yolu partizanca çözmek kaçınılmaz olacak gibi gözüküyor. Kazalar dışında, onu sineye çekmemiz gerekecek maalesef. Rahmetli Ecevit'in üniversite diploması olsaydı, muhtemelen bugün müteveffa bir cumhur-

başkanımız vardı veya o mevkide stresi daha azalacağından, şu anda yaşıyor olacaktı.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Yrd. Doç. Dr. Ece GÖZTEPE: *"Anayasa Mahkemesi üyeleri, zaten cumhurbaşkanı tarafından seçilecek, o yüzden de kendi siyasi profili ya da siyasi tercihine uygun kararlar verecek."* Bunun bir reddi, Amerikan Supreme Court'una baktığımızda çıkıyor. Her ne kadar senatonun onayına tabi olsa da, eğer gerekli uzlaşmalar sağlandıysa, başkanın atadığı *"üyelerinin"* tıpkı bizim Anayasa Mahkemesi üyelerinin, Artun Ünsal'ın çalışmasında görüldüğü gibi, üyelikten itibaren o kurumun kendi iç dinamiğine tabi olduklarını görüyoruz. Yani birebir *"kendi adamımı seçtim, istediğim kararları verir"* dinamiğinin ne Amerika'da, ne Fransa'da, ne Almanya'da olmadığını görüyoruz. Alman Anayasa Mahkemesi için bu daha da geçerli, demin karşılaştırdığım ülke olduğu için söylüyorum. Bunun dışında, aslında üçüncü bir Türkçe sözcüğümüz yok, *"yüksek yargı organlarını cumhurbaşkanı seçer"* diyor, *"atar"* diyemiyoruz, üçüncü bir sözcüğe ihtiyacımız var; çünkü bu seçim, hiçbir şekilde takdiri bir seçim değil. Anayasa'nın 146. maddesine baktığımızda, cumhurbaşkanının kimleri Anayasa Mahkemesi üyeliğine atayabileceğini görüyoruz, yani bu bağlı bir yetki, 3 kişi arasından yapılan bir seçim. O nedenle de cumhurbaşkanının burada gayet keyfi, kendi siyasi görüşlerini destekleyecek kişileri atamasından bahsedilemez. Bence bu haliyle gayet demokratik de bir seçim. Almanya'da olduğu gibi, Meclise verdiğimizde bu yetkiyi, o zaman bence sizin söylediğiniz tehlikeler geçerli olacaktır.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Buyurun.

Prof. Dr. Cemil OKTAY: Efendim, ben Sayın Kalaycıoğlu'nun teyiden iki cümle telaffuz etmek istiyorum: Gözden irak tutmamamız gereken bir husus, siyaset kırılğan bir alandır, siyaset sürekli değişir; dengeleri değişir, istikameti değişir, hesaplar değişir. Bunu bir zamanlar Süleyman Demirel *"dün düündür, bugün bugündür"* diye ifade etmişti. Aslında

TARTIŞMA

siyasete ilişkin son derece doğru bir tespitti, yanlış anlaşıldı, yanlış yorumlandı. Siyasetin bu kırılğan tabiatını düzenli bir çerçeve içine koyacak olan şey hukuktur. Oysa Türkiye’de hukuk da kırılğandır. 82 Anayasası’nda cumhurbaşkanının yetkilerini tanzim eden hükümler de dahil olmak üzere, siyasetin kırılğanlığının hukuka yansımasıdır. Oysa hukukun işi, siyasetin bu kırılğanlığını frenleyecek derecede belli bir çerçeve oluşturmaktır. Onun için, Sayın Kalaycıoğlu, bize uzun uzun parlamentër bir sistemde cumhurbaşkanının siyasi ve temel fonksiyonlarının nereye kadar indiğini anlattı. Buna dikkat etmemiz ve altını çizmemiz gerekir

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Prof. Dr. Süheyl BATUM: Sevgili Ersin’in söylediklerine katılıyorum. Yalnız, katılıyorum derken, bir şey var: Cumhurbaşkanlığı makamını konuşurken, şu esaslardan yola çıkıyoruz. Yeni seçim yapılacak, nasıl seçim yapılsın ya da Cumhurbaşkanlığı makamı nasıl düzenlensin? Yani biz tersten başlıyoruz, *“Cumhurbaşkanlığı makamına nasıl olsa partili gelecektir, o yüzden bari yetkileri azaltalım”* diyoruz. Oysa kanımca tam tersinden düşünmek lazım; Cumhurbaşkanlığı yetkileri niçin verilmiş bu anayasada, neyi hedefliyor, dolayısıyla şimdi bu anayasal yetkileri haiz bir makama nasıl birinin seçilmesi lazım ya da nasıl bir usulle seçmek lazım? Bunu tartışmamız gerekirken, *“seçimin nasıl yapılması gerekir”* ya da *“bu makama nasıl birinin seçilmesi gerekir”* diye düşünmek yerine, siz, *“yetkileri azaltalım, böylece siyasiler bu işe pek fazla itibar etmesin”* diye düşünürseniz, lütfen gelin, yeniden bir anayasa maddesi yazalım. Çünkü bu madde yani 102. madde, bu *“okuma türüne”* göre yazılmamış.

Bir de şu husus var. *“Yetkileri azaltalım”* dersanız, *“hangi yetkileri bırakalım ya da çıkartalım”* diye sorulabilir. Örneğin Turgut Özal’ın zamanında Cumhurbaşkanlığı yetkileri ve kullanım biçimi çok tartışılmıştı, şimdi siz bana söyleyin, hangi yetkilerinden dolayı Sayın Turgut Özal Cumhurbaşkanlığında çok eleştirildi; Danıştay üyelerini atadığından ya da rektör atamasından dolayı mı? Hayır. Anayasa Mahkemesi’ne ata-

ma konusunda bir tartışma olmuştur, doğru, ama esas “*Getirin bakayım ilk önce kararnameleri, ben bir göreçeğim, ona göre imzalayacağım. Yıldırım Bey, ilk önce al kararnameleri, getir, ben görmeden hazırlama*” dediği için. İkincisi, Amerika’ya gidip dışişleri bakanını kapıda bıraktığı için; “*Bizim sistemimize ben baktım, başkanlık sistemine çok yatkın. O yüzden sen kapıda bekle, ben Amerikan başkanıyla şimdi görüşeceğim içeride*” dediği için. Bu yetkiler anayasada yazıyor muydu, var mıydı böyle, “*cumhurbaşkanı öyle yetkilidir ki, dışişleri bakanını dışarıda bırakır*” diye? Dolayısıyla en çok tartışılan hususlar bunlardı. Şimdi uygulama ve tartışma konuları bunlarken, hangi anayasal yetkiyi Cumhurbaşkanından alacağız Sevgili Ersin, hangi yetkiyi? Ya da hangi “*anayasal yetkiyi*” kullandığı için çok tartışıldı Cumhurbaşkanlığı? “*Kararnameleri imzalamak*” yetkisi dersiniz, o da her parlamenter rejimde olan bir yetkidir.

Dolayısıyla bence tersten başlamamız lazım. Bence yetkilerin dışında, -yetikleri fazla mıdır, çok mudur, tartışabiliriz- bu yetkiler neden verilmiştir, nasıl bu makama bir kişi seçilmek zorundadır, anayasa nasıl birini istiyordur, bence bunları vurgulasak daha iyi olur. Yoksa, “*nasılsa bunu yapamıyoruz, bari anayasada yetkileri kaldıralım...*”

Oturum Başkanı: Sayın Batum; öğleden sonra siz konuşacaksınız bunları.

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU: Ona peşrev yapıyor zaten.

Bakın, tam anlaştık. Burada çeşitli opsiyonlar var, ben önermiyorum bunları, mevcut, hangisini istersek seçebiliriz. Birincisi, “*Bagehot The English Constitution.*” Açarsınız orada, İngiliz krallığını, tacı nasıl tanımlıyor, kaç tane yetki var, aynen onu alabilirsiniz. Çok küçük yetkilerle donatılmış bir cumhurbaşkanı. 1961 Anayasası’nda var, 1961’e geri dönebilirsiniz. Pekala da 1961 çalışıyordu, içimize sindiremedik, ama bu alışma süreci, alışma süreci olduğunu kimse dikkate almadı, yani “*biz buna alışacağız*” diye düşünmedi, “*çalışmıyor, atalım bunu*” yaklaşımı içerisine girildi.

TARTIŞMA

Ancak esas önemli olan şey şu, çok iyi bir yere parmak bastınız: Cumhurbaşkanlığı mevkiine kariyeri siyasetten gelen birisini koyarsanız, kariyeri siyasetten gelen birisi gibi davranır. Özal'ın esas problemi, paralel hükümet kurmaya çalışmasıdır; Irak siyasetini belirlemeye kalktı. Ben daha ziyade bunları eleştiriyorum; çünkü siz Dışişlerinin 80 yıllık siyasetine karşı bu eleklere geçmeyen, alternatif bir siyaseti Çankaya'da kurmaya başlarsanız, iki başlılık felaketi burada ortaya çıkar. Aynı şey İçişlerinde de çıkabilir, başka alanlarda da çıkabilir, olmaz bu. Bir Çankaya hükümeti, bir de Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, ikisi birbiriyle çatışıyor. Bu problem, problem bence burada, esas bırakmamız gereken problem çift başlılık. Ben, siyaset erbabını cumhurbaşkanı olarak görmek istemiyorum. Siyasilerin her zaman şaibesi olacaktır, siyasiler her zaman siyasi gibi davranacaktır, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra şaibe üretme potansiyeli vardır, onu da göz ardı etmeyiniz, kamu bürokrasisi ondan etkilenecektir. Bir de bu kişiler, oradaki kariyerlerini bıraktıktan sonra, siyasi ihtirasları Çankaya'da kalmayacaktır, siyasete geri dönüş hazırlığını Çankaya'da yapıp, sonra geri dönüp siyasete girmek isteyeceklerdir. Bunların hepsi problemdir; hukuki problem değildir, ama ciddi siyasi problemdir. Bunları yok etmenin yolu, parlamenter rejime dönmektir. Benim naçiz kanaatim, böyle olursa, Cumhurbaşkanlığı sorun olmaktan çıkar, bir sorun da Cumhurbaşkanlığıyla yaratmayalım diyorum, o kadar.

Oturum Başkanı: Efendim, Sayın Kalaycıoğlu'na, Sayın Göztepe'ye teşekkür ediyoruz. Size de sabrınız için teşekkür ediyoruz.

Öğleden sonra devam edecek, öğleden sonra görüşmek üzere.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

“CUMHURBAŞKANININ NİTELİKLERİ VE YETKİLERİ”

**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fazıl SAĞLAM
(Anayasa Mahkemesi Onursal Üyesi)**

Av. GÜNEŞ GÜRSELER- Efendim, tekrar günaydın. Gerçi “*öğleden sonra oldu*” diyenleriniz olabilir, ama Sayın Atilla Sav üstadımızdan örnek alarak günaydın diyorum tekrar, aydın günler dileğiyle.

Bugün son oturumu gerçekleştiriyoruz. Son oturum, belki de bugünkü ilk oturumun bir anlamda devamı olarak da sürecek. Değerli katılımcıların ve salondan katkıda bulunan değerli konuklarımızın katkılarıyla ilk oturum oldukça ilginç olmuştur. Aynı ilginçlik, önem ve değerde son oturumumuzu da yapacağımıza inanıyorum. Bu düşüncelerle hepinize saygılar sunuyorum.

Bu oturumumuzu Anayasa Mahkememizin Onursal Üyesi Sayın Prof. Dr. Fazıl Sağlam yönetecek. Konuşmacı olarak, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Sayın Prof. Dr. Ergun Özbudun, Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Süheyl Batum, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Sayın Prof. Dr. Nemci Yüzbaşıoğlu katılacaklar.

Ben Sayın Oturum Başkanını ve değerli konuşmacıları kürsüye davet ediyorum, başarılar diliyorum.

Oturum Başkanı (Prof. Dr. Fazıl Sağlam): Değerli meslektaşlarım, (değerli meslektaşlarım derken, tabii hem avukat meslektaşlarım var, hem yargıç meslektaşlarımı, hem de akademisyen olan meslektaşlarımı kastediyorum) değerli dinleyenler; bu toplantının son bölümüne geldik. Bir anlamda bir

FAZIL SAĞLAM'IN
KONUŞMASI

FAZIL SAĞLAM'IN
KONUŞMASI

önceki bölümün devamı niteliğini taşıyan “Cumhurbaşkanının Nitelikleri ve Yetkileri” konusuna devam ediyoruz.

Toplantıyı daha rasyonel bir biçimde yürütmek üzere, arkadaşlarımla da konuştum, şöyle bir sınırlama ile başlıyoruz: Konuşmaları yarım saat değil, 25'er dakikayla sınırlıyoruz. Bunun amacı, tartışmaya daha geniş bir zaman ayırmak, soruları toparlayabilmek, onlara arkadaşlarımızın ikinci bir turda toplu halde gördükleri biçimde cevap vermelerini sağlamak. Onun için de sizlerden ricam, eğer mümkünse, olabildiğince sorularınızı yazılı olarak takdim ederseniz ve kime yöneltildiğini de üzerine yazarsanız, daha rasyonel bir biçimde bunların dağıtımını yaparız. Tabii ki konuşmalar bittikten sonra, aklına gelen sorular olabilir arkadaşlarımızın, onlara da tabii ki imkân tanıyacağız, ama soruları topladıktan sonra ikinci bir tura geçeceğiz.

Dört tane anayasa hukukçusu olarak burada oturduk. Bir duayenimiz var, iki de arkadaşım burada. Bu anlaşmayı birlikte yaptık, yani ben konuşurlarsa sözlerini kesmem, ama onların buna uyacağını varsayıyorum ve ilk sözü duayenimiz Ergun Özbudun'a veriyorum.

Buyurun.

ERGUN ÖZBUDUN'UN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN (Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi): Sayın Başkan, değerli konuklar; duayenlik pek de iyi bir şey değil, çünkü insanın yaşı ortaya çıkıyor, bu kayıt ve şartla teşekkür ediyorum.¹¹⁹

Cumhurbaşkanının Yetkileri ve Seçilme Yöntemi

Cumhurbaşkanının Yetkileri

Devlet başkanının yetkileri bakımından, parlamenter rejimlerle, başkanlık ve yarı-başkanlık rejimleri arasında büyük fark vardır. Başkanlık ve yarı başkanlık rejimlerinde başkanın doğrudan doğruya halkoyu ile seçilmesinin ona sağladığı demokratik meşruluk, kendisinin geniş anayasal yetkilerle

¹¹⁹ “Cumhurbaşkanının Yetkileri ve Seçilme Yöntemi Cumhurbaşkanının Yetkileri” başlıklı tebliğ.

donatılmasını doğal kılar. Parlamenter rejimlerde ise devlet başkanının, ister monark ister cumhurbaşkanı olsun, siyasi ve cezaî sorumsuzluğu kabul edilmiştir. Monarşilerde devlet başkanının cezaî sorumsuzluğunun mutlak olmasına karşılık, Parlamenter cumhuriyetlerde bu sorumluluk, vatana ihanet gibi çok istisnai durumlarla sınırlandırılmıştır. Parlamenter rejimlerde devlet başkanının sorumsuzluğu, aynı zamanda onun yetkisizliği anlamına gelir. Çünkü yetki ve sorumluluğun paralel olması gerektiği, sorumluluğun olmadığı yerde yetkinin de olamayacağı, kamu hukukunun yerleşmiş bir kuralıdır. Bu ilkenin gereği olarak Parlamenter rejimlerde, bu rejimlerin temel özelliklerinden birini oluşturan karşı-imza kuralı ortaya çıkmıştır. Bu ilke, devlet başkanının kural olarak tüm işlemlerinin başbakan ve ilgili bakan (ya da bakanlar) tarafından imzalanması ve bu işlemde doğacak siyasi ve cezaî sorumluluğun başbakan ve ilgili bakan tarafından üstlenilmesi anlamına gelmektedir. Pratikte karşı-imza kuralı, devlet başkanının işlemlerinin başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanması şeklinde değil, aslında başbakan ve ilgili bakan tarafından yapılan işlemin, tekemmül ettirici biçimsel bir işlem olarak devlet başkanı tarafından imzalanması şeklinde işlemektedir. Kısacası, karşı-imza kuralı, yetki ve sorumluluğun paralellığı ilkesini gerçekleştirmekte ve devlet başkanının işlemlerine demokratik meşruluk kazandırmaktadır.

Bu durumda Parlamenter rejimlerde devlet başkanının rolü, devletin tarihsel devamlılığını, ülke ve milletin bütünlüğünü temsil eden sembolik bir rol olmaktan öteye geçemez. Uluslararası literatürde Parlamenter bir devlet başkanının yetkileri, kendisine bilgi verilmesini isteme hakkı, kendisine danışılmasını isteme hakkı ve uyarılarda bulunma hakkı olarak ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak devlet başkanının, devletin tarafsız başı sıfatıyla, kriz durumlarında uzlaştırıcı ve yatıştırıcı bir rol oynayabileceğinden söz edilebilir. Ancak bu durumlarda dahi, cumhurbaşkanının rolü, nihayet tavsiye ve telkinlerde bulunmaktan ibaret kalır. Klâsik Parlamenter rejimde, bizde çoğu zaman sanıldığı gibi, devlet başkanının bağımsız bir denetim fonksiyonu, bir "fren ve denge"

mekanizması olma rolü yoktur. Çağdaş çoğulcu demokrasi, elbette sınırlı iktidar prensibine dayanır. Ancak bu sistemlerde çoğunluğun iktidarını sınırlandıran unsurlar, katı anayasa, anayasa yargısı, bağımsız mahkemeler ve demokratik haklarının bilincine sahip güçlü bir sivil toplumdur.

Modern anayasaların bazılarında devlet başkanının tek başına, yani karşı-imza kuralına tâbi olmaksızın yapabileceği bazı işlemler olmakla birlikte, bunlar çok istisnaî niteliktedir.¹²⁰ İngiltere ve İspanya gibi Parlamenter monarşilerde bu yetki, saray personelini atamaktan ibarettir. Avrupa Parlamenter cumhuriyetleri arasında ise bu tür yetkilere yer veren ülkeler Almanya, Yunanistan, Portekiz ve Finlandiya'dır. Bu ülkelerden Portekiz ve Finlandiya'da cumhurbaşkanı halk tarafından seçildiği için, her ikisi de yarı-başkanlık sistemi kategorisine girerler;¹²¹ dolayısıyla cumhurbaşkanının tek başına kullanabileceği bazı yetkilere sahip olmasında yadırganacak bir yön yoktur. Cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçildiği Almanya'da Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği işlemler son derece istisnaî olup, Anayasa'nın 63 ve 69. maddelerinde gösterilmiştir. 63. maddeye göre, Cumhurbaşkanının önerdiği Şansölye adayı Bundestag'ça seçilmediği ve Bundestag 14 gün içinde üye tamsayımın salt çoğunluğuyla bir başkasını seçmediği takdirde, Cumhurbaşkanı, ya son turda en çok oy alan kişiyi Şansölye olarak atar veya Bundestag'ı fesheder. 69. maddeye göre de Cumhurbaşkanı, görevinden ayrılmış bir Şansölye veya bakandan, halefi belli oluncaya kadar göreve devamını isteyebilir. Yunanistan Anayasasına göre de (m. 35/2) şu işlemler karşı-imza kuralına tâbi değildir: a) Başbakanın atanması; b) Başbakanın atanması sürecinde başbakan adaylarına "araştırma görevi" (exploratory mandate) verilmesi; c) Başbakan imzalamadığı takdirde, 32. maddenin dördüncü

¹²⁰ Bu konuda geniş bilgi için, bkz., Kemal Gözler, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi* (Bursa: Ekin Kitabevi, 2001), 235-264.

¹²¹ Hattâ Arend Lijphart, Finlandiya'yı başkanlık sistemleri arasında saymaktadır: *Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı, Yönetim Örüntüleri* (çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran) (Ankara: Yetkin Yayınları, tarihsiz), 64-65, 73-74.

fıkrası ve 41. maddenin birinci fıkrası ve Kabine imzalamadığı takdirde, 53. maddenin birinci fıkrası gereğince parlamentonun feshi; d) onaylanmış bir kanun tasarısı veya teklifinin tekrar görüşülmek üzere parlamentoya iadesi; e) Cumhurbaşkanlığı idare hizmetlerine yapılacak personel atamaları. Bunların da oldukça istisnai yetkiler olduğu ve kullanılmasının Anayasada belirtilen şartlara bağlı bulunduğu kuşkusuzdur. Zaten Avrupa ülkelerindeki genel eğilim, cumhurbaşkanlarının yetkilerinin güçlendirilmesi değil, azaltılması yolundadır. Demokrasiye geçişten sonraki ilk anayasalarında cumhurbaşkanına çok geniş yetkiler veren Portekiz ve Polonya, daha sonraki anayasa değişiklikleriyle bu yetkileri daraltmışlardır. Aynı eğilim, 1 Mart 2000'de yürürlüğe giren yeni Finlandiya anayasasında da gözlemlenmektedir.

Olağanüstü şartlar altında ve olağanüstü yöntemlerle yapılan 1982 TC Anayasası, bu açıdan tam bir anomali oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanının halkça seçilmesini kabul etmemiş olan ve bu yüzden bir yarı-başkanlık sistemi olarak nitelendirilmesi mümkün bulunmayan 1982 Anayasası sistemi, öte yandan da sorumsuz cumhurbaşkanına geniş anayasal yetkiler vererek klâsik Parlamenter modelden önemli ölçüde sapmıştır. Bu modele, Fransız literatüründen mülhem bir deyimle “zayıflatılmış parlâmantarizm” (*parlementerisme atténué*) denilebilir.¹²² Diğer bir deyimle, sorumsuz Cumhurbaşkanı, etkili bir denetim mercii, hatta bir vesayet makamı olarak düşünülmüştür. Bunda, 1982 Anayasa referandumu ile birlikte askerî müdahale lideri General Kenan Evren'in yedi yıllık bir dönem için Cumhurbaşkanlığının kesinleşmiş olması, daha sonraki Cumhurbaşkanı seçimlerinin de Konseyce kurdurulan ve iktidar olacağı umulan Milliyetçi Demokrasi Partisi vasıtasıyla yönlendirilebileceği düşüncesi muhtemelen rol oynamıştır.

Bu anomalinin ortadan kaldırılabilmesi için mantıken iki yol vardır. Birincisi, Cumhurbaşkanının bugünkü yetkilerini

¹²² Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 8. Baskı (Ankara: Yetkin Yayınları, 2004), 335-340.

muhafaza ederek, hatta onlara bazı yenilerini ekleyerek, kendisinin doğrudan doğruya halkça seçilmesini kabul etmek, yani bir başkanlık veya yarı-başkanlık sistemine geçmektir. İkincisi, Cumhurbaşkanının yetkilerini, normal bir Parlamenter rejimle bağdaşacak surette sınırlandırmaktır. Birinci alternatife karşı olduğumu uzun zamandır çeşitli yollardan ifade etmiş bulduğum için, burada bu konuya girmeye gerek görmüyorum. Bu durumda yapılabilecek tek şey, ikinci yolu izlemektir. Ancak şu anda böyle bir siyasal irade mevcut görünmediğine göre, belki karşı-imza kuralının daha demokratik ve anayasaya uygun bir yorumu yoluyla bu soruna kısmî bir çözüm bulunabilir. Gerçekten, 1982 Anayasası 104. maddesiyle Cumhurbaşkanına yasama, yürütme ve yargı alanlarında geniş yetkiler vermiş olmakla beraber, bunların hangilerinin tek başına, hangilerinin karşı-imza ile kullanılabileceğini belirtmemiştir. Danışma Meclisi'nce hazırlanan Anayasa Tasarısı'nda bu husus belirtilmiş olduğu halde, Milli Güvenlik Konseyi, "*Cumhurbaşkanının tek başına imzalayacağı kararların ayrıca sayılmasında zorunluluk görülmemiştir*" gibi anlaşılması müşkül bir gerekçeyle bu görüşe katılmamıştır.

Öteden beri savunduğum bu görüşe göre Anayasada açıklık olmayan durumlarda, Cumhurbaşkanının yetkileri arasında, onun tarafsız devlet başkanlığı sıfatından kaynaklanan yetkilerle, yürütme organının başı olmasından doğan yetkileri arasında ayırım yapılabilir. Cumhurbaşkanının devletin başı olma sıfatından doğan yetkilerinin (meselâ kanunları bir kere daha görüşülmek üzere TBMM'ye iade etmek, Anayasa değişikliklerini halk oyuna sunmak, Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak, Anayasa Mahkemesi üyelerini ve diğer bazı yüksek yargı mensuplarını atamak) kullanılmasının karşı-imza kuralına tâbi olmaması, makul ve Anayasa'nın amacına uygundur. Buna karşılık, yürütme alanına giren ve icraî karar alma yetkisine sahip bazı makam sahiplerinin (meselâ YÖK Başkan ve üyeleri, üniversite rektörleri) atanmasına ilişkin işlemlerin ancak karşı-imza ile yapılabilmesi gerekir.¹²³ Bununla birlikte,

¹²³ Ayrıntılar için, bkz., Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 311-315. Gözler, 2001 yılında yayınlanan *Türk Anayasa Hukuku* adlı kitabında (s. 522-526)

bunun sadece kısmî bir çözüm olacağı kuşkusuzdur. Elbette nihaî çözüm, bir anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının normal bir Parlamenter rejimde bulunması doğal olmayan yetkilerinin, özellikle yüksek yargı mensuplarının atanmalarına ilişkin yetkilerinin kaldırılmasıdır. Ayrıca, Anayasa Cumhurbaşkanının hangi yetkilerini tek başına kullanabileceğini açıkça belirtmeli ve bu konudaki tereddütleri ortadan kaldırmalıdır.

Cumhurbaşkanının Seçilme Yöntemi

Cumhurbaşkanlığı seçimi yaklaşırken, konunun anayasal boyutları ile ilgili tartışmalar da yoğunlaşmaktadır. Bu yazıda, hukuki kisveye büründürülmeye çalışılan üç yapay iddia üzerinde durulacaktır. Bunlardan birincisi, Cumhurbaşkanının mutlaka geniş bir uzlaşma ya da consensus ile seçilmesinin zorunlu olduğudur. İkincisi, görev süresinin bitimine bir yıldan az zaman kalmış bulunan bugünkü TBMM'nin Cumhurbaşkanı seçmemesi gerektiğidir. Üçüncüsü ise, son günlerde ortaya atılan, Cumhurbaşkanı seçimi turlarına başlanabilmesi için, en az karar yetersayısı olan 367 milletvekilinin toplantıda hazır bulunması gerektiği iddiasıdır.

Cumhurbaşkanının seçilme yöntemi Anayasa'nın 102. maddesinde açıkça belirlenmiştir. Bu maddenin ne lafzında, ne ruhunda Cumhurbaşkanının geniş bir consensus'la seçilmesi gerektiği hakkında bir kayıt vardır. Aksine, ilk iki turda üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu arandığı halde, üçüncü ve dördüncü turlarda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile yetinilmiştir. Bu karar yetersayısı, Anayasa'nın başka birtakım konularda (mesela anayasa değişiklikleri, af kanunları, Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılması) öngördüğü karar yetersayılarından çok daha düşüktür. Anayasa koyucu isteseydi, Cumhurbaşkanı seçiminin üçüncü ve dördüncü turlarında da bundan daha güçlü bir nitelikli çoğunluk öngörebilirdi. Cumhurbaşkanının geniş bir uzlaşma ile

bu görüşe katılmış olmakla birlikte, daha sonra fikrini değiştirmiş ve Cumhurbaşkanının istisnasız bütün işlemlerinin karşı-imza kuralına tâbi olduğunu savunmuştur: *Devlet Başkanları*, 259-262.

ERGÜN ÖZBUDUN'UN
KONUŞMASI

seçilmesi, çok meşru ve saygıdeğer bir siyasal temenni olabilir. Ancak bir siyasal temenninin anayasal bir zorunluluk olarak takdim edilmesi savunulamaz. Türkiye ve dünyadaki uygulama da bu görüşe haklılık kazandırmamaktadır. 1989'da Turgut Özal, sadece ANAP'lı milletvekillerinin oylarıyla, 1993'te Süleyman Demirel DYP ve SHP milletvekillerinin oylarıyla fakat ANAP'luların muhalefetiyle seçilmiştir. Son yıllarda Avrupa ülkelerinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İtalya'da Napolitano, sol koalisyon partilerinin oylarıyla ve sağ partilerin muhalefetiyle; Macaristan'da Sólyöm, sağ partilerin oylarıyla ve sol partilerin muhalefetiyle seçilmiştir.

Görev süresinin bitimine az zaman kalmış bir parlamentonun Cumhurbaşkanlığı seçmemesi gerektiği iddiasında da isabet yoktur. Anayasamıza göre TBMM'nin görev süresi beş yıldır. Bu süre içinde TBMM, Anayasayı değiştirmek ve Türkiye'yi savaşa sokmak dahil, her türlü işlemi yapabilir. Daha önceki yasama dönemlerinde TBMM'nin normal süresini tamamlamadan erken seçim kararı alması, anayasal bir zorunluluktan değil, birtakım siyasal ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır. Çağdaş parlamenter rejim uygulamasında meclislerin erken seçim kararı alması veya hükümetin talebi üzerine meclisin fesh edilmesi, çoğunluk partisi veya partilerinin kendileri için en elverişli anda seçime gitmelerini sağlayan bir araçtır ve bu uygulamanın meşruluğu hiçbir ülkede tartışılmamaktadır. Zaten bir katı anayasa sisteminde, anayasaya aykırı veya onu değiştiren teamüllerin oluşamayacağı, herkesin bildiği bir kuraldır. Üstelik 1982 Anayasası, kendisinden önceki 1961 Anayasası gibi, Cumhurbaşkanının görev süresi ile parlamentonun yasama dönemini örtüştürmemeye özel bir özen göstermiştir. TBMM'nin yasama döneminin beş yıl olmasına karşılık, Cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıldır. Bundan amaç, Cumhurbaşkanının sadece kendisini seçen parti veya partiler çoğunluğu ile değil, farklı parlamento çoğunluklarıyla da uyumlu çalışabilecek bir kişi olmasını, ya da 1982 Anayasası'nın kendisine tanıdığı denetim fonksiyonunu daha etkili şekilde icra etmesini sağlamaktır.

Bu iki iddianın kısmen de olsa gündemden düşmesiyle birlikte, son günlerde ortaya yeni bir iddia atılmıştır. Bu da,

Cumhurbaşkanı seçimi turlarının başlayıp sonuçlandırılabilmesi için, karar yetersayısı olan üçte iki çoğunluğa eşit bir çoğunluğun toplantı yetersayısı olarak da mevcut olması gerektiği, buna rağmen TBMM seçimi sonuçlandırırorsa bunun Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilebileceğidir. Hukuken savunulması hiçbir şekilde mümkün olmayan bu iddiaya birtakım saygın anayasa hukukçularının da destek vermesi ve tartışmanın medyada hak ettiğinin çok ötesinde bir yer bulması, gerçekten hayret vericidir. Anayasa'nın 96. maddesi, mantıken de tamamen farklı kavramlar olan, toplantı ve karar yetersayılarını açıkça ayırmakta ve maddenin başlığında ("*toplantı ve karar yeter sayısı*") bu iki kavram ayrı ayrı zikredilmektedir. Maddeye göre "*Anayasada, başkaca bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.*" Anayasa, çeşitli hükümlerinde (m. 84, 87, 99, 102, 105, 111, 175) karar yetersayısı olarak özel, ya da nitelikli bir çoğunluk öngördüğü halde, toplantı yetersayısıyla ilgili olarak hiçbir özel ya da istisnai bir hükme yer vermemiştir. Bu durumda, "*Anayasada başkaca bir hüküm*" bulunmadığına göre, Cumhurbaşkanı seçimi dahil her konuda, 96. madde hükmünün uygulanacağı, yani TBMM'nin en az üye sayısının üçte biri olan 184 üyenin hazır bulunmasıyla toplanabileceği apaçıktır. Anayasa'nın lafzî yorumu gibi, tarihsel ve amaçsal yorumu da bu görüşü güçlendirmektedir. 1961 Anayasası (m.86) toplantı yetersayısı olarak üye tamsayısının salt çoğunluğunu öngörmüştü. Bu hükmün 1961 Anayasası uygulamasında yarattığı sorunlar karşısında, 1982 Anayasası koyucusu, bu yetersayıyı üçte bire indirmiştir. Diğer bir deyimle, Meclis çalışmalarının güçleştirilmesi değil, tam tersine kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Eleştirdiğimiz görüş kabul edildiği takdirde, TBMM'nin anayasa değişiklikleri ve af kanunları gibi konularda toplanıp karar vermesinin ne kadar zorlaşacağı açıktır. Anayasa'nın 102. maddesinin ilk fıkrasındaki "*Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir*" ibaresinin bir genel hüküm olduğu ve aynı zamanda

ERGÜN ÖZBUDUN'UN
KONUŞMASI

toplantı yetersayısını da belirlediği iddiasını da kabule imkân yoktur. 102. madde bir bütündür ve maddenin üçüncü fıkrasında dört tur için aranan karar yetersayıları gösterilmektedir. Anayasa hükümleri arasında bir hiyerarşi olamayacağı gibi, Anayasa'nın aynı maddesinin çeşitli hükümleri arasında bir hiyerarşi olabileceği ve birinci fıkranın üçüncü fıkra karşısında öncelik taşıdığı iddiası, hukuk mantığına evleviyetle aykırıdır. Anayasa koyucunun amacı, hiçbir tereddüde yer bırakmayacak derecede açıktır. İlk iki turda üçte iki çoğunluk, yani mümkün olduğunca geniş bir oydaşma aranacak, bu mümkün olmadığı takdirde ise, üçüncü ve dördüncü turlarda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile yetinilecektir.

Nihayet, TBMM'nin üçte iki çoğunlukla toplanmadığı halde, seçim turlarına geçip işlemi sonuçlandırması halinde, bu işlemin Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilebileceği iddiasında da isabet yoktur. Bilindiği gibi, Anayasada belirtilen istisnalar (İçtüzük, milletvekilliğinin düşmesi ve milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması) hariç, TBMM'nin kararları, Anayasa Mahkemesi denetimine tabi değildir. Bunların dışında, Anayasa Mahkemesi, İçtüzük düzenlemesi niteliğinde gördüğü parlamento kararlarını, adı böyle konmamış olsa dahi, denetleme yetkisini kendisinde görmektedir. Ancak bunun söz konusu olabilmesi için kararın, ya Anayasaya aykırı bir İçtüzük değişikliği niteliği taşıması veya Anayasa ve İçtüzükte hakkında hiçbir hüküm bulunmayan bir konuda, Anayasaya aykırı yeni bir uygulama tesis etmesi gereklidir. Önümüzdeki olayda ise, açık bir Anayasa kuralı ve ona uygun olarak yapılması söz konusu olan bir işlem söz konusudur. İçtüzüğün Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin 121. maddesi, Anayasa'nın 102. maddesine göndermede bulunmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Anayasa ve İçtüzüğe tamamen uygun bir işlemin, nasıl olup da yeni bir İçtüzük hükmü ihdası, ya da "*eylemli bir İçtüzük düzenlemesi*" olarak nitelendirilebileceğini anlamak gerçekten zordur. Örnek olarak gösterilen ve Mesut Yılmaz hükümetine verilen güvenoyunun iptaline ilişkin kararın (E. 1996/19, K. 1996/13, k. t. 14.5.1996) konumuzla en ufak bir

ilgisi yoktur. Çünkü o tarihte yürürlükte bulunan İttüzüğün 105. maddesinde yer alan “*güvenoyu verenlerin sayısı, güvensizlik oyu verenlerden fazlaysa Bakanlar Kurulu güven almış olur*” kuralı, Anayasa’nın yukarıda incelediğimiz 96. maddesine açıkça aykırı nitelikteydi.

Hukuk biliminde ve uygulamasında dürüst yorum farkları her zaman görülebilir. Ancak bugün belli bir kesimin belli siyasal amaçlar doğrultusunda hukuk kurallarını çarpıtma gayretine karşı sessiz kalınırsa, yarın başka bir kesimin bambaşka amaçlar uğrunda o kuralları çiğnemesine karşı söyleyecek sözümüz olmaz. Hukuk, herkes için, her zaman gereklidir.

Sabrınız için teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Özbudun Hocamıza çok teşekkür ediyorum, her zamanki netlikle düşüncelerini sundular ve süresi içinde sundular.

Sıraya göre söz hakkı Süheyl Batum’da.

Prof. Dr. Süheyl BATUM (Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Değerli hukukçular, değerli konuklar; bir kere bu Cumhurbaşkanlığı konusunun Barolar Birliği’nin düzenlediği bir toplantıda konuşuluyor, tartışılıyor olması çok önemli. İki yönden önemli: Türkiye’de genelde bir anlayış var veya uygulama var diyeyim; eğer bir kurum sıkıntı yaratıyorsa, derhal biz, onun demokrasiye uygun şekilde işletilmesi gereği yerine, o kurumun değiştirilmesinden söz ediyoruz. Cumhurbaşkanını seçme problemi mi çıktı, hemen ortaya bir tartışma çıkıyor, “*madem Meclis seçemedi, bari halka seçtirelim.*” Oysa sabahki oturumda da, büyük bir ihtimalle dünkü oturumda da çok açıklıkla anlatıldı ki, cumhurbaşkanını, bir bütünün, bir siyasal sistem bütününün içinden çekip, sadece günöbirlik sorunu çözelim diye halka seçtirmek bir çözüm değildir. O yüzden bizim tartışmamız gereken, “*madem tartışma çıkıyor, bu tartışmaya uygun bir anayasa değişikliği yapalım*” ya da “*siyasal duruma uygun bir yorum nasıl yapalım*” değil, bugünkü 1982 Anayasası’nın düzenlemesiyle,

ERGÜN ÖZBUDUN’UN
KONUŞMASI

SÜHEYL BATUM’UN
KONUŞMASI

SÜHEYL BATUM'UN
KONUŞMASI

“Cumhurbaşkanlığı seçimini nasıl yapacağız, Cumhurbaşkanlığı konusunu nasıl hukuka, anayasaya uygun bir şekilde işletebileceğiz?” konusunu çözüme ulaştırmaktır. Önemli olan budur.

İkincisi de şu: Türkiye’de bunları tartıştığınızda, inanılmaz sonuçlara yol açabiliyor, inanılmaz siyasallaşabiliyor iş. Örneğin size daha baştan 4 tane yorum söyleyeceğim, bunlar çok önemli yorumlardır. Ve konunun içinden çıkılmaz duruma gelmesine, anlamsızlaşmasına yol açan yorumlardır da anı zamanda. İlk defa cumhurbaşkanı seçilsin mi, seçilmesin mi; başkanlık sistemi ortaya atıldığında, Türkiye’nin en büyük gazetelerinden bir tanesinde bir yazı çıkmıştı. *“Evet, başkanlık sistemi olsun”* diyordu yazı ve devam ediyordu; *“ne güzel; arada kriz çıktığında, cumhurbaşkanı gider, Meclisi fesheder, krizi çözer.”* Oysa bildiğiniz gibi, Başkanlık sisteminin varsa, bir tek ayırt edici özelliği var; o da, organların birbirlerinin işlerine kesinlikle (belirli istisnalar dışında) karışmamaları. Dolayısıyla şimdi siz bu yoruma bir inansanız, işler daha da içinden çıkılmaz duruma gelecek. Diyeceksiniz ki, *“bu sistem ne güzel çözüyor-nuş krizleri, hemen başkanlık sistemini alalım.”* Oysa tamamen yanlış bir değerlendirme ve yorum. İşte bu nedenle, konunun, hukukçular tarafından, Barolar Birliği önünde tartışılması çok önemli.

İkinci bir şey daha, Ergun Hocamın da bahsettiği, kusura bakmayın, benim farklı düşündüğüm şey, o da şu: Son dönemlerde belki tartışmayı izlemiştinizdir. Mesela yine çok önemli bir gazetede, aynen şöyle bir şey yazıyor: *“Bir kere bunu tersini söyleyenler yanılıyor, sırf Recep Tayyip Erdoğan’ın önünü kesmek için yapıyorlar. Çünkü bir kere Anayasa Mahkemesi’ne kanunlar götürülür, kanun hükmünde kararnameleler götürülür, içtüzükler götürülür de, kararın götürüldüğü nerede yazıyor? Atıyorlar bunlar.”* Aynen böyle yazılmış. Oysa bunun doğru olmadığını, bu yorumun tamamen yanlış olduğunu bilmek için, Anayasa’yı bir kez okumak yeter, Anayasa Mahkemesinin kararlarından bir tekini bile, bir kez olsun okumak yeter. Tabii gazeteci bunu böyle yorumlarsa, Türkiye de tabii ki *“acaba doğru mudur, değil midir”* diye bunu tartışmak zorunda kalıyor. Bu nedenle de, bu

önemli “*hukuksal konuların*”, Barolar Birliği’nin düzenlediği bir toplantıda tartışılması çok önemli.

Değerli konuklar; Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde hep tartıştık Cumhurbaşkanlığını. Ben hatırlıyorum, 12 Eylül daha gelmeden, onun arifesinde ünlü bir Tarabya toplantısı yapılmıştı. Oradan başlayarak hep biz bu Cumhurbaşkanlığına değiştirelim diye konuşmuştuk. Hatta o zaman ortaya şöyle bir model atılmıştı, hatırlıyorum, Tarabya Otelinde toplantısında: Yarı başkanlık sistemiyle, Başkanlık modeli arasında bir model, çözüm biçimi olarak ortaya çıkmıştı. Ondan sonra da “*Başkanlık sistemine geçelim, yetkileri şöyle yapalım, böyle yapalım, halka seçtirelim*” türünden önerileri çok gördük, çok dinledik. Bunların hepsinde göze çarpan önemli nokta şudur, o yüzden tamamıyla karşı olduğumu söylemek istiyorum: Tamamında da göze çarpan nokta, ileri sürülen savlar, “*neden yetkilerin değiştirilmesi veya halk tarafından seçilmesi konusunda baktığımız savların tamamı*”, esasında o zamandan beri istenenin veya algılananın yarı otoriter bir tek lider sistemi olduğunu, ortaya koymaktadır. Genelde “*efendim, kuvvetleri birbirinden ayıralım*” denildiğinde de, Başkanlık Sistemi olarak istenen ya da algılanan, sürekli olarak budur. Bir kişi, bir Başkan tek başına karar verecek ve arkada da bir parlamento olacak, o parlamento sözde ondan tamamıyla bağımsız olacak. Ama bu “*sözde*” nin nasıl gerçekleştirileceği konusunda en ufak bir sav yoktur. Dolayısıyla bizim şu anda yapmamız gereken, “*nasıl uygulanacağı belli olmayan ya da üzerinde uzlaşma sağlanamamış bir takım rejim önerileri üzerinde tartışmak*” yerine, “*Türkiye’de şu anda uygulanan anayasa düzeni içerisinde Cumhurbaşkanı yetkilerini ve seçimini nasıl düzenlemek zorundayız veya nasıl gerçekleştirmek zorundayız?*” sorusuna yanıt aramaktır. Tüm yapmamız gereken budur.

Bu nedenle, ilk olarak, konuşmamın ilk bölümünde, Türkiye’de Cumhurbaşkanlığının düzenleniş biçiminden ve neden böyle düzenlendiğinden kısaca bahsedeceğim. Daha sonra da, ikinci bölümünde, bu düzenleme biçiminin bugün tartıştığımız, günümüzde tartışılan sorunlara etkisinin nasıl

SÜHEYL BATUM'UN
KONUŞMASI

olacağından söz edeceğim. Bu ikisinin birbirine çok bağlı olduğunu düşünüyorum.

Bildiğiniz gibi, 1982 Anayasası'nı açıp baktığınız zaman, 1982 Anayasası, öngördüğü siyasal rejim modeli içerisinde Cumhurbaşkanlığı kurumunu belirli maddelerde düzenlemiştir. 8. maddede Bakanlar Kuruluyla beraber yürütmenin bir parçası olduğunu söylemiş, 101. maddede, Cumhurbaşkanının çok önemli birtakım niteliklerine yer vermiştir. İşte farklı bir yaş belirlenmiş olması, farklı bir öğrenim ve yine Meclis süresinden farklı bir süre, 7 yıllık bir süre öngörülmüş olması, 2 defa seçilme yasağı getirilmesi ve mutlaka seçilenin partisinden ve Meclis üyeliğinden ayrılacağı zorunluluğunun getirilmiş olması, bu nitelikler olarak belirlenmiştir.

Neden bunları söylüyorum, birazdan bağlantıyı kuracağım. Demek ki farklı bir cumhurbaşkanı istiyor bu anayasa. Sonra 102. maddede seçim usulünü ayrıntılı ayrıntılı düzenlemiş, "*ayrıntılı ayrıntılı*"nın üstünde durarak söylüyorum. Yani kolaylaştırmak için şöyle dememiş: "*Tamam, sonunda seçilecek; baktık olmadı, çoğunluk kendi içerisinde seçer gider, böylece de seçilmemiş olmaz*" dememiş. 102. maddede ayrıntılı nasıl seçileceğini, seçim usulünü belirlemiş. Sonra 104. maddede -tabii ki diğer maddelerle de birleşen- yetkilerini ayrıntılı olarak düzenlemiş.

Bunların üzerinde duruyorum; çünkü buradaki düzenlemeleri yani Cumhurbaşkanlığının anayasadaki düzenleniş biçimini eğer tamamıyla göz önüne almazsak, kaçırırsak, arada yanlış yapmamız muhtemeldir. Bir örnek vereceğim size. Biz bir zamanlar, Anayasa'da "*yürütmenin yetki ve görev*" olarak düzenlenmiş olmasını da çok tartıştık. Hatta o "*yürütme, yetki ve görevdir*" den acaba ne anlaşılıyor, Fransa'daki gibi özerk bir düzenleme yetkisi var mıdır, onu tartıştık, bir sürü şeyi tartıştık. Niçin Anayasa böyle düzenlemiş, öğrenmeye çalıştık. Sonunda Anayasa Mahkemesi, bu konuya yani "*yürütmenin yetki ve görev olması*" hususuna bir açıklama getirdi ve tartışma sonuçlandı. Aynı şekilde, örneğin 61 öncesinde, Cumhurbaşkanının görev süresi Meclis süresi ile aynıken, neden 1961 ve 1982 Anaya-

saları farklı bir süre getirdi? İşte, bu düzenlemeleri, bunların getiriliş nedenlerini, amaçlarını, yani "*ratio legis*" ini göz önüne almazsanız, yanlışlık yapma olasılığı da fazlalaşır.

Bir örnek daha vereyim. Bizde cumhurbaşkanı 7 yıl için seçiliyor. Bazen görüyorsunuz, duyuyorsunuz, "*bunu 5 yıla indirelim*" deniliyor. Oysa bir siyasal sistem içerisinde, o siyasal sistemi oluşturan kurumlardan ya da kurallardan bir tanesini değiştirdiğiniz zaman, "*bu şurada da böyle seçiliyor*" dediğiniz zaman, oradaki işleyişi sağlamanız mümkün değil. Çünkü bir siyasal sistem içerisinde, o siyasal sistemi oluşturan bütün kurumlar ve kurallar, bunların birbirleriyle ya da kendi içindeki ilişkilerden oluştuğu için, bu ilişkiler bütününde onlardan bir tanesini bozarsanız, o ilişkilerin tümü de bozulacaktır. Ayrıca her ülkenin de belirli kuralları getirmede kendi dinamikleri veya kendi düşüncesi vardır. Bunları dışarıda bırakarak, kesinlikle anayasadaki ne cumhurbaşkanı yetkilerini, ne de birazdan üzerinde duracağım seçimini tartışabilme imkânımız vardır. 7 yılı tekrar söylüyorum; örneğin "*Fransa'da da 7 yıldır, değiştirdiler*" deniliyor, ben bunu akademik çevrede de duydum. Oysa Fransa'da Cumhurbaşkanının görev süresi için 7 yılın getirilmesi, tamamen Fransa'ya özgü bir şeydir. 3. Cumhuriyet, Fransa'nın en karışık olduğu dönemlerden bir tanesidir. Prusya'ya, Almanya'ya (1870) yenilmişler, imparatorları bile esir düşmüş ve bir halk hareketi oluyor. Bir meclis toplanıyor orada, bir hükümet oluşturuyorlar ilk önce, 1871'de de meclisi kuruyorlar. Fakat meclisin kompozisyonu çok karışık; kralcılar, orleanistler (yine krallık taraftarları ama kral adayları ve rejim önerileri farklı) ve cumhuriyetçiler, üçü ciddi bir karmaşa içerisinde. Bundan dolayı süre geçsin, zaman biraz geçsin de bu sorunu çözelim diye cumhurbaşkanını 7 yıl için seçme kuralını getiriyorlar. O zamandan beri hep 7 yıl için seçiliyordu. Sonra yarı başkanlık sistemiyle, 58'den sonra "*yok canım, artık sistemi değiştirdik, bunu 5 yıla indirebiliriz; çünkü sistemin gerçek sahibi Cumhurbaşkanları'dır*" dediler. Dikkat edin, sistemin gerçek anahtarı, kilidi o olduğu için, 58'de gelen sistemi daha sonra 2000 yılında değiştirdiler. "*Canım onlar yaptı 7 yılı, biz de 5 yıla indirelim.*" Hayır, mümkün değil. Çünkü görüldüğü gibi,

SÜHEYL BATUM'UN
KONUŞMASI

sürenin 7 yıl olarak düzenlenmesi Fransa'da farklı bir nedene dayanıyor, Türkiye'de ise çok farklı. Bu çerçevede, Türkiye'de neden 7 yıl düzenlendiğini düşünmezsek, bundan bağımsız olarak "*haydi biz de 5 yıla indirmeyi düşünersek*", yanlış yapmış oluruz. Hem kurumu düzenleyemeyiz, hem de siyasal rejimi daha fa içinden çıkılmaz hale dönüştürürüz.

İşte bu doğrultuda, 1982 Anayasası, beğensek de, beğenmesek de cumhurbaşkanını o gördüğünüz 101. maddedeki nitelikleriyle düzenlemiştir, bu niteliklere sahip Cumhurbaşkanına 104. maddedeki yetkileri de tanımıştır. Şimdi bunların neden yapıldığını düşüneceğiz ve 102. maddeyi de buna göre değerlendireceğiz. Ve tümünü birbirinden bağımsız olarak ele almayacağız.

Cumhurbaşkanının yetkileri konusu; sabahki oturumda da tartışıldı, dün de tartışıldı, Ergun Hoca da söyledi, bir kere Anayasa Mahkemesi de bu konuda bana göre çok doğru ve net bir karar verdi. Bu anayasa yapıldığında çok tartışılmıştı, o zaman Sayın Ergun Özbudun da kitabında, 1982 Anayasası'nın getirdiği rejim türü için, "*bu parlamenter rejimdir*" diyordu. Çok doğru... Bir kere niçin parlamenter rejimdir bu? Parlamenter rejim olduğunu özellikle vurguluyorum ve şunu söylüyorum: Klasik parlamenter rejimden uzak olabilir; çünkü klasik parlamenter rejim diye çok belirgin kurallara bağlanmış bir klasik parlamenter rejim yoktur. Hep ne diyoruz; Parlamenter rejim, İngiltere'de koşulların zorlamasıyla, hiç kimsenin düşünerek, kurgulayarak, "*dur, şöyle yapalım*" filan diye oluşturmadığı, tamamıyla siyasal sistemin devinmesi usulüyle meydana gelen bir siyasal sistem türüdür. Biz buna klasik parlamenter rejim diyoruz ve bugün dünyada klasik parlamenter rejimi uygulayan çok az ülke kaldı.

Bir kere ilk önce parti sisteminin olgusunun ortaya çıkışıyla klasik parlamenter rejimin dengesi bozuldu. Sonra bir düalist parlamenter rejim çıktı ortaya Oysa klasik anlayışa göre yani Anglosakson sisteminde düalist parlamenter sistem diye bir anlayış ya da uygulama yoktu. Daha sonra sabahki oturumda Ece Göztepe de anlattı, ortaya "*rasyonelleştirilmiş parlamenter*

rejim” çıktı. Oysa klasik parlamenter rejim, rasyonelleştirilmiş mi? Tabii ki hayır. Bunların, parlamenter rejimin türlerinin hepsi, sisteme göre uyarlanmak için getirildi.

Dolayısıyla tek bir *“parlamenter rejim”* anlayışı yok. Dikkat ederseniz, parlamenter rejimlerde, devlet organlarının yetkileri konusu da böyle. Örneğin Devlet Başkanının yetkileri bunlarla sınırlıdır, yani *“3 yetkisi varsa, bu parlamenter rejimdir, 4 yetki olursa değildir”* diye bir gerçek de yok. Her ülkeye, her uygulamaya göre değişebilir. Ama şunu kesin söylemek lazım: Cumhurbaşkanlığının, 1982 Anayasası’ndaki yetkileri kesinlikle ve kesinlikle bir yarı başkanlık, bir başkanlık sistemiyle yetkileri değildir. Bunlarla ilgisi yoktur. Neden yoktur? *“Siyasal Rejim Tartışmaları”* diye TESEV’de bir araştırma yayınlandı, onda benim de bir makalem vardır. Biraz önce, Galatasaray Üniversitesinden akademisyen arkadaşımız Şule Özsoy’la konuşurken, o *“aynı değerlendirmenin Amerika’da yapılan bir araştırma da ele alındığını”* söyledi, Yarı başkanlık sistemi olması için çok daha farklı bir konum ve yetkilerin bulunması zorunludur. Örneğin bakın, Makedonya Anayasası’na, Slovenya Anayasasına, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan bu yeni demokratik Cumhuriyetlere, öyle enteresan düzenlemeler var ki, klasik dediğimiz parlamenter rejimin yetkilerinden farklı yetkiler taşıyan, hatta halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanlarına yer vermişler. Ama siyasal rejim türleri yine de parlamenter rejimdir. *“Nedir bu farkı yaratan?”* dediğinizde, parlamenter rejimdeki Cumhurbaşkanı ile Yarı Başkanlık rejiminin Cumhurbaşkanı arasında temel bir fark vardır, çok kısaca söyleyeyim: *“Halk tarafından seçilmesi ve kendisine bir özerk iktidar alanı tanıyan yetkilere sahip olup olmaması”*. İşte tek fark budur. Ve bizim 1982 Anayasamızda da bu iki özellik yoktur.

Peki şimdi şu soruya bir yanıt bulmak gereklidir. Eğer 1982 Anayasası, bir yarı başkanlık sistemi öngörmediyse (ki öngörmediğini söylüyoruz) neden Cumhurbaşkanına bu yetkileri verdi? Neden bu *“nisbeten geniş yetkiler”* Cumhurbaşkanına tanındı? İşte bu soruya vereceğimiz yanıt, aynı zamanda seçim usulünün de nasıl olması gerektiği konusunu doğrudan etkileyen bir konudur.

SÜHEYL BATUM'UN
KONUŞMASI

1961 Anayasası yapıldığında, 24 Anayasası'nun çok partili düzen içerisindeki uygulamalarına bir tepki olarak ve haklı bir tepki olarak, 61 Anayasası bir sürü denge ve fren mekanizması oluşturmuştu. İlk defa özerk kuruluşlar bu anayasaya girmişti, etkin bir yargı denetimi ilk defa bu anayasa ile getirilmişti, kısaca demokrasinin zorunlu denge ve fren mekanizmaları, ilk kez tümü ile 1961 Anayasası ile Türk anayasal sistemine girmişti. 1982 Anayasası ise, aynı şekilde yine siyasetçilerden ve siyasal sistemin azizliklerinden korkan bir anayasaydı; fakat bu kez, aynı zamanda denge ve fren mekanizmalarının sistem içindeki etkinliklerini de törpülemişti. Yargının gücü azaltıldı, Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolları daraltıldı, özerk kuruluşlar azaltıldı. Kısaca 1961 Anayasası'nun fren ve denge mekanizmaları etkisizleştirildi.

Oysa Avrupa'daki anayasalara bakın, bütün bu anayasalarda demokrasinin vazgeçilmez unsurlardan bir tanesi olan çoğulculuğu, ama ideolojik çoğulculuğu değil, eski kuvvetler ayrılığı dediğimiz, şimdi o genişlediği için kurumsal çoğulculuk dediğimiz kurumsal çoğulculuğu ayrıntılı olarak düzenlediklerini görüyoruz. Bu amaçla bir çok "kurum" getirdiklerini görüyoruz. Nitekim Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Orta Avrupa ülkelerinin hepsinde de bir sürü düzen, denge mekanizmaları getirildi, Anayasalarında bir sürü fren ve denge mekanizmalarına yer verildi. İki Meclis'ten tutun, özerk kuruluşlara, bağımsız yargıdan tutun, sivil toplum örgütlerinin düzenlenmesine kadar. Hatta yerel yönetimlerin güçlendirilmesinden tutun, Anayasal bölgelere kadar, bir çok fren ve denge mekanizmasına. Bakın çağdaş demokratik ülkelere, bunları görürsünüz.

Oysa Türk Anayasası'nda, bu "fren ve denge mekanizmalarından" bir tek tanesi kaldı. 1982 Anayasası'nun, niteliği, statüsü ve yetkileri ile ayrıntılı olarak düzenlediği Cumhurbaşkanlığı. Bu statü tabii ki tartışılabilirdi, "Kenan Evren'e göre yapılmıştı, onun için öngörülmüştü" diye, ama demokratik açıdan baktığımda da, siyasal iktidarın önünde bugün için bakıyorum, (bir anlamda maalesef) tek denge ve fren mekanizması olarak, sadece Cumhurbaşkanı ve yetkileri kalmıştır. Nitekim ger-

çekten baskı altında olmayan, özgür basın var mı; yok. Yerel yönetimler var mı; yok. Eskiden iki meclis vardı, şimdi var mı; yok. Bağımsız idari otoriteler; yok. Özerk kuruluşlar yok, eski şeyler yok, eski yetkileri ve geniş başvuru yolları ile Anayasa Mahkemesi var mı, yok.

Ne var o zaman? Sadece cumhurbaşkanı ve yetkileri. O yüzden ben, cumhurbaşkanın yetkilerinin çok önemli olduğunu ve “*klasik parlamenter rejime aykırıdır*” deyip de yetkilerin şu aşamada azaltılmasının uygun olmadığını düşünüyorum.

O halde şu anda tartışmamız ve çözüm bulmamız gereken ikinci soruya geliyoruz. Ya bir fren ve denge unsuru olarak tanınan bu yetkiler partili bir cumhurbaşkanı tarafından, üstelik anayasanın lafzına ve ruhuna aykırı kullanılırsa ne olacak? İşte o zaman sorun farklılaşmaktadır.

Anayasa ruhuyla, lafzıyla bir bütünlük taşıdığı için, “*bari anayadaki yetkileri daraltalım ve partili kalmaya devam eden bir Cumhurbaşkanının elinde kötüye kullanılmasını engelleyelim*” biçiminde düşünmek yerine, Cumhurbaşkanlığı makamına, bu yetkileri anayasanın ruhuna ve lafzına aykırı kullanabilecek bir kişiyi getirmenin önünde, Anayasa'nın engel oluşturup oluşturmadığını düşünmemiz gereklidir. Krizler karşısında demokratik sistemi kendi içinde yaşatmak, ancak bu biçimde düşünmekle ve bir çözüm üretmekle mümkündür.

Diğer bir söyleyişle, en azından bu amaçsal yorumu yapmak ve “*bu yetkiler neden getirildi; denge mekanizması olsun diye. Anayasa'da başka denge mekanizması var mı; maalesef yok. O halde bu yetkileri kullanacak ve gerçek bir demokratik fren ve denge mekanizması oluşturacak bir Cumhurbaşkanını nasıl seçmeliyiz*” konusunda düşünmeliyiz.

Ergun Hocanın söylediği gibi, ileride şunu da tartışabiliriz tabii ki: “*Bu yetkilerden hangilerini tek başına, hangilerini beraber kullanın?*” Nitekim Anayasa Mahkemesi daha önce bunu yaptı ve dedi ki, “*Devlet başkanı olarak, devleti temsil ederek yaptığı yetkileri tek başına kullanır, yürütmeyi temsil ederek kullandıklarını da beraber kullanır.*” Gerçi bu konuda şu aşamada bir tek şey

SÜHEYL BATUM'UN
KONUŞMASI

söyleyeyim: Anayasada hangi yetkileri tek başına, hangilerini ortak kullanacağı konusunda bir açıklık olmamasının tek bir basit nedeni vardır. Bu anayasa yapılırken enteresan bir süreçten geçti, hepimiz biliyoruz, İlk metin Danışma Meclisi'nde hazırlandı. Danışma Meclisi, hazırladığı taslakta hangi yetkilerin tek başına kullanılacağını koymuştu. Sonra bilindiği üzere, hazırlanan taslak Milli Güvenlik Konseyi'ne gitti. Orada değiştirilirken, bu madde değişti ve işte bu aşamada, yetkilerin nasıl kullanılacağı yönündeki fıkra değiştirildi. Bu nedenle, *"anayasada hangilerinin tek başına kullanacağı belirtilen"* ibaresi kaldı, ama bu yetkilerin hangileri olacağı açıkça yazılmadı. Ama dediğim gibi, bu daha sonra tartışılabilecek bir husus, şu anda önemli olan bu yetkilerin *"denge ve fren yetkileri"* olduğu hususunda anlaşabilmektir.

Dediğim gibi, amaç, bu yetkilerin bir çoğunluk partisi liderinin tamamen kendi partisinin çoğunluğuna dayanarak ve bu çoğunluğu gözeterek şekilde kullanılıp kullanılmayacağıdır. Ve böyle yanlış davranabilecek bir Cumhurbaşkanı seçilmesini, Anayasanın engelleyip engellemediğidir. Ve engelliyorsa, nasıl engellediğidir. Sayın Özal döneminde Cumhurbaşkanlığının partizan bir anlayışla ve *"parti lideri olarak"* kullanılmasının çok kötü olduğunu hep beraber yaşadık. Tekrar söylüyorum, Cumhurbaşkanı tabii ki bir partili olabilecek, uzaydan getirme imkânınız yok. Meclisin içinden seçmeseniz bile, bir partili olabilecek. Zaten Anayasa da bunu öngörmüş; diyor ki, *"Partili olabilirsin, ama partinden ayrılacaksın. Meclis üyesi de olabilirsin, Meclis üyeliğinden ayrılmış olacaksın."* Dolayısıyla Anayasa, tarafsızlığı getirmiştir. Nitekim Sayın Özal, buna uygun davranmadığı halde, Sayın Demirel uygun davranabilmiştir.

Böylece sonuç itibarıyla, Cumhurbaşkanının yetkileri parlamenter rejime aykırı olmamakla, yarı başkanlık sistemi yetkileri olmamakla birlikte, parti çoğunluğunun lideri olan ve kalması istenen bir siyasetçinin bu yetkileri kullanması, hem parlamenter rejime, hem anayasanın lafzına ve ruhuna aykırıdır.

O zaman ne yapılması gereklidir? Çok basit ve yalın; Anayasa'nın öngördüğü yetkileri bulunan Cumhurbaşkanı'nın, yine Anayasa'nın öngörmüş olduğu biçimde, anayasanın ruhuna ve lafzına uygun olarak seçilmesi zorunludur.

Bu noktada, ilk belirlenmesi gerekli husus şudur; bizim anayasamızın bir özeliği vardır. Bizim anayasamız idealist teknik yerine realist tekniği benimsemiştir. Yani "*Meclis cumhurbaşkanını seçer*" demekle yetinmek yerine, "*seçemezseniz yaptırımına katlanırsınız*" demektir. Nitekim 1982 Anayasası'nın bu "*realist anayasa*" özelliğini, diğer bazı konularda da gözlemlemek mümkündür. "*Meclis başkanının seçiminde de*", "*hükümetin kurulması aşamasında*" da, aynı şekilde müeyyideler getirilmiştir.

O halde, bu yetkileri kullanacak bir cumhurbaşkanının, nitelikleri anayasada açıklıkla yazılmışken ve Cumhurbaşkanının partili kalması özellikle istenmezken, seçim usulünün, bunun tam tersine, bir partinin tek başına, sadece kendi çoğunluğuna dayanarak Cumhurbaşkanı seçmesini engellemeyeceğini, tek başına kendi çoğunluğuna dayanarak, "*dördüncü oylamada nasıl olsa ben istediğimi seçtiririm!*" demesini engellemeyeceğini düşünmek mümkün değildir.

Bu nedenle, bence Anayasa'nın 102. maddesi, 96. maddesi ve içtüzük beraber yorumlandığında, bir partinin liderinin tek başına kendi çoğunluğuna dayanarak cumhurbaşkanı olmasını engellemeye yönelik olarak düzenlenmiştir; çünkü yetkileri de buna göre düzenlemiştir. Sayın Özbudun "*Anayasanın Cumhurbaşkanı seçimini kolaylaştırmak istediğini*" söyledi, oysa bana göre, Anayasa, kesinlikle Cumhurbaşkanı seçimini kolaylaştırmak için değil, Meclisi buna zorlamak için, 102. maddeyi getirmiştir. Yani idealist teknik yerine bir gerçekçi teknik, realist teknik olarak getirmiştir bunu. Oysa kolaylaştırmak isteseydi, Anayasa, "*İki turda seçemediniz mi, üçüncü turda en çok oy alan Cumhurbaşkanı olur*" biçiminde bir düzenleme getirmiş olurdu, ki kesinlikle böyle bir düzenleme getirmemiştir. Nitekim oy nisabı eski anayasada da "*üçte iki çoğunluk ve salt çoğunluk*" iken,

SÜHEYL BATUM'UN
KONUŞMASI

şimdi de aynı nisabı getirmiştir. Dolayısıyla bir kolaylaştırma değil, bir "zorlama", bir "realist düzenleme" söz konusudur.

İkinci bir tartışma noktası olarak, "daha önce de Özal'ın, tek bir partinin oyları ile seçilmesi" ileri sürülmektedir. Oysa bilindiği gibi, yazılı bir anayasa düzeninde, anayasaya aykırı bir örnek, kesinlikle ne emsal teşkil edebilir, ne de hiçbir şekilde bir gelenek, teamül oluşturabilir.

O halde, bu tamamen hukuksal bir konudur. Ve ilk önce hukukçular arasında tartışılacaktır. Daha sonra da, gerekli olursa Anayasa Mahkemesi, hukuken karar verecektir. Şu hususlar gözönüne alınarak tartışılmalı ve karar üretilmelidir; Anayasa neden 104. maddedeki yetkileri tanıdı, neden 102. madde bu şekli ile düzenlendi ve neden 101. maddedeki nitelikler zorunlu olarak getirildi? İşte tüm bu sorulara bir arada, bir bütün içinde yanıt bulunabildiği takdirde, "Cumhurbaşkanının nasıl seçileceği de" açıkça belirlenebilecektir.

Dediğim gibi, Anayasa Mahkemesi, bu aşamada en önemli konumda olan mahkemedir. Çünkü bu konu, siyasal bir sorun olmakla birlikte, bir hukuk devletinde, mahkemelerin, özellikle Anayasa Mahkemesinin bir görevi de, tartışılan siyasal sorunları, hukuk sorunları biçimine dönüştürüp, diğer bir söyleyişle hukuksallaştırıp, çözmek ve tartışılır olmaktan çıkarmaktır. Mahkemeler, siyasal sorunları hukuksal hale çevirerek çözdüğünde bir anlam kazanır. Bu yönde çok çarpıcı bir örnek ABD'den verilebilir. Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi, tartışılan siyasal sorunları, hukuk sorunları haline dönüştürüp çözmektedir. Böyle yaptığı için, hukuk önem kazanmakta, aynı zamanda Federal Yüksek Mahkeme prestij kazanmaktadır. Nitekim siyasal bir sorun olan kölelik sorununu, hukuksal sorun olarak önüne gelmesine rağmen çözemediği ya da çözmediği için, Amerika'da iç savaş önlenememiştir.

Şimdi Türkiye için önemli olan, siyasal bir sorun olarak görülen Cumhurbaşkanlığı sorununun, Anayasa Mahkemesinin önüne geldiğinde, Mahkemenin, bu siyasal sorunu anayasanın lafzına, ruhuna uygun olarak çözümlemesi ve "bir partinin hiç bir uzlaşma olmadan, sadece kendi oylarıyla Cumhurbaşkanı seçip

seçemeyeceğini", ve bu yönde "Anayasanın ruhunun ve lafzının nasıl bir çözüm gerektirdiğini" hukuken belirlemesidir.

Neden bunu söylüyorum? Çünkü Necmi Yüzbaşıoğlu ile bir işbölümü yaptık, Cumhurbaşkanının seçimine ilişkin 102. maddesine ilişkin değerlendirmeyi o yapacak. Ama ben de dört gerekçe ya da "hukuksal nokta" ileri sürmek istiyorum. Cumhurbaşkanlığı konusunda yani "102. maddede sayılan yetkileri haiz" ve "101. maddedeki nitelikleri" olan bir makamın nasıl seçilmesi gerektiği konusunda, dört noktaya dikkat etmek zorunludur. Birincisi, Anayasa'nın 96. maddesi değişti, eski 86. maddeden farklı olarak, "anayasada başkaca hüküm yoksa" ibaresi başa alındı, bu birinci nokta. Böylece anayasa iki çoğunluğu (yani toplantı ve karar çoğunluklarını) birbirine bağlamıştır. İkinci nokta, bizim yasama süreci anlayışımız, kesinlikle İngiltere'deki gibi değildir, Fransa'daki gibi değildir, Anayasa, bu diğer örneklerden farklı olarak, mutlaka "bir toplantı sayısını" istemektedir: Yani "karar mı alacaksın; toplantıya kaç kişi gelersen gel" dememekte, "139 kişiyle bile karar alacakken, sen oraya 184 kişiyi getirmek zorundasın" demekte ve süreci birbirine bağlamaktadır. Yoksa diğer örneklerde olduğu gibi, "kaç milletvekili ile toplanırsa toplanırsın, Meclis 139 kişiyle karar verir." diyebilirdi. Üçüncü nokta, 1982 Anayasası'nın 96. maddesinin "anayasada başkaca bir hüküm yoksa" ibaresinin karşılığı ve sonucu olarak, yine Anayasa'nın 102. maddesi, Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılmasında ve bu kararın alınmasında, 367 milletvekilinin orada olmasını zorunlu görmektedir. Bu 367 kişinin oyu, Anayasaya göre, aynı kişide birleşirse Cumhurbaşkanı seçilmiş olur, aynı kişide birleşmezse ikinci tura geçilmiş olur. Eğer bana göre zorunlu olan bu toplantı sayısı elde edilmezse, örneğin birinci turun oy pusulalarında sadece 184 kişinin adı yer alırsa, birinci tur sonuçlanmamış olur. İkinci tura geçilmemiş sayılır. Bu yapılmaz ve 367 milletvekilinden az bir sayı ile toplantı yapılırsa ya da (bunun göstergesi olarak) oy pusulalarında 367 kişiden az oy kullanılmış olursa, sorun, Anayasa Mahkemesi'ne gider. Dördüncü nokta olarak da, buradaki gerekçe, yeterli çoğunluğa dayanmayan, anayasaya ve içtüzüğe uygun olmayan bir Meclis kararı alınmış olmasıdır. Bu Meclis kararı, "eylemli bir içtüzük

SÜHEYL BATUM'UN
KONUŞMASI

değişikliği" yapıldığı gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'nin önüne götürülmektedir. Nitekim İçtüzüğü'nün 121. maddesi doğrudan 102'ye gönderme yapmakta ve "Cumhurbaşkanı, Anayasanın 102. maddesine göre seçilir" demektedir. Anayasa'nın 102. maddesi ise (96. madde ile birarada yorumlandığında) "seçim için 367 milletvekilinin toplanmasını" zorunlu kılmaktadır. İşte bu düzenlemelere aykırı davranıldığı, böylece "İçtüzükten" farklı bir düzenleme getirildiği için, Anayasa Mahkemesi bu kararı iptal edebilir. Bunun yanı sıra "seçim süreci" diğer yasa- ma işlemlerinden farklı olduğu, ve "bir sürece (dört tur) bağlı olduğu" için, Anayasa Mahkemesi'nin, ayrıca, "birinci turdan ikinci tura geçiş kararının yürürlüğünü durdurma" yetkisini kullanması önünde de hiçbir engel yoktur. Nitekim yasalarda ve diğer işlemlerde kullanabildiği bu yetkiyi, "İçtüzük değişikliği niteliğindeki seçim kararı" söz konusu olduğunda kullanamaması için hiç bir neden yoktur.

Üstelik Anayasa Mahkemesi, "Anayasa'nın tanıdığı fren ve denge yetkilerini kullanacak Cumhurbaşkanının, yine Anayasa'nın (madde 96 ve 102) istediği biçimde seçilmesini engelleyen, Meclisin ikinci tura geçme kararını (isterse bu başkanlık Divanı kararı olarak algılsın)" denetlemek ve gerektiğinde yürürlüğünü durdurmak suretiyle, bu sorunu hukuksal bir hale getirir, siyasal bir sorunu (yapması gerektiği şekilde) hukuksallaştırır ve Türk demokrasisine ve hukukuna bir 20 yıl atlattırır diye düşünüyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, Sayın Batum'a teşekkür ediyorum, son günlerin belki en güncel olan konusunu ortaya attı.

Sözü Necmi Yüzbaşıoğlu'na vereceğim, ama bir hatırlatma daha yapmak istiyorum: Gayet güzel dinliyorsunuz, çok dikkatle dinliyorsunuz, eminim kafanızda birtakım sorular oluşmuştur. Mümkünse o soruları şimdiden formüle ederseniz, sonraya sıkıştırmamış oluruz, yani daha rahat bir tartışma ortamı sağlamış oluruz. Şimdiden hazırlarsanız, çok seviniriz.

Söz sizin Sayın Yüzbaşıoğlu.

Prof. Dr. Necmi YÜZBAŞIOĞLU (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi): Teşekkür ediyorum.

NECMİ YÜZBAŞIOĞLU'NUN
KONUŞMASI

Öncelikle Barolar Birliği'ne böyle teknik bir konuda, cumhurbaşkanlığı seçimine üç ay kala bir toplantı düzenlemesinden dolayı müteşekkirim; çünkü hukukçular önünde bu teknik konuyu açıklama imkanımız oldu. Bunların birçoğu, aslında tarafımızdan yıllardır savunulan, ama kamuoyuna yansımayan konulardı. Sayın Kanadoğlu'nun açıklamasıyla kamuoyuna yansımıştır. Bunu hukukçuların çoğunlukta olduğu bir seçkin heyet önünde ortaya koymaktan rahatladığımı ifade edebilirim.

Benim konuşmam, "*Nisan-Mayıs 2007'de Yapılacak Olan Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Meşruiyet ve Hukukilik Yönleriyle İrdelemesi*" üzerine olacaktır.

Parlamentar rejim, İngiliz Monarşisinde, Parlamento ile Kral arasındaki mücadelede tarihsel süreç içinde, pragmatik olarak ortaya çıkmış bir sistemdir. Bu süreç sonunda Kral, Devletin birliğini ve bütünlüğünü temsil eden, tarafsız, sorumsuz ve dolayısıyla da yetkisiz bir konum alırken; yasama ve yürütme faaliyetlerinin yerine getirilmesinde Parlamento ve onun güveniyle işbaşına gelen Başbakanın başkanlığındaki Bakanlar Kurulu yetkili ve sorumlu bir duruma gelmişlerdir. Kralın tarafsızlığında, bütün partilere eşit mesafede duruşunda hiç kimsenin kuşkusu olmadığı gibi; sorumsuz Kral yetkisizliği de kabullenmiş, içine sindirmiştir. Bunun içindir ki, başta İngiltere olmak üzere Monarşiyle yönetilen birçok parlamenter rejim uygulamasında, devlet başkanı ile ilgili ciddi bir sorun yaşanmamaktadır.

Parlamentar rejim Cumhuriyetlerde uygulanmak istediğinde, Kralın yerini dolduracak devlet başkanı sorunu ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetlerde bu makamın seçimle doldurulması kaçınılmazdır. Ancak, günümüz parlamenter demokrasilerinde, ister halk ister parlamento seçsin, seçimle gelen devlet başkanının tarafsızlığının ve bütün partilere eşit mesafede duruşunun nasıl inandırıcı olacağı ve seçimle gelen bu kişinin yetkisizliği nasıl kabulleneceği veya seçilen kişiye yetkisizsin

demenin mantıklı bir açıklamasının nasıl bulunacağı hiç de kolay değildir. Bu nedenle, parlamenter rejimlerde Cumhurbaşkanını sistemin zorlu problemidir. Nitekim Cumhuriyetle yönetilen parlamenter rejimlerde zaman zaman Cumhurbaşkanını merkezli sorunlar yaşanmaktadır. Fransa'da Cumhuriyetlerin numaralandırılmasında, sistem içinde Cumhurbaşkanına konum arayışlarının da önemli payı vardır. Cumhurbaşkanını halkın seçtiği parlamenter rejim uygulamalarında yetki çatışmasının daha fazla olması kaçınılmazdır. Nitekim İrlanda, İzlanda ve Finlandiya gibi bazı istisnalar dışında, bunlar uygulamada kolaylıkla yarı başkanlık sistemine dönüşebilmektedir. Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin birçoğunda da demokrasiye geçerken, Cumhurbaşkanını halkın seçmesi tercih edilmiştir. Ancak, bu ülkelerde sistemin nasıl şekilleneceğini değerlendirebilmek için henüz erkendir.

Kuşkusuz, niteliklerinden seçim yöntemlerine kadar, Cumhurbaşkanının statüsüne ilişkin birbiriyle bağlantılı ve birbirini etkileyen birçok unsur vardır. Ancak, biz burada parlamenter rejimlerde Cumhurbaşkanını merkezli bütün unsurları inceleyecek değiliz. Bizim burada üzerinde duracağımız konu, yaklaşık üç ay sonra Türkiye'de yapılacak olan ve şimdiden tartışılan Cumhurbaşkanını seçim sürecinde yaşanabilecek meşruiyet ve hukukilik (kanunilik) sorunlarını irdelemek olacaktır. Bunu yaparken de siyasal görüş, endişe ve yaklaşımlar değil, somut veriler ve hukuki dayanaklar temel alınacaktır.

Meşruiyet ile kanunilik (yasallık, en geniş anlamıyla hukukilik) istisnai haller dışında genellikle örtüşen kavramlardır. Böyle olması doğaldır. Bununla birlikte bunların içerikleri farklıdır. Çünkü meşruiyet sosyolojik bir kavramken, kanunilik hukuki bir kavramdır. Meşruiyet, bir konuda kamuoyu bakımından makul, mantıklı, kabul edilebilir olanı, akliselimini, kısaca kamuoyu vicdanını ifade ederken; kanunilik, o konunun yürürlükteki kurallara (mevzuata) uygunluğunu ifade eder. Dolayısıyla, meşruiyet, bir konunun etik, ahlaki, vicdani boyutunu oluştururken; kanunilik ise hukuk kurallarına uygunluğunu, yani daha çok şekli ve usulü boyutunu oluşturur. Bu niteliği ile meşruluk zaman, yer ve koşullara göre değişen,

konjonktürel, nispi özellik taşır. Kuşkusuz, hukuk kurallarının içeriği kural olarak meşruiyet unsurunu karşılamayı amaçlar; ancak, bunlar, doğal olarak yapıldıkları zaman, yer ve koşulların meşruluk anlayışını pozitif norma dönüştürerek nesnelleştirirler ve böyle olunca da konjonktürel özelliğini kaybederek daha çok şekli ve usulü işlevleri ön plana çıkar.

Burada, konumuz olan Cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili meşruiyet sorgulaması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bugünkü yapısıyla Cumhurbaşkanı seçme yetkisi bakımından; hukukilik irdelemesi ise, Cumhurbaşkanı seçiminin Anayasa ve içtüzük hükümlerine uygunluğu bakımından yapılacaktır.

a. Meşruiyet Yönünden

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin Cumhurbaşkanı seçme yetkisi bakımından meşruiyet sorunu, seçim sisteminden ve bunun 3 Kasım 2002 seçimlerinde Meclise yansıttığı tablodan kaynaklanmaktadır. Bunu daha somut olarak görebilmek için, 1980'den bu yana yapılan TBMM genel seçimlerinin sonuçlarını bu açıdan karşılaştırmakta yarar vardır.

1980'den günümüze kadar yapılan altı genel seçimden ilk üçü olan 1983, 1987 ve 1991 seçimlerinde, en geniş yedi, altı milletvekili olmak üzere seçim çevreleri küçültülmüş %10 ülke barajlı ve seçim çevresi barajlı d'Hondt sisteminin uygulanmış olduğunu görüyoruz. Hatta, 1987 ve 1991 seçimlerinde, buna, 4-6 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde, kontenjan milletvekili adı altında bir milletvekilinin çoğunluk usulüyle seçilmesinin eklenmesiyle karma sisteme dönüştürülmüştür. 1995, 1999 ve 2002 seçimlerinde ise halen yürürlükte olan, en geniş seçim çevresi 18 milletvekilliğine yükseltilmiş, %10 ülke barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır.

Bu seçimlerden, 1983 seçimleri dışındaki diğer beş seçimde de, farklı boyutlarda adaletsiz sonuçlar ortaya çıkmıştır. 12 Eylül rejiminin etkisi altında yapılan 1983 seçimlerinde, Milli Güvenlik Konseyi'nin sadece üç partinin seçimlere katılmasına icazet vermesi ve bu üç partinin de barajı aşip aldıkları oy oranlarında aşırı farklılık olmaması nedeniyle, bu seçimde, Mecliste temsil edilen bu partilerin aldıkları oylarla, temsil

edilme oranları arasında nispeten makul, kabul edilebilir bir denge oluşmuştur. Nitekim bu seçimlerde birinci parti olan ANAP yaklaşık %8 artık temsil elde ederken, üçüncü parti olan MDP %6.5 eksik temsil edilmiştir.

Adaletsiz sonuçlar doğuran diğer beş seçimden en adaletsiz olanı 2002 seçimleridir. Bu seçimlerde, oyların çok sayıda partilere dağılması ve sadece iki partinin barajı aşabilmesi nedeniyle, barajı aşamayan partilerin aldığı %45 oy Mecliste temsil edilmediği için, Mecliste temsil edilen bu iki partinin temsil oranlarında da oldukça adaletsiz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Nitekim seçimlerden birinci parti çıkan AKP, aldığı %34.4 oya karşılık, Mecliste %66.4 milletvekili çıkarıp, %32 artık temsil edilirken; Meclise giren diğer parti CHP de aldığı %19.41 oya karşılık, Mecliste %32.18 milletvekili çıkararak, %13 artık temsil edilmiştir. Böylece, barajı aşamadıklarından Mecliste temsil edilemeyen partilere ait %45 temsil, barajı aşan bu iki parti tarafından artık temsil olarak paylaşılmıştır. Barajı aşamayan partilerden DYP'nin %9.54, MHP'nin %8.35, GP'ni %7.25, DEHAP'ın %6.14 ve ANAP'ın %5.11 oy Mecliste temsil edilememiştir.

Bu dönemde, 1987 seçimleri ikinci sırada adaletsiz sonuçlar doğurmuştur. Bu seçimlerde üç parti barajı aşıp Mecliste temsil edilirken, barajı aşamayan partilere ait yaklaşık %20 oy Mecliste temsil edilememiştir. Meclise birinci parti olarak giren ANAP, aldığı %36.31 oyla Mecliste %65 milletvekili çıkarıp %29 artık temsil edilirken; aldığı %19.14 oyla üçüncü parti olan DYP %6 eksik temsil edilmiştir. Barajı aşamayan partilerden DSP %8.53, RP %7.16 oy almışlardır.

Barajı aşamayan partilerin yaklaşık %20 oyunun Mecliste temsil edilemediği bir diğer sonuç 1999 seçimlerinde ortaya çıkmıştır. Ancak, bu seçimde beş partinin barajı aşarak Mecliste temsil edilmeleri ve bu partilerin aldıkları oyun birbirine çok yakın olması sayesinde, Meclise giren partilerin aldıkları oyla temsil oranları arasında makul olmayan, kabul edilemez bir dengesizlik oluşmamıştır. Nitekim bu partilerin artık ya da eksik temsil oranları %5'in altında gerçekleşmiştir. Buna kar-

şın, barajı aşamayan partilerden CHP'nin %8.71 oyu Mecliste temsil edilememiştir.

1995 seçimlerinde de, beş partinin barajı aşıp Meclise girebilmeleri ve bu partilerin aldıkları oy oranlarının yine birbirine çok yakın olması sayesinde, Meclisteki, temsil oranları bakımından da, %5 artı ya da eksik temsili aşmayan, makul sayılabilecek bir temsil dengesi oluşmuştur. Bu seçimlerin adaletsiz yönü, barajı aşamayan partilere ait yaklaşık %15 oyun Mecliste temsil edilememesidir. Nitekim bunlardan MHP'nin %8.18 oyu baraja takılmıştır. Bu seçimlerde baraja takılan oyun %15' de kalmasında, BBP'nin ANAP listelerinden ve DP'nin de RP listelerinden seçime katılmalarının az da olsa payı vardır.

1980 sonrası seçimleri içinde, 1983 seçimlerinden sonra en az adaletsiz olanı 1991 seçimleridir. Bu seçimlerde barajı aşamayan partilere ait oy oranı %1'in altında kalmıştır. Ancak, barajı aşarak Meclise giren beş partinin oyları birbirine yakın olduğu halde, bunların temsil oranları bakımından makul sayılamayacak bazı adaletsizlikler oluşmuştur. Nitekim bu seçimlerden birinci parti çıkan DYP, %27 oy alıp %12 artı temsil edilirken; beşinci parti olarak çıkan DSP, %10.75 oy aldığı halde Mecliste %1.54 milletvekili çıkarabilmek suretiyle %9 eksik temsil edilmiştir. Bu seçimde baraja takılan oyun %1'in altında olmasında ve diğer seçimlere göre daha az adaletsiz sonuç doğurmasında, seçim ittifakları oluşturarak IDP ve MÇP'nin Refah Partisi listelerinden, HEP'in de SHP listelerinden seçime katılmalarının büyük payı vardır.

1980 sonrası seçimlerini adaletsiz sonuçlarının yanında, bu adaletsizliğin yarattığı temsil zafiyetinin, bu şekilde oluşan Meclisin meşruiyetine etkileri yönünden de irdelemek gerekiyor. Bu dönemde sürekli uygulanan %10 ülke barajının, temsilde adaletsizliğin ötesinde, Meclisin meşruiyetini sorgulatacak sonuçlara yol açma riski başından beri vardı. Nitekim bu yönde ilk işaretini, yukarıda açıkladığımız, %20 oyun barajın altında kalarak temsil edilmediği, ANAP'ın %36 oyla Mecliste %65 temsil edildiği 1987 seçimlerinde vermiştir. Ancak, bu seçimlerde, seçime katılma %92 gibi çok yüksek bir

orana ulaştığından, bunu Mecliste temsil edilen partilerin aldıkları oyla oranladığımızda, Meclisin tüm seçmeni temsil oranı %72'ye ulaşmıştır ki; böylesi bir oluşum, %20 oyun Mecliste temsil edilmemesi, artık ve eksik temsil bakımından temsilde adaletsizlik yönüyle eleştirilebilir; fakat bu temsil zafiyetinin Meclisin meşruiyetini sorgulatması düşünülemezdi. Yaklaşık %20 oyun baraja takıldığı 1995 ve 1999 seçimleri bakımından da aynı durum geçerlidir. Nitekim bu seçimlerle oluşan Meclisin tüm seçmeni temsil etme oranı %70'in üstündedir. Ancak, 2002 seçimlerinde ortaya çıkan adaletsiz sonuçların yarattığı temsil zafiyeti, bu şekilde oluşan Meclisin meşruiyetini sorgulatacak düzeydedir. Çünkü yukarıda açıklandığı üzere, bu seçimlerde %45 oy barajın altında kalmış olup, Meclise giren iki partinin bağımsızlarla birlikte toplam temsil oranı %55'dir. Seçime katılma oranı ise %79 olarak gerçekleşmiştir. Bu olguları tüm seçmene göre oranladığımızda, bu Meclisin tüm seçmeni temsil oranı %43.3'dür. (AKP: %27.2, CHP:%15.3, Bağımsızlar:%08). Bu durumda tüm seçmenin %56.7'si Mecliste temsil edilememiştir. Başka bir ifadeyle, iktidar ve muhalefiyle bu Meclis, tüm seçmenin %43.3'nün temsiliyle oluşmuştur.

Konuyu çok partili siyasi hayata fiilen geçtiğimiz 1950'den günümüze kadar yarım yüzyılı aşan süreç içinde yaptığımız 14 TBMM genel seçimi bakımından değerlendirdiğimizde de, 2002 seçimlerinin en adaletsiz ve Meclisin meşruiyetini sorgulatan tek seçim olduğunu görüyoruz. Öyle ki, 2002 seçimleri, en adaletsiz seçim sistemi olarak bilinen listeli çoğunluk sisteminin uygulandığı 1950-1960 arası seçimlerinden de adaletsiz sonuç doğurmuştur. Çünkü bu dönemde, DP'nin %36 artık temsil elde ederek, en adaletsiz sonucun ortaya çıktığı 1954 seçimlerinde; DP aldığı %57 oyla Mecliste %93 temsil elde etmiştir. DP'nin aldığı artık temsil oranı aldığı oyun yaklaşık üçte ikisi kadardır. Oysa 2002 seçimlerinde AKP, aldığı %34 oyla %66 milletvekili çıkararak, %32 artık temsil elde etmiş olup; artık temsil oranı aldığı oyun bir katına yakındır. Keza, adaletsiz sonuçlarına rağmen 1950-1960 arası seçimleri, DP'nin aldığı yüksek oy sayesinde bir meşruluk sorunu yaratmamıştır.

Öte yandan, 2002 seçim sonuçları, 1987'de ortaya çıkan adaletsiz seçim sonucuna tepki olarak 1995 değişikliğinde Anayasa'nın 67. maddesine konan, "Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir" kuralı ile açıkça çeliştiği gibi; tüm seçmenin %43.3'ünün temsiliyle oluşan bir Meclisi Anayasa'nın özü ve ruhuyla bağdaştırmak da kolay değildir. Çünkü Anayasa, dünyadaki bütün katı anayasa örneklerinde olduğu gibi, bir toplum sözleşmesi olarak nitelendirilen anayasa değişikliklerinde, 2/3 çoğunluk veya 3/5 çoğunluk ve yanında halkoylaması gibi, nitelikli ya da ağırlaştırılmış çoğunluk ve usuller öngörmüştür. Keza, Cumhurbaşkanı seçiminde de öncelikli ve ideal olanı 2/3 çoğunluğun oyunu alan adayın seçilmesidir. Amaç, bu hallerde daha geniş bir toplumsal uzlaşma sağlanmasıdır. Nitekim çok partili siyasi hayatımızda, demokratik süreç içinde Cumhurbaşkanlarımızı seçen Meclislerimizin tüm seçmeni temsil oranı yaklaşık Celal Bayar'da %76 ve üstü, Cevdet Sunay'da %69, Fahri Korutürk'te %67, Turgut Özal'da %72, Süleyman Demirel'de %83 ve Ahmet Necdet Sezer'de %70 olmuştur. Bu veriler, bugüne kadar Cumhurbaşkanlarımızı seçen Meclislerimizin tüm seçmeni temsil oranının, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak 2/3'nin üstünde gerçekleştiğini göstermektedir. Kuşkusuz, bundan sonra da, ancak, en az bu düzeyde veya buna yakın seçmen desteğiyle oluşmuş bir Meclisin varlığını gerektirir. Tüm seçmenin %43.3'ünün desteğiyle oluşan bu Meclis, bu düzeyin çok uzağındadır. Demokratik ölçekte %43 temsil oranı, esasen toplumsal bir uzlaşmayı bile değil, azınlığı ifade eder. Dolayısıyla, oluşumu Anayasa'nın lafzı, ruhu ve özüyle bağdaşmayan bu Meclisin, anayasa değişikliği yapmak ve cumhurbaşkanı seçmek gibi nitelikli çoğunluk aranan tasarruflarında meşruiyet sorgulaması ile karşılaşması kaçınılmazdır. Esasen, demokrasiye gerçekten saygılı bir ülkenin, bu temsil zafiyetini içine sindirmemesi, bunu kabullenmemesi beklenirdi. Bu doğrultuda, 3 Kasım 2002 seçimlerinde ortaya çıkan tablodan sonra, %10 genel barajın %5-%7 seviyelerine çekilerek, makul süre içinde yapılacak bir

erken genel seçimle, Meclisimizin bu temsil zafiyetinden bir an önce kurtarılması gerekirdi.

TBMM, Dünyada örneği olmayan bir ulusal kurtuluş savaşı yöneterek emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı kazanıp, Türk Ulusunu yeniden yaratan, Türkiye Cumhuriyetini kuran bir Meclistir. Bu Meclis, aynı zamanda, Batının yüzyıllar süren Rönesans, reform ve aydınlanma çağı değerlerini 15-20 yıl gibi kısa bir süre içinde Türk Ulusuna kazandıran devrimci bir Meclistir. Böylesine görkemli, böylesine saygın bir mazisi olan TBMM'yi, oluşumunda meşruiyetini sorgulatar ölçüde temsil zafiyetine sokmaya kimsenin hakkı yoktur. 2001 ekonomik krizinin yarattığı şokun ve AB sürecine zarar vermeme amacının ataletiyle, 2002 seçimleri sonrası bu konu üzerine gidilmemiş olması, bu durumun kabullenildiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Hiçbir sorun ya da çıkar, TBMM'nin mazisindeki saygınlığa gölge düşmesine katlanmanın ya da buna seyirci kalmanın haklı nedeni olmamalıdır. Meclisimizi ve tasarruflarını bir meşruiyet tartışması zeminine sokmadan, Ona bir an önce mazisine yakışır konum, onur ve saygınlık kazandırmak, başta milletvekilleri olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm kurumlarının ve bu ülkede yaşayan herkesin tarihsel sorumluluğudur.

3 Kasım 2002 seçim sonuçlarının oluşturduğu temsil zafiyetinin, cumhurbaşkanı seçiminde meşruiyet sorununa dönüşmemesi ise, ancak, Mecliste temsil edilen partilerin yanında, seçimlerde Meclis dışında kalan partilerle de uzlaşma sağlanarak Cumhurbaşkanı seçilmesiyle önlenebilir.

b- Hukukilik Yönünden

1982 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı seçimindeki hukuki prosedürü belirlerken, Anayasa'nın Cumhurbaşkanı seçimini düzenleyen 102. maddesi ile Meclisin toplantı ve karar yeter sayısını belirleyen 96. maddesi hükümlerini birlikte okuyup yorumlamak gerekmektedir. Cumhurbaşkanı seçimi bakımından 96. madde genel hüküm, 102. madde özel hüküm niteliğindedir.

Anayasa'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) "Toplantı ve karar yeter sayısı" nı belirleyen 96. maddesine göre;

“Anayasada, başkaca bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz”.

Konumuzla ilgili olarak, bu hükümden iki tespit yapabiliriz. Bunlardan ilki, Anayasa'nın, TBMM Genel Kurulu çalışmalarında toplantı ve karar yeter sayısı ayırımı yaptığı ve her ikisinin alt sınırını, birbiriyle bağlantılı olarak ama ayrı ayrı belirlediğidir. Buna göre, TBMM, *“Anayasada başkaca hükümler olan haller”* dışında, kural olarak, üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanabilecek ve üye tamsayısının en az dörtte birinin bir fazlasıyla karar verebilecektir. Bunun, bugünkü üye tamsayısına göre somut anlamı, TBMM'nin kural olarak, 184 milletvekilinin Genel Kurulda bulunması ile toplanabileceği ve en az 139 milletvekilinin aynı yönde oy kullanmasıyla karar alabileceğidir.

İkinci tespit ise, bu genel kuralın, *“Anayasada başkaca hükümlerle”* düzenlenen özel nitelikli istisnaların olduğu ve bu istisnaların hem toplantı hem de karar yeter sayısı bakımından da bulunduğudır. Nitekim 1961 Anayasası'nın, toplantı ve karar yeter sayılarını belirleyen 86. maddesinde, *“Her Meclis, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve Anayasada başkaca hükümler yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar verir”* hükmü ile istisna niteliğindeki *“Anayasadaki başkaca hükümlerin”* varlığı, sadece karar yeter sayısı bakımından öngörülmüştü; toplantı yeter sayısı bakımından genel kuralın istisnası bulunmuyordu. Oysa 1982 Anayasası, yukarıda yer verdiğimiz 96. maddedeki düzenlemede, *“Anayasada başkaca bir hüküm yoksa”* ibaresini madde metni başına koyarak, anayasada sadece karar yeter sayısı bakımından değil, toplantı yeter sayısı bakımından da *“başkaca”* özel nitelikli, istisnai hükümlerin bulunduğu işaret etmiştir. Dolayısıyla, 1961 Anayasası'nın 86. maddesiyle karşılaştırmalı olarak yorumlandığında, 1982 Anayasası'nda anayasa koyucunun, bilinçli olarak toplantı yeter sayısı bakımından da 96. maddedeki genel kuralın istisnalarını öngördüğünü açıklıkla söyleyebiliriz.

Bu durum karşısında, TBMM'nin toplantı ve karar yeter sayıları bakımından, 96. maddenin sözünü ettiği, genel kuralın istisnasını teşkil eden, özel nitelikteki "*Anayasadaki başkaca hükümlerin*" neler olduğunun tespiti gerekmektedir. Çünkü bir konuda hem genel hüküm hem de özel hüküm varsa, özel hükmün uygulanacağı temel hukuk ilkesidir.

1982 Anayasası hükümleri incelendiğinde; genel ve özel af ilanı (Md. 87), Meclis Başkanı seçimi (Md. 94), Meclis soruşturması yoluyla bakanların Yüce Divana sevki (Md. 100), Cumhurbaşkanı seçimi (Md. 102), Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılması (Md.105), Başbakan ve bakanların Meclise karşı siyasi sorumluluğu (Md. 99,111) ve Anayasa değişikliği (Md.175) konularında, TBMM'nin toplantı ve karar yeter sayıları bakımından, 96. maddedeki genel kurala istisna getiren, "*başkaca özel hükümler*" bulunduğu görülmektedir. Bu durumlarda, TBMM'nin toplantı ve karar yeter sayıları bakımından, 96. maddedeki genel kuralın değil, bu maddelerdeki özel hükümlerin uygulanacağı açıktır.

Anayasa'nın söz konusu bu hükümleri incelendiğinde, Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin 102. madde hariç, hepsinde tek amaca yönelik yeter sayıların belirlendiği görülmekte olup; bunların da gerek ilgili maddelerdeki ifade biçimlerinden, gerekse doğal ve mantıki olarak, karar yeter sayısı oldukları açıkça anlaşılabilir. Oysa Cumhurbaşkanı seçimini düzenleyen 102. madde diğerlerinden farklı özellikler taşımaktadır.

1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 öncesine tepki olarak, 102. maddesiyle, Cumhurbaşkanı seçimini bir takvime bağlayan, bu çerçevede TBMM'yi uzlaşmaya zorlayan, bu sağlanamazsa seçimlerin yenilerek konuyu Millete taşıyan, benzeri Yunanistan Anayasası'nda bulunan, son derece özgün ve demokratik bir prosedür öngörmüştür. Bu doğrultuda, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, Cumhurbaşkanı seçimini nitelik ve tarafsızlığından ayırarak, 102. maddesinde ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenleme şöyledir:

102/1: “Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağrılır.

102/2: Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. Bu sürenin ilk on günü içinde adayların Meclis Başkanlık Divanına bildirilmesi ve kalan yirmi gün içinde de seçimin tamamlanması gerekir.

102/3: En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir.”

Bu düzenlemede ilk göze çarpan husus, maddenin hem 1. fıkrasında hem de 3. fıkrasında, yukarıda işaret ettiğimiz diğerlerinden farklı olarak, iki ayrı yeter sayı öngörülmesidir. 3. fıkrada dört tur oylamanın, “ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunu, üçüncü ve dördüncü turlarda salt çoğunluğunu sağlayan aday seçilmiş olur” denilmek suretiyle, dört tur oylamada seçilmek için gerekli olan karar yeter sayıları ayrı ayrı ve açıkça belirlenmiştir. Bu durumda, 1. fıkradaki, “Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir” hükmü ile ifade edilen yeter sayının, 3. fıkradan bağımsız, ayrık bir işlev gördüğü ortaya çıkmaktadır. Anayasa koyucu, bir maddede, aynı işlevi gören iki hükmü, iki ayrı fıkrasında tekrarlayarak abesle iştigal etmeyeceğine göre, 1. fıkradaki “Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir” hükmündeki üçte iki yeter sayısının, 3. fıkradaki karar yeter sayılarından farklı amacı ve işlevi olmalıdır. Bu farklı amaç ve işlev ise, Cumhurbaşkanı seçiminde, toplantı yeter sayısı

bakımından da, 96. maddede genel kuralın istisnası olarak bulunduğu işaret edilen, “*Anayasada başkaca bir hüküm*” olmasıdır. Bu nedenlerle, Cumhurbaşkanlığı seçiminde, 102/1 hükmü toplantı yeter sayısı bakımından 102/3 hükmü de karar yeter sayısı bakımından, 96. maddedeki toplantı ve karar yeter sayısına ilişkin genel kuralın istisnalarını oluşturan, “*Anayasadaki başkaca hükümler*” dir. Bu nedenle, 96. maddeye göre, genel kural olarak, TBMM'nin en az toplantı yeter sayısı üye tamsayısının üçte biri (184) ve en az karar yeter sayısı üye tamsayısının dörtte birinden bir fazlası (139) olduğu gibi; 96. maddenin gönderme yaptığı “*Anayasadaki başkaca bir özel hüküm*” olan 102. maddeye göre de, Cumhurbaşkanlığı seçiminde, TBMM'nin en az toplantı yeter sayısı üye tamsayısının üçte ikisi (367) ve en az karar yeter sayısı da üye tamsayısının salt çoğunluğu (276)dur.

Nitekim Meclis Başkanı seçimine ilişkin Anayasa'nın 94. maddesinin 3. fıkrasında da, tıpkı Cumhurbaşkanlığı seçimindeki 3. fıkrada olduğu gibi dört tur oylama ve hatta burada da seçilme yeter sayısı olarak, TBMM üye tamsayısının, ilk iki tur oylamada üçte iki üçüncü tur oylamada salt çoğunluğu öngörülmesine rağmen, 94. maddede, 102. maddenin birinci fıkrasının karşılığı bir yeter sayı öngören hüküm bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçiminde 102. maddenin 1. fıkrasında, Cumhurbaşkanlığı, “*TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla seçilir*” hükmü yer alırken; Meclis Başkanı seçimine ilişkin 94. maddede Meclis Başkanı için, sadece “*gizli oyla seçilir*” hükmü bulunmaktadır. Bu farklılık da, 102. maddenin 1.fıkrasındaki, “*Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir*” hükmünün, Anayasa koyucu tarafından bilinçli olarak, toplantı yeter sayısı amaçlı konduğunu göstermektedir.

Kaldı ki, 102. maddenin yazılış düzenindeki kurgu dikkate alındığında, 1. fıkrada, “*Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir*” hükmünün devamında bunu çağrıştıran “*Meclisin toplantıya çağrılmasından*” söz etmesi; dört tur oylamada her bir turda seçilebilmek için karar yeter sayıların ayrı ayrı belirlendiği 3. fıkra ile 1. fıkra arasına otuz günlük seçim takviminin düzenlendiği 2. fıkrayı koyarak, 1 ve

3. fıkraları birbirinden ayırması da, 102. maddenin bu şekilde okunup yorumlanmasına uygun düşmektedir.

Bir hukuk kuralının doğru yorumu aranırken, lafzi yorumunun yanında amaçsal yorumu da dikkate alınmalıdır. 102. maddedeki düzenlemenin, Cumhurbaşkanı seçiminde Mecliste olabildiğince nitelikli bir uzlaşma sağlamayı amaçladığı açıktır. Nitekim 2. fıkrada otuz günlük seçim takviminde adaylık süresinin ilk on günle sınırlanması, kalan yirmi günde yapılacak dört tur oylamanın ilk ikisinde adaylardan birinin seçilebilmesi için üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyunun aranması, dördüncü tura üçüncü turda en çok oy alan iki adayın katılabilmesi, bu turda da yarışan iki aday arasında üye tamsayısının salt çoğunluğunun adaylardan biri üzerinde birleşerek Cumhurbaşkanının seçilememesi halinde, TBMM seçimlerinin derhal yenilenerek sorunun Millete taşınması, Cumhurbaşkanı seçiminde uzlaşma amacının somut göstergeleridir. Bütün bu süreçte bu amaca ulaşabilmenin yolu, 1. fıkradaki "Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir" hükmünün, toplantı yeter sayısı olmasıyla mümkündür. Aksi halde, 3. fıkradaki birinci ve ikinci tur oylamalar anlamsız hale gelecek; üçüncü ve dördüncü tur oylamalarda Meclisin üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanıp yine aynı çoğunlukla Cumhurbaşkanı seçebileceği için, bir uzlaşmaya da gerek kalmayacaktır. Çünkü 3. fıkradaki üçüncü ve dördüncü tur oylamalarda, TBMM'nin üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanıp, adaylardan birini yine üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyuyla seçebilmesi imkanı karşısında, Mecliste salt çoğunluğa sahip parti ya da partiler, birinci ve ikinci turda üçte iki çoğunlukla aranan uzlaşmaya sıcak bakmayacaklardır. Dolayısıyla, TBMM'nin üçüncü ve dördüncü turlarda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanarak Cumhurbaşkanı seçebileceğini kabul etmek, Cumhurbaşkanı seçiminde daha baştan uzlaşmadan vazgeçmek anlamına gelecektir. Bu da, Anayasa'nın, Cumhurbaşkanı seçimindeki nitelikli uzlaşma amacına ve 102.maddenin ruhuna ters düşecektir.

Bütün bu nedenlerle, gerek Anayasa'nın 96 ve 102. maddelerinin birbirini tamamlayıp örtüşen lafzına uygun yorumu,

gerekse 102. maddenin Cumhurbaşkanı seçiminde olabildiğince nitelikli uzlaşma amacına uygun yorumu, Anayasa'nın 102. maddesinin 1. fıkrasındaki, "Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir" hükmünün, Cumhurbaşkanı seçiminde aranması gereken toplantı yeter sayısı olduğunu; 3. fıkradaki dört tur oylamanın da ancak üçte iki toplantı yeter sayısı sağlandıktan sonra yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki, özellikle seçimle ilgili konularda, her karar yeter sayısı, doğal ve mantıklı olarak, en az toplantı yeter sayısı anlamını da taşır. Dolayısıyla, bir adayın seçilebilmesi için, üçte iki karar yeter sayısı aranan birinci ve ikinci turlarda, öncelikle üçte iki toplantı yeter sayısının aranması, bu yönden de bir zorunluluktur. Bu doğrultuda, TBMM bakımından, 1. fıkradaki "gizli oylama" kuralına, 3. fıkradaki dört tur oylamada da uymak nasıl bir zorunluluk ise, yine 1. fıkradaki "üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu" ile toplanarak 3. fıkradaki dört tur oylamayı yapması aynı ölçüde bir zorunluluktur. Başka bir ifadeyle, 1. fıkra hükmü, 3. fıkradaki oylamaların nasıl yapılacağına olduğu gibi, bu oylamaları yapacak olan Genel Kurulun toplantı yeter sayısı bakımından da bağlayıcı, çerçeve hüküm özelliği taşımaktadır. Böyle olunca, 3. fıkradaki dört tur oylamada da TBMM'nin toplantı yeter sayısı üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu olup; karar yeter sayısı, üye tamsayısının ilk iki tur oylamada üçte ikisi, üçüncü ve dördüncü tur oylamalarda salt çoğunluğudur.

Bu noktada, TBMM'ce, 1961 Anayasası'ndan bugüne kadar yapılan Cumhurbaşkanı seçimlerini bu bakımdan değerlendirmek de bize gösterge olabilir.

	Seçilme sayısı	TBMM'nin toplantı sayısı	TBMM'nin üye tam sayısı
Cemal Gürsel	434	607	638
Cevdet Sunay	461	532	636
Fahri Korutürk	365	557	635
Turgut Özal	263	285	450
Süleyman Demirel	234	431	450
Ahmet Necdet Sezer	330	533	550

Bu tablo incelendiğinde, Turgut Özal dışında, Cumhurbaşkanlarımız seçilirken bizim 102. maddeyle ilgili bu yorumumuza uyulduğu, TBMM'nin, üye tamsayısının üçte ikisinin çok üstünde bir çoğunlukla toplandığı görülmektedir. Sadece Turgut Özal seçilirken, TBMM, üye tamsayısının üçte ikisinin altında bir çoğunlukla toplanmıştır. Bizim bu yorumumuza göre, TBMM, Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçimini Anayasaya aykırı şekilde yapmıştır. Ancak, o zaman, bu konuda Anayasa Mahkemesi'ne bir başvuru yapılmadığından, bunun Anayasa Mahkemesi'nce denetlenmesine imkan olmamıştır.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra, sonuç olarak, Nisan-Mayıs 2007'de, Cumhurbaşkanı seçiminde, Anayasa'nın 102. maddesine göre yapılacak dört tur oylamada da, daha oylamaya başlamadan, öncelikle en az toplantı yeter sayısı olan, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun, hazır bulunup bulunmadığı tespit edilmelidir. Bu doğrultuda, birinci tur oylamadan önce üçte iki çoğunluk Mecliste hazır değilse oylama yapılmamalıdır. Onu takip eden ikinci turda üçte iki çoğunluk yine hazır değilse yine oylama yapılmamalıdır. Bunları takip eden üçüncü turda da, üçte iki çoğunluk Mecliste hazır bulunmuyorsa, burada da oylama yapılmamalıdır; ancak, bu kez dördüncü tur oylama beklenmeden, Cumhurbaşkanı seçilemediğinden, Anayasa'nın 102. maddesinin amir hükmü uyarınca, derhal TBMM seçimleri yenilenmelidir. Çünkü Anayasa dördüncü tur oylamanın, üçüncü turda en çok oy alan iki aday arasında yapılacağını öngörmektedir. Bu durumda, üçüncü tur oylama yapılmadığında dördüncü tur oylamanın da yapılamayacağı doğaldır. Dört tur oylamadan önce, toplantı yeter sayısı olan TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu sağlanabilmişse; üye tamsayısının ilk iki turda üçte iki, üçüncü ve dördüncü turlarda salt çoğunluğunun oyunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olacaktır.

Cumhurbaşkanı seçimi bu prosedüre uygun olarak yapılmadığı durumda, bu karara karşı Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açılabilir. Çünkü Anayasa Mahkemesi'nin oluşturduğu yerleşik içtihadına göre, "*eylemli içtüzük değişikliği ya da ihdası*" niteliğindeki meclis kararları denetlenebilmektedir. Nitekim

1996'da, ANAYOL olarak bilinen ANAP-DYP azınlık Hükümetinin, güvenoyu aldığına ilişkin TBMM kararına karşı, o sırada ana muhalefet partisi konumundaki Refah Partisi'nin, bu kararın, Anayasa'nın 96. maddesine aykırı alındığı iddiası ile iptal davası açması üzerine, Anayasa Mahkemesi, ANAYOL Hükümetinin çekimser oylar nisaba katıldığına, Anayasa'nın 96. maddesindeki toplantı ve karar yeter sayısına uygun güvenoyu almadığını tespit ederek, Hükümetin güvenoyu aldığına ilişkin kararı, eylemli içtüzük ihdası olarak nitelendirmiş ve iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi, aynı dönemde benzer kararları, olağanüstü halin ve çekiç gücün görev süresinin uzatılmasına ilişkin Meclis kararları için de vermiştir. (AYM E. 1996/19,20,21; K. 1996/13,14,15; Kt. 14/5/1996, AYMKD S. 32/2, sh. 694,711,723). TBMM bu tarihten sonra, gerek olağanüstü halin gerekse çekiç gücün görev süresinin uzatılması kararlarında, 96. maddeyi Anayasa Mahkemesi'nin bu içtihadı doğrultusunda uygulamıştır. Nitekim ABD'nin Irak'a müdahalesi öncesi 1 Mart 2003'de, Anayasa'nın 92. maddesine dayanarak, yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de konuşlandırılmasına izin veren 1 Mart tezkeresine ilişkin TBMM'de yapılan oylamada, tezkereye evet oyunun daha fazla çıkmasına rağmen, çekimser oyların toplantı nisabına katılmasıyla, tezkerenin reddedildiğine karar verilmesi de, 96. maddenin Anayasa Mahkemesi'nin içtihadı doğrultusunda uygulanmasının yeni bir örneğidir.

TBMM İçtüzüğü'nün 121. maddesinde, "*Cumhurbaşkanının, Anayasa'nın 102. maddesi hükümlerine göre seçileceğine*" ilişkin kural bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, İçtüzük, Cumhurbaşkanı seçiminde Anayasa'nın 102. maddesine yollama yapmaktadır. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı seçiminde, Anayasa'nın 102. maddesine aykırı şekilde yapılan bir oylama, eylemli içtüzük değişikliği ya da ihdası niteliğinde bir Meclis kararı olacağından, yukarıda belirttiğimiz içtihadı doğrultusunda, başvuru halinde, Anayasa Mahkemesi'nce denetlenebilecektir. Bu denetimde, Anayasa Mahkemesi, yapılan seçimin Anayasa'nın 102. maddesine aykırı olduğunu tespit ederse, TBMM'nin Cumhurbaşkanı seçildiğine ilişkin kararını iptal edebilecektir.

Bu değerlendirme ve tespitlerden, Nisan-Mayıs 2007'de yapılacak olan Cumhurbaşkanı seçiminde, hem meşruiyet, hem de hukukilik bakımından, asla ihmal edilmemesi gereken ciddi sorunlar bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Zamanlama bakımından örnek bir sunuş sergilemiş olduk. Arkadaşlarıma bu yönden gerçekten teşekkür ediyorum. Bizim yarım saatlik bir tartışma zamanımız var, ama biraz da geç başladığımız için, bunu yarım saat değil, 40 dakika olarak düşünüyorum, yani 16:30'a kadar yazıyor. Ancak 10 dakika geç başladı, o nedenle o 10 dakikayı da buraya ekleyerek 40 dakikalık bir tartışma ortamı yakalamış olduk.

Efendim, Başkan olarak, konuşmadan duramayan biri olduğumu bilenleriniz vardır içinizde, ama ben konuşmamayı tercih edeceğim. Zaten yazdım, yani Cumhuriyet'te çıktı benim yazım. Bu zengin bir tartışma ortamını daha fazla karıştırmamak için, ama çok gerekirse ben de bir iki bir şey ilave etmek isterim. Hatta şimdiden onu kafama takılan bir soru olarak söyleyeyim, belki arkadaşlarımız göz önünde tutar. Benim dikkatimi çeken bir şey var: Cumhurbaşkanının yetkileri geniş, çok yaygın bir söylem ve bunu en çok hissedenden biri, şüphesiz şu anda iktidarda olanlar olmalıdır, öyle değil mi? O zaman ne yapmak gerekir, yani cumhurbaşkanının yetkileriyle bu kadar burun buruna kalan ve sayısı da uzlaşmaya gittiği takdirde, bir anayasa değişikliğine de haydi haydi yetecek olan ve bu anlamda bir anayasa değişikliği bakımından muhalefetten de çok büyük problemler yaşamayacak olan bir iktidar, niçin acaba değiştirme yoluna gitmiyor bunları? Ben bunu anlamıyorum. O zaman aklıma bir tek soru takılıyor: Niye yapmıyor; çünkü kendi gelip oturacak, o yetkileri kullanacak. Hukuk buna alet olma aracı mıdır? Ne gerekliyse, o zaman onu yapın.

İkinci anlamadığım nokta, bunu söyleyenler, yani "*cumhurbaşkanının yetkileri çok geniştir*" diyenlerin hemen arkasından "*halk seçsin*" demeleri. Halk seçerse, alacağı otoriteyle o şikâyet edilen yetki genişliği iki misli olur, üç misli olur. O zaman yarı başkanlık mı; arkasından o gelir.

Bir nokta daha, izin verirseniz onu söyleyeceğim; çünkü ona hiç değinilmedi: Cumhurbaşkanının yetkilerinin genişliğinde en problemlili olan noktalardan bir tanesi nedir, biliyor musunuz; bu yetkilerin yasayla genişletilebilir olması, anayasada var. Anayasada, "yasalarda kendisine verilen seçme, atama ve diğer yetkileri" diyor. Düşünün, böyle bir siyasi iktidar cumhurbaşkanı olmuş, ondan sonra kanun çıkarması da gayet kolay, kendisi de durmadan yeni yeni yetkiler üreterek sistemi, o zaman işte yarı başkanlık mı, yoksa başkanlık mı, neye dönüştürmüş, onu siz tahayyül edin. Benim aklıma takılan sorular bunlar, arkadaşlarım belki bunları nazara alırlar.

Sayın Hocam; siz, size yöneltilmiş olan sorulardan başlayın.

Buyurun.

TARTIŞMA

Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN: Efendim, bana yöneltilen sorulardan bir kısmı, bu sempozyumun ana merkezini teşkil etmeyen, fakat dolayısıyla da ilişkili olabilecek olan temsilde adalet ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki bugünkü temsil oranlarıyla ilgili. Sayın Burhan Karaçelik diyor ki, "Yüzbaşıoğlu'nun açıkladığı yüzde 43.3 temsil oranı dikkate alındığında, 22. dönem Meclisin seçeceği bir başkanın meşruluğu tartışma konusu olmaz mı?" Sayın Av. Mahmut Taner de benzer bir soru sormuş; "temsilde adalete uygun mu?"

Efendim, bu çok ayrı bir konu; fakat bir defa yaygın olan şu iddiayı ortadan kaldıralım: Dünyanın hiçbir yerinde bir seçim analizinde kayıtlı seçmenin oranı olarak ölçülmez bu rakamlar. Çünkü kayıtlı seçmenin oranı olarak ölçtüğünüzde, dünyada pek az iktidar meşru olur, yüzde 51'in üstünde oy almış olur. Her yerde katılan muteber seçmen sayısı ile ölçülür. Bu bakımdan bir defa bu yüzde 43 demagojisini bir yana bırakalım. Buna göre ölçerseniz, Amerika'da hiçbir başkan meşru değildir; çünkü Amerika'da başkanlık seçimlerinde katılma oranı yüzde 50 civarındadır. Oylar da yarı yarıya yakın bölünmüşse, bir başkan yüzde 25 oyla da seçilmiş olabilir, kimse de meşruluğunu tartışmaz. İngiltere'de 10 yıllardan beri hiçbir hükümet mutlak çoğunlukla iktidara gelmemiştir.

İkincisi, Sayın Yüzbaşıoğlu'na da bir cevap: Bir meclisin meşruiyeti, orada temsil edilen oyların oranıyla ölçülmez. Bu Meclis, mevcut kurallar dahilinde seçilmiştir. Bu kurallar da Milli Güvenlik Konseyinin çıkardığı Seçim Kanunu'nun eseridir, bu iktidarın veya ondan önceki iktidarın da eseri değildir. Yüzde 10 barajını kaldırma fırsatı da Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelmiştir ve Anayasa Mahkemesi kaldırmamıştır.

Benzer bir soru, Sayın İyimaya'nın: *"Devlet Denetleme Kurulu, devlet başkanına bağlı. Parlamenter sistemde bunun örneği var mı?"* Ben bilmiyorum, olmasını da anormal buluyorum, bence kaldırılması uygun olacak kurumlardan biri de odur.

Efendim, iki soru var, bunlar değerli meslektaşım Sayın Batum'un görüşleri üzerinde benden yorum istiyor. Ben meslektaşlarımla görüşleri üzerinde kural olarak yorum yapmak istemem; fakat önemine binaen burada okumak istiyorum. Sayın Doç. Dr. Serap Yazıcı'nın sorusu: *"Demokrasi, gerek etimolojik anlamı, gerek kurumsal yapısı ve özü itibarıyla halka ve onun iradesine dayanan bir rejimdir. Bir siyasal düzende demokrasinin geleceğini koruyabilmek için, kurumlar arasında fren ve denge mekanizmalarının işlemesine, hukukun üstünlüğüne ve daha da önemlisi, sivil toplumun gücünün korunmasına yönelik yöntemlere yer verilmelidir. Sayın Batum'un düşüncelerini demokrasi teorisi ve pratiği bakımından doğurması muhtemel tehlikeli sonuçlarıyla değerlendirmenizi rica ediyorum."*

Efendim, Sayın Batum, son derece sevdiğim ve saygı duyduğum bir meslektaşım; fakat burada çizdiği tablo, üzümlere söyleyeyim ki, bir vesayetçi demokrasi tablosudur. Bir cumhurbaşkanı düşünüyorsunuz, halk tarafından seçilmiş değil, sorumlu da değil; çünkü anayasaya göre sorumsuz, ama geniş yetkilere sahip, Sayın Batum da geniş yetkilere sahip olmasını savunuyor, öte yandan da partisiz bir kişi. Hatta bir noktada da özür dilerim, çelişkiye düşüyor, *"uzaydan mı getireceğiz?"* diyor; fakat konuşmasının başka yerlerinde de partili olmasını temenni ediyor. Bu açıkça bir vesayet makamı tarifidir. Biz halkımıza güvenmiyoruz, seçmenimize güvenmiyoruz, partilerimize güvenmiyoruz, parti liderlerimize güvenmiyoruz;

TARTIŞMA

bir şahsı, sorumsuz bir şahsı, halk tarafından da seçilmemişken ve halka karşı hesap verecek bir konumda değilken, geniş yetkilerle donatıyoruz, bir de onu parti bağlarından da uzak tutuyoruz. Bu benim düşüncelerime uymuyor, özür dilerim.

Daha teknik konulara geçecek olursak, cumhurbaşkanının veya devlet başkanının gerek parlamenter sistemin genel yapısı içinde, hatta 1982 Anayasası'nın anormal yapısı içinde bir denge ve denetim mekanizması olmaması gerektiğine kaniim, sebebini izah ettim. Kamu hukukunda yetki ve sorumluluk paralelliği esastır. Sorumsuz ve halka hesap verme durumunda olmayan bir makam sahibine geniş yetkiler vermek, bu kurala da aykırıdır, demokrasi esaslarına da aykırıdır.

Daha tali bir nokta; Sayın Batum, "neyi kolaylaştırdı 1982 Anayasası?" diyor. Açıkça ifade ettim; toplantı nisabını tam üye sayısının mutlak çoğunluğundan 1/3'e düşürmek, çok ciddi bir kolaylaştırmadır; çünkü 1961 döneminde bu konuda birtakım sorunlar olmuştur, o dönemde parlamenter olmuş arkadaşlarımız bilirler.

Sayın Nuran Eran, konu Anayasa Mahkemesi'ne intikal ettiği ve Anayasa Mahkemesi bir iptal kararı verdiğinde, demokrasi ve hukukun üstünlüğü bakımından çok daha tehlikeli olacağı fikrini ifade ediyor. Bu fikre aynen katılıyorum. Sayın Batum'un iddiası hilafına, siyasal bir sorun hukukileştirilmiş olmaz, hukuki bir sorun vahim bir şekilde siyasallaştırılmış olur. Bunun da çok ciddi sonuçları olur ve Türkiye, içinden çıkılması zor bir anayasa krizine girer; çünkü anayasayı korumak için ihdas edilmiş bir organ, anayasaya aykırı bir tasarrufta bulunmuş olur.

Daha teknik konulara gelince, arkadaşlarım, benim ileri sürdüğüm iddiaların hiçbirine cevap vermediler. Anayasa'nın hiçbir yerinde toplantı nisabıyla ilgili özel bir hüküm yok; 102'de de yok, içtüzükte de yok, başka bir yerde de yok. 102. maddeyi bu ikisinin birbiriyle bağlantılı olduğu şeklinde yorumlamak, mantık kurallarını fevkalade zorlamaktır. 102'de hazirunla ilgili bir ifade yok, sadece karar yetersayısı var. Dediğim gibi, karar yetersayısı ve toplantı yetersayısı birbirin-

den ayrı kavramlardır. Bunları birbirine bağlayacak olursanız, Meclisin birçok işlemi yapmasını fevkalade zorlaştırmış olursunuz. 1982 Anayasası'nı koyanların amacının da bu olduğunu sanmıyorum. Dolayısıyla burada bir abesle iştigal söz konusu değil, Anayasa'nın 102. maddesi gayet açıktır.

"Birinci ve ikinci turlarda niye 2/3 aranıyor?" Evet, anayasa koyucu, başta bir uzlaşmayı arzu etmiştir, bir uzlaşmanın aranmasını arzu etmiştir. Ama olamadığı takdirde de üye tam sayısının salt çoğunluğu gibi pek de yüksek olmayan bir nitelikli çoğunlukla yetinmiştir. Anayasa'nın birçok maddesinde öngörülen nitelikli çoğunluk, bundan daha yüksek bir çoğunluktur; Anayasa değişikliğinde, af kanunlarında ve cumhurbaşkanının suçlandırılmasında. Eğer anayasa vazı, geniş bir uzlaşmayı mutlak bir zorunluluk olarak görseydi, üçüncü ve dördüncü turlarda da 2/3 çoğunluk üzerinde dururdu. Bunda durmamıştır, tam üye sayısının salt çoğunluğu, Anayasa'nın birçok başka maddelerinde görülen oldukça düşük bir nitelikli çoğunluktur. Burada anayasa bence gerçekçi davranmıştır; çünkü her zaman bunun ötesinde bir çoğunluğu bulmak mümkün değildir.

Şu anda gelen bir soru, süratli olarak okuyorum: "Cumhurbaşkanının nitelikleri kavramıyla cumhurbaşkanı olabilmenin koşulları aynı kavramlar olarak değerlendirilemez mi? Yemin metni..." Bunların konuyla birinci derecede ilgili olduğunu sanmıyorum. Yemin metni başka şeydir, elbette bu yemin yapılacaktır ve cumhurbaşkanının bu yemine sadık kalması da beklenecektir. Ama bunu koşullarla birleştirmek mümkün değildir, onlar ayrı maddeler, nitelikle koşulların da ayrı kavramlar olduğunu zannetmiyorum. Koşul, zaten belli niteliklerin aranmasıdır. O nitelikler varsa, koşullar da vardır.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Batum.

Prof. Dr. Süheyl BATUM: Efendim, ilk önce gelen sorulardan değil, ama sevgili Serap Yazıcı'nın sorusuyla başlayayım.

TARTIŞMA

Söylediğimi yanlış anlamış. Demokrasi tabii ki etimolojik anlamıyla demos ve kratos sözcüklerinden oluşmuş yani "*halkın iktidarı*" demek. Ama demokrasinin, halkın iktidarı anlamına gelmesinden ne anlıyorsunuz? Zaten demokrasinin en önemli sorunlarından bir tanesi de odur, herkes bundan farklı şey algılar.

Siz, dünyadaki demokrasilerin hangi esaslara dayanarak demokrasi olduğunu bir gözden geçirdiğiniz zaman, demokrasi, sadece "*seçim*" demek değil tabii ki. Demokraside hem hak ve özgürlükler, hem hukukun üstünlüğü, hem de iktidarın örgütlenme biçimi, iktidarın yapısı var. Yani tüm bu unsurlar, bir ülkenin demokrasi olup olmadığını belirleyen temel ölçütlerdir. Yani bir demokrasinin çok kısa deyişle demos kratos olması, bundan yıllarca önce, yüzyıllarca önce halkoyuyla gelmek, halkın bir şekilde seçimlerde oy kullanması, o ülkenin demokrasi olması için yeterliydi, bugün değil. Bugün ne isteniyor; çok kısaca 4 tane şey isteniyor. Bunlardan bir tanesi, yine halkın katılımı. Bu sefer oy vermek değil, yani "*5 yılda bir gittim, bir sandıkta oy verdim*" değil, "*iktidarın oluşmasına ve işleyişine katıldım*", bunu ben de biliyorum. İkincisi, temel hak ve özgürlükler listesi, bunların korunması, var olması ve güvence altına alınması. Üçüncüsü, o ülkede hukukun üstünlüğünün olması. Hatta bu hukukun sadece anlamının, kelimesinin olması da değil, orada yargı denetiminin olması, o yargının bağımsız, tarafsız mahkemeler tarafından yerine getirilmesi. Dördüncüsü de, yani demokrasinin temel unsurlarından bir diğeri de çoğulculuk. Sadece ideolojik çoğulculuk değil, yani farklı düşüncelerin, farklı ideolojilerin olması değil, Montesquieu'nun zamanından kalan, o olmazsa demokrasi olmaz varsayılan kuvvetler ayrılığının günümüzde daha da modernize olmuş şekli.

Dünyada "*ben demokrasiyim*" diyen liberal demokratik ülkelerin hangisinin anayasasına bakarsanız bakın, bunları mutlaka görürsünüz. Oysa bizde -ben bunu vurgulamak istedim- malesef bunlar yoktur, kimsenin de dikkatini çekmez. Eskiiden bunu şöyle formüle ederdik: "*Bul 276'yu, düşür.*" Oysa çağdaş demokrasi, sadece bir şekilde seçimlerde 276 alanın istediğini

yaptığı bir rejim demek değildir. Eğer böyle algılıyorsak, o zaman, hem etimolojik, hem etik, hem her anlamda sıkıntımız var demektir, anlaşıyoruz demektir. Anlatmak istediğime iyi baktığınız zaman, Türk demokrasisinde, Cumhurbaşkanlığını, demokrasinin tek gerçekleşme aracı olarak görmüyorum tabii ki. Herhalde cumhurbaşkanlığını bu ülkede demokrasinin tek gerçekleşme aracı olarak görmediğimi tahmin edersiniz. Ben ne diyorum? Birincisi, katılımı bir kenara bıraktım. İkincisi, temel hak ve özgürlükler listesini bir kenara bıraktım; çünkü konumuz o değil. Üçüncüsü, hukukun üstünlüğünü bir yana bıraktım, o da konumuz değil. Dördüncüsü ne; çoğulculuk, ama kurumsal çoğulculuk.

İşte bu noktada bakıyorum dünyadaki bütün anayasalara, “ben demokrasiyim, ben de liberal demokrasi oldum” diyen ülkelere, bizdeki kadar sistemin sadece bir meclis, halkoyuyla gelen meclis etrafında döndüğünü zanneden bir ülke yok. Biz ise şöyle zannediyoruz: “*Seçimlerde geldim mi; geldim.*” İsteddiğini yaparsın, bütün değerler senin olur, 4 sene sonra gidersen yenisi gelir, o yapar. Olur mu böyle bir demokrasi? Ne etimolojik, ne ahlaki, ne etik, ne uygulamada böyle bir şey yok. Demokrasi, farklı farklı kurumların olmasına ve o kurumların her birinin devlet iradesini ortaya koymasına dayanır. Nedir bunlar; meclis. Ama tek başına yeterli değil. Hatta bazı ülkeler, Meclisin iradesini bile bölmek için, iki meclisi koymuş; federal filan oldukları için değil veya hâlâ aristokratları olduğu için değil, iki meclisi koymuş. Neden? “*Bu kurumsal çoğulculuğu sağlayayım*” diye. Bazı ülkeler cumhurbaşkanına yetki vermiş. Demin saydım size, Sovyetler yıkıldıktan sonra yeni gelen ülkelerden bir bölümü yetki verdi. Neden? Hatta bunun dışında Yerel yönetimlere yetki vermişler. Hatta anayasada, bölgeleri koymuşlar. Neden? Bu kurumları neden oluşturmuşlar, neden yetkiler vermişler tüm bu kurumlara? Bir tek şey için; “*kurumsal çoğulculuğu*” sağlamak için. Devlet iradesinin farklı farklı kurumlar tarafından kullanılmasını sağlamak için.

Efendim, şimdi tüm bunlar hatta bunların yanı sıra, basın, sivil toplum örgütleri üzerine düşeni yapabilseler, özerk kuruluşlar, bağımsız idari otoriteler, siyasal iktidardan ayrı

TARTIŞMA

çalışabilse, yargı gerçekten bağımsız olma yönünde her olanağa sahip olsa, bunların hepsi olsa, zaten harika, hiç bunları tartışmamıza bile gerek kalmaz. Eğer bu ülkede ciddi bir basın, çok ciddi sivil toplum örgütleri, ciddi bir toplum baskısı olsa, zaten hiç bir tartışma yok. Cumhurbaşkanı seçiminde de olmaz. Cumhurbaşkanlığının yetkileri konusunda da tartışmaya gerek kalmaz. Oysa bunların hiç biri yokken ve iktidar tek başına tek hakim olarak, istediğini, istediği gibi yapma imkanına sahipken, üstelik biz bunu daha önce yaşamışken, iktidar *"Cumhurbaşkanlığı seçiminden size ne; ben dördüncü turda oylamaya geleceğim. Arkadaşlara da söyleyeceğim, gelecekler ve hiç bir uzlaşma gerekmeden kendi başlarına seçecekler; bu nedenle ne ad bildirmeye gerek var, ne tartışırım"* deyince ne olacak? Ya da ciddi demokratik gelenekleri ve demin söylediğim demokratik kurumları olan bir ülkede, bu yapılabilir mi, böyle Cumhurbaşkanı seçilebilir mi? Oysa bizde -bakacaksınız, göreceksiniz, biz de buradayız, hep beraber yaşayacağız bunu- bir zaman sonra denilecek ki, *"Canım bir tarafta birtakım adamlar, hukukçular, öbür tarafta demokrasinin sesi. İsteniyor işte, başbakan olan cumhurbaşkanı olamaz mı; olsun. Ne kadarla olsun; ne bileyim ben, kaç oyu varsa olsun."* Bunları yaşayacağız. Oysa bu demokrasi midir? İster etimolojisine aykırı olsun, bu demokrasi falan değildir. Katılımcı, paylaşımcı demokraside mutlaka farklı farklı kurumlar olur, cumhurbaşkanı da bunlardan bir tanesidir dedim; biridir, öyle düzenlenmiştir dedim. Keşke sivil toplum örgütleri çok güçlü olsa, keşke yargı inanılmaz güçlü olsa, keşke yargının yaşadığı sorunları yaşamasak, keşke Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu tartışmasak, keşke Anayasa Mahkemesi'nin denetiminin ne kadar kısıtlandığını tartışmasak, ne kadar Anayasa Mahkemesi'ne başvuracak kişilerin sayısının azaldığını düşünmesek.

Vesayet demedim, hukuk çerçevesindeki yetkilerini söyledim tabii ki. Yoksa ben, cumhurbaşkanı diye bir adamı getirelim oraya, elinde kamçı, istediği yetkiyi kullansın falan demedim. Hatta Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanının kararnameleleri geri çevirmesi hususunda bile son derece güzel karar verdi; *"sen siyasi takdir yetkisi kullanamazsın, ama hukuka*

aykırılık gördüğün takdirde tabii ki geri çevirebilirsin" dedi, aynı benim düşüncem. Dolayısıyla bunu böyle değerlendiririm, Sevgili Serap arkadaşşıma bunu söylemek istiyorum...

Nuran Hanım demiş ki, *"Anayasa Mahkemesi bunu iptal etmesi demokrasiye aykırı olur"* falan... Demokrasinin temeli şudur: Hukuk devletidir, yani o 4 kurumdan ve bunlardan bir tanesi de, etkin bir yargı denetimi vardır. Yargı denetiminin Meclisin kararını bir şekilde iptal etmesini, *"şimdi olmadı, demokrasi ortadan kalktı"* diye değerlendirmenin, bu şekilde kullanılan demokrasi kavramına ben kesinlikle katılmıyorum. Yani kesinlikle demokrasiye aykırı falan değildir. Ben şu yönden iptal ederse demiyorum, sakın; *"efendim, bu Recep Tayyip Erdoğan veya Ahmet, benim ideolojime uymuyor"*, böyle demiyoruz zaten. O yüzden saatlerdir burada hukuksal verileri ortaya koymaya çalışıyoruz. Hukuksal olarak bu anayasaya aykırıysa, bana göre iptal eder, etmelidir. Bunu iptal ettiği anda da demokrasiye aykırılığını ileri sürmek, bana göre Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu nedeniyle çelişir, ciddi tartışılabilir olduğunu düşünüyorum.

Bir arkadaşımız, Sayın Ertan Diler demiş ki, *"Uyarılara rağmen Parlamento bu şekilde cumhurbaşkanı seçerse ne olur? Engellemenin hukuksal yolu var mı?"* Bence engellemenin tek hukuksal yolu budur. Bana göre, ayrıca tabii ki meclisler son gününe kadar işlem yapar, tabii ki yapar, ama 4,5 yıl önce yapılmış bir seçimin sonuçlarıyla -hâlâ bunda meşruluk açısından tartışma olduğunu düşünüyorum- yeni seçimlere 2 ay kalmışken, 7 yıllık, yani bundan sonraki iktidarı değil, ondan sonrakini bile bağlayacak bir seçimi tek başına yapmasını, ne demokratik, ne meşru, ne ahlaki, ne etik bulmuyorum. Necmi Yüzbaşıoğlu'nun söylediği gibi yüzde 50'nin yansımadığı, seçimlerde alınan oyla ben son 2 ayda Cumhurbaşkanı seçilmesini, -ama tekrar söylüyorum, bütün Meclis anlaşırsa hiçbir sorunum yok, çoğunluk anlaşırsa hiçbir sorunum yok-. Tek bir partinin tek başına katılımı ve oyları ile seçilmesini haklı ve hukuksal bulmuyorum. Hatta tersi bir durumda şöyle bir imkâna da yol açmış olabiliriz: Bir iktidar, seçim sistemini bir şekilde pundunu bulup, barajı yüzde 20'ye çıkartıp bir seferlik,

TARTIŞMA

"bir geldik mi buraya, tamam o zaman, istediğimiz her şeyi yapabiliyoruz" demesi düşüncesini getirir ki, bence bu demokrasiye aykırıdır. O yüzden tekrar söylüyorum, engellemenin başka yolu yoktur. Bu seçimi engellemenin yolu, insanların uzlaşmasını sağlamaya, temin etmeye çalışmaktır. Bizim yaptığımız da bana göre hukuken bu; uzlaşın, imkân var, partiler birleşin, bir aday çıkartın. Uzlaşamadınız mı; o zaman 367'yle seçmek zorundasınız, aksi takdirde Anayasa Mahkemesi'ne gider bu.

Aman şunu sakın yanlış anlamayın: Anayasa Mahkemesi'ni siyasileştirmiyorum, Hocamın söylediği gibi ki, Hocama hürmetim sonsuz, öyle söylüyorsa, söylediğimi tekrar gözden geçireceğim. Ama ben onu siyasileştireyim diye söylemedim. Anayasa Mahkemesi, bazen bizlere siyasal gelen konuları hukuk yoluyla çözer. Örneğin kanun hükmünde kararnameler; biz Türkiye'de ne kadar çok tartıştık... Bir ara Türkiye, sadece kanun hükmünde kararnamelerle yönetilen bir ülke oldu, hatırlayacaksınız ve siyaseten biz bunu çözümlayemedik. Oysa bir gün Anayasa Mahkemesi geldi, siyasal bir sorunu hukuksal yönden çözümlendi ve tartışma bitti. İşte şimdi de bunu söylüyorum, biz bunu hep tartışacağız. Eğer Mecliste bir partinin o şekilde, bir şekilde *"benim çoğunluğum var, gelirim oraya, 184'le açarım, bu işi de ben yaparım"* dediği takdirde, biz bunu ömür boyu tartışacağız siyasi açıdan. O zaman Anayasa Mahkemesi, *"hayır, ne anayasanın ruhu, ne lafzı, böyle bir seçime cevaz vermiyor, sen uzlaşarak seçim yapacaksın."* derse, bu siyasal tartışma hemen biter. Bu, yıllarca sürecek tartışma biter. Çünkü hukuksallaşıp çözülmüş olur. Zaten bu konuda aynen Necmi'nin söylediği gibi düşünüyorum, eğer bizim söylediğimiz doğru olmasaydı, *"bir uzlaşmayı, Anayasa zorunlu görmeseydi"* Anayasa koyucu 102. maddeyi niye koysun? Derdi ki, *"nasıl başbakanı çoğunluktan seçiyoruz, aynı çoğunluk Cumhurbaşkanını da istediği gibi seçer"* derdi, tartışma biterdi, hiç uğraşmazdık.

Sayın Hikmet Tümer demiş ki, *"ben başbakanı laik ve cumhuriyetçi görmüyorum, böyle bir cumhurbaşkanı olmasını istemiyorum."* Bu bu tarafta, ben hukuki söyledim. Vatandaş olarak ben de laik görmüyorum, ben de belli şeylerden korkuyorum. Hatta Başbakanımızın geçenlerde bir lafı vardı, garibime gitti,

hukukçu olarak da, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak da, Cumhurbaşkanının algılaması böyle mi olmalı diye düşündüm. Başbakanımız şöyle diyordu: "*Müslüman Türk kadınları*", bana garip geldi, yanlış geldi. Türkiye'de Müslüman olmayanlar varken, müslümanlığı onlarla aynı biçimde algılamayanlar varken, hatta "*inanmayanların*" bile olması mümkünken, Türk kadını, modern Türk kadını, çağdaş Türk kadını, akıllı Türk kadını, çalışkan Türk kadını değil de, Müslüman Türk kadını diye görmek, algılamak bana garip geliyor, ayrımcı geliyor. Ama böyle bir kişinin Cumhurbaşkanı seçilmemesi için de, hukuken ben başka bir seçenek bilmiyorum. Seçenek ancak dediğim gibi, "*hayır, ancak 367'yi bulursanız seçersiniz, yoksa seçemezsiniz*" diyebilmektir. O yüzden bu savın çok önemli olduğuna inanıyorum, o yüzden Anayasa Mahkemesi'nin çok büyük işlevi olacağına inanıyorum.

Çok güzel bir soru gelmiş Mustafa Coşkun'dan, "*Mecliste uzlaşmaz bir muhalefet olursa, bu durumda Meclisin en makul cumhurbaşkanı adayını bile seçmeyi sizin yorumunuz engellemez mi?*" Hayır. Anayasalar, belli bir amacı gerçekleştirmek için yapılır, madde yazıyorsunuz. 300 tane şeyi bir arada gerçekleştirmez, o ancak bize özgü bir şey. Seçimlerde halk bir oy kullanıyor, ertesi gün yorumları izliyoruz, "*halk ders verdi.*" Ona öyle demiş, bunu böyle demiş, o partiye böyle demiş, bu partiye "*kendini toparla*" demiş, o partiye "*ileride toparlayacaksın*" demiş... Yok canım, anayasanın bir tane dersi var bana göre: 102. maddeyi uzun uzun yazmış. Bir çoğunluk partisinin lideri, "*Arkadaşlar; bunu yazmışız, ama şakadan yazmışız, dördüncü tura kadar hiç uğramayın bile, gezin dolaşın. Dördüncü turda nasıl olsa ben buradayım, gelecek, beni de seçeceksiniz, iş bitecek*" demesin diye, maddeyi getirmiş, 102'yi öyle ayrıntılı getirmiş anayasa.

Şimdi tersi olursa ne olur? Varsayın ki bir muhalefet her türlü uzlaşmalara rağmen seçtirmiyor, Meclis yeni seçime gitti. Bu muhalefetin bir daha muhalefet bile olabilme ihtimali yoktur. Anayasa bir de o maddede ona bir çözüm bulamaz herhalde, "*kötü niyetli olursa muhalif, bunu da şöyle yapalım*" diyemez, o bir amaca yönelik. Diyor ki, "*uzlaşın*", uzlaşmayı da belirlemek için tartıştığımız kurallar getirilmiş. Dördüncü

TARTIŞMA

turda da "uzlaşmadığınız takdirde, yeni Meclis uzlaşır artık, karışmam" demiş Anayasa. Aksi takdirde tüm bu düzenlemelere gerek olur muydu hakikaten? İktidar partisi lideri, "Arkadaşlar; dördüncü tur şu gün yapılacak, o güne kadar, hiç gelmeyin Meclise, boş verin. Başkan gelsin, kendi kendine bir şeyler yapsın; açsın, kapatsın, boş verin siz. Dördüncü turda gelirsiniz, beni seçersiniz" derse, bunu engelleyemeyecek bir madde mi düzenlemiş? O yüzden bazılarının söylediği doğru değil.

Sayın İyimaya, "kamu görevlisinin cumhurbaşkanı seçilmesi halinde, bir hukuki meşruiyet..." Hukuki meşruiyet, tabii orada baktığım zaman, madde bu istifayı gerektirmiyor; milletvekili olurken istifa etmeyi gerektiriyor, öbürü için ise istemiyor. 76. madde milletvekili olurken istiyor, ama 101. madde Cumhurbaşkanlığı söz konusu olduğunda istemiyor diye düşünüyorum. Nitekim Sayın Sezer de yaşandı aynı şey ve bunun bundan farklı olduğu yorumuna varıldı, ben de aynı kanaatteyim. Tartışılabilir tabii.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Prof. Dr. Necmi YÜZBAŞIOĞLU: Efendim, bana da çok soru var. Hepsini tek tek okusam, 10 dakika okumakla geçer. Ben bunları topladım, birbirine benzeyen sorular var. Soruların ağırlıklı kısmı 367'yle ilgili, birkaç tane de meşrulukla ilgili var. Dolayısıyla ben bu iki grubu bir bütün olarak cevaplandırmayı düşünüyorum.

Sayın Ahmet İyimaya diyor ki, "bu yetersayı bir şekil kuralı mı?" Yetki kuralı yetersayı; cumhurbaşkanı seçebilecek heyeti seçme yetersayısı 1. fıkra, 3. fıkra da adaylardan birinin hangi oyu alırsa seçilme yetersayıdır. "Bu iptal sebebi sayılabilecek midir?" diyor. Sayılabilecektir; şöyle: Toplantı yetersayısı yasalar yönünden iptal sebebi sayılmadığına göre, şimdi yasalarda son oylamada öngörülen çoğunlukla sınırlı, Anayasa Mahkemesi'nin denetim yetkisi, ama Meclis kararları bakımından böyle bir sınır yoktur. Meclis kararları, daha doğrusu içtüzük değişikliği niteliğindeki Meclis kararları bu nitelikte

değilse, zaten denetime tabi değildir. Biz dedik ki, bu içtüzüğü değiştiren Meclis kararı olarak nitelendirdiği için denetime tabi olur, bu da her bakımdan denetlenir. Bunda şekil denetimi bakımından son oylamada öngörülen çoğunluk sınırlaması yoktur. Sadece kanunlar ve anayasa değişikliğiyle sınırlıdır, diğerleri bakımından böyle bir sınırlama olmadığından, "Anayasa Hükümeti 1996'da güvenoyu alamadı" diye başvurdu Refah Partisi. Neydi; aynıydı, Meclis kararıydı ve içtüzük ihdası niteliğinde değerlendirdi ve şekil bakımından denetledi oradaki çekimser oyları...

Bakın, 96 tarihindeki kararından sonra Meclis hep uydu Anayasa Mahkemesi'nin o kararına. 1 Mart 2003'te tezkere yönünde lehte o 3 fazla çıkmasına rağmen, Meclis Başkanı "tezkere reddedilmiştir"i neye göre verdi? 1996'daki Anayasa Mahkemesi içtihadı doğrultusunda verdi. Efendim, bu Anayasa Mahkemesi'nin 40 yıllık içtihadı, yapmayın.

Ahmet İYİMAYA: "İçtüzük işlevli anayasa hükmüne veya içtüzüğe aykırı bir karar, nihayet aykırı bir eylemi, tek bir olayı simgeler. Oysa süreklilik yok, genellik yok ve kural niteliği yok. Ayrıca İçtüzüğün 181. maddesinde öngörülen sürece bağlı olmayan Parlamento kararlarını artık ben içtüzük olarak değerlendiremem" dedi, gerekçesi de var.

Prof. Dr. Necmi YÜZBAŞIOĞLU: Hayır, içtüzüğü değiştiren bir Meclis kararı olarak değerlendirmedim, ben katılmıyorum. Yani içtüzüğü değiştiren bir Meclis kararı, o onun nitelendireceği bir husus, ama 40 yıllık Anayasa Mahkemesi'nin Çekiç Güç'le ilgili, olağanüstü hallerle ilgili içtihadını değiştirdi ve Mecliste çekimser oyları değerlendirirken bu içtihadı uyuyor, en son 2003'te de uydu.

İkincisi, "siz 376'da ısrar ederseniz, azınlık tahakkümü olmaz mı?" diyor. Süheyl Batum biraz cevap verdi. Uzlaşmak istemezse, bu kamuoyunda da çok tartışılıyor, "185 kişi gelmezse, dayatırsa" vesaire... Neden azınlık tahakkümü olsun, bunun sonucu ne? Seçime gidiliyor, niye kaçıyor ki seçimden? Türkiye'de son yıllarda seçimden kaçmak bir âdet oldu. Afaki olarak söylüyorum, bugün bir kamuoyu yoklaması yapılsa, "cumhurbaşkanı

TARTIŞMA

seçimi, Meclis seçimlerini bir sene ileri atalım” denilirse, herhalde olumlu oy çıkar. Bu kadar bir seçimden kaçış havası doğrudu. Dünyada erken seçimler, Almanya en son seçimini erken seçim yaptı, 1 yıl, kaybedeceğini bile bile. Fransızların erken seçimdi, Hollanda erken seçimdi. Millet 4 yıl durmuyor, 3 yılda seçim yapıyor, biz hâlâ seçimden kaçıyoruz. Yani burada nasıl tahakküm olabilir? 184 kişi ne yapacak; Meclise gelmeyecek. Bu seçim yakın olduğu için bu ihtimal olabilir. Meclis seçimlerine 2 yıl kala olsaydı bu seçim, ne 184’ü, 84 kişi bile gelmezlik etmezdi; çünkü arkasında seçimlerin yenilenmesi var, paşa paşa gelirlerdi Meclise. Yani hazirun, 2/3 bulunurdu, bulunmuştur bugüne kadar da. Bu 7 yılda bir oluyor, bakın. Bu seçim 2 sene önce olsa, 2/3’ün Meclise gelmemesi diye bir durum katıyen söz konusu olamazdı; çünkü hiçbir milletvekili, seçimlerinin yenilenmesini göze alamazdı, ret de verse, gelirdi Meclise. Dolayısıyla ben böyle bir ihtimali çok geçerli görmüyorum.

Bir de *“bu Meclisin çalışmasını zorlaştırmıyor mu?”* Hayır, zorlaştırmıyor, bu sadece cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili. Diğer konularda, vatana ihanetten söyledim, anayasa değişikliklerinde, af kanunlarında, hepsinde 1/3’le açarsınız efendim; açarsınız, toplantılarınızı yaparsınız. Hocamın dediği gibi, Meclisin çalışmasını kolaylaştırmıştır, ben bunu engellemiştir demiyorum ki. Açarsınız, Yüce Divanla ilgili görüşmelerinizi yaparsınız. Aradığı nedir; son oylamada 3/4 çoğunluk arıyorsa, bu 3/4 çoğunluğun oylamada olması gerekir. Söylediğim, sadece cumhurbaşkanı bakımındandır. Bunu niye söylüyorum? Atın 102/1’i anayasadan, ben böyle bir yorum getirmem. Bakın, söyledim, Meclis başkanında aynı şeyi söylemiyorum, Meclis başkanında üçüncü turda salt çoğunlukla toplanır, seçer. Onda olmazsa, dördüncü turda en az 184’le toplanır, 139’la bile seçebilir Meclis başkanını. Ben diyorum ki, bu 102/1’i nereye koyacağım? Koyun bir yere, ben vazgeçeceğim. Bunu koymuş, hazirunu belirtiyor. İki tur oylama, bir nafile oylama mı koymuş? 102/1, *“2/3 çoğunlukla seçilir”* hükmünü kaldırım, ben bu yorumların hepsinden vazgeçerim.

Bakın, 102’de 1. fıkrayı kaldırım, yapılır, hiç bunu söylemem, hiç farklılık olmuyor. *“30 gün önce başlanır”* diyor, devam

ediyor. 102/1 bağımsız, bir şapka hüküm, bunu doğru anlamamız lazım. Meclisin seçme yetersayısı, onun için bir uzlaşma arıyor. Üçüncü turlar tıkanmaz, neden tıkansın? Açtınız birinci turu, bana göre bulunmalıdır, 7 yılda bir yapılıyor, saat 14.00'te toplanmalıdır, 376'nın var olup olmadığını tespit etmek hiç zor değildir. Bulunsun efendim, 70 milyona cumhurbaşkanı seçtiriyoruz ya... Bundan da diyelim ki "*nafile de olsa, ben oylama yaparım*" dediniz, yaptırınız, ama kullanılan oy sayısı 376 değilse, o tur yapılmamış demektir, o turun hiçbir sonucu yoktur. Geçersiniz ikinci tura, tıkamıyorum. İkinci turda da 376 yoksa o da atlanır. Yine tıkamadım, bakın, devam, üçüncü tur, üçüncü turda gene bakarım 376; çünkü seçme yeter sayısıdır Meclisin.

Üçüncü turda bunu da ister baştan yapın, ester oyladıktan sonra yapın, toplam oy 376 çıkmamışsa, 102 prosedürü bitmiştir, cumhurbaşkanı seçilememiştir ve derhal yenilenir. Olay bu kadar basit. Anayasa'nın diğer hükümlerini katıyen zorlamıyorum. Diğer hükümlerini aynen işletin. 103 bir anlam atfetmek zorundasınız. Bunu kim destekliyor? 96. "*toplantı yeter sayısı bakımından da Anayasada başkaca hüküm vardır*" diyor. Şimdi, deniliyor ki "*yoktur*" efendim, Anayasa'nın hiçbir hükmünde şu karar yeter sayısıdır, toplantı yeter sayısıdır diye yazıyor mu, böyle bir nitelendirme yok. Karar yeter sayısı dediklerimiz bakımından da yok. "*Seçilir, seçer*" diyor. Biz onu işlevine göre nitelendiriyoruz.

Ben de sadece burada sadece 3. fıkra olsaydı, ben bunların hiçbirini söylemezdim. Üçüncü fıkra tek başına yetiyorken, Meclis Başkanlığı'ndaki gibi aynen var ve 1. fıkra koymuşsa, bunu bir anlamı olmalıdır. Bu anlamı çürütün, ben bundan vazgeçeceğim. Bu anlamı da uzlaşmaya zorlamaktır, üçüncü tur seçme yeter sayısıdır. Bunun altında turlama bana göre Anayasaya aykırı. Meşruluk yönünden ilgili sorular var. Bakın, ben bu Meclisin meşru değildir demedim, "*meşruiyet zaafı vardır*" dedim. Bunu ben de söylemiyorum, bunu yıllardır, Özal'dan 87'den beri söyleniyor. Meşru değildir demedim, zafiyeti vardır. Nedenlerini de söyledim ve bunu söylerken, Hocamın söylediği doğrudur. Toplam seçmene göre istatistik-

TARTIŞMA

ler yapılmaz, ama şimdi bunu da bir veri olarak kullanılamaz da değildir. Doğru, Avrupa'da, Amerika'da seçime katılma oranları düşük, yüzde 50-60'ta. Ama orada bizim gibi garip baraj yok. Yüzde 50 seçime katılıyor, yüzde 50 parlamentoya yansiyabiliyor.

Amerika'da başkan yüzde 25 oy alıyor, ama bir yüzde 25 oy da diğer aday alıyor. Ben burada iktidar muhalefetten bahsetmedim. Bakın, ben toplam seçmenin iktidar ve muhalefetiyle şu cumhuru ne kadar temsil ediyor, benim aradığım o, cumhur değil mi, seçme hakkı olup da seçime katılmayanlar, onlar cumhurun parçası değil mi? Şu cumhuru temsil şeyi nedir, benim meşruiyette aradığım o, yoktur demiyorum, zafiyeti vardır. Buna yok mudur diyelim? Yüzde 43,3'le hiçbir zafiyet yoktur, yüzde 27'yle de yoktur. AKP yüzde 27'yle Anayasayı değiştirir derken, hiçbir vicdani rahatsızlık duymuyorsa, o zaman meşruiyet sorunu yoktur. Eğer, bundan rahatsızlık duyuyorsa, meşruiyet sorunu vardır. Hukuk kanunlara uygun olması, kanunlarla belirlenmesi, meşruiyetini kurtarmaz onun. Hukukilik ayrı şey, meşruiyet ayrı şey.

Ben mi yaptım bu kanunu diyemezsiniz. Haksız bir kanunda, haksızlıktan yararlanmakta eşitlik vardı diye onu savunmak doğru mudur? Bakın, doğru düzgün bir demokraside kişisel kanaatimi söylüyorum. 3 Kasım 2002 seçimlerinden en kısa süre sonra bu barajlar düzeltilip, en kısa zamanda seçime gidilirdi. Demokrasiye gerçekten saygı duyan bir ülkede bu yüzde 7'ye çekseniz, bugünkü tartışmalarımızın hiçbirisi olmazdı. Bu sindirilemezdi, biz ne yaptık? Bunu sindirip, bu sindirime uygun, kişiye özel, Anayasa yasa değişiklikleri yaptık. Buradan başlayan sıkıntılarımız var.

Bunun bugüne kadar olan uzantıları, bu zafiyet Parlamentosunun meşruiyet zaafından kaynaklanıyor, cumhurbaşkanı seçimi bunu düzeltmeden, bunları hep tartışmaya devam ederiz. Söylediğim bu, meşruiyet zaafı var diye bugüne kadar yaptığı yasalar ne oldu? Hayır, meşru değildir demedim, yasalar elbette ki geçerlidir, yürürlüktedir, hiçbir şey yoktur. Zaten nitelikli

çoğunluklar bakımından sorgulanıyor dikkat ederseniz. Yasalar için kimse bir şey demiyor. Nitelikli olanlar bakımından da hep uzlaşmayla yapıldı zaten Anayasa değişiklikleri. Böyle bir sorun olduğunu söylemiyorum zaten. Bunu yapmasaydı olurdu. Cumhurbaşkanı seçiminde de yine bir uzlaşma sağlarsa, bu zafiyet böyle giderilir diyorum. Yine tartışma konusu olmaz. Biz bu yanlışları yapmayalım, söylediğimiz bundan ibarettir. Bir hukukilik Anayasa Mahkemesi önüne taşınmasın bir cumhurbaşkanı davası, ne kadar garip olur.

Oturum Başkanı: Benim ilave etmek istediğim bir şey var, o çok önemli tabii. Yorumlar yapılır, hukukta yüzde yüz doğru bir yorum olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Çeşitli yorumlar yapıldı, bu yorumların belli teorik ve metodolojik bir temele oturması gerekir. Sayın Kanadoğlu tarafından atılan iddianın ciddi birtakım dayanakları vardır; ama bu demek değil ki, illa bu yorum doğru, bunun karşısında olan yorumlar da olabilir. Zaten, Anayasa Mahkemesi'nden bahsediliyorsa, bu farklılıklar orada giderilmek üzere ortaya atılır.

Ben içinden geldiğim için onu biliyorum. Bütün bu görüşler, ortaya atılan bütün görüşler eğer gelirse Anayasa Mahkemesi önüne, gelirse o da ayrı bir sorun tabii. Gelirse, Anayasa Mahkemesi önüne bütün bu gelişlerin hepsi gelir. Yani, raportör dosyasında bunların hepsi "*Necmi Yüzbaşıoğlu bunu söyledi, Ergun Özbudun bunu söyledi, Süheyl Batum bunu söyledi, Kanadoğlu bunu söyledi, Burhan Kuzu bunu söyledi*" falan. Bunlar gelir.

Anayasa Mahkemesi bunlar üzerinde tartışarak, kendi yorumuna varır. Bakın, bu yorum 6-5 de olabilir, yani bu 5 tanesi farklı bir yorum benimseyebilir, 6 tanesi daha farklı bir yorum benimseyebilir. Ama bağlayıcı olan bu 6 kişinin, yani mahkemenin çoğunlukla verdiği karardır. Onun için biz bu tartışmaları, yani tartışma olarak düşünelim, yani her birinde bir boyut var. Hakikaten bu şeye baktığımda, beni de en çok düşündüren noktalardan birisi bakın, 102. maddeyi ben size okuyayım: "*Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi üye*

tam sayısının 2/3 çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir” diyor. Bu bir norm mu, bir kural mı? Arkadaşlara sordum, musrayı ber-ceste sistemi, onu söylemek için sordum.

Bu bir hukuk kuralıysa, bunun bir anlamı olmalı. Onun için o arkadaşların buradan çıkararak, bir yorum üretmelerinde yadırganacak bir şey yok. Ama buna karşı söylenen yorumlar bakımından da zaten açık bir toplumda bütün bunlar, bu tartışmalar olur. Bu tartışmaları sonuca bağlayacak yer, mekanizmalar zaten mevcuttur. Bundan ürkmek, yani büyük demokrasi problemleri olduğu sonucunu çıkarmayı ben doğru bulmuyorum. Bunlar pekala Anayasa yargısı içinde de tartışılabilir veyahut oraya girmeden de çözülmesi en büyük istektir, benim de isteğim odur, yazımda verdiğim mesaj odur. Yani, bu ciddi bir şeydir, bunu hafife almayın, gidin uzlaşın. Bunu mahkemeye falan götürmeden bitirin bu işi.

Ben bu temenniyle bu toplantıyı kapamayı düşünüyorum. Ama benden sonra yok artık burada, artık kesiyoruz süremizi çok aştık. Barolar Birliği Sayın Başkanının herhalde kapanış olarak söyleyeceği veyahut da Güneş Beyin söyleyeceği şeyler varsa, onlar buyursunlar.

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

Av. Özdemir ÖZOK: Değerli konuklar; gerçekten yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimi özellikle dünkü konuşmamda da vurguladığım gibi, hem medyanın, hem bilim adamlarının, hem siyasetçilerin, hem de halkımızın çok yakından ilgisini çeken bir konu olarak gündeme oturmuştur.

Türkiye Barolar Birliği geçmişten günümüze hep söylediğimiz ve savunduğumuz eksiksiz demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti bağlamında bu ve benzeri konuları tartıştırmak ve sağlıklı bir sonuç elde etmek için, bu tür etkinlikler düzenlemekte. İşte dün ve bugün sürdürdüğümüz ve bana göre, ben kendi adıma çok yararlandım, çok yararlı bir toplantı olan cumhurbaşkanıyla ilgili toplantımızı bu son oturumla da çok heyecanlı, çok verimli, çok yararlı bir biçimde noktalandık.

Tabii, aslında benim üzülmediğim bir nokta var. Bu bizim alışkanlığımız, çok kötü bir alışkanlık. Aslında o alışkanlıklarımızı değiştirecek, belki de bu ve benzeri tartışmaları yapmamıza gerek de kalmayacaktı.

Biz bu kadar önemli bir toplantının programı, bütün köşe yazarlarına yolladık. Programlarını bir hafta, on gün önce yolladık. 550 parlamentere bizzat kargoyla yolladık ve de 8500-9000 kişi olan Ankara Barosu'ndaki avukat arkadaşlarımıza SMS çektik ve 81 ildeki 78 baromuza, baro bakanlarımıza ilettik. Ama eksik olmasınlar, baro başkanlarımızdan yaklaşık 20 arkadaşımız geldi. Dün ve bugün Ankara Barosu'ndan sağdan say, soldan say 100 arkadaşımız katıldı. Burada hiçbir köşe yazarını görmüyoruz. 10-15 gün önce gönderdiğimiz köşe yazarlarından birisi bu ülkenin çok önemli anayasa hukukçuları, bu ülkenin çok önemli siyasetçileri, bu ülkenin çok önemli bilim adamları böylesi önemli bir tartışmayı yapıyorlar diye, köşelerinin ufacak bir bölümünde dahi söz etmediler. Eğer, biz bu kadar üzerimize ölü toprağı dökülmüşse, biz bu kadar eğer ilgisizsek, daha çok tartıştığımız tipte cumhurbaşkanlarına layığız.

O nedenle, mesele çok açıktır, mesele çok nettir. Eğer, siz demokratik bir toplum oluşturuyorsanız, o demokratik toplumda yaşayan her yurttaş bunun bilinciyle hareket etmeli, bunu izlemeli, takip etmeli, geleceğinin ne olduğunu en az şu salondaki çok saygın konuklar kadar hissetmeli ve aynı duyarlılığı göstermelidir.

Doğrusu iki gün içerisinde beni en çok üzen nokta bu oldu; ama sevindiren bir nokta da şu oldu: Gerçekten, bunu en kısa zamanda bir kitap haline getireceğiz. O kadar güzel noktalara değindiler ki, hem politikacı arkadaşlarımız, hem bilim adamı değerli hocalarımız, hem burada farklı kesimden gelmiş insanlar katkı sunarak, soru sorarak, açıklama yaparak, o kadar güzel bir eser ortaya çıkardılar ki, bütün katkı sunanlara, bu konuda emeği geçen, başta Barolar Birliği'nde çalışan arkadaşlarımız olmak üzere, bütün emeği geçen arkadaşlarımıza

Cumhurbaşkanı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı

ve de bu önemli bir tatil gününde sabırla şu saate kadar bizi dinleyen siz saygın ve çok değerli konuklarıma sonsuz teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum, çok teşekkür ediyorum, sağ olun, hocalarıma çok teşekkür ederim, eksik olmayın.

15.00.- YTL

Çetin Emeç Bulvarı No: 46 Balgat / Ankara
Tel: (+90.312) 287 87 90 (Pbx) Faks: (+90.312) 286 55 65 - 286 31 00
Karanfil Sokağı No: 5/62 06650 Kızılay / Ankara
Tel: (+90.312) 425 30 11 - 425 36 19 - 418 13 46 Faks: (+90.312) 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-mail: admin@barobirlik.org.tr • yayin@barobirlik.org.tr